

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatla
nem leszün

AGRIA

mindig csatla
nem leszün

CSNO
veridde

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TŐZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: info@brody.iif.hu
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

E lapszám megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

Tartalomjegyzék

<i>Bence Lajos</i>	
A csönd beszél, hallgassanak a szavak! <i>(A márciusban 85 esztendő Németh Jánosnak)</i>	11
ARTériák	
<i>Anga Mária</i>	
Magasságot áhít	13
<i>Koncsek József</i>	
Szerelmes játékaim	14
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Csöndes imádság	15
A kárpit	15
30 év <i>(30 éves gimnáziumi osztálytalálkozó emlékére)</i>	16
A messzeség	17
Múlhatatlanul <i>(Ady Endre emlékére)</i>	18
<i>Serfőző Simon</i>	
Magukhoz fogadtak	19
Erővel, szívvel	19
Késő ősz	19
Legénykedik	19
<i>A. Túri Zsuzsa</i>	
Odaátra <i>(Kapui Ágotának)</i>	20
Születik s hamvad	20
Ágota <i>(Weöres Sándor nyomán)</i>	21
Szakítás	21
<i>Sajgó Szabolcs</i>	
lobogások	22
eljegyzés	22
egyenként	22
te írod	23
látta végig	23
<i>Baka Györgyi</i>	
Érzékelhető végtelen (I–VIII.)	24
<i>Suhai Pál</i>	
Tél közeledtén	26
Hiányod megmarad	26
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Veszteség – <i>in memoriam Mocsár Zsófi</i>	27
<i>Fazekas József</i>	
Várlak	28
Útravalóm	28
Öröklét	29
Bizalom	29
A jót keresd	29
Szeretem látni	30

<i>Szekeres Mária</i>	
A magány neve	31
Csendek átváltozása	31
Valóságaim	32
<i>Fecske Csaba</i>	
A keresztén	33
Kulcs	33
Tengerpart	33
Apró	33
ArtMűhely	
<i>Kégl Ildikó</i>	
Fecske Csabával sétáltam, majd képet festettem róla – szavakból	34
ARTériák	
<i>Csontos Márta</i>	
A megrajzolt nő	41
Kerti elégia	41
Közelítő tél	42
Értékmentés (<i>Turczi István soraira</i>)	42
<i>Bereti Gábor</i>	
Görögök, Prométheusz	43
Aztán	43
Ha jól utánzom	44
Befut a villamos	44
<i>Olasz Valéria</i>	
Az utolsó előtti percig	45
Életem egén	45
Féltés	46
Úr szemében gyöngy (<i>Ady emlékezete</i>)	46
Rőzse-sonett	46
Műhely	
<i>Bertha Zoltán</i>	
„Dala ma is friss étellel tele” – <i>Ady korszerűségéről</i>	47
ARTériák	
<i>Demeter József</i>	
Kívül dobog-befelé (<i>Adysan sem, no-; Eskü – Csinszka jegyében; Csak úgy-így; Napszentületes</i>)	56
Műhely	
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
„Az Égből dühödt angyal dobolt / Riadót a szomorú Földre” <i>Az első világháború reflexiója Ady Endre lírájában</i>	59
ARTériák	
<i>Antal Attila</i>	
Kirívok e tájból	64
Rimay János szavai tanítványához	64

ArtMűhely	
<i>Bozók Ferenc</i>	
Húsvéti versmeditációk tíz mondatban (<i>Ady Endre: Krisztus-kereszt az erdőn; Borbély Szilárd: Az üresség szekvenciája; Czigány György: Sursum corda; Dsida Jenő: Nagycsütörtök</i>)	65
ARTériák	
<i>Fellinger Károly</i>	
Gerleszárnyon	67
Alsójányok, felsőjányok	67
Lódörgő	67
Kánikula	67
Berkenye	68
Tarlóvirág	68
Vágán	68
Gólyaszárnyon	69
A deáki nagyvásáron	69
Somorja	69
Lángos	69
Nagyabony	70
Zuhogó	70
Karcsák	70
Aranyeső	70
Lovagkor	71
Sókszelőcén	71
Királyréven	71
Alsónyárasd, Felsőnyárasd	71
ArtMűhely	
<i>Gál Sándor</i>	
Kettőtört pillanatok III. – <i>A szüret</i>	72
ARTériák	
<i>Vitéz Ferenc</i>	
az Angyalok a Hajdúságban című új ciklusból (Öreg ház; Csokonai; Négy sor; Lassan hát betakar...; Tükör által...; Mondatok és formák; Egy székről); Töredékek – <i>Kurucz Imre szobraihoz</i> (Csángó fohász; Trianon; Merengő; Torzó; Bánat; Kosfej; Összetartozás)	82
<i>Káliz Sajtos József</i>	
Optikai csalódás	86
Bennünk rezdül a világ	86
Télutói melázás	86
ArtMűhely	
<i>Németh István Péter</i>	
Virágok világánál (<i>vallomás</i>)	87
ARTériák	
<i>Albert-Lőrincz Márton</i>	
Szomorkák (Koromra való tekintettel; Most kihull a sóhaj – K. G.-hoz; Elfelejtett napok; A tenger és az ember)	93

Gósi Vali	
Jégbe zárt	96
Jajongó terhem	96
Különös, őszi este	96
Gulyás Imre	
Chorjambusok (1–3.)	97
Sorolnám, mint gyermek – <i>Jutkának</i>	97
Színek a palettán	
<hr/>	
Szakolczay Lajos	
Köz-tér. <i>Gyimóthy Gábor kiállítása a leányfalusi Faluházban</i>	98
ARTériák	
<hr/>	
Aknay Tibor	
Hajnalban néha látlak	100
Négysoros	100
Adventi vers hagyományos stílusban	100
Cinkedal	100
Maradna még	101
Helyzetjelentés	101
Reményemben, hogyha hívlak	101
Év végére	101
Ki mondja meg	102
Rekviem	102
Egémese	102
Igém sincs már	103
Szívárványon hogyha járok	103
Sorok	103
Dacból, hitből	103
Találkozás az angyallal	104
Bodnár Éva	
Új kezdet?	106
Agria Exkluzív	
<hr/>	
Az ő harca a mi harcunk lett	
<i>Sziki Károly floridai beszélgetése Wass Albert gyermekével, Endrével</i>	107
ARTériák	
<hr/>	
Bartal Klára	
A csókavölegény (<i>Zádornak</i>)	114
Őszi tavon	115
Laudatio	
<hr/>	
Bertha Zoltán	
A húszéves Napút folyóirat ünnepén	116
ARTériák	
<hr/>	
Kerék Imre	
Mindenek szerelme (<i>parafrázis Babits Mihály versére</i>)	120
Balassi Bálint	121

Csáky Anna	
A költő mindenhatósága (<i>hommage á József Attila</i>)	122
Játszani hívlak (<i>hommage á Kosztolányi</i>)	122
Derengésben	123
Orgonaszerenád	123
ArtMűhely	
<hr/>	
Sarusi Mihály	
Borúra derű (<i>Részlet a szerző Életszomj című, készülő levélregényéből</i>)	124
ARTériák	
<hr/>	
Mihályi Molnár László	
Sötétség és megvilágosodás	136
Napforduló	138
A Mindenségből az Örökkévalóba	138
Karácsony hajnalán	138
Holló József	
Önzön, esendőn, emberin	139
Száraz Pál	
A torony	141
Délután a folyónál	142
Balajthy Ferenc	
Szív a hóban	144
Az újbor dicséretére	144
Ha megérint a világ	144
László Zsolt	
Waterloo-t majd holnap játszunk...	145
Melyik úton?	146
Játszótér	146
Györffi Réka	
Faóriás	148
Hajnal előtt	148
Télvonat	148
ArtMűhely	
<hr/>	
Kelemen Erzsébet	
Alkotói küldetésstudat	
<i>A hetvenéves Pósa Zoltán műveiről</i>	149
ARTériák	
<hr/>	
Pataki István	
a selyembárány szabadulására	154
bevetés előtt a mindennapi betévőjért	154
egy óvatos hölgynek	155
játszunk – <i>altató helyett</i>	155
intelem egy csípőnadrágos hölgynek	155
poetica practica	156
sic non transit gloria	156

Műhely	
<i>Madarász Imre</i>	
„Párducos” paradoxonok	157
A Tomasi di Lampedusa-„ügy”	157
ARTériák	
<i>Lipcsei Márta</i>	
Pillanatfelvétel	161
Felfedezések gondolatai (1–10.)	162
Fehér madarak	163
A szeretet szenvedése	163
Mozdulatlanság	164
<i>Pődör György</i>	
Kvantum	165
Porcelánszonett (<i>Radnai Istvánnak</i>)	165
Emlékmetszet	165
<i>Radnai István</i>	
A kedvenc csésze	166
Esélyek gombolyaga	166
Műhely	
<i>Dörömbözi János</i>	
„Se zsoldot, se gazdát, se látszatot!”	
<i>Kaiser László munkásságának egy lehetséges olvasata</i>	167
ARTériák	
<i>Sólyom Sándor</i>	
Rögtönzések (<i>Születésnapomon; Hidoko levele; Levél a párnámon</i>)	186
<i>Debreczeny György</i>	
megigézi majd az oroszlán	188
<i>Farkas András</i>	
Ez Ő	189
Műhely	
<i>Kühne Katalin</i>	
Kaffka Margit	190
ARTériák	
<i>S. Csoma János</i>	
Hogy sós a könny	199
Fészket rakott a világnak	199
Hiába tanúsítod	199
<i>Gáspár Aladár</i>	
Csend	200
a hold ma éjjel...	201
<i>Molnár József</i>	
Út a jéghegyek felé	202
Feloldozás	202
<i>Bakacsi Ernő</i>	
Apa hagyatéka	203

<i>Sipos Erzsébet</i>	
Akartam bölcsőt	219
Harcon túli harc (<i>Lenkey János tábornok emlékére</i>)	220
<i>Bagi István</i>	
Szülésnap	221
Wass Albert emlékezete	221
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Krisztustövis	222
A régi árnyak	222
Virágvasárnap derű	223
Kegyelet és emlékezet	
<i>Lajtos Nóra</i>	
Marionetta búcsúja (<i>In memoriam Nagy Mesi</i>)	224
ARTériák	
<i>Dombi Tinódy László</i>	
A két hattyú	225
Gyöngy a kebel	226
Vezesd hajóm	226
Laudatio	
<i>Lisztóczy László</i>	
Ünnepi beszéd a magyar kultúra napján	227
Thália szekerén	
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Móricz Zsigmond remekműve a Gárdonyi Géza színházban	
<i>A Rokonok, mint kortárs dráma</i>	230
ARTériák	
<i>Saitos Lajos</i>	
Vasakarát (<i>Vers és aforizma</i>)	232
Számozott versek (1)	232
Bálnakövek	232
Számozott versek (2)	232
<i>Bíró József</i>	
TDM (!) MERT TDM (- <i>Grendel Lajos visszaint és mosolyog</i> -)	233
Laudatio	
<i>Molnár Pál</i>	
Bata János, a kisebbségvédő	234
ARTériák	
<i>Török Nándor</i>	
Végzetváró	236
Az örök kérdés	237

Könyvjelző

<i>Péntek Imre</i>		
Bence Lajos: Írott szóval a megmaradásért: A szlovéniai magyarság 1919–1989		238
<i>Lukáts János</i>		
Havas-Horváth István – Fehér Balázs: Latin nyelvű fölíratok Egerben		244
<i>Sz. Tóth Gyula</i>		
Lukáts János: Vadliba voltam én is...		248
<i>Oláh András</i>		
Sz. Tóth Gyula: Tanári notesz 12. – A megbillent Éden		252
<i>Lisztóczy László</i>		
Füzesi Magda: Ima mindenkor		255
<i>Nagy Zita</i>		
A tökéletes zártság egyetlen pillanata (Szerkesztette: Falusi Márton)		258
ARTÉRIÁK		
<i>Szepesi Zsuzsanna</i>		
Mert eljön az idő ...		263
<i>Szűk Balázs</i>		
Hazajövök, temetőbe		264
Kelet felé		264
Attila		265
Könyvjelző		
<i>Kovács Jolánka</i>		
Fellinger Károly: Hullámvasút; Mindjárt gondoltam		
<i>Faragó Laura</i>		
Prokop Péter 100 – Emlékezések könyve (Szerkesztette: Erdei Kvasznay Éva; Feledy Balázs; Prokopp Mária)		269
<i>Vágó Sándor</i>		
Saitos Lajos: A tizenegyedik parancsolat		273
<i>Ványai Fehér József</i>		
Szil Ágnes: Életünk legszebb napja		276
<i>Hürkecné Pályi Brigitta</i>		
Színészkatona, fogolyprimadonna. Frontszínházak, hadifogolyszínházak az első világháborúban (Szerkesztette: Csiszár Mirella, Sipőcz Mariann)		279
<i>Bajna György</i>		
Dézi Zoltán: Húség és hűtlenség		284
ARTÉRIÁK		
<i>Erdei-Szabó István</i>		
Álom/had/viselés VIII.		287
Télfoglaló		287
Anyám levelet ír...		287

Bence Lajos

A csönd beszél, hallgassanak a szavak!*(A márciusban 85 esztendőös Németh Jánosnak)*

Megteremteni, megformázni
nap mint nap önmagunkat,
létezésünk parancs – lenne
örökkévalósági belépő, recept?

Úgy, mint tette Isten,
s csak úgy félkézből,
megteremté magát az
Embert, előnézetből szentet,
oldalnézetből: állatot.

Pusztá Anyaföldből: nem ércnél
maradandóbb kovakőből, sem málló
mészből, hanem agyagból,
ebből a végtelenségig
szárítható anyagból.
Nincs mást tenni ma sem:
egyfolytában ásni, gyúrni,
dagasztani, degeszre tömni
a formát, a vég nélküli
pörölyfolyamat, gányolni,
rúgni, a forgásába
beleszédült korongot,
idomítani a formátlan
mintát, égetni, végezni
ránctalanítást, színes
mázzal cizellálni
a terrakottát, nyugtatni a folyton
háborgó valót, tengernyi bajt.

Szigort faragni, bajszos
paraszta, bájt körmölni leányra,
csillag végződést a dudákra, nálad
szebben ki tudna?
Tejesfazék formára, kancsót,
harangszoknyát és gatyában
szunnyadó dákót, ki mintázna
jobban náladnál, arányaiba dölten?
Katonák és lovagok, hősök és mezőjét
szemlélő apátot, gyilokszerszámot és
lapátot, ki fogat náladnál
nagyobb szigorról?
Kezed nyomán a Felfeszített is derűsen
mosolyog keresztjén, s fejfáját bár
viharok tépik, dacol a szelíd barna,
a puha okker, a szeder-színű
halotti halovány késsel.
S ha eljön az etetés ideje,
tekintet szállítja a friss szénát,
eledelt - immár fél évszázada,
harcol a kéz az ideggel.
(De, mi van, ha a jászol,
törekeny, málló fatákolmány,
végül szétesik, s a szanaszéjjel
dülő szénát szelek tépdesik?)

Szavak, most békén maradjanak!
 Adytól, Vörösmartytól, Babbitstól
 meggyúrt magyar hangzók kovászként
 dagadni-kelni félretéve,
 kályha-melegben ébren aludjanak!
 Most itt, az Anyag beszél a Csönddel:
 helyetted dalol a táj és
 az ember, a szellemnek gyógyír,
 a léleknek szelíd lankák,
 tükörsima tenger...

(Mellékdal)

S ha a már túl sok volt a csöndből
 és szépből, s a kék is futva
 illan el, bögrénkben mindig maradjon
 koccintásnyi bor, múzsa csalogatónak,
 míg az Idő – mi dolgunk ezzel! –
 a kő tunyaságát felcserélve,
 fejünk felett, nagy köröket
 írva le, örök körforgást mímelve,
 nélkülünk fut tova!

Lázálom - Van Gogh tiszteletére

Anga Mária

Magasságot áhít

Szárnyal-e a madár
 széltől összetépett égen
 ha magasságot áhít?

Ha szívét pányvák szorítják:
 léghólyagnyi levegővel
 szabadságra vágyik.

Szárnyatolla megírta rég,
 sorsában örökre madár marad,
 hazája a lendületnyi lég!

Hegytetők fészkelik köré a csendet,
 mégsem ismeri a magányt,
 évszakok éjszakái között leskelődik,

látja a koszorús temetetőt,
 hallja megszületni a sírást,
 megismeri az árvák világúr tekintetét –

átbicsaklik horizontján a Nap,
 átbicsaklik horizontján a Hold,
 csak az időgravitáció marad,

egyhelyben tartva
 a mozdulatlanságot
 az örökös mozgás tengelyén.

Szárnyal a madár,
 összetépett égen is!
 mert magasságra vágyik!

Szárnyatolla megírta rég,
 sorsa örökre madár marad,
 s hazája a lendületnyi ég!

Konczek József

Szerelmes játékaim

A Nép megállt. Elfáradt por kering...
körötte, mint az őszi köd meg pára,
rászáll a munkások nyakára

a munkabér,a munkaerő ára

Unokája vagyok én.
Döngetek kaput, falat,
mégis megkérdem tőletek:
beszökött az ősz?

Gondolt halálra, borra, nőre,
káromkodott vagy fütyörészett,
s találkozott velem.

Ady Endre nem hasonlít a trendre,
nem őspuszták bivalya,
s nem úri nyavalya.

Hanem az igazmondás gyönyöre,
a lélek barna kenyere.

S ezek a dombok itt nyugalmasan elterülnek,
mint kielégült testtagok,
s emitt az erdő felől öblöske kis szellő lobog,
mintha ünnep.

Volt harsány ősz, kacagtak az asszonyok,
marokkal tépték a dölyfös kukoricacsöveket,
s a férfiak, az öregek...

Megkomolyult öröm felzokog,,

Éled még a csókok íze
lehet arcokra találnod,,

,
mintha élő forrásvízre
fordulnak sóvárgó sóvirágok.

Sebestény-Jáger Orsolya

Csendes imádság

Taníts szólni, ha úttalan utakon
fáradt csöndjeim morzsolgatom.

Tanítsd látni ki a parton áll,
mintha gyertyát gyűjtanál.

Tanítsd meg: e hófehér lapon
leírt szavad: igazság, hatalom,

s mielőtt eljössz majd megint,
tanítsd megbánni vétkeink.

A kárpit

(Mt 27,51)

Foggal-körömmel védték a kárpitot,
a törvényből megszöött, pókháló fonalat,
évezredek vörös posztójából szabott
rájuk tapadó, poros paragrafusokat.

Ujjuk hegyén tinta, mert nyomtatásba adták,
rendeletbe rejtve, hogy „bevégeztetett”,
s kifordult köpenyük ónszürke zsebéből
hirdettek Fölötte hazug ítéletet.

Valahol mégis útra kél a Szó
kallódó szélben, mint csillag világít:
«Feltámadt» – s bár nincs rá magyarázat,
vérző sikollyal meghasadt a kárpit.

30 év*(30 éves gimnáziumi osztálytalálkozó emlékére)*

...és van olyan álom, mely nem válhat valóra,
mi mégis mosolygunk, mert egymásban azt látjuk,
mint lepergő perceit sejtí homokóra:
kik voltunk valaha. Kik voltunk valaha.

És nem kérdi senki: honnan is jöttél,
mert Te vagy a fontos, Lényed – akit hoztál,
s a gesztenyefák alatt emlékek suhannak:
Harminc éve már, hogy útra kelt az osztály.

Hova kellene mégis visszatérnünk?
Mely nyomon menjünk, mint ki mezítláb is szalad?
s mit is kell tegyünk, hogy ne szaggasson szét:
Harminc év szállt el – füst a lámpabúra alatt.

Összefonódott és szerteszállt az élet,
mint régi nyomokon ottfeledett faág,
talán mégis messzi folyók vagyunk,
kik hordalékainkban visszük egymást tovább.

Hát ülünk le és ne vessünk, mint régen.
Töltsünk a borból, nyomában a derű
múló napjaink ragyogását adja,
mely akár az élet, édes és keserű.

A messzeség*„A messzeségben megjelent az Úr, örök szeretettel szerettelek,
ezért vontalak magamhoz hűségesen”**(Jer 31,1)*

Ujjaink között átcsorog
időnk, e bővizű patak,
pedig kristálytisza lehetne
megélt medrében a pillanat.

Évezredek ösvényén a nyom,
mintha lépte kőbe írva volna,
árnyak suhannak, s fény hull alá,
a falon egy álmodó napóra.

Olykor el akarok bújni Előled, Uram,
barlangom legmélyén vacogok,
anyjától elszakított, csupasz
ős-riadalom vagyok.

De hang hullik alá az égből,
átszűrődik tömör énemen,
a messzeségből érkezel Uram,
hogy barlangom templomod legyen.

Múlhatatlanul

(Ady Endre emlékére)

Benne összesűrűsödnek messzi évtizedek,
az idő függönyén áthajol egy emlék:
Írjál Ady-ról, küszködő hitéről,
szerelme színeit, lüktetését bontsd szét.

Írd le másnak is – kérte tanárnóm –
s én kislány szívemmel bontogattam titkát,
közel hajolva, versei vigyáztak,
s fellobbant fényük, mint tűzben szétszórt szikrák.

Felnőtt fejjel immár házának küszöbén,
Erdély kapujában némán megálllok:
torkomban sírás, felébred az emlék,
köröttem tarkán, zsbongó diákok,

homályosult szemmel nézem a képeket,
a vén karosszéket, a fényeket a falon,
s arra gondolok: mennyi mindent adott
versein át egy égfényű hatalom.

S diákjaim között – szólok csöndesen,
a bölcsé lett szív, haláláig tanul,
Olvassátok őt – keressétek titkát:
mely lüktet, világít, múlhatatlanul.

Serfőző Simon

Magukhoz fogadtak

Amint járni megtanultam,
már felnőttem volna akárhogy.
Ám magukhoz fogadtak, s nevelni
ők
neveltek föl, a szerszámok.

Fából a szög se jött ki,
ha a harapót nem fogtam jól.
Izzadtam a napon, küszködtetett,
nem akarta az igazságot.

Nélkülem az ásó nem nyomta
magát a földbe egyszer sem.
Nem lehetett henyélni: a lapát megtette,
a nehéznél is nehezebb lett.

S ott kellett a munkánál
az eszemnek lenni.
Ismertem a kalapácsot, tanú rá
a kezem,
keményen oktatott nem egyszer.

Erővel, szívvel

Csak bírjam erővel, szívvel:
igaz utamról le ne térjek.
Messze szóló szavam legyen.
Megőrizzem a hűséget.

Égjek tiszta szerelemben,
pipacsokhoz tüzesedjek. –
Jöhetnek a hideg idők,
le nem teperhetnek.

Késő ősz

Magasságából lejön a fa,
odafönn már mit keresne?
Gazdátlan árok somfordál,
mintha lopni menne.

Sárba akad el az út,
istene nincs, kit szidjon?
Magára hagyva a világ.
Magamban vagyok én is itthon.

Árnyékkal meghúzódtam.
Beszorított az idő egészen.
Senkije semmije senkinek,
védekezem ajtóval, fedéllel.

Legénykedik

A sör berüg.

Leissza magát a bor.

Reggel elkezd
a féldeci.
Állunk
félreCAPOTT kalapban,
járdán száradó
kipukkadt köpéseken.
Rikkant a kedv,
de nem mi derülünk
örömré.

A pálinka gajdol,
viszi hangját
a magasba,
legénykedik
részegen.

A. Túri Zsuzsa

Odaátra*(Kapui Ágotának)*

A semminek súlya van
csak a lélek súlytalan
mennyi talán mennyi jel
érzem valaki figyel
a szél körbefut s lehangy
az is lehet hogy te vagy
gyászbársony égen lebeg
ami többé nem lehet
csöndben magadra veszed
nem fogtam jól a kezed
ha keresnél itt vagyok
már csak emléked ragyog
megosztani sincs kivel
mennyi titok mennyi jel
mindenségben áradó
fölösleges már a szó
szíven szúr a végtelen
(hány év marad még nekem?)
keresném a lényeket
ránkfeszülő fényeket
ritmuszavar ez a nyár
hisz ellopta a halál
testtelen te már tudod
hol leszek ha átjutok
miként illeszkedjenek
kettőnk köré a jelek
mögötted lépésnyivel
mennyi ábránd mennyi jel
hazudni már nem lehet
se Istennek se neked.

Születik s hamvad

A gyógyulás többféle lehet
ismerkedem a ténnyel s a
realitásba átszelődött titkos álmok
köré foglalattá nemesedik végre a hit
tudjuk milyen átugrani a korlátokon
egyfajta boldogság mikor
megszabadulunk saját testünktől
a valódi béke átüt az
éjszaka lombjain.

*

Kiáltanék
oly szokatlan és idegen még de
minden elmúlás visszavisz az
ősrobbanás előtti csendbe
úgy fordul ki a sorsból a lélek
mint zöldborsó a héjából
s minden halál után átéli újra
meg újra a teremtés csodáit
a semmiből születik újjá
egy vakító káprázatban.

*

A szavakon túl a nagy hallgatásban
tisztára mosva visszatérni
emlékek nélkül újra takarózni
terheket ledobva békében
csak az marad ami igazán
lényeges.

*

Nézem a tüzet
mely feloldoz ha eléget
narancsos ünneplőben
táncol
születik, s hamvad időtlen
ringat el.

Ágota*(Weöres Sándor nyomán)*

Ágota, Ágota táncol körben az angyalok ülnek,
fák susogásai halkán múltbeli dalba vegyülnek.
Ágota, Ágota épít fényteli csillagos égen
távoli tél szava szisszen: háza ma misztikus éden.
Ágota, Ágota játszik, bújik a szívdobogásban,
hitben, a vérben, ereken, könnyben, az elszakadásban.
Ágota, Ágota repked, lassan enyészik az ének,
Úgy hiszem, int odaátról, ünnepi díszben a lélek.

Ágota, Ágota, jobb így? Messzire csalt el a végzet,
kincseid isteni szikrák, végre talán te is érzed.

Szakítás

Kávézó-faasztal-lámpa
Szemedben-szememben-lándzsa
Teagőz-suttogás-átok
Elnyomott-legyőzött-álmok
Fapadok-pincérek-emlék
Széztűzött-kifacsart-egység
Szavaid-szavaim-szúrnak
Árnyékok-hosszúra-nyúlnak
Átadok-aláírsz-vádolsz
Vádollak-gyászollak-gyászolsz.
Tányérok-kabátok-ablak
Kapaszkodsz-elengedsz-hagylak.
Ismerős-gerincív-vége
Idegen-magányban-béke.
Elnyomott-szabadult-kínok
Szerettél-szeretlek-sírok.

Sajgó Szabolcs lobogások

kényszerek hajlítják
mécsesed lángját
oda-ide
véges álmok
jövő-menő szelek

viasz vagy és kanóc
oly esetleges

a láng lobogva álmodik
valami tűzről
míg egy napon
hatalmas lángolásra ébred
s csodálkozik
hogyan benne rajta
kényszerek már nincsenek

körül tekintve észleli
amerre ellát mindenütt
önfeledt lángnyelvek járnak
megunthatatlan táncaik
és lejt sorra egy a másnak
lejt táncát sorra mind
a milliárdnyi lobogás

az idő betelt
már minden egy

eljegyzés

hamu hamu hamu
voltál és leszel
magadtól mindig

ám szólít aki van
amit tett
időtlen teszi

burkolhat semmi
takarhat sziklasír
a teremtő igen
mindenütt elér

hamu helyett
vele jegyezd magad

egyenként

kiált az ég
a holtak ébrednek

lerágott csontok
nem falja már
egy a másikat

alvilági szeleké
a por s hamu

a megszámlálhatatlan egyszeri
egyenként
a mélyből felragyogva
válaszol

hívtál
itt vagyok

te írod

mit tipródsz
mehetnél tovább
a jó és annak hiánya
izgalomban tart itt szüntelen
tömegeket

építhetsz házat
várost országokat
a következő cunámiig
a következő föld- és
értékcsuszamlásig
eltemeti az majd
valamennyit

kiástuk a homo erectust
a homo ergastert
a neandervölgyit
meg a többi
voltak ők is néha boldogok
bizonytalán
míg a történelem színéről
le nem töröltük mindnyájukat
mi a sapiens

tudod-e mi az
lenni
lenni csak
és örülni
rálátni mindenekre
idő és vágy szemellenzői nélkül
lenni mindennel egy
csak úgy
lenni egy mindennel
ami van

feljött a nap
egy egészen új
nem volt ez még sosem
te írod most
a történéseit
engedj el mindent ami volt

mélylélegzet
indulj tovább

látta végig

mikor a mulandót örökbe fogadtad
s éghez kötöttél rögtön
mikor valóság lett a sebek álma
s nyom nélkül minden összeforrt
mikor megnyílt a zsigerek mélye
és a megtisztult életvíz felfakadt
a fák pedig a folyamok mentén
havonta virágba borultak
a pázsiton meg a gödölye
időtlen játékba merült párdacokkal

nos akkor
akkor láttam végre
hogyan jó volt minden
jó ahogyan volt
hisz keresztjeinket látta végig
látta időtlen jelened
s e jelenben a sírjaink
üresek mind
üresek

Baka Györgyi

Érzékelhető végtelen

„Filmjeim – az életem.

Életem – a filmjeim.”

Andrej Tarkovszkij

I.

A befelé forduló táj, mintha a saját emlékeim helyszíne lenne, nyírfák fedezéke, utolsó álom a haldokló ártéri erdőben, szálló kakukkmadár, fekete nap veti árnyát a havas fákon át, elered a csillámló eső, a lovak hátáról felszáll a pára, elhagyott mező, a háború gonosz feszültségében elvesztett gyermekkor, egy föld alatti bunkerben, rozzant asztalon állva kétségbeesett gyermek veri a harangot: Iván.

II.

Az érzékelhető végtelen ott feszül a vándorló szerzetes-festő Andrej Rubljov tekintetében, elhagyván a zagorszki kolostort, szemlélődő csöndben járja útját. Ha nyílt emberi tekintettel találkozik, szíve kivirágzik.

A feldúlt Uszpenszkij székesegyház kupolájának résein át hideg eső szemerkél, Andrej imádkozna,

felperzselt ikonját siratná, de belefagytak a szavak, hosszú időre némaságba rejtezik. A feltámadó szél úgy suhan át emlékezetén, mint a valószínűtlen boldogság lehelete: gyermekkori otthonának aranyló szalmával telt udvarán vidám, kék szemű anyja és kender-szőke szakállú apja verik ki a búzakaralászkoból a szemeket. A nap ragyog. A ruhákon vibrál és élesen megtörik a fény, majd áttetsző árnyékként lágyan hull lefelé, míg bele nem merül a föld-homályba. Érti, festenie kell! Az ikon az a kép, amit a szeretetben égő szív lát.

III.

Solaris úrállomásra különös vendégek érkeznek, elpusztíthatatlanok, mert a múltból elevenültek, kézzel fogható káprázatokként megjelennek azok, akikre az ott dolgozók büntudattal emlékeznek vissza, nők, akik arra vágnak,

hogy eltéphetetlenül együtt lehessenek volt társaikkal. A fölélédo lelkiismeret szembesít az eltemetett sebekkel. Kelvin úgy öleli át apját az ajtó előtt, miként Rembrandt festményén a hazatérő tékozló fiú.

IV.

A pillanatnyi és az időtlen, a hétköznapi és a magasztos együtt mutatja magát, miként a felragyogó hajdinamező szálai, hajladoznak a hajnali szélben. Marija alvó teste lebeg magasan az ágy fölött, belső tükrében az elveszett érintések foszlányai verődnek vissza, törten, homálylón, megszüntethetetlen. Minden apró rezdülés a természet, az ég, az Abszolútum tükre, a fiú történetében az apa: Arszenyij gyermekora ismétlődik meg, a halhatatlan Kezdet lét-ideje.

V.

A Zóna: tiltott övezet, lelki tér, itt rejtélyes energia kering, határterület két világ között, a táj a végidőt idézi meg, sárba süppedt korhadó tárgyak, kihalt terek, bomladozó épületek, sivárság, élettelenység: a zóna olyan, amilyené mi tesszük. Sztalker, a *szent félkegyelmű* vezeti az író és a tudóst a labirintusban, tájékozódni itt nem lehet, percenként változik minden, saját útjukat kellene

követni befelé, lényük megnyílt szakadékába, éppen úgy, miként a népi lélek keresi végtelen szomjúsággal láthatatlan hazáját, az elsüllyedt Kitezs városát.

VI.

A személy sóvárgása, nosztalgiaja az Örök után megszüntethetetlen, Gorcsakov költői lelkében ott parázslék az otthon, a hagyomány világa, képtelen a meghasonlott újat magára venni, a nyitott romtemplom vizes árkaiban égő gyertyával áldozik a középkor hitének, bezárkózik magányába, érezve, visszaút már nincsen ebből a varázstalanított világból, saját élménye itt nem megosztható.

VII.

A szikkadt, szomjazó réten magányos nyírfák didereg, akár a lélek az eltompult, jóléttől kábult világban, ezt öntözi minden nap kisfiával Alexander, betölti őt a várakozás egy tisztább életre, ikonokat csodál könyveiben, fájón érezve, ez a szépség, bölcsesség, mélység már elveszett, a pokol elszabadult, kétségbeesetten érzi, hogy az ébredéshez megkerülhetetlen az áldozathozatal.

Suhai Pál

Tél közeledtén

Fázik a fán akadt levél,
a sárba dobott, repedt téglá,
a megmaradt kakas is fázva
emelgeti lábát, ha lép.

Fázik a föld, a fény apad,
összemosódnak már az árnyak,
a színekből sorra kiválnak
a kék, a sárga hasuak.

Az ember is, tél közeledtén,
bundát növeszt, akár a medvék,
vastagon hortyog vagy morog.

Aki a meleget imádja,
így lesz végül maga a kályha:
fűti a rászakadt fagyot.

A remény csónakjai – Van Gogh tiszteletére

Hiányod megmarad

Ahogy elmentél végül innen,
úgy lesz hiányod is
felfogható majd,
úgy alszik el a fájdalom,
úgy halványul, úgy halkul el
zenévé, csönddé,
de nem múlik ki, mint az állat:
arcodnak fénye fájni fog,
szavad megüt,
és megsebez örökké hallgatásod:
hiányod megmarad,
már csupán ez vigasztal.
Már nemléted becéz.
Míg felhorzsolsz,
nem szűnsz ellátni jókkal.
Üres kályhám te,
míg súlyos rönkök szállnak fenn
a könnyű füstben,
szálkás haláloddal tömöd.

M. Fehérvári Judit

Veszteség

in memoriam Mocsár Zsófi

Fekszik az elmúlás porában
szemében fekete évek,
csak ujjaival markol a
pihenő csöndbe.

Hagytalak elmenni,
hagytam elveszni
hamvas arcod,
tudásod tűnni hagytam.
Három bakacsin éj év
sikolyát suttogják a
humuszt ölelő fák.

Öleléseid eltékoztam,
szeget vertem felnőtt léted
tükörfényébe,
de nem engedtem,
hogy védj magad.

Fekszik az elmúlás porában
szemében fekete évek,
s mégis elindul,
mint, akire várnak.

Tulipánosládában hasal a múlt.

Harangjaink megrepedtek,
nyelvünk törött, s már
sohasem leszel egész,
pedig millió csöppnyi
alakban itt vagy még.

Hiába. Kevés.

Utánad mennék.
Felcihelődöm, elindulok,
mint, akire várnak.

Már csak az Angyalt látom.
Ez maradt nekem.

Dob-eső-zápor pergeti a
szél nádját, s velük együtt
mormolom:
csillagok árvája,
apátlan, fiatal
minden bánatod itt hagytad,
s nélkülem szegődtél a
komor Égre csillagnak,
nekem nem maradt más,
mint karácsony idején a
Szív gyújtotta percölelés.

Fazekas József

Várlak

Várlak, mint a tavaszt
a vénség bennem,
várom a nyúzó télben
a verőfényt a réten,
várom a hírhozó kerengők
szomjas csapatát,
várom, hogy jobb legyen
a cipőd, a ruhád.

Morzsolom magamban el
a gond-súlyos lépteket,
ég-fénnyel dalolom
át meg át,
még mindig hiszek:
hiszek mindenben,
ami fölemel,
hiszem, te is
ezen az úton érkezel,
meleg lélekkel,
szemtől szembe,
s együtt szétdaloljuk,
van értelme.

Útravalóm

Csak feszülnek
időtlen idő óta
a kötelek.
Elkopunk.
Összekötni nem lehet?

Konghatnak ó hangú
szent harangok,
az emésztő lárma nő,
a szelíd nyakán hurok,
elfogy alólunk
az idő.

Sérült már minden:
a lélek, az ember, a táj,
hírünket hová viszed
hamvába hullt madár?

Támasztom magamban
napról napra föl
a konok hitet:
útravalóm
az első két parancs,
ne legyek vétek.

Öröklét

Mert korlátja életemnek
maga a lét,
fölfogni miként próbáljam
mi az öröklét:
végesben a végtelen,
gátja sincs,
ő maga a Van,
aki teremtett
s fölemelhet,
ha arcomon
arcát hordozom.

Bizalom

Ára nincs,
csak értéke,
a viszonylat élteti
zúgó szélben, ágas idő rostján,
a sóhaj-szárnyú harmat illatában.

Mindent túlél,
mint a megszállott
a sarki hideg poklában.
Mindent.
Fénye, akár a Napé:
ívragyogás,
kincs: sivatag vízkortya,
hogy föleszméljek
napi útvesztők dzsungelében,
ösvény tehozzád.

Égi áldás.

A jót keresd

A jót keresd mindenki-
ben,
ki panaszát sírja
folyamként el neked,
örülj, hogy te vagy a torkolat,
óceán-lélek, titok-hallgatás.

A jót keresd mindenki-
ben:
a gyűlölet, gyanakvás,
átok, irigység sár,
lelkedbe ragad, mint a gaz,
a ragyogás gátja
s elalél, kihűl fényed ereje,
a fönn
behomályosul fölötted,
kéklő napodat
földoldja a keserű sötét,
sivatag szárazság porába veszel.

A jó tart meg:
ajándék erő,
örökmécses,
s ha kialszik körülötted
minden:
hangod, szemed,
karod, szíved
szivárványt gyújt az éjszakában
s már ketten fénylünk
félelmek záporán át-meg át
fölvigadva.

Szeretem látni

Szeretem a tavaszt tavaszodni látni,
 ha könnyű szél kerget daloló dongót,
 fölágaskodni a sárga téltemetőt
 s kelyhéből csillogó napfényt inni.
 Szeretem az életet élni akarni,
 a lesz rügyfakasztó mámorát,
 szeretem a reményt szagos ruhában
 s arcodat mártózva egy meleg padon,
 szeretem az alig ruhában csacsogókat,
 viták szökőkútjait hallgatni a parkban,
 a házak odvaiból kimerészkedőket,
 amint egymást öltözteti a magány
 a szellőzködő békesség fényeibe:
 szeretem látni.

Ami fönt az lent

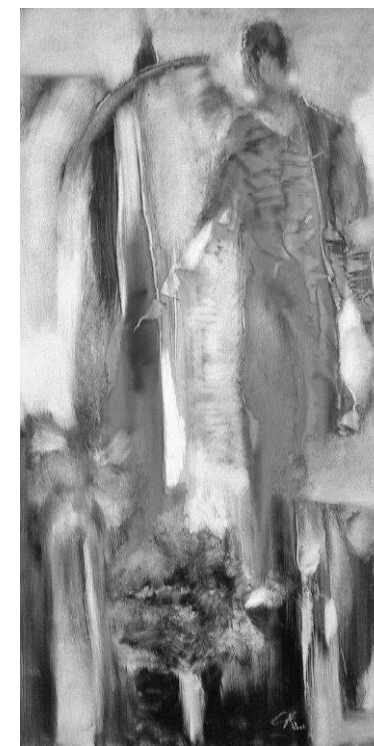
Szekeres Mária

A magány neve

nevenincs szomjúság az arcon.
 nevenincs szomjúság a gondolatban.
 hártod mint ragacos gyümölcs érintését.
 ha neve van, már birtokolnád, de
 de nevenincs hiány ez, az árvaságon.
 ez nevenincs, érthetetlen szomj –
 majd bölcsült mosoly ráncai az arcon...
 ez Te vagy, Uram, a szikla tövén a
 Getsemánin, mely nevezhetetlen
 véres úr, míg majd a Feltámadás adja hozzá
 Arcod...megnevezve a nevezhetlent...

Csendek átváltozása

Mi ez a csend? A süketségé lenne?
 Látom, kint madarak szabdalják az Eget,
 nyugtalan, de tempós szárnyalással.
 Csendes zuhogással. Mi ez a csend?
 Lelkem hallani kész szavad, Uram, de
 némaságod üres síkra vet. Fülelek,
 és koppanva érzem a perceket,
 míg légszomjam bennem Téged keres.
 S az idő madarak szárnyán elzúg fölöttem,
 a tárgyak szobámban lassan életre kelnek.
 A csend életeddel telik, s iszom magamba
 némaságod titkos, szomjú üzeneteit...

Jelen idő

Valóságaim

Ez nem valóság. Ez most valami jelen, fátyol, mely rám borul, befűz, beborít és belebonyolódik, mintha igaz lenne. Fátyol, sötét felhő agyam fölött. Járok, mint aki él, fájok, mint aki szenved. És ez nem életjel, nem igazi szenvedés, valami hamis rossz. Tudom ezt. Nem mozdulok belül, míg utazom, megyek az utcán, kommunikálok. Belül nem mozdulok, nem harcolok, minden elemzés ezen a tudáson kívül, hogy ez az egész nem valóság, hasztalan. Minden elemzés hasztalan. Elengedem. Nincs rálátás a fátyolra, mely megkötöz és elhomályosítaná szemem, ha nem tudnám, Uram, hogy Te látsz ezzel is. Ma az Oltáriszentség előtt Rád bíztam ezt az egészséget. Nem harcolt szomorúságom, Neked adtam hívő hitetlenséggel, érzéseim tompaságával, csak az akarat hitével, tudásával, hogy Te vagy, mindenek fölött. Neked adtam, és haladt az Idő Benned, nem értettem hogyan nincs igazi szabadulás, de mégis szabadulás volt, Veled, a fátyol szorítása közben. Kutathatatlanok útjaid, egyre újabb tájakra vezetsz, egyre újabb tájaimat világítod meg erőddel, fényeddel. És vezetsz, hogy már ne féljek az ismeretlenből felbukkanó sötétségtől sem. Vezetsz és tanítasz, és ahogy közeledsz, egyre távolabb vagy, egyre hatalmasabb. Mert a tapasztalat olyan sokszor véglegesítene magában a tudást: ilyen vagy, ez vagy, tapasztaltam... De Te újabb tájakon, új vonásokkal bukkansz fel, hogy tiszteljem felfoghatatlan hatalmad, ismerős, és megismerhetetlen Arcodat. Tiszteltem, Uram, félelemmel és bizalommal tiszteltem istenséged, és megszabadulva fátylaimtól ebben a tekintetben, alázattal bízom utam, magam Rád. Mert az Idő törésvonaláiban, gyors zuhogásaiban megtisztulva, Beléd kapaszkodva, haladhatok Veled fátylak és szakadékok fölött egy távoli teljesedés felé, Hatalmas Valód felé... Most a Szó valóságán, megszült, kibontott, de mégsem teljes szavakon érkezem Hozzád, az életembe, melyet tőled kaptam, hogy igazán soha fel nem fogva alkossam meg perceit a számadásig...

Fecske Csaba

A kereszten

Éli éli lamma szabaktani –
szomjazom
a világosságot
sötétség járja át
egész valómat
Atyám kezembe ajánlom
lelkemet még nem tudom
a test nélkül mit ér ez
s meggyötört testem nélkül
a lélek mit érez

Apró

Voltak
a földben holtak
vannak mert voltak
rég odavesztek
voltak hát lesznek

Nélkül
madár szárny nélkül
élet halál nélkül

Dichotómia
lehetetlen
hogyan lehetetlen

Ha
elhagytam magam
Istenem hol vagyok
adjatok vissza
ha megtaláltatok

Kulcs

tudod az a baj veled hogy
nem találod hozzám a kulcsot
mondtad egyszer szomorúan
és egy nő szomorúsága olyan lefegyverző
biztosan igaza volt de
én nem is kerestem a kulcsot
hogyan miért azt fedje jótékony homály
ez a mi igazi közegünk ez a
gyógyító félsötét ahol nem látni tisztán
a dolgokat nincs rá szándék nincs igény
sőt az ellenkezőjére van jobb nem tudni
hol húzódik a demarkációs vonal
mikor lép taposóaknára egyikünk
csak keresd azt a kulcsot mondta még
fáradásodat siker koronázza majd
gondolom addig is kiszellőztet
rendet rak ltünteteti az árulkodó
nyomokat méltóképp fogadjon ha rányitok

Tengerpart

a dühödt víz visszaszól a partról
a végtelennek
az ég vakító kagylóhéjában
elveszett napok eltűnt hajósok csöndje zúg
csontjaimra feszítve hallgatom
a későn érkező fények könnyörgését
drasztikus látvány
ahogy a parti sziklákon végigcsorog
a tenger kilocsant agyveleje
elszabadult gondolatok közt matatok
önmagát ismételve pocskolja erejét a szél
kényszerzubbonyként erőszakolja rám
az elhamarkodott nyár a sós levegőt
hol vagyok ha itt és ki vagyok
mielőtt rám ismerne a tenger
már el is felejt

Kégl Ildikó

Fecske Csabával sétáltam, majd képet festettem róla – szavakból

A napokban – hetvenedik születésnapjára – jelent meg legújabb verseskötete. A negyvenedik! De lehet, hogy a negyvenegyedik! Nem tudja pontosan megmondani. És ezen a ponton megállhatnék, s még elkezdése előtt abba is hagyhatnám a cikket, hiszen vajon mi újat lehet mondani a szögligeti születésű, József Attila-díjas miskolci költőről, aki évtizedek óta olyan könnyedséggel ontja magából a gyermekverseket, hogy nemcsak költeményeinek, de megjelent kötetének számát sem tudja pontosan. Mégsem hagyom abba, elhatározom, hogy a szavakat segítségül hívva megpróbálok festeni egy képet az utókornak Fecske Csabáról, a költőről s méginkább az emberről.

Amikor telefonon egyeztetünk, azt ajánlotta, találkozzunk a Déryné utcában. Mindegy mikor, amikor nekem jó. Úgy mondta, én aktívan dolgozom, ő meg mindegy, mikor ül a „gályapadhoz” rímeket gyártani. Felületes szemlélő számára ez az elnyújtott és részletekbe menő bevezető talán érthetetlen. Ám bocsássák ezt meg nekem, mert az interjú végére épp az ilyesfajta elnyújtott és részletekbe menő „ecsethasználatból” fog kirajzolódni egy ember sziluettje. Miskolc „Liszt terén”, a Déryné utcában találkoztunk – és bizony hiába erősködtem –, épp akkor, amikor nekem jó volt. A színház tövében, elegáns kávézók, trendi bisztrók, koktéll bárók és régi vágású kiskocsmák között sétálunk, majd rámutat az egyikre. Egy régi vágására. Azt mondja, sokat járt ide korábban, afféle munkamegbeszélésre Serfőző Simonnal. Juhfarkot rendel, de az nincs, helyette zenitét ajánl a felszolgáló egy balatonfüredi pincészettől. Nekem jó néhány kilométert kell vezetnem, ezért kénytelen vagyok a házi bodzaszörp mellett dönteni. Rám néz meglepődve, huncut mosollyal az arcán, majd azt mondja;

– **Pedig de vártam, hogy végre megigyük a pertut. De hogyan igyak pertut egy olyan nővel, aki szörpöt rendel?**

– És bodzaszörppel nem lehet pertut inni? Végül is a technika ugyanaz, a poharakat épp ugyanúgy kell összekocintani – mondom pimaszul, védekezően.

– **Na, nem bánom! – válaszol.**

Sajátos szimfónia születik, ahogyan összekoccan a vékonyka borospohár és a vastagfalú üdítő. És nem pusztán a poharak molekuláinak összekoccanása különös. Az érzés is, ami rám köszön. Mintha ültünk volna mi már itt, így, egyszer, valamikor. A déjà vu vagy – tudományosan fogalmazva – paramnézia oda telepszik

mihozzánk, miközben tegeződve folytatjuk a beszélgetést. Még alig ivott egy kortyot a zenitből, én máris in medias res szembesítem egy megjegyzésével. Tudod, ott a könyvtárban, a – negyvenvalahányadik – kötetbemutató során megütötte a fülemet egy gondolat. Agybarázdáktól lélekig hatoló. Azt mondtad, ebbe a könyvedbe már csak a jó verseket válogattad be. Az első három kötetből például egyetlenegy sem. Határozottan emlékszem, ültem a közönség soraiban, és miközben meglepődtem ezen a szigorú, ám rendkívül szimpatikus önkritikán, azt kérdeztem némán önmagamtól, ami ilyenkor a legevidensebb; miért, azok talán rosszak? És ugyan milyen mércével mérve? A szakma, az irodalomkritikusok, az olvasók mércéjével? Óh, dehogya, van ezeknél sokkal nagyobb ítéző is, amit belső igénynek hívnak. Nos, az más! Az bizony egészen más! Ha ez a bizonyos Belső Igény mondja, hogy ide bizony már csak a jó versek kerülnek be, azzal kérem, nemigen tudunk mit tenni! Fecske Csaba egyébiránt köztudottan – de saját bevallása szerint is – nagyon szigorú önmagához. Születésük, sőt leközlésük után sem engedi el a verseit; átírja ötször, hatszor, két tucatszor, ha úgy érzi, csiszolgatni, tökéletesíteni kell még a sorokat. És gyakran érzi úgy. Megesett, hogy fogta önkritika nevű metszőollóját, majd egy 150 soros költeményt egyszeriben 28 sorra nyesett vissza. Pedig van itt valaki, egy bizonyos Weöres Sándor néven ismert magyar költő, aki ha élne, feltehetőleg kivenné a kezéből azt a metszőollót, és – jöllehet meddő – vitába szállna Fecske Csaba Belső Igényével, de legalábbis azon kijelentésével, miszerint az első kötetek nem tartalmaznak elég jó költeményeket. Ő volt ugyanis, aki több mint fél évszázada az akkor 14 éves Fecske Csabát elsőként biztatta verselésre, ügyes rímeit dicsérve. A szögligeti fiúcska ugyanis nemes egyszerűséggel írt egy levelet az akkor már befutott Weöresnek – mellékelve néhány versét, amit az iskolai vonalas füzetéből tépett ki – s azt kérte, legyen olyan szíves, véleményezze alkotásait. Rövid időn belül meg is hozta a posta a választ. „Képzeld, amikor a postás átadta a nevemre címzett levelet, azt mondta, valami Weöres Sándor a feladó. Én meg majd kicsattantam az örömtől” – meséli, s szemei felragyognak a visszaemlékezés hatására. Élete legboldogabb pillanatai között tartja számon a történetet, amivel tulajdonképpen költői pályafutása elindult. Bár megjegyzi, biztatta és támogatta egy másik költőóriás is, a Bódva-völgye dalnoka, Kalász László, aki már Fecske Csaba gyermekkorában ismert poéta volt. Ma pedig már hozzá fordulnak véleményért, hiszen Fecske Csabát a kortárs irodalom egyik legtermékenyebb költőjeként tartják számon, aki leggyakrabban az apróságokat szólítja meg, lírája legjava gyermekvers. Rajongásig szereti a gyermekek őszinte világát. Azt mondja magáról, „gyerek vagyok én is, csak kicsit ráncos homlokú gyerek.” Aztán derűsen mosolyog, s hozzáteszi, „mindannyian angyalnak születünk, nagy kár, hogy aztán elkurvulunk. Már nem tudunk őszinték lenni, szerepeket játszunk, képtelenek vagyunk rácsodálkozni dolgokra, lassan, de biztosan eltűnik a jóság

való képességünk.” Ahogyan hallgatom, és közben az arcát fürkészem, különös, ambivalens érzésem támad. A mondataiból, a tekintetéből s egyáltalán a lényéből árad valamiféle melankólia – ami nem koromfekete és nem is olyan kétségbeejtően kövér, de azért mégis jelen van –, hogy ködfátyolként takarjon be egy látszólag önfeledtnek tűnő mosolyt, egy-egy vidám történetet. És ebben a pillanatban tetten érek egy érzést; pontosan ugyanez volt a benyomásom a felnőttekhez írt versei olvasása közben. Fajsúlyos témák játszi könnyedséggel megszövegezve, ami után azért mindig mély levegőt kell, hogy vegyen az ember. Nem állítanám, hogy örömet adnak ezek a versek – olcsó örömet egészen biztosan nem –, ám sejtjeinkről sejtjeinkre érezzük, hogy többek és talán jobbak leszünk általuk. Az iménti megjegyzése azonban, – angyalodástól elkurvulásig – itt él bennem, nyugtalanítja idealizmusomat, ezért két kézzel belekapaszkodom, s neki szegezem a kérdést reménykedve:

– **Mondd, Csaba! Azért nem kurvulunk el mindannyian, s ha mégis, időnként azért sikerül visszaangyalodnunk. Nem?**

– Visszaangyalodni? – kérdez vissza meglepődve. Aztán felnevet, különös fénnel a szemében néz rám, és megdicsér. Ez jó! Jó szó! Űgyes költői fogalomalkotás! „Visszaangyalodni” – ismétli még egyszer. Én meg csak állok bambán, és érzem, hogy elpirulok. Idejét sem tudom, mikor pirultam el utoljára, de ez a hirtelen jött dicséret az embertől, akit tisztellek és kedvelek, annyira jólesett, hogy egészen zavarba jöttem. A szó ízlelgetése után válaszol is. „Időnként sikerül visszaangyalodni, de ritkán, túl ritkán.” Filozófiai síkra terelődik a diskurzusunk, hosszasan moralizálunk arról, hogy ha mernénk felnőttként is olyan őszintén fordulni egymás felé, mint a gyerekek, s a megbocsátás képességét is magunkkal hoznánk a felnőttek világába, akkor a Föld egy kifejezetten jó hely lenne. Űszinteség, juh fark, esetleg zenit és pár jó költemény – ennyi az egész, állapítjuk meg, majd összekacsintunk, és egyre elégedettebben ülünk a presszó teraszán, mintha mi itt ketten, 2018 áprilisában, a miskolci Déryné utca egyik kiskocsmájában egy egész kicsit megváltottuk volna a világot. Jó ez a pillanat, jó itt ülni Fecske Csabával. Meg is feledkezem róla, hogy voltaképpen dolgozom. Mert most – millió életrajzi írás, vers áttanulmányozását követően – okosakat kellene kérdeznem tőle, hogy egy érdeklődésre számot tartó írás, de legalább egy évfordulós festmény születésén aztán ebből a találkozásból. Nézem a velem szemben ülő alakot – bámulom egészen gátlástalanul –, hogy megpróbáljam kilátni belőle azokat a tulajdonságokat, amelyeket az ember beleképzel egy tehetséges, népszerű költőbe, de sehol sem látom azokat. Személyisége bizony nyomokban sem tartalmaz magabiztosságot, lényének uralkodó vonása a szerénység, a visszafogottság. Fürkészem ezt a kifejezetten alacsony nagy embert, és mosolygok, ahogy a kíváncsi áprilisi szél benéz hozzánk, a presszó teraszára, rendetlenkedik kicsit az asztalunkon, majd

belelapoz a széken lévő verseskötetbe. Nem tudhatom, hányadik oldalt nyitotta fel a virgonc szél, s mit olvashatott ott, de megnyugtathatták a költemények, mert lecsendesedett, megszelídült.

Miskolc dálnoka tizennégy éves is alig volt, amikor első versét közölték. A *madárijesztő dala* című költemény a *Szabad Föld* hasábjain jelent meg 1962-ben, húszévesen pedig már önálló kötettel büszkélkedhetett. 1968-tól rendszeresen publikál, így aztán korántsem meglepő, hogy nemigen van olyan meghatározó irodalmi folyóirat, amelyben ne szerepeltek volna versei. Ám javarészt gyermekversek. Humorral, dallammal, összekacsintásokkal átszótt cinkos versek ezek, amelyek úgy szólnak a kicsik lelkéhez, hogy közben dacolnak a felnőtt világgal. Mintha a költő egészen nyilvánvalóan vállalná – talán még demonstrálná is –, hogy ebben a gyerek kontra felnőtt párbajban ő bizony a gyermekek csapatát erősíti. A *Jó leszek* című költemény is éppen ilyen; fogadalmak tucattjáról, betart-hatatlan ígéreteket tömkelegéről olvasva már majdnem elhisszük, hogy ez egy nevelő-tanító funkcióval bíró versike, ám a mű végére kiderül, korántsem így van ez, mert bizony komoly érvek helyett nyelvnújtotgatással reflektál maga a költő is erre a túlszabályozott világra.

Ezentúl jó leszek állíthatom

reggeltől estig,

tetőtől talpig,

csupa jó leszek.

A fületem ezentúl mindig megmosom,

rendbe rakom a ruhám,

tiszták lesznek a körmeim,

köszönök szépen mindenkinek.

Azt teszem csak, ami szép és jó,

ha már jó leszek,

nem verekszem, nem csúflokodom,

nem húzom meg a lányok haját.

Semmit sem teszek, amit nem szabad.

A legeslegjobb gyerek én leszek,

ha majd nagy leszek.

De ezt a sok jószágot észben tartani

azért nem tudja egy ilyen kis gyerek.

Aki Fecske Csabát kizárólag könnyed, humoros, iróniába hajló gyermekverseiről ismeri – jóllehet – egészen mellbevágó találkozásnak lesz részese, amikor veszi a bátorságot, és betekint a költő felnőtteknek szóló költeményeibe. Tájversek,

szakrális dalok, szerelmes és erotikus versek, amelyek mintha egytől egyig elszalasztott alkalmakról szólnának. Fojtogatóan szuggesztív allegóriákkal beszél elszalasztott lehetőségekről, beteljesületlen szerelmekről, valamikről, amik lehetnének még, de már nincsenek. S miközben lenyűgözően színes képek jelennek meg a művekben, ezek a beteljesületlen dolgok ijesztően eszkalálódnak, olyan markáns űrt hagynak maguk után, hogy a kötet végére az olvasó megriadva elhiszi, az elszalasztott alkalmakból lassan összeáll egy elszalasztott élet. Persze reménykedik, hogy talán mégsem. Itt értem meg, miért vannak párhuzamot irodalomkritikusok Fecske és Pilinszky között. Mindketten önmagukból tépik ki a rímeket – mi olvasók pedig érezzük, hogy mennyire fájhat ez az egész folyamat, mint minden, aminek a végén nagy dolgok születnek. Pilinszky keresztény egzisztencializmusa bizony tetten érhető a Fecske-versek stílusán, Babits finom melankóliával bevont filozófiája pedig a tartalomban manifesztálódik. Egyébiránt ő maga is azt mondja, Pilinszkyhez gyakorta hasonlítják. Miközben a felnőtteknek szóló lírájáról kérdelem, mesél a nőről, Serfőző Máriáról, akit 1973-ban vett feleségül, s akivel az élet nevű úton kéz a kézben sétáltak egészen 2017-ig, az asszony haláláig. Majd távolba révedve mesél egy majdnem házasságról, ehhez szorosán kapcsolódva egy zöld szemű nőről meg a palacsintáról. Talán lekváros volt, nem emlékszik már. Mindenesetre keserű volt és fájdalmas! És meghatározó! Legalább annyira meghatározó volt az életében, mint a zöld szemű nő. Megkért, erről ne írjak inkább. Ezért hát az olvasóra bízom, hogy találja ki, vagy épp értse félre – kedve szerint –, milyen kapcsolat fűzhette valójában a költőt ehhez a palacsintás múzsához, és örzi-e majd az utókor a hozzá írt verseket.

Kiül rajta a tenger sója
emlékezni kezd a bőr
testet cserél a szerelem
a sérült szív szutyka kidől
látni a parti sziklákon a tenger
szétloccsant agyvelejét
egyik történet mint a másik
nincs ami lehetne még
(Ami lehetne még)

Egyébiránt találkoztam már vele néhány alkalommal, irodalmi konferencián az impozáns Edelenyi Kastélyban, könyvbemutatókon, könyvtárakban, könyvheti dedikálásokon, költészet napi rendezvényen Lillafüreden, de egy-két protokolláris mondatot leszámítva afféle nagy beszélgetésre még nem volt alkalmunk. Most úgy tűnik, be akartuk hozni a lemaradást, mert csaknem három órát töltöttünk

a presszóban. Felállunk, sétálunk a miskolci belvárosban, beszélgetünk! Közben pásztázom az embereket, nézem az arcokat, a reakciókat. Olykor lopva, olykor bátran, szemtelenül, mert őszintén kíváncsi vagyok arra, hogy felismerik-e. Meglepődve konstátálom, hogy nem! Nem ismerik fel. Fecske Csaba József Attila-díjas költőt, akinek negyvenedik verseskötete jelent meg a napokban – neve nemcsak Magyarországon, de határon túl is ismerősen cseng, az általános iskolások az ő verseivel tanulják az olvasást, számos gyermekversét megzenésítettek, Halász Judit lemezein és koncertjein rendre találkozhatunk velük – nem ismerik fel a járókelők. Kérdések sarjadnak, majd szökkennek szárba bennem. Nem épp decens kérdések, amelyeket most a világnak szegezek. „Hogy a fenébe nem ismerik fel a járókelők Fecske Csabát?” Meglehet, nem megyünk elég lassan? Pedig botladozva, bottal jár már a költő. De hát akkor mi mégiscsak lassan megyünk. Talán a többiek sietnek. Igen, ez lehet a magyarázat. Meglehet, túl korán van még, és ez a napszak talán nem kedvez annak, hogy felsimerjék az emberek a valódi értékeket. Próbálom filozófiai síkra terelni belső monológomat, miközben igazságérzetem belülről bökdös. Bökdös, taszigál, kérdeget. Azért ez mégis így jól. Hogyan lehetséges az, hogy herevasalगतós sztárok nevét egy ország kívülről fújja, mi több arcot is tudnak társítani a színvonalas produktum elkövetőjéhez, de a kortárs magyar irodalom legproduktívabb és egyik legnagyobb költője végigmehet úgy a belváros hömpölygő tömegén, hogy nem köszön oda neki senki. Vagy nem veregetik jól hátba, hirtelen megjelenő régi cimborák. Vagy mégis jól van ez így? Talán máskor sem volt ez másképp? Talán hazatérve szülővárosába, Márai is elsétálgatott úgy a kassai belvárosban – Mezei Máriáról ábrándozva –, hogy egy árva lélek sem emelte meg a kalapját, s köszönt oda neki; „tiszteletem, Sándor! Jó egészséget kívánok!” Egész polgárpukkasztó módon bámulok bele a járókelők szemébe, szinte szuggerálom őket. „Nézzétek, ki van itt!” De hiába! Aztán megcsillan a remény; szembe sétál velünk egy 70 körüli kalapos férfi, afféle régi vágású úriember. Kinézem belőle, hogy a legapróbb részletekig felvértezte magát a kortárs irodalom szereplőivel és produktumaival. Tévedek! Feltűnően csinos anyuka jön velünk szembe, mellette rollerezik 5 éves forma kislánya. Ők az utolsó reményem. Belőlük igazán kinézem, hogy gyakorta látogatják a Halász Judit-koncerteket. Márpedig ha ez így van, akkor ismerniük kell a *Póka-Mókát*. Vagy ha a *Póka-Mókát* valamiért mégsem ismerik, akkor az Iskolás Birkát. Apropos, a kislány 5 éves lehet, az Iskolás Birkát talán mégsem ismerheti, ámbár a *Telefonálj majd* címűt minden bizonnyal. Mert az nem vers, nemcsak vers. Az vigasztalás! Ennek okán kizárt tehát, hogy amikor a kislány szürkészöld szemei aggodalommal telnek meg, sosem próbálta még ezzel a költeménnyel elapasztani félelmeit a mama;

„Ha egyedül leszel majd,
telefonálj kis tücsök,
eljövök hozzád, ne félj,
piciny székedre ülök:
hallgatom ciripelésed,
míg te csöndem hallgatsz,
és örülsz, hogy örülsz,
hogyan itt vagy, hogy itt vagyok.”

Aztán még abban a pillanatban felmentést adok az anyukának, hiszen meglehet, mindhárom dalocskát jól ismerik, dúdolgatják otthon a fürdőszobában, a játszótéren, vagy épp teli torokból énekelik a lépcsőházban a kislánnyal, csak épp azt nem tudják, hogy a verset Fecske Csaba írta. A költő, akivel itt sétálok! Igen, ez lehet a probléma gyökere. Sebaj, a másodikos olvasókönyvben úgyis ott szerepel a *Jó leszek* című vers, majd akkor megtudják. Egyébként ez a dolog csak engem zavar – mert valamiért kényszeresen párhuzamba állítom mindezt az értékek devalválódásának jelenségével –, Fecske Csabát nem. Azt mondja, nem él társadalmi életet, sosincs képernyőn, csak írja magányában a verseket. „Ugyan mitől ismerének fel?” „Manapság az lesz ismert, aki állandóan képernyőn trónol, hogy mit mond, az teljesen mindegy.”

Elköszönünk! Elmondom neki, hogy mekkorát tévedtem! Én ugyanis mindvégig azt hittem, egy költővel találkozom ma, még hozzá a József Attila-díjas szögligeti születésű, miskolci költővel. Azzal, akinek megjelent a negyvenvalahányadik kötete. Ám legnagyobb örömömre mégsem a költővel – nemcsak a költővel –, hanem az emberrel találkoztam. Olyan ritkán találkozni manapság emberrel. Jól esik neki ez a vallomás, látom a szemén. Meg is beszéljük, hogy hamarosan összehozunk egy közös irodalmi estet, ő hozza a verseit, én a novelláimat. Csillogó szemekkel lépkedek a parkoló irányába. Amint az autómhoz érek, még szintetizál az agyam, amikor meglátom a kék nylonba zárt szankciót a szélvédőmre helyezve. Bánom is én, hogy megbüntetett a parkolóőr. Hogy eleredt az eső, és feltörte a cipő a sarkamat. Arra is fittyet hányok, hogy nem ismerték fel a járókelők Fecske Csabát. Egyébként is az a járókelők baja. De én ma akkor is Fecske Csabával sétáltam. Mi több, össze is barátkoztunk. Beindítom a motort, nézem a büntetés összegét, a reménytelenül szakadó esőt, a vérző sarkamat. Látszólag semmi okom az öröme. És mégis, kedvem támad mosolyogni. Hiába is próbálkoznak parkolóőrök, új cipők, körülmények, hogy elhangolják a világot, ez ma nem fog menni.

Csontos Márta

A megrajzolt nő

A pasztell árnyalatú fügefalevél az ikszedik nap után kezdett színesedni, így Éva önvédelemből magára terítette abban az időzónában, ahol többé számára már nem volt hely, ahol letört a kilincs a kertkapuról, s a kerítés mögött neki már nem volt részesedése. Romlandó, puhatestű sellőként feküdt rá a napszárított homok domborulatok tetejére. Ott feküdt kiterítve a nagy kozmikus rajztáblán, már nem volt értelme fától fáig tovább kúszni, keze remegett a kavargó szélben, teste nyomokat hagyott a terepen, de tudta, hogy valójában már nincs ott, át kell lépnie a létezés túloldalára, át kell emelnie magát valahova máshova, egy másik otthonába, mely látszólag közel van, - de soha nem ér oda.

Mégis, határozott mozdulattal lépett a kifutóra, végignézett magán, s tudta, test és lélek feneketlen mélységeit a szerepjátékokhoz változatos kellékekkel takarni kell.

Bátran libbent az új színdarab arénájába, már nem félt, megtanult minden ajtót kinyitni, megtanulta sminkecsétét kezelni.

Közben a Nagy Úr odafönt sokáig lapozott a vázlatfüzetében, de nem tudta a végleges formát biztonsággal kiválasztani, s miközben gyönyörködött a rajzokban, a szabálytalanság harmóniájában végleg győzött a tökéletlen az alkotás diadala.

Kerti elégia

A Kert víz alatt van megint, új Noéra vár valahol az új Bárka, megfőnek a virágok a fától fáig terjedő ingoványban, valahol elsodródott a galamb földet ígérő olajága.

Mi lett a kezdés illatos köntöséből, amit azért terítettél magad alá, hogy összegyűjtsd a Hold ezüst homokját azon a forró éjszakán, amikor még nem zavart ideiglenes állomáshelyed földrezuhanat valósága?

Most semmibe nyílnak a víztükrök, pocsolyába fullad a Nap.

Ernyőt nyitott föléd a Szürkület.

Közelítő tél

A színek szövetéről leléptek
a minták, körös-körül minden
árnyékfekete. Nem tudsz
farkasszemet nézni a pillangókkal,
megkezdődött a merülés, –
gyermekkori fotódon a nevetés
csak egy grimasz, egy letört
szárny az üveglapon.

Csak a képzelet tud vitorlát bontani,
annyira egyedül maradtál a tél
kapujában, – ez az egyetlen menekülés?
A bútorok is lemerültek a homályba,
a formákat szétrágta a sötét, nem
látod hol az ablakkeret, a réseket
betömte a porba szürkült sugár.

Nem látod, merre úszik a légtérbe
tévedt halál, s ha rád virrad az ég
egy megkésett, lomha hajnalon, nem
szárnyalsz a Nap melegébe, – odakint
csak a hamvasságot vesztett felhők
néznek le az égről, mint jóllakott,
lusta, emberkerülő szörnyetegek.

Értékmentés

Turczi István soraira

*Azt élem, amiből vagyok –
feloldozás helyett eloldozás,
lángról gyújtott láng-kezdemény,
bögréről lepattant rózsamáz.*

Színben és alakban szertelen,
völgyből kiszakadó hegymenet,
kövekbe préselődött akarat,
létra csúcsáról leugró képzelet.

*Szembenézni és rejtőzni újra,
fényt fonni a sötét hajába,
szelektálni mentett értékeket,
tövig ráspolyozni a félelem
durva felületét, s a morzsákat
elrejtteni törhetetlen iskátulyába.*

Jó lenne tudni, mi a jó közérzet
titka, hol vannak a veszélyes
pontok, – nem akarok kenyérre
lépve süllyedni az alvilág mocsarába.
*Tisztulni csendig. Már készülök.
Áthangelőnek bennem a napok.*

Bereti Gábor

Görögök, Prométheusz

Hogy mit hoz a jövő, megmondja majd a jós.
Csak csínján add elő, mert ő a Nagy Hajós,
ki járt már tengeren, s látott szörnyeket.
Ezért lett maga is, igazi szörnyeteg.

Hogy mit hoz a jövő, nem tudja senki sem.
Amit én szeretnék, az nem lesz tán sosem.
Néma ígéreted, amire gondolkodok,
hínáros felhőkön épp, hogy átragyog.

S mert nem lehet, hogy öleljem álmomat
és mert megvetem és unom a jósokat,
lassan már elhiszem, jobb, ha hallgatok.

De mondd, hát mit tegyek, *Prométheusz* vagyok.
Dobnak rám láncokat, tépdésik májamat,
de csak ha lenn a tűz, én úgy vagyok *szabad*.

Aztán

Aztán megtűröm magamon a csendet.
Mintha kiszáradt fán rigó dalolna.
Tél van vagy nyár. Mintha már mindegy volna.
Mert lombtalan fán dal sem óv életet.

Fekete súlya letörik hirtelen.
Ruhátlan fényben, mindketten védtelen.
Testemből kiszállva éled az ének.
Tüdeje nyitva. Torkából kilépek.

Aztán megtűröm magamon a csendet.
Mert lombtalan fán egy madár dalolgat.
Telet vagy nyarat, tán reményt is hozhat.
Eltűröm érte magamon a csendet.

A betezda fürdőnél

A pusztában kiáltó

Befut a villamos

Nyitott tenyeremből
indul az élet. Bizakodó, akár egy
reménnyel zsúfolt villamos.
Nekirugaszkodik, fut.

Városi folklórt játszom.
Hajnali színekbe öltözöm,
hogy a bőrömrre tetovált bizalom,
akár az üresség, ne látsszon.

Ám a hazugság zavar.
Hiszen üres ez a folklór,
s az élményem friss.
Hiába igyekszem,
itt hagynak mégis.

Olyan helyen lakom, ahol
ha jön a május, a lakótelep
ablakaiba mindenki kitűz egy
szál virágot.
Itt ér véget a panelvilág.

Az ott már egy lakópark.
Könnyed, hazárd fényekben úszik.

Amott, a viskókban meg csend lakik.
És a csend viskóiban meghúzódik
mindenféle ember.
A hangokhoz ott még száz nyelven kavargó,
várandós álmok tapadnak.
Ahogy a szeméttel szélén a sóhajok.
Mint a falvédőkön,
ahol májusában is csak az ősz inog.

Füstje elterül. Lefojt reményt,
jövőt, szenvedélyt. A város szélén,
az üres állomásra befut
a villamos. Makacs. Vár. Mozdulatlan.
A táblákról megint letörlik nevem.
Mintha a szerepek már ki lennének osztva.
Mintha már a próbát is lekéstem volna.

Ha jól utánzom

Ha jól utánzom a tengert,
kiloccsanak a pohár vízből
(S)
elárasztom a terítőt,
az asztalt, a szobát,
s
megkapom a világot.
Megkapok mindent amire vágyok.
Ha jól utánzom a szívedben élő
ritmust és a zajt,
meghallom, s túlélem
ami hazug lett, ami elhalt.
És túlélem ezt is, e mostani,
tobzódó diadalt.
Ha jól utánzom, meglátom
az éjben,
felismerem a jövőt, a hajnalt.
S meghallom az igazit,
az éneket, az új dalt

Olasz Valéria

Az utolsó előtti percig

Félek, kikopsz emlékeimből,
sápadt a nap fénye,
az idő ellenem, s a határtalan
távolság ténye.
De startra készek a csillagok,
s a hold vitorlát bont,
ábrándjaimat átviszik az éjen,
e szerelmen még nem ülök tort.
Az utolsó előtti percig
beszélek hozzád,
s vádolom az időt,
mi ez a végtelen fogság,
mely nem emészti
el bennem a hőt?
Cellám fölött feszülő mennybolt
tartja rendületlenül hitemet,
hogy ki ne kopj emlékeimből,
újra és újra megteremtelek.
Csak még egy villanást
a hajnali napban,
az utolsó előtti percben,
de tudom, a végső pillanatban
mennyboltom falán ragyogsz fel,
égikék keretben.

Életem egén

Hófehér őzbak
erdőm rejtékén
szívemből lőtt vad
kincs e földtekén

nyomodban jártam
éj leple alatt
szempillantással
hámba fogtalak

te barnaszemű
hószínű egyed
párnám a derű
fekhelyem veled

vadászok elől
rejtelek óvlak
szívem az erdő
nincs ennél jobb lak

csak el ne kószálj
az út végtelen
nem találne rád
s lennél védtelen

hófehér lelked
leterítenek
ott fenn lebegne
életem egén.

Féltés

Ha elköltözöl szívemből,
miként szeresselek,
ha másik szívbe költözöl,
miként szeresselek?

Idegen szív lesz az néked,
az aorták új folyók,
dicsérheted a parti naplementéket,
hidegen néz rád ott az esti hold.

Hontalan leszel, megtúrt idegen,
hiába ébredsz felkelő nap alatt,
mit együtt raktunk, a meleg lelki
fészek,
s benne lüktető szívverésed,
nálam itt marad.

Rőzse-sonett

Száz éve már hogy beszökött a tél
Átsuhant Nagyváradon Pest-Budán
Zilahra könnyekben hullott a dér
Érdmindszentről eltűnt egy holdsugár

Verecke útja besötétedett
A dyt lámpások kísérték égig
Dalokra ébredt Nyugat és Kelet
Yorick szigetét romlástól védik

Nótái e bús magyar legénynek
Éberem vigyázzák a Holnapot
Lelkünkben „rőzse-dalai” égnek

Kinyitotta nagy kapuját az Úr
Üdvösséget Sion-hegyen kapott
Lenn a tenger csak zúg csak zúg csak zúg

Úr szemében gyöngy

Ady emlékezete

Mint Úr szemében a gyöngy
örökkön világolsz
törékeny lelkemben
lámpásként lángolsz

kit a Föld egyszer ölébe vett
fiaként „szitty magasságig”^{*} ünnepelt
kárhozat volt-e neked a földi lét
vagy kínoztató gyönyörű küldetés?
a lehetségest ma szókkal
kifejezni oly kevés

gyarló asszonyi szavaimat
lásd eléd teszem
Te csüggedő bús magyar
Te holtodban is eleven

Úr szekerén kidobolsz minket
magadra öltve az égi inget
s engem aggaszt a félelem
mert lassan mindannyian
csóktalan ütközetben veszünk el
Nagykarácsonyt készülök harangozni
a „jóság síró vágyával”^{*}
ennyi mit itt a földön tehetek
több lehet még
de semmivel sem kevesebb

Te Úr szemében gyöngy
ragyogj fel és
szeretve szeress
pótold a hiányt:
minket a fény felé vezess!

(* *Utalás Ady Endre Az Értől az Óceánig és Jóság síró vágya című verseire*)

Bertha Zoltán

„Dala ma is friss étellel tele”

Ady korszerűségéről

A második világháború utáni kommunista diktatúra által erőszakosan megszakított hiteles magyar kulturális önszemléleti folytonosság helyreállításában, a természetes, organikus gondolkodástörténeti és kultúrfilozófiai kontinuitás visszavételében elvülhetetlen szerepet játszottak azok, akik számára a szervesen építkező magyar gondolat, a magyar metafizika képviselői mindig is iránymutató jelentőséggel bírtak: a méltatlan feledésre ítélt Várkonyi Nándor, Hamvas Béla, Sík Sándor, Karácsony Sándor, Lükő Gábor – és még rengetegen, akik Ady jelentőségét is ebben az összefüggésben tudták autentikusan láttatni. Az ő életművük az autochton hagyomány újjáélesztését képviselte, s nekik is nagyban köszönhető az ősi és a modern szakrális erkölcsi, szemléleti dimenziók – Hamvas Béla szállóige-szerű szavaival: az egyetemes tájékozódás, az univerzális orientáció – újbóli kibontakozása, a nemzeti önismeret és önbecsülés megerősödése az ezredfordulón.

Mai Ady-értésünk nagy mértékben támaszkodhat tehát a harmincas években kibontakozó szellemtörténeti, egzisztenciális életfilozófiai, etno-szemiotikai iskola alapvetéseire, s azokra a nézetkülönbségekre is, amely a költő-fenomen szerepének, érvényességének a távlatos értékelésében és jelentésadó megvitatásában akkoriban is már megmutatkozott. Hiszen e különleges költészet felrázó aktualitása egyáltalán nem volt sem akkor, sem napjainkban annyira magától értetődőnek tekinthető, ha mégoly közhelyszerűnek tetszik is. Hiszen a késő romantikus véteszi, prófétikus hangzásvilág megszólító ereje például mára kétségkívül megfogyatkozott, hatástörténeti értelemben a régi klasszikusoknak kijáró tiszteleten túli poétikai kapcsolódásmódokat viszonylag kevésbé ösztönöz. Az Ady-hang varázslatos (irodalom)historiai egyszerűségének és folytathatatlanságának felismerése például már Erdélyben is korán megfogalmazódott. Az „ötvenéves”, majd a tíz éve halott Adyról szólva (1927-ben és ’29-ben) Kuncz Aladár egy korszellem megtestesülésének nevezi a költőt, akinek zsenijén keresztül játszotta el a kor a maga „komor és zord melódiáját”, „halálszimfóniáját”; s leszögezi, hogy a márványos, „éterti tisztultságba” – sőt a „mesebeliségbe” – távolodott és zárkózott Ady Endre: „a múlté”. Mert „a múlté az a világ, az a sok rettenetes szenvedés is, amelyet ez a szörnyű látomású vátesz megjósolt.”¹ Az apokaliptikus pusztulás utáni életkezdés, a kiküzdendő új életöröm történelmi vágyának és reménységének az érzülete fűti Kuncz Aladár szavait, miképpen a Dsida Jenőit is, aki (szintén 1927-ben, a fél évszázados születési jubileum alkalmából) ugyancsak

azt taglalja, hogy „sötét magyar homloka körül babérkoszorúval, a nagy lelkek gloriolájával” Ady „belépett a klasszikusok mozdulatlan”, noha „lelkeket mozgató glédájába”, s hogy így – a mást kívánó korízlésnek engedve – senki többé nem írhat az ő hangján. „Örök magyar emberi új lírája a mai ember szemében már csak a múlt forradalmát jelenti” – még ha Erdély Trianon utáni lírájából „mindenhol kiérezhető az Ady-intonálás”.² Ady úgynevezhető „kanonizációja” tehát ekkorra megtörtént, nem kis részben a Dsida által is méltatott *Magyar fa sorsa* című könyvnek – Makkai Sándor nagyszerű 1927-es értelmezésének és értékelésének³ – köszönhetően. Költészetének bizonyos eltávolító „archiválása” éppen nem jelentette egyúttal világteremtő eredetiségének, univerzális látókörének, gyökereken magyar és szférikus egyetemes szellemi-művészi teljességvarázsának és igazságérvényének a megkérdőjelezését. Verseinek összességét „Ady-Bibliaként” olvasó közvetlen utókora erőt és erkölcsi-szemléleti biztonságot merített belőle évtizedeken keresztül – a tragikus magyar szétszóratásban is.

S ha jelenkorunk társadalmi értékválságának közegében, a posztmodern értékrelativizmus jegyében és nevében, s a jellegzetesen nemzeti sorskérdések iránti fogékonyság apályának időszakában olykor már nemcsak az adys tónusok, hanem a látásmód távlatainak az érvénytartalmai is elavultaknak minősülhetnek – akkor mégis mi adhat jelzést e kolosszális líramű idők fölött állóságáról, mindig revelációszerű aktualitásáról: a fénysugárzó fárosz iránymutatásának feltétlen tisztaságáról és eligazító állandóságáról?

Egyrészt talán e versvilág hallatlan esztétikai és poétikai összetettsége, amelyben bármikor előtérbe kerülhetnek korábban alábecsült sajátosságok, kielemezésre és újraértelmezésre váró tényezők; bizonyos legújabb irodalomelméleti szempontok szerint például a látomásos, hallucinatív szimbólumformákat megrétegző gondolati-retorikai többszólamúság, jelentéssokszorozódás elemei és alakzatai. Másrészt a modernség egész korszakát bevezető, korokon átnyúló alaphangulatokat és életérzéseket sugalló döntő felismerések biztosíthatnak máig és továbbható közlésképességet ennek a beszédmódnak: azok a „minden Egész eltörött” típusú megnyilatkozásokban rejlő feszültségek, amelyek a végletes és végzetes fragmentáltság emberiségtörténeti dimenziójába nyilallanak és világítanak be, s amelyek a létezés lebírhatatlan változásairól (és változékonyságáról) hoznak hírt. Mert Ady éppen nem kerüli meg az emberi egzisztencia fundamentális ellentmondásosságát, lételméleti és antropológiai problematikusságát, a véges és a végtelen, a test és a lélek, a természet és a természetfölötti horizontjain kifeszülő ellentéteit és feloldhatatlan kettősségeit (sőt „ellentett indulatok egész kis kozmoszát hordja magában” /Németh László/⁴). Eruptív, drámai ajzottságban csatázik, birkózik szerelem és mindenség, egyén és közösség, az Én és a Másik, élet és halál, ember és Isten egzisztenciális adottságaival és sorsszerű késztetéseivel,

nekigyürkőzve s így sámánisztikus médiumává is válva a megoldhatatlanságban való megoldáskeresésnek, a világtalánynak, a teremtésrejtélynek, a „Minden-titkoknak”. Költői univerzuma – a ciklikusan szervezett jelképi és fogalmi rendszerekben forgó, a létezés egészét a tudatalatti tárnáktól a globális földi történelmen és kulturális emlékezeten át az eszkatologikus perspektívákig hiánytalanul átfogó világteljeség – mintha a teremtett kozmikus univerzum analogonja volna: részjelentések törvényszerű összességéből kibontakozó, végtelen árnyalatosságában mozgósított, szellem alkotta mindenség. („Én nem bűvészek, de mindennek jöttem”. – Babits Mihály szerint: „Adynál is, mint Dantében, az egész világ szimbólumok óriási láncolata, szimbólumoké, melyek szigorú egymásba illeszkedésükkel, szinte a valósággal egyértékű szövetet alkotnak.”⁵) És nem utolsósorban ez a mitologikus és filozofikus teljességigényt egységbe olvasztó archaikus bölcséleti mélység az, ami szüntelenül elevenné tudja újítani ezt a líravilágot. Csak úgy árad belőle a metafizika – ahogyan Vatai László is annyiszor hangsúlyozza *Az Isten szörnyetege* című kongeniális monográfiájában.⁶ Mert Ady az örök művészet és költészet nyelvén, állandó szakrális hangoltsággal folyvást a legvégső létkérdések, östények és ősigazságok felfogása, megragadása, kimondása felé tört. A lehető legszemélyesebb, legszubsjektívabb átéltséggel, a legdrámaibb ajzott önfeltárással és öntanúsítással közvetíteni, fejezni ki a legáltalánosabb emberfölötti létfilozófiai lényegvalóságokat: páratlan kísérlet ez a lelki univerzumnak a világmindenséggel egylényegűvé, homológ formátumúvá tágítására, abszolút expanziójára. Szembesülni minden lehetetlenséggel, megvívni minden töredékességgel, hiánnyal és relativummal, átérezni a végesség és viszonylagosság meghaladhatatlan létszerkezeti kínját, megmerítkezni minden valószínű apóriában és létparadoxonban, s közben mégis sejteni és tudni a végokok transzcendens abszolútumát és rejtelmes primátusát. „Mert szörnyüses, lehetetlen, / Hogy senkié vagy emberé / Az Élet, az Élet, az Élet.”

A legbonyolultabb, legszövevényesebb látomásos és szimbolikus, álomi és szürreális, extatikus és szecessziós képzetek rengetegének ősiségét és modernségét köti össze Ady a kijelentéstétel archaikus elementaritásával. Könyvtárnyi szakirodalom boncolgatja, hogy az érzékek összességét felbolydító vizuális, akusztikus és egyéb lírai hatásformák mélyén, a szimultán verselés beláthatatlan összetettségén (az ősmagyar tagoló ritmus- és dallammenetet az antik lendülettel és a nyugatos hajlékonysággal egyezettető komplex metrikai rendszereken) keresztül milyen szinte már versen, lírán, költészetten túli (mert a versformai jegyeket észrevétlenül finomító) sugallatképződés zajlik; hogy a mondatalakok hangsúlyos, nyomatékos, rendszerint ereszkedő hanglejtésű, kijelentéses karaktere miképpen sugároz úgyszólván mágikus, biblikus energiákat. Mert a mondandó közepébe vágó versindítás, a körülíró, képfejléstő vagy képkifejtő ismétlésség, a párhu-

zamosságokra épülő emfázisfokozódás, a tőszavassá sűrített, ekképpen mindenki számára érthető és mindenkire nézve egzisztenciális jelentőségű, létérdekű, szakrális atmoszférájú igazságközlés: voltaképpen az igei kijelentésmód nyelviségéhez és nyelventúltságához hasonul. (A költő „okvetetlen próféta lesz, *vates*, mert kijelentései vannak”; a „kijelentő nyugalmas tudatossága jellemzi őt”; „Ady csupa kijelentő mondat” – fejtegeti Babits Mihály.⁷) A súlyosság borzongató misztériuma a világrend felülmúlhatatlan önközlésének és prófeciájának delejező mítoszi varázsához közelít. „A sorsom: menni, menni, menni / S az álmom: az Isten”; „Lesz, mozog és elfogy az ember. / Itt egy nagy Valaki kormányoz. / Nem látni őt emberi szemmel, / De itt van és kormányoz” – lehet-e ezt ennél elemibben, egyszerűbben, egyszersmind megbabonázóbb hitelességgel mondani? Letisztultabb szenvedéllyel, sugárzóbb lelki-szellemi, emberi-művészi, erkölcsi és esztétikai értéktelítettséggel? Efféle és így talán valóban csak egyszer (ismételhetetlenül és utánozhatatlanul) volt mondható a magyar költészetben.

A megérző és megértő genuin lényegtudás élményforrásaiból fakadó kijelentések, állítások, tézisek enciklopédikus bőségében derítik fel ember és világ egész lehetséges alapvonatkozás-rendszerét, a létezőszférák sorsmeghatározó érzéki és logikai viszonyait. A nagy témakörök összefüggésrendszere metafizikai östörvényszerűségek leképeződésévé gazdagodik. Élet és halál együtt mérendőségében az egység és a különbözőség, az ellentét és az összetartozás, a paradox egymásból következés minden változata feltárulkozik („Lehet: Élet se volna, / Hahogyha nincs Halál, / Holott ott van mögöttük / Titokzatos Uruk, / Valami ős és vad, szörnyű / Szabálytalan Szabály”). Vonzás és taszítás, érzéki és szellemi, vágy és teljesülés megrétegződő és egybefonódó paradoxonözöne egy lírai (a vitalizmustól a halálmisztikáig feszülő és gomolygó) szerelemfilozófia demonstratív, felkavaró példatárává összegződik és lényegül. A szerelem mulandóságában is a végtelent ostromló, az időt legyőzni szándékozó, a szakadatlanul újraéledő lázas vágyakat és a beteljesülés halálos („víg halott”-i) vágytalanságát egyszerre és utólról utólról hajszólo-kergető személyiség a tusakodás minden stációját végigjárja – az „elfogyni az ölelésben” kívánalmától a „lelkeddel hálni” óhajáig, a „meg akarlak tartani”-féle eltávolító megőrzéskísérettől a „csókokban élő csóktalanok” reménytelen reménykedéséig, vagy az „add nekem a szemeidet” individuumhatárokat lebontó kívánságáig. De még a mámor, a tudatalászállás, az önkívület, a testhalál megannyi végletes és bonyodalmas jelenség-összefüggéseinek a beláthatatlan belátásáig is. És Ady Isten-élményében pedig – az ember-Isten-kapcsolat számtalan módozata révén – olyan vallásfilozófia boltozódik föl, amelyben a pszichikum érzelmi konvulziójától az egymásnak szükségképpen ellentmondó Isten-képzetek sokaságáig úgyszintén minden bennefoglaltatik. Mak-kai Sándor a személyes bűnvallás és bűnbánat katartikus mélységeire irányította a figyelmet, Barta János a misztikus, magyar és egyetemes ősmítoszi Istenlátás rejtett

pszichoontológiai (és kultúrantropológiai, kultúr-morfológiai) dimenzióira, Németh László a „teológus Ady” értelmi-gondolati erőfeszítéseire és teljesítményére, Vatai László a keresztyén egzisztenciális átvalóság fájdalmas folyamataira. S csakugyan, minden regiszter valóságos és autentikus viszonymódokat szólaltat meg: a perlekedéstől az önátadásig, a hálaérettől a könyörgésig, a fohászos imádságtól a „hiszek hitetlenül” hitparadoxonáig, a közönyös Mindenható képétől a könyörületes, részvevő, Krisztus-arcú Úr megtalálásáig, el egészen a bölcséleti istenbizonyítékok logikai szofisztikájáig. Mert Ady lírai axiómái, gnómikus tételmondatai és szentenciózus megfogalmazásai az emberi gondolkodástörténet során felhalmozott végső kérdések és válaszlehetőségek drámai erejű sűrítvényei. A ráció határainak innenső és túlsó oldaláról származó megkísértései az ésszel felfoghatatlannak. Nemcsak a hangulatok: a tömör gondolatok nyelvi-eszmei katedrálisai is. Az, hogy „Te vagy ma a legvalóbb Nem-Vagy”, „létlenül is leglevőbb”, nem pusztán aforisztikus szójáték: hanem (minden egyéb határtalan jelentéstartomány mellett) annak a hiparchológiai alapigazságnak is a pontos megfelelője, miszerint léttel, egzisztenciával a véges létező bír, a végső, abszolút valóságnak, a legfőbb valónak pedig érvényessége, fennállása, szubsztenciája van. Vagyis ami nincs, ami „létlen” egzisztenciálisan, az fennálló valóságában ősörök; igaz tehát, hogy úgy nincs, hogy más dimenzióban mégis van. „Nem látni őt emberi szemmel, / De itt van és kormányoz.” „Ős magyar névvel: az ős-Állat” – mivelhogy a régi magyar nyelvben az „állat” szó állapotot, állandóságot (azaz: fennállást) is jelölhetett. S hogy „Itt: van egy legnagyobb Valóság”: tisztán cseng össze akár Canterbury Szent Anselmus theodiceájával, istenérvével is, mely szerint Isten mint legnagyobb valóság az, aminél nagyobb sem az értelemben, sem a valóságban nem gondolható és nem létezhető. És ez a szubsztancia az oksági létalapja az emberi szellemnek is: „Az Isten van valamiként: / Minden Gondolatnak alján.” Tehát nemcsak úgy az „alján”, hogy minden érzés, hangulat, feszengő lelki vágy, motoszkáló sejtés vagy spirituális ihletettség mélyén, minden szellemi törekvés alapösztönzőjeként, alapmotívumaként – hanem magának a szellemi létformának a tényleges, teremtő ontológiai fundamentumaként is. Ha ugyanis egyáltalán van emberi szellem, azt feltétlenül megelőzi a világban az ezt lehetségessé tevő képességiség; ha valami van, tehát lehetséges, akkor annak megvan az előzetes alapja, lehetőségi feltétele is. Az emberben megjelenő szellem – „minden Gondolat” – relatívuma (mint minden relatívum) csak az abszolút szellem lehetségessé tevő végokából fakadhat; mert bármilyen megvalósult létforma teremthetőségének a világszellemben eleve adva kellett lennie. – És nem egy nagy valami (vagyis öntudatlan objektív törvényszerűség) kormányozza a világot, hanem: „Valaki” – „teremtő s tartó”, „nagy ész”-szel. A személyes Főnvaló, akinek alanyi szabadságában áll a világteremtő aktus is („Ő: a nagy-nagy Élet-folyóvíz”; „Ő: a folyásnak akarója, / Melynek forrása s vége nincsen”); a transzcendens abszolútum ekképpen kategori-

álisan szubjektumszerű (vagyis szellem és nem tárgyi valóság) – miképpen például Hegel kifejtett tételeiben is. S metaforikus érzékletességében is mennyire lényeglátó transzcendencia és immanencia változékony összekapcsoltságának és másságának az ilyen kifejezése: „Az Isten a szivemben vagyon, / Csak néha-néha el-kisétál”. Vagy az, amely – mintegy skolasztikus luciditással – leszögezi az örök múlt és emlékezet által örökkévalóvá rögzítését minden valahai egyszerinek és megismételhetetlennek, s hogy milyen a hajszálhullásig mindenre kiterjedő gondviselés: mindenre, ami az időben, megváltoztathatatlanul, végbement: „az a nagy Valaki akarja, / Hogy az eszéből ki ne essék / Emléke egy köd-multnak”; „Hajunknak egy ősz, hulló szála / Följegyzett bú nála”.

S amilyen eleven az Isten-kérdés minden vetülete, épp olyan nyugtalanító az Ady-féle magyarságproblematika összes vonatkozása is. Megdöbbenően érvényes sors-történelmi és karakterológiai látletek sorakoznak a „magyar Ugar”-ról, a „magyar Messiások”-ról, akik „Ezerszer is meghalnak / S üdve nincs a keresztnek, / Mert semmit se tehettek, / Óh, semmit se tehettek”, a „hőkölés népe”-ről, amely „Vertnek született, nem verőnek. / Önerejét feledte mindig, / Sohse szegzett erőt erőnek”, s amely „Nem rúg vissza, csak búsan átkoz / S ki egyszer rugott a magyarba, / Szinte kedvet kap a rugáshoz”, s „ha néhányan nem kiáltoznánk, / Azt se tudná, hogy őt pofozzák”; az „utálatos, szerelmes náció”-ról, hogy „nekünk Mohács kell”, és hogy nincs szánandóbb a magyarnál, mert „ősi nép” („regéknek ősi népe”) és „jöttment”; arról, hogy „Most alszik a magyar a magyarban. / Minden nációnak van terve. / A magyar azt mondja, ha tönkrejut: / Így akartam”; hogy „a földnek bolondja, / Elhasznál, szegény magyarok”: „Rossz, drága fajta, ki felé / Kerekedtek mindig a latrok”, de „En-sírásunkat végigsírnunk / Hangosabb sírások / Nekünk soha meg nem engedték”; hogy „húsvétalan a magyarság”, s „Úgy elfogy a magyar, / Mintha nem lett volna”: „Hős fajom döglök, / Hiába harc, hiába fájdalom”; „Mert gyáva volt és szolga volt / S életét élni sohse merete, / A Sors, a sorsa, / Hajh, be megverte, be megverte”, így aztán „Elvész az ország, / Ha elfogytak az aszkéta szívek”: s „elvészünk, mert elvesztettük magunkat”. Kísérteties, torokszorító, vérlázító mai sorskérdés ez mind. Mint ahogy az a szükség, amely a „Hajlongni emerre, amarra: / Bús sorsot mértél, Uramisten, / A magyarra” állapotából, az „Önnön-valónktól félve félni / S elvegyülni törpe gyávakkal, / Halva élni: / Ezt adad, Te, nekünk” nyomorúságából kiszakadva a magyar megmaradás, a magyar önállóság, az önálló történelmi magyar műhely megteremtésének távlata felé kell, hogy mozdítson. (Erre a forradalmas és függetlenségi, „kurucos-szabadságharcos” elszánásra – a „protestáló hit”-re és „küldetéses vétő”-ra – egyébként az érmelléki és a tágabb szülőföld is szinte predesztinálta Adyt; a „Hajdúszélen, Szabolcsban, Biharszélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsaszélen, Szilágyszélen” élő, a „Tiszaháton”, a „Nyírben”, az „Érmelléken”, a „Berettyó-völgyben” meglátott magyarok lakta „tájék Magyarország

dagasztó teknője”; „itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája”; „hiszen itt vannak, akik a Kálvin istenéből bölcs, külön, magyar Istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan” – ahogy Móricz Zsigmondot üdvözölve írta.⁸) Kelet és Nyugat, ázsiai tunyaság és despotizmus, illetve nyugati anyagelvű versenygátlatlanság, eltorzult egyenlőség- és szabadságelvek, elvakult politikai és gazdasági erőszakfajták (embertelen kollektívizmus és kíméletlen liberalizmus) közepette, kétféle hatalmi diktatúra ellenében válhatna küldetéses néppé a magyar: a harmadik út erkölcs- és társadalomfilozófiai eszmemodelljének a termékeny kialakítójává – Ady nyomán és Szabó Dezső, Németh László, Kodolányi János, Bibó István és mások szellemében. Mert Ady éppen ennek a hiányát keseregte. Hogy egyrészt a magyar „uralkodást magán nem tűr”, másrészt „szabadságra érdemtelen”; egyfelől Keletről elszakadt („Jöttünk, mert hitt a nyugati Vagyon”), de másfelől „erőnk nincs a küzdelemre”. Viszont különleges, sajátos értékke emelkedhet ez a gyakorlati erőtlenség (hogy ennél „tragikusabb és szebb sors nincs / Isten és emberek előtt”): „Más fajta nép roboghat tova, / De íly szép, álmos, láncolt fajnál / Poétább faj nem élt soha.” A magyar tragédia, hogy „nekünk senki sem örül”, hogy „Mi nagy szépségünknek / Sohase volt ismerője / És merője, / Mert a magyar mindig dőre. // Voltunk páriái / Nagy és pénzes oknak, / Gazdagoknak / S befogó hatalmasoknak.” Ehhez képest sürgető a magyar megmaradás és a magyar értékidentitás kiteljesítése: „Van-e célja és nagy akarata, / Hoz-e valamit, ami övé, / Ami magyar, ami igaz maga?” „Most pedig jöjj, jó magyarság, / Nomádságnak szabad élte, / Nyugat ellen Nyugatot hozz / S csörtess új erőt a vérbe: / Sokáig nem tarthat ez a zavar.” S ez az eltorzítatlan keleti és nyugati értékminőségeket (szabadságot, egyenlőséget, testvériséget, „poétás” szellemiséget) egyeztető, új, vérátömlesztő nagy kísérlet volt és még inkább lehetett volna: 1956 harmadikutas, nemzeti demokratikus forradalma és szabadságharca. Vatai László tisztán vezette vissza Adyhoz a huszadik század legfénylőbb magyar dicsőségét: a „Jövendő fehérei” a „szörnyű, sátáni eszme ellen lázadtak a magyarság és az emberség nevében”; „a munkásság 1956-os magatartásában csodálatos szépen ragyogott fel az örök magyarság”.⁹ De ha a „Templomot” (a magyar önazonosság és összetartozás, a lelki és morális nemzetegység szentségét) mégse építjük föl: „népét Hadúr is szétszórja”, s „fölvlaszt a világ kohója”.

Karakterológiai szempontból Barta János megkülönbözteti az agykéreg, a kortex tudatossága által irányított, illetve az úgynevezett szubkortikális személyiségtípust. A kortikális jellemformát elsősorban a normatív, fegyelmező, ellenőrző, kontrollvezető tulajdonságok határozzák meg, a szubkortikális pszichikai tartományokban viszont a legmélyebb archaikus, mágikus, mitikus imaginatív

képzetek, primordiális ősvallási alapélmények, vitális őserzetek, elementáris és fantáziagazdag „affektív hajtóerők”, a babonás, varázsos hangulatiság visszaérző elemei sűrűsödnek össze. „Adyban ennek a típusnak a jelentkezése merőben újszerű és forradalmi az addig évtizedeken át uralkodott közszellemhez viszonyítva: a kortexen orientálódó, morális-érzületi, normatív köztudatba berobban egy szubkortikális áradású, prelogikus, szenvedélyes és ösztönösen önkifejező egyéniség”¹⁰ – írja Barta János, s hogy nála „a cél: a szubkortikális, archaikus én formába öntése.”¹¹ Nemzetkarakterológiai szempontból pedig azt állítja Barta János, hogy a magyarság „már kialakulásakor két nagy tömbből állott össze: a kelet-baltinak is nevezett ugor ágból és a turániból. Mindezt nem faji mitológia gyanánt értem, hanem szaktudományi megjelölésként” – fogalmazza (a költőt nyilvánvalóan ehhez az utóbbi széles etnikai áramlathoz kapcsolva), s hogy „az etnikai gyökerek tükröztetésére különösen alkalmas a költészet, amelybe az egyéni és a csoportjellem könnyen kivetítődhet”;¹² „ez a magyarság mélyéből hirtelen felbukkant lángelme” – aki „az Ős-Kajánnal valahol Ó-Babilon idején találkozott” – „olyan ősi csoportélményeket, ősi sorsérzéseket, olyan régi közösségi sebeket és fájdalmakat aktualizál, amelyek az időben valahová az uralkodó nemzet-tudat és társadalmi tudat felszíne alá voltak szorítva. Ady a népe, a fajtája helyett vagy annak leglelkébe visszamerülve emlékezik és hordja magában a magyar múltat”.¹³

S ha Ady extatikus-sámánisztikus jellemképletére akár még élettani, fiziológiai bizonyíték is rendelkezésünkre áll (a hat ujjal születés), a vele sok vonatkozásban rokon szellemiségű, sokban viszont eltérő habitusú Móriczról ezt nehezebben képzelnénk; s mégis – tárgy, alkotó és alkotás bővérű egygyólvadása, kiegyensúlyozott epikai méltósága mögött – Kodolányi János szenvedélytől fűtött különös révületet érzékel nála is: „Sámányszerű ember volt (...) kora hajnalon bezárkózva szobájába, vadul verte az írógépet, s közben hangosan beszélt, kiáltozott, kacagott és sírt. Úgy is képzeltem őt, mint aki bikává válva bikával viaskodik. Vagy lánggá válva, lánggal. Neki nem kellett bolondgombát ennie, hogy révületbe essék (...) az ő révülete, ihlete nem volt szándékosan földégett állapot, hanem megszállottság, teher, csapás, sors, elháríthatatlan roham.”¹⁴ Benne a magyar nép „rendíthetetlen tárgyilagossága”, „félelmet nem ismerő realitásérzéke”, „következetessége”, „minden embert egyforma higgadtsággal szemlélő demokráciája”, az erőszak előtt „lélekben meg nem hajló öntudatossága”, a hazugságok közepette is a „természeteshez való feltétlen ragaszkodása”, a revelációszerűen feltörő „magyar paraszti ősréteg” nyilatkozik meg.¹⁵ Szellemóriásaink ugyanis nemcsak nyelvi üzeneteikkel, hanem lényük és magatartásuk nyelven túli, transzcendentális értékminőségeivel is szüntelenül üzennek nekünk, és folyton-folyvást tágasabb eszmélkedésre hívnak, tanítanak minket.

Ady grandiózus műve tehát igazító és igazoló energiaforrásunk. Abban az ér-

telemben is, ahogyan képkapcsoló nyelvi mágiája velőtrázó ráébredésekre vezethet. Csoóri Sándor egyik gyönyörű esszéje (*Születésnapra*)¹⁶ beszél el a felfedező Teller Ede emlékezését, hogy őt az Ady-szimbólumok és képzettársítások érzelmi-szellemi magasfeszültsége, többletenergiája döböntette rá: „energiát nemcsak maghasadással lehet előállítani, hanem magfúzióval is!” S ez a transzformált Ady-szuggesztívó sugárzik későbbi korok (a népi költő Gellért Sándor kifejezésével: „Ady táltos-paripáján” szálló) lírájának sok-sok darabjából is. Áthallások, remiszcenciák, idézet-parafrazisok, allúziós hangütések utalnak rá mindmáig; „Néz, láttat s lát ’üveges nagy szeme’, / Benne ragyog jelen, múlt és jövő. / Dala ma is friss étellel tele, / Erővel és harsányan feltörő, / Ma is Igazság és ma is Zene (...) Nem halt meg, ó százszorta jobban él / A költő ma, mint testi életében. / Most telt meg értelemmel, most beszél / Igéje minden szívhez, mint teljében / Pompázó rózsa (...) Az él belőle már, ami örök (...) Halottan is égő fáklánk maradj, / Új harcainkhoz új erőt te adj” – citálhatjuk bizvást napjainkban is érvényesen Szentimrei Jenő 1924-es *Ady-ódájából*.

Ady hagyománya, minden körülmény ellenére: élő örökségünk. Korszerűsége pedig nem más, mint örök időszerűsége.

Jegyzetek

- 1 KUNCZ Aladár: *Tanulmányok, kritikák*, Bukarest, Kriterion Kiadó, 1973, 285.
- 2 DSIDA Jenő: *Séta egy csodálatos szigeten*, Bukarest, Kriterion Kiadó, 1992, 35–38.
- 3 MAKKAI Sándor: *Magyar fa sorsa*, Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1927.
- 4 NÉMETH László: *Két nemzedék*, Bp., Magvető és Szépirodalmi Kiadó, 1970, 43.
- 5 BABITS Mihály: *Esszék, tanulmányok*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1978, I, 674.
- 6 VATAI László: *Az Isten szörnyetege*, Washington, Occidental Press, 1977. – Ennek *Az örök Ady* című zárófejezetében például így fogalmaz: Ady kimondja „a teljes embert és a teljes világot”; lírája „az ember által elérhető lét és valóság művészi teljessége.” Uo., 390.
- 7 BABITS: *Esszék, tanulmányok*, I, 676.
- 8 ADY Endre: *Publicisztikai írásai*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1987, 683–687.
- 9 VATAI: *Az Isten szörnyetege*, 343.
- 10 BARTA János: *Évfordulók*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1981, 165–166.
- 11 Uo., 168.
- 12 Uo., 163.
- 13 Uo., 165., 169.
- 14 KODOLÁNYI János: *Visszapillantó tükrök*, Bp., Magvető Kiadó, 1968, 79–80.
- 15 KODOLÁNYI János: *Szív és pohár*, Bp., Magvető Kiadó, 1977, 59., 60.
- 16 CSÓRI Sándor: *Tizenhét kő a parton*, Bp., Nap Kiadó, 2007, 242–244.

Demeter József

Kívül dobog-befelé**Adysan sem, no-**

Mintha, tegnap-tegnap-
Előtt az őszben, mielőtt
Beszökött volna Páris –
Fénye, Szent Mihály útján –
Magyardellőre _____

Ki sétál szívem Fő terén;
Mint a Montmartre
Őszében, Léda
Asszony – Adélként –
Szívtől szívig. Szabadon.
Lengén, ledéren. Ave Paris.
Ave Magyardellő, no-no _____

Emlék délibáb –
Saját magam késő őszét
Miért tavaszként
Kedveltem, ó!

Lézer-harangok idusán,
Félrevert dimenziókban –
A szerelmi vágy?! Édesem-
Sem. Te vagy az én Versem-
Sem, mert! Nem tudlak
Papírra vetni-ni... El-
Mondani sem – a nagy ADY-
Rokon után-tán – téged...
Kívül dobogó-lihegő
Versemhez kapok-ok, mint a
Legjobb bukott színész-ész:
Ver, ver, Ver – sem,

Mintha! Be se szökött
Volna az ősz fénye,
A Nagy utcán – a száz
Füstöt se számláló –
Magyardellőre _____

**Eskü –
Csinszka jegyében**

„Verse törvény”
József Attila

„szép fényes ráadás”
Helyett, virágszívű
Kedvesem, mit mondjak – Én,
Neked, szép szerelmetesen,
Hisz oly sok Vers már
Annyi mindent, de
MINDENT – adott, elvett...
És mégis, Engem, az örök
Érvényű Költőt most, Ez a
Minden, ez az Új Minden,
Egészen másképp sisterget,
Csikorgó Alkat-
Részeim ellenére. Még!
BRAILLE ÍRÁSSAL
Tetováta tele – újdun-újabb
Versekkal – kívül dobogó
Szívemet az Élet,
Körös-körül, hogy!
Isten színe előtt, s! Mögötte
Is – olvasson Engem,
ENGEM, a Zendülő-
Nagy Istentelen Istenes

ADY ENDRÉT – a GUTKELED
NEMZETSÉGBELIT –
Fény-szopránban,
Arany-
Jegy-
Gyűrűs, LÁTÓ KEZED –
Halhatatlan-
Magyarul. Világgá...
Csillag-mélyen. Befelé. Zseng’-
Édes, szűz Nincsem. Kerti
Virágszirmú, évelő
Kincsem. Nagy
Nagyságom historikus
Égiszében. Örökkön-
Örökké. Ámmen.

Csak úgy – így

Ady Endre? Ki volt Ady Endre, egy szifiliszos.
Igeen? Akkor mondj még egy szifiliszos férfit
az Ő korából, egyetlen egyet, a sok közül –
mondta a feleségem fejtágító kollégájának.
– ?!

A megbocsájtó Fenn-
Valóm – földi fényességében
Lapozom
Ady szerelmeit.
Csókos szifili/sz/-
Rengését... Zülléseit.
Tévelygéseit. Teli-
Találatait. Földrengéses
Látomásait _____
Újra meg újra,

Ambivalens-száz Ady-év után,
Mint lapról-lapra a Könyvek
Könyvét! Istenlesen? Hitetlen

HIT – Szív-
Harangzengésben _____

Félrevert
Harangvirág-
Lugas –
Nárcisz-liget híján.
Mennyei szírmok
Fényében,
Léda és Csinszka,
Libegvén – Gond-
Szifilisz világunk
Óperenciás
Felszínén,
Hanyatt. Hová _____

Napszentületes

„Álmom az Ige,”
Ady Endre
Én –
A paraszt –
Majdnem
Tiszteletes
Úr...
Életem
Egy – szépséges
Fokán, pap
Akartam lenni, nem
Kalocsán. Nem
Magyardellőn –
Pócsfalván. Abban
A Kis-küküllő menti
Faluban, ahová!
Apai nagynéném,
„Strinfis Róza”
Férjhez ment –
Hittérítő,

Jahovista családba, és
Laktak – a templommal
Szemtől szemben, ám!
Sose jártak benne.
/Nagynéném sem./
Rühelték a papokat,
Mert ők „pénzért
Prédikálnak.” Ezért
Lettem volna én – az
Első – modern felfogású,
Református
Tiszteletes, aki nem
Pénzből, Isten ígéből
Él/hal/. A hit oltárán –
A mezővárosi
Dicsőszentmárton
Mellett,
Pócsfalván. Nos,
Tiszteletes úr nem
Lettem, ám!
Gazdag – igen.
Ady Endre csörgő
Aranyaival. Honi
Szíveim szószékén, az
Ige ígéivel.
Én,
Az Istenes – paraszt
Napszentületes.

Ködöböcz Gábor

„Az Égből dühödt angyal dobolt / Riadót a szomorú Földre”

Az első világháború reflexiója Ady Endre lírájában

„Minden Egész eltörött” – írja Ady 1909-ben született kultikus művében. A nevezetes vers (*Kocsi-út az éjszakában*) profétikus látomását igazolandó – miként Mekis D. János fogalmaz – „a modernségben széttöredező metafizikai rend dilemmái semmivé foszlottak az első világháború kitörésekor”. S hogy ez mit jelent a költői világerzékelés szintjén, arra megint csak Ady adja meg a választ: „Iszonyú dolgok mostan történülnek, / Népek népekkel egymás ellen gyűlnek, / Bűnösök és jók egyként keserülnek / S ember hitei kivált meggyöngülnek. // (...) Lámpás, szép fejek után megszedülnek, / Emberségesek igen megrémülnek, / Ifjak kik voltak, hoppra megvénülnek / S a Föld lakói dög-halmokba dülnek” (*Krónikás ének 1918-ból*).

Ady Endre sorsköltészete című könyvében Bíró Zoltán így ír: „Ady eleve tragikus hangoltságú sorsérzékelése egyre tragikusabbá válik majd a világháború idején, és nemcsak általában, a világháborús élmények és látomások következtében, hanem elsősorban a magyarság jövőjét illetően”. Az abszurd helyzet egyik legszebb költői reflexiója a világlátás riadalmától motivált Csinszka-versben olvasható: „Világok pusztulásán / Ősi vad, kit rettenet / Űz, érkeztem meg hozzád / S várak riadtan veled” (*Őrizem a szemed*).

Nagy élménysűrűségű, inerg gazdag pályája során Adynak kétségkívül a háború jelentette a legsúlyosabb kihívást. A létrontás és világlátás rettenetében úgy kellett helytállnia emberként és magyarként, hogy mindeközben költőként is hű maradjon önmagához. Az egyébként mértékadó európai szellemeknek (íróknak, költőknek, filozófusoknak) is túl nagy próbatételt jelentő háborús hisztéria közepette – minő ritkaság ez mind a mai napig – nemcsak költői identitását, hanem legtágabb értelemben vett művészi – emberi integritását is meg tudta őrizni. Megrendítő szépségű és egy évszázad elteltével még fájdalmasabb akusztikával szóló ikonikus költeménye (*Intés az őrzőkhöz*) ezért lehet az emberség és magyarság fokmérője, illetve a hűség és helytállás etalonja. „Őrzők, vigyázzatok a strázsán,/ Az Élet él és élni akar,/ Nem azért adott annyi szépet,/ Hogy átvádoljanak most rajta / Véres s ostoba feneségek./ Oly szomorú embernek lenni /S szörnyűek az állat-hős igék/ S a csillag-szóró éjszakák/ Ma sem engedik feledtetni/ Az ember Szépbe-szótt hitét/ S akik még vagytok, őrzön, árván, /Őrzők: vigyázzatok a strázsán”.

A háború költői reflexiója, Ady prófécija kapcsán különösen fontos, hogy leggyakrabban hirdetett igéje az életigenlés: „Isten az élet igazsága / Parancsa ez: mindenki éljen, / Parancsa ez: mindenki örüljön, / Parancsa ez: örömgylkos féljen, / Parancsa ez: mindenki éljen” (*Az Isten harsonája*). Egész művészi – emberi hitvallása ebből fakad: gyűlöl mindent, ami az élet kiélését akadályozza vagy lehetetlenné teszi: az elnyomást, a szegénységet, a maradiságot, a háborút.

Ebben a kontextusban szemlélve a költő és gondolkodó Ady esetében az álomlátó realista és lényeglátó realista jól megfér egymással. Ráadásul a szorongató körülmények hatalmával (súlyosbodó betegség, egzisztenciális nehézségek, publikációs problémák, a sorozások rémképei) dacolva. Ahogy egyik levelében írja: „egy szörnyű világválságon kívül el kellett jönnie az én nagy emberi válságomnak is (...) akkor, mikor a mindenki ügye és a magamé vetélkedve fenyegetnek egy nagy katasztrófával”. A kritikus helyzetben a legfőbb vigaszt és fogódzót a Csinszka-szerelem jelentette számára. „Gondoltam: drága, kicsi társam, / Próbáljunk mégis megmaradni / Ebben a gyilkos, vad dúlásban. // Mikor mindenknek vesznek, tűnnek, / Tarts meg tegnapnak, tanuságnak, / Tarts meg csodának avagy bűnnek. // Mikor mindenknek futnak, hullnak, / Gondoltam: drága, kicsi társam, / Tarts meg engem ígérő Multnak” (*De ha mégis?*).

Ady háborúhoz való viszonyulását, az esztelen vérontásra adott válaszát kivételes írástudói felelősséget tükröző, transzparens módon kifejező verscímei is jelzik. Az alább felsorolt művek *A halottak élén* (1918), illetve *Az utolsó hajók* (1923) című kötetének jellegadó darabjai: *Emlékezés egy nyár-éjszakára; Ember az embertelenségben; Véresre zúzott homlokkal; A rémnek hangja; Tegnap tegnap siratása; E nagy tivornyan; Mai próféta átka; Ésaia könyvének margójára; Kicsoda büntet bennünket?; Egy háborús virágének; A megcsúfolt ember; Szent Liber atyám; Beszélgetés a szívemmel; Követelő írás sorsunkért; Üdvözlét a győzőnek*. A valósággal nagy felületen érintkező, szuggesztív felidéző és megjelenítő erővel bíró versekben sajátosan Adyra valló metaforák fejezik ki a háború világát: „elszabadult pokol”; „véres s ostoba feneségek”; „véres, szörnyű lakodalom”; „gyilkos, vad dulás”. Mindezzel a költő értéktudatát tükröző és a háborús tébolyt tagadó nagybetűs értékjelképek állnak szemben: a Tegnap, a Gondolat és az Ember. Ady nem egyszerűen csak szembehelyezkedett a háború borzalmával, de – az esztétikai magatartást a magatartás esztétikájává lényegítve – a fölfordult világban is meg tudott maradni embernek. „Egy világot elsüllyesztő/ Rettenetes éjszaka” évadján, amikor „Az iszonyúság a lelkekre/ Kaján örömmel ráhajolt”, s amikor „Véres, szörnyű lakodalomba/ Részegen indult a Gondolat”, nos, az adott körülmények között „Ékes magyarnak soha szebbet/ Száz menny és pokol sem adhatott:/ Ember az embertelenségben,/ Magyar az üzött magyarságban,/ Újból-élő és makacs halott”.

A kiküzdött bátorság és remény igéi ezek – a legnagyobb bátorság a remény! – s

ezen a ponton jó okkal gondolhatunk az elhíresült Babits-esszé zárására: „Még ha semmi reményünk sem volna, s joggal veszítenéd el minden hitedet a Morál és Igazság erejében: bizonyos akkor is inkább illik az Írástudóhoz a Világítótorony heroizmusa, mely mozdulatlan áll, és híven mutatja az irányt”.

Ady háborúra reflektáló legfontosabb verseivel (*Az eltévedt lovas*, 1914; *Ember az embertelenségben*, 1916; *Krónikás ének* 1918-ból) feltétlenül az irányt mutató írástudók, a szellem jelzőfényei között foglal helyet.

Az eltévedt lovas – mint sokak által referenciaversnek és abszolút viszonyítási pontnak tartott remeklés – az „én”-hez kapcsolt korábbi relációk (élet, halál, szerelem, Isten, magyarság) nyomán egy újabb és minden egyes viszonylatot átható vonatkozást társít: a háborút. *A halottak élén* 125 verset magába foglaló kötetkompozícióján belül a magyarságciklus címadó darabjaként szereplő mű – három hónappal az első világháború kitörése után – „a magyarság sorsának ítéletes, tragikus látomása”. Alapvetően és elsősorban a magyarság eltévelyedését hangsúlyozó értelmezésében Görömbei András az „eltévedt lovas” szimbolikáját tágabb relációban is kibonthatónak tartja: „a vers érvénye persze egyetemes is: az utat tévesztett ember drámájának egyetemes érvényű kifejezése is”.

A régi keletű esztétikai tapasztalat – miszerint a vers erőtér, melyen keresztül a költő energiát közvetít a befogadó felé – ebben a kompozícióban még a kevésbé vájt fülűek számára is evidenciaként jelenhet meg. „Vak ügését hallani/ Eltévedt, hajdani lovasnak,/ Volt erdők és ó-nádasok/ Láncolt lelkei riadoznak.// (...) Kísértetes nálunk az Ősz/ S fogyatkozott számú az ember:/ S a domb-kerítéses síkon/ Köd-gubában jár a November.// (...) Hajdani, eltévedt utas/ Vág neki új hináru útnak,/ De nincsen fény, nincs lámpa-láng/ És hírük sincsen a faluknak.// Alusznak némán a faluk,/ Multat álmodván dideregve/ S a köd-bozótból kirohan/ Ordas, bölény s nagymérgű medve”.

Az életművön belül akár címerversnek is tekinthető alkotás újfent azt példázza, hogy a világmindenségnek mondott nagy egészet senki sem látja a maga komplexitásában és teljességében úgy együtt, mint a költő. Ez nyilván a költői optika éles-ségét és a kozmikus pillantás képességét jelenti. És a dolog természetéből adódóan azt a fajta őstudást és alapmotiváltságot is, amiről igen gyakran megfedelkezünk: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”.

Versben tiltakozni a háború ellen annyi, mint nyelvi erővel menni a fontosság ostoba pestise ellen. S mindezt tenni a korabeli magyar közegben, ahol a háborúellenesség a tevőleges hazafiatlansággal, de legalábbis a haza iránti elkötelezettség hiányával volt azonos, nagy-nagy erkölcsi bátorságra vall.

Az utóbb antológiadarabbá vált *Ember az embertelenségben* megírása a román csapatok erdélyi betörésével esett egybe. A magyarok kétségbeesett menekülését a csucsai kastélyból érzékelő Ady személyesen kozmikus és kozmikusan személyes

metaforikával ad hangot végtelen fájdalomnak és megrendülésének. A szülőföld és a magyarság végveszélybe kerülése az önerősítő-önfelnövesztő magabátorítás és az univerzális lírai részvétellel érintkező jövőféltés szokatlanul erős gesztusait hívja elő a költőből. „Szívemet a puskatus zúzta,/ Szememet ezer rémség nyúzta / Néma dzsin ült büszke torkomon/ S agyamat a Téboly ütötte.// És most mégis , indulj föl, erőm,/ Indulj föl megintlen a Földről!/ Hajnal van-e, vagy pokol éjféli?/ Mindegy, indulj csak vakmerőn,/ Mert régen-régen cselekedted.// (...) Óh, minden gyászok, be értelek,/ Óh, minden Jövő, be féltelek,/ (Bár föltámadt holthoz nem illik) S hogy szánom menekülő fajtám”.

Ami történik az emberrel a világban, az mindig lelki, erkölcsi, szellemi okokból történik. Nem volt ez másként az első világháború esetében sem. A téma adta keretek között most csak utalok Julien Benda *Az írástudók árulása* (1927) című nagy hatású könyvére. Az erre reflektáló, fentebb már idézett esszéjében Babits a következőket írja: „Nem a régi magyar írástudókra gondolok, akik megmondták az igazat nemzetünk szemébe oly korokban, mikor még Igazság és Emberség becsületben és fényben ragyogtak. Hanem gondolok a világháború korának magyar költőire, akik, legalább az igazán érdemesek egytől egyig, bármennyire szerették is hazájukat, tudtak hívei maradni a Békének és az emberi közösségnek azokban az esztendőkből, mikor Európa legnagyobb szellemei kevés kivétellel versenyt hangoztatták a „Gyűlölet igéit”, nyíltan megtagadva az emberi egységet és igazságot, s az írástudók árulása aratott, és tort ült. Ha van nemzet Európában, melynek legjava írástudói nem követték el ezt az árulást: a magyar az. Pacifisták voltunk, és ma – hadd legyünk csak nacionalisták! Magam is az vagyok. De ennek a nacionalizmusnak ugyanaz a lényege, ami a pacifizmusunké volt: az erőszak elvének tagadása” (*Az írástudók árulása*, 1928).

Ady historizáló, archaizáló, formautánzó verse, a *Krónikás ének* 1918-ból a csapásoktól és kollektív amnéziától sújtott, jelenlét – és emlékezetvesztésben szenvedő emberiség kíméletlenül pontos lírai dokumentuma. A háború mindent tönkretévő, lealjasító hatása a történelmi realitások leltárszerű gazdagságával, részletező epikai bemutatásával kap hangot. Az ótestamentumi prófétáktól, a magyar irodalmi régiségtől s kiváltképpen a 16. századi kálvinista költészettől motivált versbeszéd fontosabb üzeneteiben mintha a kései Vörösmarty antropológiai vízióival mutatna rokonságot. *Az emberek* című vers illúziótlanul kegyetlen s végletesen pesszimista soraiban „sárkányfogvetemény”-ként megjelenő emberfaj Ady versében a tökéletesen értelmetlen háborús áldozathozatalra kárhoztott embermilliókkal mutat megfelelést. Az univerzális távlatú vanitatum vanitas gondolata s a háború bestialitása a krónikás ének műfaját nagy leleménnyel újra teremtő, különleges nyelvkezeléssel szólal meg; a vers erkölcsi – eszmei mélyrétege félelmes monotonitást sugárzó formarendben ölt testet. „Szegény emberek öl-

nek és csak ölnek/ S láz-álmaikban boldogan békülnek./ S reggelre kelvén megint megdühülnek,/ Kárhoznak, halnak, vadakká törpülnek.// Halál-mezőkön bitófák épülnek,/ Nagy tetejükre kövér varjak ülnek / Unják a hullát, el – s visszaröpülnek,/ De az emberek meg nem csömörülnek”.

Mindig van elég fény ahhoz, hogy lásson, aki akar, és mindig van elég homály ahhoz, hogy ne lásson, aki nem akar – mondja Blaise Pascal. Ennek tükrében Ady Endre költészete azért lehet az emberi gondolkodás gyémántfoglalata, mert a legsötétebb és legabszurdabb helyzetben is a valóságérzék és tisztánlátás fontosságára, ezáltal pedig az emberi felelősségre és méltóságra figyelmeztet bennünket. Vagy miként az adys tónusok és képzetek imaginációjában fogant Farkas Árpád-*vers (Ostorzúgásban ének)* üzeni: „Lerágva csontig álmai,/ hajában szitok s pör sziszeg,/ midőn messiás-sírokon/ nyekergetik víg lantjaik/ a fénylő képű igricek.// Nem kell már lant, se cimbalom,/ tornázó vágyaknak tora,/ csak Ady Endre ostora,/ csak Ady Endre ostora!”

(Elhangzott a Tokaji Íróklubban 2018. augusztus 17-én)

Honnan hová

Antal Attila

Kirívok e tájból

Nyírjeseimet műutak, sztrádák
sűrűsödő hálója fojtogatja,
plakátok írják fölül
meghitt utcáim patináját,
tölgyeseim gyöngyvirágai
exkavátor kanalából intenek,
és vas ível át betont, ahol
orgonaillat volt a híd
vakációkba, végtelen mezőkre.
Kirívok e tájból, nem vagyok már
idevaló, készülődöm
más térbe, más időbe.

Rimay János szavai tanítványához

Fordul erre-arra ez világ, mint laptá,
holott éjbe merít, holott perdít napra,
sohse torkoskodj, ha mézét bővön adja,
és ne csüggedj fukar kedvének miatta!

Nevedre sok irégy hadd fröcsögjön vétót,
annyit érnek csak, mint a hazádat fosztók,
névtelenségükkel fizetik a kontót,
te csak ródd lapjaid, mint vándor a porhót!

Nem vész el a szépség, a megtapodott se,
vérködön áttűnik, lel méltó szívekre,
megérdemletted bér: fény hull énekedre,
téka őrzy neved, mint kincsét szelence.

Bozók Ferenc

Húsvéti versmeditációk tíz mondatban

Ady Endre: Krisztus-kereszt az erdőn

Nyakas, makacs kálvinista apa és siheder, kálvinista fia, noha Igen és Nem a kapcsolatuk, (utalva apák és fiúk örök, mindig ismétlődő nemzedéki ellentétére), mégis egy dalt fújnak, füttyörésznek. Kereszt előtt, faragott képek előtt nem hajtának fejet, nem emelnek kalapot, miként teszik azt a katolikus „pálista varjúk”. A kálvinisták (reformátusok) nem használják a keresztet és a feszületet, mint szimbólumot, mert kivégző eszköz. Képeket nem faragnak, nem festenek, bár a fiókáit vérrel tápláló pelikánt (Krisztusra utalva) vagy kakast és csillagot látunk református templomokon. A katolikusok is kivégző eszköznek tekintik a keresztet, ugyanakkor látnak benne egy plusz-jelet (+) is, mely a megváltás jele. Ady költészetében gyakoriak a református hitének témái, a biblikusság, zoltároosság, ószövetségi idézetek. Ugyanakkor Ady „katolikus szívét” is ismerjük, gondoljunk például *A pócsi Mária* vagy a *Páduai Antal tisztelete* című verseire. A régi emléken merengő felnőtt Ady gondolatban már megemeli a kalapját a Krisztus-kereszt előtt, amit kamaszként, az apai mintát követve elmulasztott. Felismeri, hogy a főhajtás, kalapemelés nem a bálványhoz szól, hanem Krisztusnak. Szüleink vagy szerelmünk, hitvesünk vagy gyerekeink fényképét sem azért csókoljuk meg, mert a képnek jár bálvány-hódolat, hanem azért, mert a fotó felidézi bennünk az ábrázolt szeretett személy alakját vagy emlékét.

Borbély Szilárd: Az üresség szekvenciája

A szekvencia a 9. században keletkezett kolostori kórusdal, mely legkivált a 12. században virágzott. Ma a római katolikus miseliturgiában az alleluját követő ének. A középkori szekvenciák közül jól ismert például a Dies irae (Harag napja) és a Stabat mater dolorosa (Áll a gyötrött Istenanya). Borbély Szilárd nehéz, szállás keresztet kapott a Teremtőtől vagy a vaksorstól(?). Szülei brutális rablógyilkosság áldozatai lettek. Ez a trauma végigkísérte a költőt 2014-ben bekövetkezett öngyilkosságáig. Szekvenciáiban a szülei sorsát és saját kálváriáját Krisztus passiójához és brutális halálához kapcsolja, ám a megváltás és feltámadás reménye nélkül. A szakrális szekvencia műfaját deszakralizálja, kegyetlenségig keserű ateista szekvencia az üresség szekvenciája, ahol Jézus halálba dermed, és nem támad fel sem harmadnapon, sem soha. Visszahull az anyagba, miként vele együtt az egész részvételen teremtés vagy teremtetlen anyagi összevisszaság. Az üresség nem Jézus sziklasírjában van, hanem a világmindenségben és a szívben.

Czigány György: Sursum corda

A gumibot csapásai, a gennyes gyulladás, a fogóval kitépett köröm, a hideg, örökös lámpafény börtönkínjai nem csupán modern költői képek. Nagy Miklós papköltő, pápai kamarás, aki maga is költő és novellista volt, ezeket mind átélte a Mindszenty-féle koncepciók per ötödik vádlottjaként. Tény a börtön gyötrelmeiből később szabadult pap száműzetése is a főként protestáns Úny nevű kis falucskába. Hatszáz lelket számláló bányászfaluba rejtették el az ártatlanul börtönviselt és megkínzott papot. Az únyi kis temetőben egyszerű sírján ez a felirat áll: „Lássatok hogyan szeretett, a mise elvégeztetett.” A falusiak mesélték Nagy Miklós atya mérhetetlen alázatosságát. Mindenkinek előre köszönt, egyik vasárnap egyetlen nénikének, „létezésünk nagykövetének” mondta el a prédikációt. *„Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük.”* (Mt. 18. 20) Vannak történelmi időszakok, amikor a Jézus küldötte papnak olykor az Olajfák hegyének elhagyatottsága, a pilátusi udvar megaláztatásai és a golgotai borzalmak is kijutnak. Ezeket mind a fenti vers költője, kedves barátom, Czigány György személyesen mesélte nekem, aki a háború alatt együtt vészelt át a bombázást Nagy Miklóssal a Krisztinavárosban, a Szociális Missziós nővérek óvóhelyén.

Dsida Jenő: Nagycsütörtök

Dsida a *Nagycsütörtököt* az életmű egészében hangsúlyos versnek szánta, hisz második és egyben utolsó kötetének címéül választotta. Jelképes hely a versben megidézett Székelykocsárd. Átszállóhely a két jeles erdélyi történelmi város, Kolozsvár és Marosvásárhely között, hisz nincs köztük közvetlen járat, így átszállásra és a ritkás közlekedés miatt sok veszteglésre ítéli az átutazókat. A bibliai helyszín az Olajfák hegye, az utolsó vacsora utáni éjszaka. Finoman játszatja a húsvéti szent nap eseményéhez, Jézus magányához az állomáson veszteglő átutazót, aki otthontalanságot, magányt és kiszolgáltatottságot él meg, „jó, meghitt” emberekre vágyik. Milyen jól esett volna Jézusnak egy-két virrasztó, esetleg az éjszakát Jézussal átbeszélgető társ. Aki mindeneket vigasztalt és bátorított, most vigaszra és bátorításra vágya, pillanatra felfedve előttünk istenemberi mivoltának nagyon is emberi szorongását, magányát. A vigasztaló társakra vágyó, szorongó, verítékező Krisztust nagyon a magunkénak érezzük, itt a Megváltó nagyon is egy közülünk. Olykor élhető, viselhető, máskor kényelmetlen, otthontalan váróterem az élet. Szeretnénk hinni a végső csatlakozásban.

Fellinger Károly**Gerleszárnyon**

Víg Csallóközcsütörtökön
csütörtököt mondott Ödön,
nem tudott ott kézen járni,
csalódott benne a Fáni.

Csalóka arra az égbolt,
csillag rajta bizony rég volt,
mind lehullott, ejnye-bejnye,
nincsen, aki összeszedje.

Bánatvirágos a liget,
a nap se látott még ilyet?
Az az egyedüli öröm,
nem nyílik, csak csütörtökön.

**Alsójányok,
felsőjányok**

Alsójányok, felsőjányok,
Csillagvár mezőn, ha járok,
palánkvarrom, sóhajt, hörög,
elüldöztük a törököt.

Alsójányok, felsőjányok,
fodros szoknyában a lányok,
nem hordanak ők akármit,
nekik csak a ruha számít.

Alsójányok, felsőjányok,
vóki legény kell hozzátok,
bölcs igazság, veszedelem,
a legjobb vő arra terem.

Lődörgő

Híres Pozsonyvezekényen,
ördög ballag át a réten,
angyalhangon énekel,
bűneiért vezekel.

Vezekényen a kéményen,
gólya kelepel serényen,
annyi a bírónak fia,
mint az öreg rosta lika.
ZSIGÁRDON

Zsigárdon a faluszélen,
világ végét is túléltem,
szélkirállyal földön, s égen,
árulok majd egy gyékényen.

Hogyha akad furkósbotom,
készülhet a lakodalom,
csapok Belzebúbra hetet,
vegye el a keservemet.

Kánikula

Kismácsédon, Nagymácsédon,
a rétestészta biz vékony,
három hete húzzák hatan,
eláll tőle fülem, hajam.

Karónkiabálló recseg,
kellenek a túróhegyek,
mazsolaszőlő egy vagon,
jöhet gyász vagy lakodalom.

Kismácsédon, Nagymácsédon,
jóllakott minden szomszédom,
legjobban a jégkrém fogyott,
mely arra csak botra fogyott.

Berkenye

Bús kos vacog
a vak úton,
Kosúton,
gyapjújából
pulóver van
hat úron.

Járt itt török,
feldúlt mindent
halomra,
léptük nyomát
nem őrzi, csak
a gomba.

Cukorgyára
is volt egykor
Kosútnak,
nem adott ő
a világnak
csak újat.

Gyöngykaláris,
csipkebokor,
berkenye,
Lajos erre
a legtöbb le-
gény neve.

Tarlóvirág

Kalászt szed Juliska,
de magas a tarló,
mecsajnálja szegényt
vőlegénye, Jankó.

Tarlóvirágot tép
a tallósi földből,
illatától a lány
meggyógyul, de rögtön.

Homokdűne hátán
sűrögnek a hangyák,
követik az élet
majd' minden parancsát.

Vágán

Vágán, ha nem fogsz nagy halat,
jobban érzed attól magad.
Nem hiszi el, tudom, senki,
jó pofát vág ott mindenki.

Egyikük se lusta, tétlen,
kivágják a rezet hétszer,
ha a Vágban megfürödnek,
tetszenek a hörcsögőknek.

Pattogatott tengerijük
a kajali lótolvaj Pál
bekajálja, s lógó orral,
árnyszékre elsomfordál.

Gólyaszárnyon

A bölcs legény
Pereden,
tudja, mi a
szerelem.

Ha egy kupa
bort vedel,
nem elégszik
meg egyyel.

Nem kérdés, ha
forr a vér,
pofonból is
kettőt kér.

A deáki nagyvásáron

A deáki nagyvásáron
óriást árul a törpe,
Deáknének vásznát pedig
hordozgatják körbe-körbe.

Lepcses szájú vén anyóka,
vattacukrot varázsolgat,
garabonciás legények
bámulják a teliholdat.

Ugrálnak, hogy megérintsék,
hozzon nekik jó szerencsét.

Somorja

Tehene sok, hát még borja,
híres város lett Somorja,
sompálinkáját, ha iszod,
magadat is meggyógyítod.

Könnyes szemű Bucsuházán
áll egy vadkörtefa árván,
áldomást tart rajta éjjel
hat boszorka seprűnyéllel.

Tejfaluban macskák élnek,
dorombolnak, úgy henyélnek,
a Tejúton járnak-kelnek,
mindig a talpukra esnek.

Lángos

Vághosszúfalun a főút
szalad jobbra, szalad balra,
játszadozni hívja a szél,
úri kedve úgy akarja.

Lángos a nap a vásáron,
elfogy, mint a száz euró,
a lőrétől hamarosan
minden csillag egy-egy ufó.

A felvégi molnár gazdag,
az alvégi tehetősebb,
mégse jelölik be egymást
a fészbukon ismerősnek.

Nagyabony

Nagyabony, de
Nagyabony,
benne bizony
a legnagyobb
óriás is
alacsony.

Égigérők
ott a népek,
égimeszelők,
szegények,
az óriás-
tól de félnek.

Hatalmasat
tüsszentenek,
szalad az ó-
riás sereg,

Hodosra mennek,
Nagyabony helyett.

Zuhogó

Összes házban Izsapon,
magasan van a plafon,
nem plafon az, hanem ég,
el sem érem én ma még.

Hogyha rajta süt a nap,
kell neki szalmakalap,
hiába ép a tető,
mégis behull az eső.

Nem örülünk a zápornak,
beázik tőle a pamlag.

Karcsák

Két kezén a szélnek,
hány ujja van, kérdem?
Ahány Karcsa vagyon
Csallóköz szívében.

Egy tucat falucska,
éppen tizenkettő,
tündéreknél ennyi
bizony egy esztendő.

Solymos-, Detre-, Egyház-,
Erdőhát-, Damazér-,
Királyfia-, Móroc-,
agyafúrta kacér,

Göncöl-, Kulcsár-, Pinke-,
habár mind kicsinyke,
Sipos-, meg Amádé-
vigyáz lépteikre.

Aranyeső

Diósförgepatonyon,
elhagytam a kalapom,
vaskalap volt
pedig kérem,
azért vagyok
szerencsétlen.

Felsőpatonyi az ördög,
hegedűt adott meg sípot,
Benke volt a becses neve,
rögvest elhúztam a csíkot.

Lovagkor

Jött egy vitéz egyenesen
a múltból,
ez a mese róla szóljon,
ne búról.

Úgy gondolta, Nagymagyar
pihenne,
levetette a páncélját
sietve.

Majd utána megfürdött a
patakban,
de megjelent három roma
vasaltan.

Elvitték a rezes kardot,
s a páncélt,
eladták az átvevőnek
kajáért.

Bosszús lett a lovag, ám de
nem dőre,
irgum-burgum, átosont a
jövőbe.

Sókszelőcén

Sókszelőcén a falócán
lábát kalimpálja Orbán,
mellette ül Zsófi csendben,
fagyoszentek mind a ketten.

Sókszelőcén a vén kecske,
nyalja a sót estelente,
de csak szomjas lesz ő ettől,
nem él meg a szerelemből.

Királyréven

Királyréven leszállott egy
úrhajó,
megtalálta azt a révész,
Nagy Janó.

Mivel nincsen, kérem, többé
királyság,
keres inkább magához il-
lő szakmát.

Az úrhajót széjjelszedte, de
egykeddtőre
pálinkafőző kisiparos
lett belőle.

Alsónyárasd, Felsőnyárasd

Nyárfaerdő, nyárfaerdő,
lakik benne hét tekergő,
lábuk között a nyúl átfut
girbegörbe a járásuk.

Alsónyárasd, Felsőnyárasd,
a szél arra vizet áraszt,
gazdagok ott a halászok,
halért nekik citerázok.

Sarló formájú a hold ma,
megragadja rút Apolka,
bagoly huhog, te atya ég,
lesarlózza a lóherét.

Gál Sándor

Kettétört pillanatok

Harmadik rész

A szüret

Amikor régen otthon azt mondtuk, hogy „szüret”, az mindig a bőség szinonimáját jelentette – bárha akkor még, az otthoni szüretnek idejében halvány fogalmam se volt holmi „szinonimákról”, a dolgok – a világ! – kettős megközelítésének elméleti megokolásáról...

Mert ilyesmire nem is volt szükségem!

Most sem azért jegyzem ide, hogy valamit általa megokoljak, de mert, a lugason feketére érett a szőlő, s ideje jött el a szüretnek, a betakarításnak.

Így, ami egykor a „bőséget” jelentette – ma – az egész-napos létrán-állásból következően, az átlagosnál jobban elfárasztott.

Az eredménye pedig – ezidáig – több mint 150 liter „cefre”, amelyből, majd ha megerjed, Tornagörgön a „Buzitai Nemesterkő” néven ismert 52,5 fokos borpárlat készül, amit egykor a Lace Hopi (Reménység Tava) nevű táborban gyűszűnyi adagokban mértek, hogy mindenkinek jusson belőle kóstoló...

Reményeim szerint holnap ilyenkor már „szüret után” leszünk... És már Satya is itthon lesz.

– ... –

És sikerült!

Az ideai szüreten túl vagyunk – a lugas: lényegétől megfosztott zöld-fekete-piros-sátor!

... Délután azonban megint utolért a „baj”, de már, ha szédelegve is, megint tudok járni. Satya még nem érkezett meg, pedig már elkészült a vacsorája: töltött oldalas. Egészen jól néz ki.

Szombat este aztán kimentünk a Barackosba, abban a reményben, hogy meghallhatjuk a szarvasbikák nászindulóját. De a bikák egy nyekergést se produkáltak...

Satya látott két őzet, de lőtávolon kívül. Nekem még ennyi se jutott.

Ellenben Sándor a nyugati égboltról fantasztikus panorámaképet készített a mindentudó masinájával.

Ami felér akár két selejtbakkal is, mert csak egyszeri, égi csoda-látnivaló, amiért érdemes kint maradni alkonyat után...

Ugyan Csontváry láthatott-e ilyet?!

Láthatott! Hiszen maga is vadászember volt...

– ... –

Néha úgy találom, hogy a „kerti, őszi betakarítás” lényegében egy testes könyv megszerkesztésének folyamatában történik. Az egyes fejezetek színei és a cselekmények tartalmi és ritmikái elemei összefoglalva őrzik meg azt, ami a *kert történetét jelenti és jeleníti meg az évszakok látható – vagy láthatatlan – változásaiban*.

S olykor még a termékek ízei is fölsejlenek a folyamatos kiüresedésben – egészen az októberben bekövetkező őszi szántás megtörténtével...

Hogy aztán minden újra kezdődjön, az elérhető tavasz láthatatlan mozdulataiban.

– ... –

Amikor – napokkal ezelőtt – az „Apa cuca, funda luka” kezdetű kiolvasót másoltam ide, úgy találtam, hogy ez olyan „nyelvelemként” értelmezhető, amely esetleg az ellenség elől való menekülést, rejtőzködést szolgálta...

A megmaradás esélyét!

Föltételezésem szerint olyan olvasta egy „gyermekjátéknak”, amelynek tudása évezredekkel ezelőtt a továbbélést jelenthette...

Szóval ha az ember az ilyen összefüggésekről gondolkodik, akkor abból komoly bajok keletkezhetnek. Mondjuk: bolondnak nézik.

De ha igazam van?!

– ... –

Almaszüret Satya birtokán. Van ott néhány elaggott, ám bőven termő almafa. Gyönyörű, jóízű vérpáros színű gyümölcsök érlelődtek az idén is rajtuk, öröm volt látni a termést, annak ellenére, hogy a létrán-állás kegyetlenül elfárasztott.

A »belső létmozdulatok« mellé a hétköznapi alma-íze és illata vegyül...

– ... –

...Most pedig ismét egy megdöbbentő gyász hír: Szívműtét után ma reggel meghalt Komáromban Kiss Péntek József.

A színház volt a mindene, az élete...

Veszteségeink sora már-már számlálatlanul növekszik... Hogy már nemcsak az én nemzedékem, hanem az utánunk jövők is fogatkoznak.

Ki áll a helyünkre, helyükre – folytatni?!...

– ... –

Meglehet, hogy ezt a három mondatot már korábban ide írtam, de nem vagyok biztos benne, ezért megismétlem:

Nem szabad a leírtakat megmásítani!

Mert az ember e l l e n t m o n d á s a i v a l teljes!

Mint az egyre növekvő éjszakák sötétje.

– ... –

Tíz év!

Napra, órára, percre: ma tíz esztendeje, hogy hajnalidőn 2008-ban, egy kerekas ágyon, már félig kábult állapotban, befuvaroztak a kassai kórház egyik műtőszobájába...

A kinyíló ajtót még láttam, de igazából már nem tudtam értelmezni, se felfogni a történéseket...

... Hogy rendbe raktam a holmimat, s átadtam az ügyeletes nővérnek, aki közölte, hogy „a műtét után stb.”

Én azonban tisztában voltam azzal, hogy a „műtét után” *nincs semmi bizonyos...* Röviden: meglehet, hogy soha többé nem lesz szükségem például fogkefére... Vagy ha igen, az esély legfeljebb fél esztendő. Azonban az is lehetséges, hogy két-három hónapnyi kínlódás, különféle utókezelések borzalmi jutnak még osztályrészemül.

S amikor újra „pirkadni” kezdett körülöttem a tér, egy időre a fájdalmak vegyes jeges-tüzes poklában találtam magamat.

Amiről ezt-azt korábban megpróbáltam már leírni.

Megörökíteni az ajándékba kapott, ma záródó tíz esztendőt. Meg- és túlélve mindazt, amit akár csodának is nevezhetnék – mivel valóban c s o d á n a k tűnik...

Amit ez a tíz év adott, s amit belőle sikerült leírnom: a meg- s megújuló i d ő t - l e n s é g e t dokumentálja, s teszi hihetővé!

Legalább ezeroldalmi írás: vers és próza, s hogy méltó voltam – lettem – erre a haladékra.

S ha még maradt belőle valamennyi – hát azt arra igyekszem fölhasználni, hogy átadható rendet hagyjak magam után.

Használható egységet, értelmes e g é s z e t .

A józanság hitelét és méltóságát.

– ... –

Holdtölte van!

Ilyenkor mindig Bulgakov *A Mester és Margarita* című zseniális regénye jelenik meg előttem, az a rész, ahol azt mormolja Poncius Pilátus, hogy a holdfényben nincsen nyugta, meg hogy utálja a hivatását. Mindig ezt mondja, amikor nem tud aludni, és amikor alszik, mindig ugyanazt látja: a holdsugár-ösvényt (...) és Ha-Norcival, a rabbal beszélget, mert azt állítja, valamit elfelejtett vele megvitatni, akkor régen a tavaszi Nisszán hónap tizennegyedik napján. De jaj, sohasem sikerül elindulnia a holdsugár-ösvényen... Ezután pedig »... eltűnt a csillagjós fia, Júdea ötödik helytartója, Poncius Pilátus lovag.«

A néma lovascsapat emelkedni kezdett az ezüst-ragyogású Hold irányába...

Szóval: »Minden úgy van – mondja Bulgakov –, ahogy lennie kell: erre épül a világ.«

Az előbbiekkal szemben – vagy azok után – a kert rendbetétele, előkészítése az őszi szántásra... Ami eléggé fárasztó foglalatosság. De már a nehezen túl vagyok. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a felső gödörből a komposztott kitalicskáztam a kertbe. Majd szétteritem, hogy szántással a földbe kerüljön, majdani növényeinknek – táplálékul.

– ... –

Egy „tudományos”- utópisztikus filmet néztem végig a tévében, a Föld nevű bolygó jövőjéről, meg – természetesen – az emberiség „túlélési” esélyeiről.

Megtudtam, hogy kb. 250 év múlva, ami ugye egy bolygónak a valószínűsíthető „idejében” elhanyagolható, a tengerek szintje hozzávetőlegesen 50 méterrel megemelkedik, s a maradék emberi populáció „úszó városokban”, mesterséges szigetekeken lakik, – s él majd...

De..! Primitív kérdésnek tűnik: hol terem majd kenyérnek való búza, kukoricát hol legelnek majd a négylábú állatok, hol fészkelnek és költenek a madarak, meg minden egyéb hol s miként lesz, ami nélkül az emberiség aligha is létezhet...

Merthogy az is kérdés, hogy a „kevert” sós- és édesvízben a halak megmaradnak-e?

A sok millió tonna vízi élőlény szétmálló teteme ugyan mivé változtatja fuldokló bolygónkat?...

Szóval: eléggé lehangoló jövővíziót láttam, s mellé a sok „bölcsséget” az emberiség megmaradásának bizarr lehetőségéről.

Vagy így: ilyen jövőképpel szemben kinek írom ezeket a borzalmas látomásokat?! János Jelenéseinek a végén „az új ég és az új föld” reménysége jelenik meg, nem pedig a döglötthal-szagú, ember nélküli bolygó...

Sötétség, csupa sötétség minden!

– ... –

Ide kívánczik, amolyan lezárt tényként, vagy, ha úgy tetszik valamilyen folytatásként, hogy a második világháborúban a globális statisztikák szerint kb. 60 millió ember pusztult el...

Szerintem sokkal több!

Azonban az én ítéletem nem számít.

Csak az a helyzet, hogy én láttam azokat a „hajnali halottakat”, akiket Búcs és Dunamocs között az árokpártokon földeltek el egyetlen pokrócba csavartan, s akik, meglehet, még ma is ott porladnak, és nem szerepelnek semmilyen statisztikákban...

Másfelől az is tény, hogy ezt a borzalmas veszteséget a megmaradt másfél-két milliárdos tömeg – ember! – *szinte észre se vette!!!*

Alig pár év kellett az emberiségnek ahhoz, hogy a veszteséget pótolja. Nagyjából egy évtized elegendő volt rá. Sőt, egy fél milliárddal gazdagodott is.

Annak ellenére, hogy 1945 után egyetlen nap se múlt el háború nélkül. Korea, Vietnam, Afganisztán, a Közel-Kelet, majd Afrika, manapság már Kelet-Európa is egyfolytában »harcban áll«, s folyamatosan egymást öli-gyilkolja – ki-nek, hogy tetszik...

A nők pedig alig győzik megszűlni az utánpótlást a m é s z á r o s o k s z á m á r a . S a tévében megjósolt »elkerülhetetlen« globális pusztulást, vagy annak abszurditását, úgy látom, a ma élők észre se veszik...

Pedig az élet egésze áll vesztésre a Föld nevű bolygón.

– ... –

Ezekből a firkákból vagy rögtönzésekből látható, hogy folyamatosan a „megőrzendő múlt és az előkészítendő jövő között” (M. Butor) téblábolok, amolyan kéretlen prókátorként, *felhatalmazás és jogosítvány nélkül*.

Teljes kételkedő mivoltomban!

Hiszen már a lépéseim is bizonytalanok.

És meglehet, már a gondolataim is azok...

Ki merné határozottan állítani ennek az ellenkezőjét?!

Vagy azt, hogy egyetért velem?

Szóval a délutáni fénylő Nap-Úrral együtt süllyedek ama szétbomlani tűnő horizont mögé.

Mert nem a k e z d é s , hanem *a lezárás a művészet igazi teljessége!*

– ... –

Kassa, kardiológia. Meg az őszi eső, s hogy a kórház környékén nem lehet parkolni – bolondulásig érő a zűrzavar. Ennek ellenére sikerült időben feljutni a kardiológiára. Ahol, ugye kiderült, hogy *általában rendben vagyok*. A r é s z l e t e k pedig nálam már nem számítanak! Ellenőrzés fél év múlva... De – mondta Varga docensnő – ha bármikor rosszul érzem magamat, hívjam fel...Ez »természetesen« író-mivoltomból következő protekció... Nem valószínű, hogy élek – vagy vissza-élek – a lehetőséggel.

– ... –

A tegnap kapott új „altatótól” ma reggelre nagyon megbetegedtem. Szédelegtem, és félig elbutult állapotomban alig találtam be a házba, minduntalan belebotlottam valamibe... Ezt lezárván, ma visszatérek az eddig használthoz.

Ahogy aztán egy kicsit összeszedtem magamat, nekiláttam a „tavalyi” gödörből kitalicskázni a megérett humuszt a kertbe – erősítendő a talaj táperezéjét-anyagát.

A humuszkitermelés és a kertbe való fuvarozás azonban kutyául elfárasztott... A műtéteim alatt szétmetélt izmaid forradásvonulatai mind fájni kezdtek, s így kétszer is pihenésre kényszerültem... De aztán újra kezdtem, mert „magad Uram, ha szolgád nincsen...” Később még a karalábét is fölszedtem, s lehordtam a pin-cebe.

Mert a szántás idejére elő kell készíteni a kertet.

Ez a tény jelöli abbéli szándékot, hogy jövő tavaszig elaraszoljatok – ha közben nem visz el az Ördög, vagy nem szólít magához a Mindenség Ura!

Már ha a Mindenségnek van valamilyen Ura.

Gazdája netán...

– ... –

Minden hajnali kilátástalanság ellenére kimentem vadászni... De Felsőlánc „alatt” a síkság megtelt átláthatatlan köddel, s tudván tudva, hogy a vadászatból nem lesz semmi, csak tovább dőcögtem a dűlőúton – vagy azon, amit láttam belőle... Sokéves tapasztalat, hogy ilyen időben »nem mozog« a vad, megáll valami takarásban, mondjuk egy kukoricatábla szélén, megvárja a napébredést, s csak azt követően indul el a megszokott csapásán, vagy valahová, legelni.

Amikor ezt felsoroltam magamban, befejeztem az értelmetlen kísérletet.

Na már most a kérdés ez, és ennyi: ha mindezt több évtizedes tapasztalat bir-tokában követtem el, akkor valami nincs rendben nálam – valahol az értelem ki-ismerhetetlen útvesztőiben ezen a hajnalon eltévedtem, vagy makacsságom buta csapdájába keveredtem-estem...

Mert nincs használható magyarázat egy ilyen ostobaságra... Ha csak az nem, hogy makacsul azt próbáltam igazolni magamnak, hogy még alkalmas vagyok az ilyen »hajnali akcióra.«

Azonban a valóság egy kicsit elszomorító.

Ugyanakkor már maga a k í s é r l e t mégis csak megörökítendő... Mert, ahogy olykor Satya biztat: „Hát, papa, hány nyolcvanéves van, aki melléd állhatna?!”

– ... –

A buzitai temetőben az aradi vértanúkra emlékeztünk, meg – együtt – a husza-dik századi két nagy háború elveszettjeire. Emléktáblájukon – középpüth, s ez nem dicsekvés, hanem tény – az *Emlékmű* című versem egy részletét vésték a kőbe.

Vagyis én már néhány év óta jelen vagyok ebben a temetőben, majdani nyugvó-földemen.

Csend van ott fenn , és messzire látni.

– ... –

Fázom.

És ez különbözik attól, amit tél idején, a fagyos napokon megél az ember.

Nem csak kívülről, belülről is borzongok... Ami azon túl hogy, kellemetlen, olyan jelzéseket küld, amelyekkel eddig még nem találkoztam.

Na igen!

S itt be is rekesztem.

Holott lényegét megismerni, *lehet, hogy nem volna haszontalan cselekedet...*

– ... –

Szemorvosnál voltunk az aktuális vizsgálatokat abszolválni... Csupán a szemnyomás emelkedett, ami nem jó, de feltehetően azzal függ össze, hogy az egyik orvosságom egy héttel ezelőtt az utolsó cseppig elfogyott. Ugyanakkor majdnem gond nélkül vezettem az autót Kassára, oda s vissza. Délután pedig a még földben lévő pórézagymát ástam ki, és a felét meg is tisztítottam. Túl ezen, a Búcsra való utazás bonyolult volta megoldódott, már csak a pálinkafőzés marad a következő napokra. Simon Béla, a főzde tulajdonosa azt közölte, hogy ők már az előrejelzéssel január közepén tartanak... De, régi kuncsaft lévén, majd talál valamilyen »soron kívüli« megoldást.

Hát ilyen egy öregember mai hétköznapja, ha nem vigyáz magára.

– ... –

Látom s tapasztalom – na meg érzem is –, hogy kurtulnak a nappalok. S hogy mennyi f é n y hiányzik í g y?! Arról persze sejtelmem sincs, hogy a „fényhiány” egyáltalán jelölhető-e. Lehet, hogy igen fontos tartalmakat rejt...

Bizonyosan így van! Csak az ember nem foglalkozik vele. Mert természetesnek veszi, például, hogy l á t! Azonban én már – a tegnapi meg a korábbi vizsgálatok igazolják – rosszul látok.

Ma például a Sárgadombon egy magaslesen ültem, szemben a lenyugvó nappal, s egy elefántot se tudtam volna eltalálni a céltávcsőbe bevetülő fénytől, amely szinte megvakított...

De nem emiatt jöttem haza!

Hanem, mert rosszul éreztem magamat, s igyekeznem kellett, hogy még jó látási viszonyok között hazaérjek...

Ebben a pillanatban is kutyául érzem magamat...

– ... –

Újraolvastva az előbbieket: látható, hogy *minden állítás ingatag*. Holott szükségem volna szilárd, megdönthetetlen bizonyítékokra – létezésünk értelmének alapbázisának a folytatásához.

De: *mennyit ér egy megválaszolhatatlan kérdés?!*

– ... –

A „Pipacsos Füzetbe” mindezt a 77. oldalon írom, alkonyidőn, amikor a tárgyak már hosszú árnyékot vetnek, s olyannak tűnik az egész, mintha az „égi színpad” lassú forgásába belopakodna a finálé csendje...

Gondolom, aki nem figyel rá, észre se veszi, hogy vannak pillanatok, amelyek a mindenség tektonikus változásait láthatóvá varázsolják.

Olykor daktilusok, máskor spondeusok párhuzamait, lüktetésük csodáit emelik az erdők színei-rezdülései fölé – olvasnivalónak...

– ... –

Késő este van, tiszta az ég, tele csillagokkal, ami már-már hosszabb békét ígér.

De ez csupán látszat, mert ebben a pillanatban is háborúznak valahol... S én itt bent Hemingway „*Jegyzetek a következő háborúról*” című komoly, 1935 szeptemberében írt dolgozatát olvasom: „...a következő évben már háborúzni fogunk.” S ez be is igazolódott! Mert a politikusok soha nem hallgattak az írókra, vagy, ahogy Fábry Zoltán írta, „a szellem embereire.”

Mert, mint kiderült, a háború a legnagyobb üzlet.

S végül a huszadik század elejétől mindmostanáig „a békés időszakok mindig csak fegyverszünetek voltak...”

Ezek után, úgy éjjél körül, még ezt a pár sort írtam le, hogy a kora reggeli hideg harmat ne áztassa el egészen a gondolatokat.

Tehát: Aki nyolc évesen, háborús körülmények között megússza a torokdiftériát, annak jó esély lehet elérni az 50 vagy a 70 évet is. Túl azon pedig már nem érdemes számlálni a maradék lehetőségeket – *bár-ha az ember igyekszik a j ö v ő t le ír ni!*

(A z e g y k o r i r e a l i t á s : 1944-ben utolért a toroklob, vagyis a torokdiftéria... Akkor éppen német katonai alakulatok állomásoztak nálunk. Volt közöttük egy prágai származású német katonáorvos is. Apám sebesüléséből gyógyulófélben – csuklója felett kapott két géppisztolygolyót – otthon volt, megkérte a prágai orvost, hogy segítsen rajtam. Tehette, hiszen papa Prágában katonáskodott, s az ott töltött két év alatt megtanult csehül. Amikor már alig tudtam lélegezni, fuldoklásom láttán egy bögrébe az orvos hipermangános oldatot készített, majd kettétört egy hurkapálcát, amelyre cérnával vattát erősített, azt bemártotta az oldatba, és a torkomat bekente a bíborszínű, kesernyés lével... És nemsokára újra tudtam rendesen lélegezni...

Néhány nap múlva, a nagy garami áttörést követően, a szovjet hadsereg egyetlen »nagy lökéssel«, ha jól emlékszem Bécsig szorította a német sereget...

A visszavonulás vagy inkább a menekülés apokaliptikus képei olykor megjelennek előttem ma is, s magam előtt látom a „cseh-német” orvost s apámat, ahogy cseh nyelven mondanak valamit... Talán csak azt, hogy „zdar búh”, vagy hogy „naszkledanou”...

És hallani vélem olykor a robbanások nyomán keletkező dübörgést, a háztetők égbe-repülését...

Látom – visszafelé látom – a történelmet...

Mai történelmünket!

S amit megéltem belőle: ma ugyanaz – és mégis más... Minden este és minden éjszaka. Az ébredés, a naplemente... S tudom, soha se lesz más már és soha se lesz másként.

Az ember megéli ezt, ám lényegét alig-is keresi.

Mert az is meglehet, hogy jobb n e m t u d n i.

Vagy hogy az egésznek nincs is jelentősége.

Végül arra jutottam magamban, hogy **a változás árnyalatai csak a költészet magaslatain érvényesülnek!**

– ... –

Mostanra elfogytak a kinti munkák. A kertet István szomszéd fölszántotta, s mintha a fáradtságtól színét változtatta volna meg a föld! A megsötétült szántáshalmok téli nyugalomra készülnek... A hantokat a fagy szerteomlasztja, s ha megérem, tavaszra az egészet simára gereblyézem.

Vagyis akkor megint lesz dolgom odakint...

– ... –

Márkus Bélával beszéltem tegnap este telefonon, utazásunkat véglegesítve. S mivel Szilágyi Pistát a minap köszöntötték a Petőfi Múzeumban 80. születésnapján, hát megkérdeztem, hogy van Istvánunk. Béla válasza, hogy mind testileg, mind szellemileg gondok vannak...(?) Hogy egy Ady-verset olvasott fel, azt is nehezen. Ami számomra azt jelzi, hogy a „gondok” súlyosabbak, mint amit én feltételeztem... Szomorúan és aggódva írom ezeket a tényeket – vagy sejtelmeket –, mert azt jelzik, hogy elérkezett a Hollóidő... Mondhatnám: számomra is.

Pedig odakint október napja tündököl!

– ... –

Amit az ember leír, azzal már nem kell foglalkoznia.

Akár el is felejtheti az egészet!

– ... –

Fogadás az ötvenhatos forradalom emlékére Kassán a Művészetek Házában. Bubenkó Gyuri vitt be, s onnan egyenest Szepsibe autóztunk, a műkedvelő színjátszók országos seregszemléjének idei megnyitójára. Még előtte, felkértek az idei, ötvenedik Kazinczy Napokra egy előadás megtartására... Hanem Szepsiben Bárdos Gyuszi azzal állt elém, hogy az idén kerül sor ugyancsak az ötvenedik Senczi Molnár Albert Napok rendezvényére, amelynek első négy programját én szerveztem és nyitottam meg annak idején... Méghozzá Nagy János kisplasztikáiból válogatott kiállítással a »régi« szenci könyvtárban. Különben ez volt – ez lett Nagy János első önálló kiállítása, amit húsz évvel később az tetőzött be, hogy megmintázhatta Molnár Albert szobrát a szenciek számára... Ahogy említettem, az első négy rendezvényt én szerveztem, természetesen a Csemadok alapszervezete vezetőségével együtt... Aztán a Vox Humana Színház – ma: a Kassai Thália Színház – létrehozása ide hozott a Nagyságos Fejedelem nyugvóföldjére... Annak is ötven éve lesz az idén.

Szóval ilyen két nagy esemény vár rám, amit, ha sikerül eljutnom Kassára, meg Szencre is, kellő méltósággal és emelkedettséggel illik ünneppé változtatni.

Mindkettő oda sorolható a Komáromi Jókai Napok mellé, elbonthatatlan törté-

nelmi- és kisebbségtörténeti súlyával, nemkülönben szerepével... Együtt a tavaly elindított Magyar Széppróza Napjával.

Mindezt azzal a reménnyel írom ide, hogy lesz folytatása – és, hogy lesznek akik folytatók, mindazt, aminek alapvetésében részem volt – részem lehetett öt évtizeddel ezelőtt!

– ... –

Tornagörgőre vittük az idei „cefrét”, hogy holnapra átlényegüljön *buzitai nemesterkövé*. Így holnapra kiderül, hogy „nemessé” változik-e ?!

Satya délután indult vissza Bécsbe, de Évuséknál »Veresen« megállt »kávécskázni«, ám azóta már lassan Bécsbe ér...

Mi pedig pénteken reggel Búcsra indulunk, a Monográfia ürügye alatt – együtt Márkusékkal – a könyvbemutatóra.

Az elképzelések szerint vasárnap este érnék haza – Évus lesz a fuvarosunk...

És egyáltalán nem bánám már, ha vasárnap lenne!

– ... –

Az idei szőlőtermésből 21 liter remek 52,5 fokos borpárlatot készítettek – a lugas kitett magáért!

Ami által értelme lett a munkánknak.

Közben a „búcsi program” is összeállt, s remélem az utazást is viselni tudom, bár ma a görgői oda- s visszaautózás megbetegített egy kicsit.

– ... –

A Csorba-tónál ma 20 centi hó esett, itt nálunk vad északi szál hidege jelenti: lehet, hogy lesz még néhány őszi nap, nemkülönben tél is.

Satya hívott: Bécsben is zord az idő – szél és hó...

– ... –

Azt hiszem, tudnia kell az embernek, hogy *egyszer az elfogadhatatlant is el kell fogadnia*. Ami így első olvasásra abszurd állítás, ám a tapasztalat azt jelzi, hogy amikor *ez elkövetkezik, valami véget ér, és a távolságok megszűnnek létezni*.

...Két olyan nap után írom ezt, amit szülőfalumban töltöttem, s nyolc évtized távolából láthattam – beláthattam!!! – egy pillanat alatt mindazt, ami megtörtént bennem, velem vagy általam.

Hát ebből tudom, hogy **valami véget ért, s ezt i l l i k tudomásul venni!!!**

– ... –

Használhatatlan állapotban vagyok – a „gondolkodó anyag” – alig-is működik! Járnom is egyre nehezebb, s már délután odáig jutottam, hogy használnom kell a görbe botot, biztonsági megfontolásból.

Szükségem van a belső t á m a s z t é k mellett egy külső re is!

Vitéz Ferenc az Angyalok a Hajdúságban című új ciklusból

Öreg ház

(Maghy Zoltán emlékére)

Elmúltak az idők, Zsiga bátyám!
Megkeserülte Rózsa Sándor.
Előbb-utóbb beleöregszik
kacatos útjába a vándor.

Nekünk a lelkünk még olyan fehér,
mint a húsvétra meszelt házfalak.
Belefér száz év, meg ezer is,
ha az ablakunk virágos marad.

Egyet mondok, aztán elhallgatok:
Utol kell érni, amit szeretsz,
s nem hagyni el soha – viharba' se!
Elaludni majd nyugodtan mehetsz...

Csokonai

(Bod László emlékére)

A poéta búsan elvándorolt,
hogyan megmerült a renyhe porban.
Fohászzkodott volna ő a holdig,
könnyet oltva zsúptetős akolban.

Pennája volt a botja, s szívében
– bár kutatta mindig, hol van –
őrzött fársángos nagyvilágot holtig,
színeket az elmosódó foltban.

Barátok ünnepeltek érte virtust,
de míg a rosszra mentség épült volna estvig,
kacér talányként hagyott reánk
érzékeny dalokban *modus vivendit*.

Négy sor

(Hézső Ferenc képeihez)

Felhők alatt vadludak húznak.
Följajdul az égen a nyár.
Elszáradt rozmarina a szív.
Aludni készül a nyáj.

Lassan hát betakar...

(Plugor Sándor grafikáihoz)

(...)
A fű benövi a földet.
De nem nőhet be múltat.
A hangyák a szálak tövében
most élni tanulnak.

(...)
Lassan hát betakar a semmi.
Halottainkat
mindenki más ma elfelejti.

Magunk maradunk velük,
mint a kétkarú istenek.
De a mi karunkban is
fáradni kezd az emlékezet.

(...)
Nem tart már soká.
A haláltól félünk.
Gyertyát csak azért gyújtunk a
sírokon,
hogy nekünk is legyen valami
fényünk.

(...)
Eltemettük. Majd mesélünk róla.
Odarajzoljuk nevét aóra.
Kegyelettel tekintünk a télre.

A tavasz majd fejre állít.
– S félre.

Tükör által...

(Szepessy Béla anamorfikus
grafikáihoz)

tükör által homályosan
tükör által darabokban
elveszett az éden csöndje
fölsziszegő haragokban

szemben állsz az éjszakával
nem világít csak a fáklya
lábad inog karod gyöngye
fölemészt a rózsamáglya

talányokat ölelsz körbe
föl az égre le a földre
ismeretlen gyilkos láva
temet be egy nagy gödörbe

földalatti hazug korzón
sorra törnek el a korsók
rád mutat egy szép boszorkány
nézz tükörbe ecce homo

gyere velem árva nyárba
madár Hófehérke-gyárba
kígyóalma akadt torkán
üvegkoporsóba zárva

tükör által talányokban
fényed üzöd öznyomokban
Prométheusz tüze fárad
sötétedő apályokban

csupa emlék csupa torzó
gyorsan fogy a rokkaorsó
csipkeujjak vére árad
tükörszemek mélye forró

talányokat ölelsz körbe
keresed azt aki szeret
aki össze tudná rakni
a tört tükörcserepeket

Mondatok és formák

(Pálffy Julianna festményei mellé)

Az arcokba belenőtt a táj.
Házfalakba virultak az arcok.
Ujjbegyedről kék madárka szállt,
s mesélni kezdtek az utcasarkok.

Milyen volt a fellépés után.
Hogy kerestek mondatok és for-
mák.
Mint fárad a táncoló topán,
ha megnyílnak az égi csatornák.

Miért árva annyi rózsaszál.
Hogy rejtőzik el az arc az arcban.
S hogy rejtőztél a kert fájánál
szikkadt nyári délutáni fagyban.

Minden város kedves városod.
Minden mondat darabokra törve.
Éjszakai festő-vánkosod
átröpít az álmodó gyönyörbe.

Egy székről*(Drozsnyik István grafikáihoz)*

Beléptél a bálterembe,
elfogytak a székek.
Átlótték a szárnyaidat –
most üres a fészek.

Ezer csillár fénye vakít,
és a tollad vérzik.
Nem érdekel senkit, mi fáj,
a sebed se nézik.

Megszólal a báli zene –
le szeretnél ülni.
Átkarol egy rongyos angyal:
megtanít repülni.

Keze balzsam, és a csókja
hársfavirágillat.
Könnyű leszel, mint az álom,
nem érzed, hogy itt vagy.

Látsz egy széket a magasban,
ahogy felemelkedsz.
Föltáncolsz az éjszakába,
s ráülteted lelked.

Töredékek*(Kurucz Imre szobraihoz)***Csángó fohász**

„Ágról szakadt madár vagy te,
kivettelve, eltemetve”.

Fehér szíved feketében
az anyáért zokog – éhen.
Öledben a forró bánat
félti, félti szép hazánkat.

Trianon

Mint egy diósebet ha összevarrnak,
nem rághatják ki szívét a varjak.

Merengő

Szent pillanat.
Csak csönd-csípője reszket.
Mégkuperodnak benne a hajnalok.

Torzó

Elmúlt az idő. Elfogyott a nyár.
Az életet a földbe taposták.
Az Isten kamrájából már
előkeresték a rostát.

Bánat

Édes az asszony karja.
Keserű a könnye.
Magához szorít, megvigasztal.
Halálig hordozza a te bánatodat.

Kosfej

Újrakezdeni mindig lehet.
– És mindent.

Ha felébredsz, először szólítsd meg
az Istent.

Összetartozás

Se hó, se fagy, eső, se szél.
Se önzés, se rongy kacat.
Se mámor, se bűn, se éber éj.
Sem ásó, sem nagyharang.

Ki vagyok én

Káliz Sajtos József

Optikai csalódás

Gyönyörködni szeretnék
a lemenő Napban
– oly szép, majd' kicsordul –,
de az irigy hegy nem hagyja,
pimaszul elé fordul.

Bennünk rezdül a világ

Este van. A rózsét égetem.
A hamvadó tűz fényében
bogarak járnak táncukat...
S fenn a Hold körül
pulzál a világegyetem.

Tágra nyílt szememet
az égbolton jártatom:
a vibráló kozmosz
most olyan, akár egy
mocorgó hangyaboly.

Néha nyöszörög a parázs,
de nem azt figyelem.
Az elmém – e szorgos
kis komputerem – még
odafönn jár: a megkezdett
fonalat fonja tovább.

Honnan e rendezettség?
S mért örök a csillagvilág,
a sejtelmes univerzum? –
Létezni kell egy pontos
„elektronikus agynak”,
és aki kezeli-vezérli,
Ő MINDENEN ÚR!

Télutói mélézás

Hol van már a múlt ősz
és a megkésett szüret?...
amikor a darazsak
– mint a helikopteres
rohamosztagosok –
rajban lesték a bőrömet.
S a körömnnyi felületen
egy-kettő sikeresen
leszállt... és amíg
szárnyával riszált,
a fullánkját gyorsan
belém mélyesztette,
jelelvén: nem ők,
én vagyok a betolakodó,
ez a terep az ő
felségterületük...
De ez a küzdelem is
már emlékké szelídült. –
Újabb próbák előtt
s új tavaszra várva, Uram,
tekints árva népemre...
S bőkezűbben áldj meg
engem is jó kedvvel,
hisz' mint párja vesztett
madár, itt küszködök
a legnagyobb ínségben. –

Németh István Péter

Virágok világánál

(Vallomás)

Nyolc soros verseket a virágokról anyám kertjében írtam először. Az a csokor a *Hortulus noster* címet kapta. Akkor, még édesanyám életében, kezdett megnőni a versekbe is plántálható, plántált virágok szépsége és fontossága bennem. Kertünk és a magyar irodalom virágoskertje egyszer csak fedni kezdték egymást mind primer, mind olvasmányélményeimben. Amikor pedig szüleim sírja lett az egyedüli kertcském, már olyan kertészek és floristák voltak segítségemre, mint Méliusz Péter, Diószegi Sámuel, Fazekas Mihály, Csokonai Vitéz, Arany János vagy éppen a Virágregés Tompa Mihály uram. Hadd ne hivatkozzak most ez írásban külön Hamvas Bélára, aki szerint „Az ember Isten kertjében él.”

Anyám lábfeje fölé levendulabokrot ültettem, s minden tavasszal megörültem a hó alól kikandikáló alpesi virágomnak, a hunyornak, az ajtóm előtt. S újra egy-egy nyolcsoros vagy éppen rövidebb kisszerkezetet másoltam az irkamba szirmokról, gyöktörzsekről. Ködöböcz Gábor kezdte el közölni az *Agriában* ezeket a darabokat édesanyám halála után, majd a Tompa-bicentenáriumi esztendejében.

Visszahúzódó alkatom dacára sem szerettem volna elmaradni a többiektől, sem az irodalomtól. A néhai dunántúli poéta, Péczely József figyelmeztetett, amikor emígy fordította le az engem is figyelmeztető mondatot Yung *Az élet megfontolása* című könyvéből: „A Vén ember mindentől idegen, senkivel sem elégszik-meg; rész-szerént mert az ő életének folyásában sokszor meg-tsalta ötet a Barátság; rész-szerént pedig azért, mert a vénségben szint' úgy bézárja magát a szív, mint a virág estve felé.” Nagy László a tüzet kérte, hogy ne tűrje, hogy vénhedjünk sorra.

Hány meg hány költőnk volt?, köztük – köztudott – Arany János, aki számára nagy vigasz volt egy kis virág is:

*Hiszen az útfélen itt-ott
Egy kis virág nekem nyitott:
Azt leszedve,
Még volt szívem minden kedve.*

Nekünk meg e költők és az életműveik: elvehetetlen vigaszaink. Az elmúlt két esztendőben, így, a hatvanadik évem felé közeledve, olyan sétákat igyekeztem tenni, amelyek a ma már nem éppen a legismertebb, ám valamikor országosan híres és kedvelt – modern kifejezéssel élve: virtuális – kertek felé vittek, amelyek

számontartott és becsült helyeknek, szellemi találkozási pontoknak számítottak a nemzet lelkiismeretében, kollektív tudatában. (Még közös, úgynevezett, virágnyelv is teremtődött. Garay János és Kunoss Endre a *Természet* című folyóirat 1838-as évfolyamában írták a virágok jelentéseiről strófáikat!)

Egy tiszta irkát nyitottam. Vignettájára írtam: *Virágok világánál*. (Első kötetem címe 1988-ban a *Virágnyi világvég* volt.) Igen, az évek során sokszor gondoltam az *Ómagyar Mária-siralom* latinból fordított soraira, a 'virág' és a 'világ' egymásra rímelő szavainkra s etimológiájukra. Diákkoromban Korompay Klára tanárnőnek elemeztem Nagy László *Árvácska sírverse* című versében a közös gyökű két kifejezést.

„Virág voltam hajdanán. / Világ volt a mostohám...”

Kezdetben volt a 'virág', abból jelentésselkülönüléssel keletkezett a 'világ' szavunk. Hiszen a 'virág' is kiemelkedik fényességével a környezetéből, s lesz így a szirmoktól egy világosabb felület a szemünkben, úgy lett a 'virág'-ból a 'világ' kifejezésünk. Lux mundiból a világ fényessége, vagyis a világ világa, világossága, aki egyben a figura etimologicával megnevezett legeslegszebb virág: Mária.

Szűz Máriáról szólnak a leggyönyörűbb virági-szimbolikával élő szövegeink, festményeink. Csak felvillantok ebből a gazdagságból.

Az ibolya jegyzi a szerénységet-alázatosságot, a hűséget, az ártatlanságot, a hangsúlyozott szépséget. (A többistenhívő görögök már használták a megnyugvás, alvás előidézésére.) Tompa Mihály virágregéiben az ibolya az igazi szerénység megtestesítője.

A százszorszép első jelentése az ártatlanság. (A krizantémumok közé tartozó Margaréta, Margit-virág rokona a kis százszorszépnak.)

A Húsvéti liliom Szűz Mária jelképe. Tiszta, szerény, szűzi. A kereszténység előtti korban is már istennőhöz kapcsolták: a római mitológia szerint a fehér liliom kapcsolatban áll Junóval, az istenek királynőjével. Juno amikor Herkulest ápolta, bőséges tej hullott le az égből, amely csillagzattá lett: e Calea Lactee-ből nőttek ki a liliomok. Juno és Herkules itt előképe Máriának, aki mellén a Kis Jézust táplálja tejével. A szoptatós Madonna zsánere számtalan remekmű ihletője a festészet történetében.

A rózsza, a rózsácska (rozetta) a szépség, a szerelem-szeretet, a tavasz, a nyár, a titokzatosság, az anyaság, a tövistelen biztonság mind-mind Mária erényeit dicséri. A középkortól elválaszthatatlanul már Mária, a Boldogságos Szűz istenanyai tulajdonságait hirdeti. A Fájdalmas Szűzanya kínjait is festi, hiszen a rózsza pirosat jelent, s színében a mártírok vére és Szent Fiának 5 sebe is elrejlik – fölmutattatik.

A rózsza szimbolikájával sajátosan és legteltesebben is Mária virágainak, erényeinek szinonimája.

S számomra az egyik legszebb magyar kifejezés is egy virágnév: 'Boldogasszony papucsá'.

Ősi népdalainkból a legkedvesebb számomra a zalai 'Virágok vetélkedése'. A búzavirág az élet kenyerét jelenti, vagyis Jézus testét, a szőlő a bort, vagyis Jézus véré, a rózsza pedig Édesanyját, Szűz Máriát, a legszebbet.

*Vetekedik vala háromféle virág,
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

*Elsőféle virág a búza szép virág,
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

*Másikféle virág a szőlő szép virág,
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

*A harmadik féle a rózsza szép virág,
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

*ne vetekedj vélem, te szőlő szép virág,
mert bizon én velem széles ez világ él.
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

*Ne vetekedj vélem, te búza szép virág,
mert bizon én velem szent misét szolgálnak.
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

*Ne vetekedj vélem, búza, szőlővirág,
mert bizon én velem lányok dicsekednek.
Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.*

Milyen fájdalommal írhatta a 15. századi *Soproni virágének* névtelen szerzője a párrímét (1490 körül)! Akinek a népdallal szemben ellentétesen kellett fogalmaznia: *Virág, tudjad, tőled el kell mennem,
s te írtted kell gyászba öltözniem...*

Aztán száz esztendő csönd. Majd egy másik költő szólal meg, s ő már föl is ujjonghat azon örömeiben, hogy éppen a szerelmére talált... Balassi Bálint híres versszaka a következő:

*Én drágalátos palotám,
Jóillatú piros rózsám,
Gyönyörű szép kis violám,
Élj sokáig, szép Juliám!*

A 17. században Gyöngyösi István csöngeti meg finoman sorvégein a 'virág', a 'világ' és a 'világosság' szavainkat, immár külön-külön jelentésükben:

*Szívem rejtékének tündöklő csillaga,
Helena-szépségű kedvemnek virága,
Felderült napomnak nálad van világa,
S új fénnel tündöklő szép világossága.*
(Murányi Vénusz. 1663.)

Gyöngyösi közel járt ahhoz, hogy költői képalkotásban dicsérje meg a szépséges hölgy szeme világát... Fényt, világosságot, világot, úgy is mint virágot ugyanazon metaforával asszociálja. Vörösmarty Mihály 1843-ban oldja meg ezt a költői bravúrt:

*Hová merült el szép szemed világa?
Mi az, mit kétes távolban keres?
Talán a múlt idők setét virága,
Min a csalódás könnye rengedez?*
(A merengőhöz)

A kertöröm élni segítette a megsebződött lelkű költőinket, akiknél előbb-utóbb a legkomolyabb testi panaszok is megjelentek, manifesztálódtak. A melankóliával együtt élő géniuszaink számát gyarapította például Tompa Mihály. Arany Jánossal való levelezéséből bárki számára kiderül, hogy a stigmatizált, gyermeküket, életük értelmét elvesztő apák miképpen igyekeztek a legszebb eszményekkel és mesterségük eszközeivel az értelmes létezésbe kapaszkodni, s hogy e küzdelmük milyen heroikus volt, s mennyire a bukás peremén folytatódott. Az órákat, a napokat kitöltő tevékenységeik közül az alkotás volt az egyik legfontosabb, de a levelezés is egyfajta terápiának számított esetükben, ahogy felpanaszolják egymásnak a testi-lelki kínjaikat, így voltak képesek szublimálni a komisz élményeiket. A világ és az irodalmi élet elől gyakorta el kellett húzódnium, s ilyenkor a személyes szférába Tompa Mihálynak a kert és a kertészkedés maradt: „*Télben íróasztalom és hivatalom, nyárban még hozzá kertem; az én egész világom ez.*” (1846. december 26. Böszörményi Kálmánnak); „*És most élek csendesen, kertészkedem az izza-*

dásig, s puskával lesem a vakondakokat, mert iszonyú kárt teszen kertemben; ha eső lenne: lennének szép virágaim...” (1847. június elején. Böszörményi Károlynak) Akár barátjának, Arany Jánosnak, néki is az lett az ország katasztrófájában a sorsa, hogy a hazával együtt érezze és szenvedje meg testileg-lelkileg a romlást.

Ahogy nem volt, nem lehetett győzelem a csatatereken, és az ötvenes években Tompának már a szellemi életben sincs diadal. Hősies tér nem nyílik, marad a kert tanítása, ember által is óhajtott békéje. Amiből részesedhetett ugyan, de ami aligha adhatott néki megkönnyebbülést, elégtételt vagy elegendő fájdalomcsillapítást. Tompa Mihályban a virágok példája legföljebb enyhítette azt a kint, amelyet elvétett élete miatt, szerelmi boldogtalansága, meghurcolt emberi méltósága miatt az ötvenes években végig érezhetett. A kert mellett a gyógyfürdő tán, amely képes kiemelni abból a világból, amelyben megcsömörlött. „*Se elfordítom e szemétdombról – az irodalomról – szememet és orromat felszabadítom – melyet mig ott mulattam, befogtam; s beszélek semmiről ugyan, de mégis többről, mint az a cloaca. Nem szándékozol valahova fürdőbe?*” (1856. július 17. Lévay Józsefnek)

1859-ben, egyre betegebb szeme, romló látása dacára, igen érdekelték a virágok. (A szabadságharc bukását követően Garay János meg is vakult.) Lévay József költőbarátjához emígy szól levélben február 21-én, majd március 8-án: „*Édes barátom! Unalmam és semmittevéseimnek közepette, nagyon megáhitottam a levélírást s karmolok hozzád néhány sort, betűkkel surrogálom, mint Ovid a Rómába (Miskolcra menetelt). Pedig örömemre válnék és szükség is volna mennem! Legalább köztetek néhány órára szórakozásom lenne és elhoznám a rózsákat. Mit gondolsz: ki lehetne-e már venni a föld fagya miatt? Vagy talán elvesztek télen? Hát azok, melyeket az erdön ótottál?*”

— — —

„A rózsákra nézve adtam egy kis cédulát a putnoki postamester kezébe, majd elhozza ő a rózsákat, ha ugyan magam hamarabb el nem hozom...”

A hagyományból a virágnyelven elmesélendő emberi sorsmintákat kapta, hogyan is végződhetnek az egyes jellemek szerelmi történetei? Milyen humán létállapot feleltethető meg az ibolya, a rózsza vagy az iringó kinézetével? Az elődök zseniális látomásait idézi a pitypangvirágzásról készített gyorsfényképe is, mintha Csokonai csodálkozna rá Mongolfier találmányára, még a század elején – a léghajóra. Tompa a tovaröppenő bóbitákat verseli meg:

*A pitypang boldog, - szállva messze
Léghajózó magzatja ezre.*
(A virágok tündére)

Csokonai virágai is tovább virítanak az utána jövők műveiben. Elvégre a 20. vagy 21. századnak írt. Zsengéi között szerepel az *Egy kies kert leírása* című költemény, amely diákkorának debreceni botanikus élményeiről szól, no meg költői fantáziájáról is tanúskodik:

*E szép, kies kerthez közel egy folyóvíz,
Melyből sok plántákra hárul bőv, édes víz...*

Jókai Mór lesz majd, aki Csokonait verssorai megidézésével ébreszti. (Mégpedig regényében: *Ahol a pénz nem isten.* 1904.) Képzelt, tengeri szigetének közepén, egy vulkán közepén feltörő gejzírtől táplált csodakertet ír le. Az elbeszélőnek a látatalajba vájt fokokba telepített egzotikus virágok láttán Szemiramisz kertje jut eszébe. Jókai költői bravúrja kései prózájából még inkább szembetűnik. Hasonlata a vízoszlop között arról, amelyik az életet biztosítja, olyan képalkotás, amire csak ritka remekírók képesek:

„– Hogy nem főttél meg abban a forró lúgban?

– Valamennyiben meg kellene főni az embernek, oly gonosz; de az az egy ott a középen jó lélek. Annak a dereka egyenesen dagad föl az égbe; olyan, mint egy pálma, kiterjesztett leveleivel.”

Ménkű Judit Evelinnel, a fiatal, óvodapedagógusnak készülő kolléganővel, két esztendeje határoztuk el, hogy rajzaiból és verseimből egy közös mappát nyitunk, négykezes könyvbe, virágos vállalkozásba kezdünk Tapolcán. Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály közösen írott *Füvészkönyvében* is ez áll: *Nagy segítség a tanulóknak az is, ha a plántáknak jól lerajzolt képét könyvekbenn láthatja...*

Megfogadtam tanácsukat 1807-ből. Judit-Evelin hónapról hónapra igen finoman rajzolt virágokkal ajándékozott meg. Rajzolta, rajzolta az ismert és kedves virágait. Versemhez készítette a rajzokat, aztán fordult a kocka, én is írtam verset a rajzaihoz. 1980-ból őrzök egy gyerekverses könyvet. Mindössze tíz versét tartalmazza Tompa Mihálynak, melyeket Dános Judit másolt le, s illusztrált. A *Virágversek* című kötetke a Móra Kiadónál jelent meg. Könnyen lehet, hogy tudat alatt egyfajta etalonként hordoztam magamban e nagy példányszámban terjesztett bibliofil remeket. (Ma már csak egy-egy példánya kerül elő az antikváriumok polcairól.)

Természetesen nem tudtam megtagadni magamat, mert sokkalta többet olvasok, mint amennyit írok, s e szokásomhoz e téren is ragaszkodtam. Keresni kezdtem, tudatosan, azokat a költőinket, akik nyolcsoros verseket szerettek virágokhoz. S lám, jó kis sereg gyűlt körém. (A 20. századi modernnek közül itt vannak vers-virágaikkal: Radnóti Miklós, Nagy László, Ágh István, Simon István, Kányádi Sándor, Pilinszky János, Ottlik Géza, Csoóri Sándor, Kerék Imre, Nemes Nagy Ágnes, Péntek Imre, Utassy József, Réfi János...) Mintha a kis-virágok témáihoz ezt a kis terjedelmet, ezt a picinke dalformát rendelték volna a Múzsák eleve.

E dalocskákat is ugyanolyan örömmel másoltam az irkába, mintha a magam fejből pattantak volna ki. Sőt – mintát és mércét jelentettek, hogy bátrabban járjak az ő nyomukba.

Albert-Lőrincz Márton SZOMORKÁK

(Koromra való tekintettel)

„Létezem, ennyi a munkám”

Petőcz András: Zárójelvers Op. 95

Koromra való tekintettel kiválasztom magam.
Megtehetem, elidőzhetek a csintalan
óramutatón, a perc lehámlik hamar.
Most a rektorúr küld haza, illetlenül hamar.

Nem cifrázom: a rongy, rongy! Rázni kell-e még?
Most épp, mint szőnyeg terülkőzik elém.
Ellestem néhány apró trükköt tőle,
ha ráncolódott se szakadt száraz por belőle.

Koromra való tekintettel még örülni merek,
nem kergetnek rossz álmok, hitvány emberek,
azok úgysis bujkálnak faágak zöld pókjai között,
vagy mint az árnyék, settenkednek a tarkóm mögött.

Halaszthatatlan dolgom nem akad.
Városom rossz lelkiismerete dagad, nem apad.
Ünneplőbe, talárba bújnak a munkahelyi nagyok,
s azt gondolják, hogy csak ők vannak és én már nem vagyok.

Koromra való tekintettel kiválaszthatom magam.
Kezembe veszem napom, s hagyom, hogy lázasan
csepegjen le ujjaim közt fénye a földre,
mintha elvágott kisujjamból folya el vérem örökre.

(Most kihull a sóhaj) (A tenger és az ember)*K. G-hoz*

Magadra maradtál, barátom.
 Most kihull a sóhaj az ablakon,
 szétterül a földön, haldokol.
 Szállhatna szárnyakra,
 kelhetne lóhátra,
 tehetné postára,
 szegődhetne karavánba,
 de meddig juthatna el?

Megszámolod a tüdőből feltörő zokot,
 borítékba rakod, leragasztod,
 de nem teszed postára,
 tértivevény nélkül nem jutna célba,
 azzal pedig nem venné át a címzett.

Hová bújnak el az állatok,
 a kisebb halak, a nagyhalak,
 a kagylók, medúzák, korallak,
 mikor megtörnek a vízfalak?

Hová húzódnak el a rákok,
 s a kíváncsi tengeri kutyák?
 Mért nem köröznek a sirályok,
 e szelekre terített ruhák.

Mikor a lélek-mély zaklatott,
 háborúba indulna rögtön,
 vizek hadd csapkodják a partot,
 a meder mély és mégis börtön.

S miként a tengert, a vad párát,
 az erőtől duzzadó lovat,
 mely homokba hullatja nyálát,
 az embert marják kavicsfogak.

Így vibrál, így szaggatja széjjel
 a sok magában hordott terhet
 az őszi tenger: fakó kéknek
 mélyén iszapsár, barna rejtek.

S mintha már nem is érdekelné
 hogy mélyén mennyi még a kincse,
 tombol s kitarja őszi medrét,
 de nem tart vele egy kavics se.

(Elfelejtett napok)

Elfelejtettem,
 milyen napra esett december 10 ötvenegyben,
 nem fontos, mintha hallanám,
 amint mondják a járda hajlatán,
 elfelejtettem,
 pedig világnap, nemcsak születésnap,
 elfelejtettem,
 mit mondott róla édesanyám,
 még megkérdezhetném, neki fájt a téli délután,
 de mindig elfelejtem, amikor beugrok hozzá
 és az apámhoz jókora igyekezettel,
 s virágcsokorral olykor, neves napokon,
 Isten éltesen anyám, apám,
 mondom ilyenkor vidáman-búsan,
 sohasem komótosan, s nem amikor
 az asztalt körülülök vagy húszan,
 ilyenkor Pistu kerül szóba, '16 júniusa,
 reggeli kávéfőzés, fura szívdobogás,
 fehérbe fordult buta búcsú, sürgés-forgás,
 lőtás-futás, pap s ima után kutatás,
 szikkadt liliom illatozat,
 december 10 soha,
 szegény öcsém, ő tudná biztosan,
 miért nem kéne elfelejteni ezt a napot,
 mint más híres-hírhedt napokat,
 december 5-ét, 19-ét, 20-át, 21-ét és 22-öt,
 vagy a Piros Mikulást és a Fehér Angyalt.
 Csapda, mondaná szegény öcsém,
 mint Joseph Heller. Sőt.
 Mondja is, hallom, de nagyon recseg a jég,
 lépni se merek.

Gósi Vali

Jégbe zárt

Hófehér
 álomba repít a tél...
 Mint könnyű sóhaj, pilinkél a dér,
 alámerül velem a fájdalom
 elterül súlytalan' kívül – belül,
 mint madártoll a kék árnyak között
 szikrázó havon,
 és az álom, mint habkönnyű ing,
 lobog a vakító tájon,
 az égbolt óriás kandi-kamera,
 de hiába várom, késik a megörökített csoda;
 az ébredés a valóság küszöbére vet,
 s már számításba sem jöhet
 más, mint a jégbe zárt
 hiány.

Jajongó terhem

csak belélegeztem könnyedén
 míg itt körözött mint a vér
 az erek útján de oly sovány
 a boldogság mi megmaradt
 áldott mosolyod s hangodat
 csak néha hozza a pirkadat
 apró kavicsos moccanik'
 kúszik az emlék s eltűnik
 észrevétlenül elsiet
 jajongó terhem ki érti meg?

Különös, őszi este

Minden ránc-csókot lehelő őszen
 csitul a kín, de néha még üvöltöm:
 meddig élek így, bús átkozott?
 Talán e némán haldokló őszen
 kincsből valamit mégis itt hagyott
 örökül, végül, mielőtt a rőt lomb
 a lehajló fáktól – akár fiú a hajlott anyától,
 egy virradatkor – örökre búcsúzott.

Ezen a néma, különös őszen is
 esténként néztem sok száz levél után,
 amint a széllel pörögve jártak,
 valami búcsúzó táncot talán...

Néztem a hajlongó táncsereg, mikor
 egy libbenő kis levelecske
 pördült fölöttem alig-rezzenéssel,
 s vállamról kinyújtott tenyerembe hullt;
 megállt ott kicsit, pihegve,
 majd lassan, pörögve – mint egy lepke,
 aki párjának előbb még
 hívón a szárnyát billegette –
 elszállt, messze.

Fényárban úszott az ég,
 s csak szárnyalt egyre,
 az a búcsúzó, rőt levelecske.
 Néztem utána: meg-megrebbent
 törékeny levél-teste,
 és egy csillag – mint aki fönről leste –
 éppen kigyúlt.

Különös volt ez az aranyló,
 őszi este.

Gulyás Imre

Chorjambusok

1.
*Nyugtalan ég szürke esősála libeg,
 Még ma te vagy lelkem a lírán az ideg,
 Szívem a hírt bánatosan pengeti meg.*

*Éneket írok, szomorú pásztori dalt,
 Mert szeretöm, nyájas időm már elinalt,
 Kedve, szelídsége szilaj társra akadt.*

*Őszöm utolsó szüretét köd lepi el,
 Pillanatarcára bazár tükre figyel,
 Összeszorított fogak órája közel.*

2.
*Összeszorított fogak órája közel.
 Új fuvarok távoli kompján idegen
 Fókavadász lengeti éles szigonyát.*

*Érzi görgyös gyalogút végi hazám,
 Ó, hol a szent szénamezők kútja ragyog,
 Ráhajolón, szomjasan érte vagyok.*

*Jöjj tavasz, engedj ki te fagy járta berek!
 Kezdj gyönyörű táncba csinos lánykasereg,
 Légy örökös hangja a fény termeinek!*

3.
*Légy örökös hangja a fény termeinek,
 Bárhogy is ásít valahány ordas üreg,
 Valld meg ügyét, még ha ki sem kérdezi meg!*

*Él anyanyelvében az édes maradék,
 Önkeretű teste kemény, mint kaszaék –
 Teljes egészsége a törvény minékünk.*

*Minden egyes része kovászos kenyeriünk,
 Egy kicsi morzsája is épp, mit szeretünk,
 Küzdeni hív benne utunk és szerepünk.*

Sorolnám, mint
gyermek

Jutkának

Kertalján, kertalján,
 de sok árny szakadt rám!
 Nagy Tiszát átérné
 berei hidasnál.

Ó, mennyi hordalék!...
 Mindent elmondanék,
 kezdve, ahogy kezdtük
 sétáink föl-le rég,

fürkésze figyelmed
 sorolnám mint gyermek
 ezer felvonását
 másik életemnek.

Más iga, másik test,
 amit az emlék fest,
 de öntitka halmán
 az élőt meg ne vesd!

Visszhangtalan, kevés
 dolgaim közt a rés,
 mégis szól egy zoltár,
 mint kapahersegés.

Egyre csak azt hallom,
 a fémet a hanton,
 az a juss fenýíti
 verejtékkel arcom.

Fülemben nincs egyéb,
 úgy zuhanok eléd.
 Őlelj át át kedvesem,
 ne törjek össze még!

Szakolczay Lajos

Köz-tér

Gyimóthy Gábor kiállítása a leányfalusi Faluházban

Pár évvel ezelőtt ugyancsak itt láthattuk Gyimóthy Gábor egyik, érdekesnél érdekesebb kiállítását. Avval, hogy a lélek – az álmodó lélek, a szabad lélek, a játsszó lélek – képei (festményei, grafikái) kerültek a falakra, egy kissé rávilágítunk a bravúros rajzot alkotóterápiaként is fölfogható, sőt használó kollekció karakterére is. Nem csupán a Pszichogrammak jelezték, analitikus bőséggel és a képi invenció erejével, hanem az „egyéb” képek is (Hírnökök, Időutas, Feltámadás, Mindennapi apokalipszis, Ősi kor), hogy aki ilyen összetetten – filozofikus hangsúllyal, mítoszi és bibliakitekintéssel – fogja föl az univerzum, benne a boldogságában is szenvedő ember történetét, az a gyógyító terápia tanításán kívül a gyönyörűség azon terepén is otthon van, amely valódi művészetként értékelhető.

A mostani tárlaton a tudós ledobja magáról a terhet – 2017-es könyve, a Rajz és lélek, Alkotás és terápia (Bevezetés a művészetterápia világába) sokat elárul, klasszikus példákat is idézve, az ember, a személyiség, amely egyben alkotó is lehet, bonyolultságáról, öröm- és vészhelyzetéről –, hogy minden eszméltetésre alkalmas sallang nélkül mutathassa meg képzőművészeti kvalitásait.

Megismétlem, mindennek alapja a kiváló rajztudás. Gyimóthy a már említett Pszichogrammak sűrű rétegzettségű lapjain fölillantotta a minden kifejezésére alkalmas vonal és vonalháló sajátos szerkezetekben összpontosuló bravúrait. A nonfiguratívhoz közelítő félfurális alakrajza, csaknem mindig expresszionista beütéssel, az organikus létet a bolyongó „indák” fölszabadító szorításában ábrázolva – akár figurával, akár figura nélkül – a bibliai Kert (Éden) élményittas álma-hoz közelít.

Ama sorozaton helye volt a nemegyszer rémmeséket, hallucinálást előhívó megfeszített helyzeteket ábrázoló (a kereszt benső kereszt is lehet) képi gyónásnak. A jelenlegi kiállításon szereplő, leheletfinom kézzel papírra vetett tusrajzok bravúrja másban van – a meg-megszakadó kontúr mint lélegzetvétél áhítatos csöndjében. Az 54(!) mozgásimitációt egyetlen lapon előhívó grafika (Rész és egész), még él a parányi voltában is tömör test súlyának, a törhetetlen egésznek a megmutatásában. Még a piktogram jelleg is ezt hangsúlyozza.

Ám a Párok I. és a Párok II. tizenkét-tizenkét szellős, fölszabadultságot tükröző alakrajza épp a hiánnyal – amelyet a meg-megszakadó vonal (kontúr) jelez – válik teljessé. Alkotás-lélektani rejtély, hogy mi volt a szülője – előhívója – eme sorozatnak. Az egymásra találás öröme, az összetartozás-érzés (férfi és nő) mint

boldogságfaktor hangsúlyozása? Az egymásból nyíló és egymásba csukódó vonal, némelykor – az összeforrasztott figurák ellenére – az alakok különválásával, pernyi külön térben való időzésével is egy „atombiztos” léhelyzetről tanúskodik, a család alkotta örömről.

Mint utánozhatatlan Mester, mint az alkotóerő szimbóluma, mint a képzőművészetben megkerülhetetlen előd, három klasszikus, Van Gogh, Picasso és Csontváry Kosztká Tivadar is megszólítatik. Gyimóthy Gábort, „álomképei” tanúsítják, nem az irányzatok és izmusok különbözősége érdekli, hanem az általuk sugallt kompozíciós rend és színvilág egyedi volta, emelkedettsége. A nagyok előtti főhajtás. Különösen szép, mert remek portré, a Picasso – Picasso tiszteletére kék-lila ködből kiderengő festő győzedelmes alakja (a festőművész a *Maszkkal* is alighanem a *Guernica* alkotójának, zsenijének áldoz).

A Van Gogh tiszteletére készült három festmény (*A remény csónakjai*, *Vérző templom*, *Lázálom*), mutatis mutandis, átvenni igyekezik azt a tüzet – közülük a *Lázálom* szinte a naggyal rokonítható motivációs rendet sugall –, amely a mester életművének a motorja volt. Az *A remény csónakjai* pedig, Gyimóthy képzelőerejétől dúsulva, a tengerből kiszakított álomszigeten várakoznak. Mire is? Valaminő megváltásra.

Az *A kíváncsi marokkói tanító* ismert portréja vezet be a Csontváry-hommagekba. A magyar klasszikussal való azonosulás (témában, sajátjává alakított szerkezetben) azért is izgalmas, mert Gyimóthy modernizált impresszionista hevülete egészen különös képkivágásokat eredményez; amely úgy Csontváry, hogy egyúttal Gyimóthy Gábor-i is (*Az én Taorminám*, *Nem jutottunk el Mostarba*).

A félabsztrakt reménytelensége süt át a *Honnan hová* című kompozíción, míg a bátorságról valló az *Az én Szentendré*m arra példa, hogy a jobbára konstruktív (vagy azt az élményt kiteljesítő) közegbe miként lehet belopni görbületekben leledző álomképet mint városvíziót.

Amit láttunk – látunk –, az Gyimóthy Gábor győzedelme.

Aknay Tibor

Hajnalban néha látlak

Szeretnék szabadon hinni,
s nem bilincses szabályok foglyaként
lesni, mennyi van hátra a kimért időből.
Jó volna tudnom, akkor is szeretsz-e,
ha évekig feléd se nézek, mert
azt hiszem, nincs szükségem rád.
Ha távol járok is tőled,
mint hamuban sült reményt
mindig magammal viszlek
félelmeim tarisznyájában.
Hajnalban néha látlak:
újszülött fényként pihensz a vadszőlős falon,
aztán beköltözöl az unokám mosolyába.
Jó volna értenem, miért van mindez,
miért jó a jó és a rossz miért olyan, amilyen?
Jó volna, ha nem rejtőznél titkaid mögé,
és beszélgethetnénk arról, miért vagyok,
és mit jelentek neked, ha egyszer,
a te műved ez az egész.

Négysoros

Mint anyjavesztett kisgyerek
leült mellém az Isten:
rámnézett és megláttam
benne arcomat.

Adventi vers hagyományos stílusban

Isten koszorúján
sorra égnek a lelkek,
diccselel övezettek,
sorsukkal terheltek.

Egyik csonkján ég már,
alig alig fénylik,
követi a többi,
végül utoléri.

Ha mindegyik készen,
s elszámolt magával,
együtt hamvadnak el
teremtő nagy lánggal.

Cinkedal

Mifelénk, decemberben
cinkék járnak a kertben.
Havat hímez madárláb-nyom
varrottas lesz,
csillagvászson.
Ha elkészül, kiterítik,
földtől édig kifeszítik,
hogyan aláférjük
mind a kertben,
mifelénk, decemberben.

Maradna még

Odalett már a nyári kék,
unalmat szítál a szürkeség.

Üres a kéz és csupasz az ág,
maradna még, de hallgat a vágó.

Karcos szél borzol szép szavakat,
tündérek járnak a kertek alatt.

Nézem, hogy alszol és szívem nehéz:
lehet, hogy ennyi és nem több, az egész?

Helyzetjelentés

Az erkélyrácsra gyöngysort fűz a zápor,
ködfátyla mögé rejtí arcát a hegy,
tegnapi titkok morzsolják az álmod,
és örülhetsz, hogy még ver a szíved.

Reményemben, hogya hívlak

Reményemben, hogya hívlak,
hajnalvárón legyél csillag,
sivatagban légy harmatom,
hús árnyékom tűző napon.

Némaságban légy a szavam,
légy víg kedvem, haszontalan,
ha velem vagy, sose fájjon,
ölelj mindig, hogya fázom.

Év végére

Erre csörög az idő,
elköszön az esztendő.
Decemberben,
januárban,
lelkek vállán fagykendő.

Időutas

Ki mondja meg

Különös, különös a reggel.
Hártyás vízfoltok a járdán,
mint az égi táj márvány
lenyomata. Az ember felkel,
tesz és vesz, néha céltalan
keresi magát, de alig ismeri.
Szennyében is ott az isteni,
mint uránércben a hasadás.
Néha – képzelem – csak jövök,
szemben magammal,
és köszönök mindenkinek,
mert, ki tudja,
talán felismer valaki,
és akkor végre hazamehetek.
Bolondok ezek a reggelek.
Az égen egy vemhes felhő
csillagokat legel,
villám hasít a csendből szeletet.
Héja tört csigaház a lelkem,
ki mondja meg,
hogyan mit tegyek?

Rekviem

Emlékezetünk pincéiben
halottaink dideregnek,
hó szavak olvadnak latyakká
a családi memóriában.
Akkor gondolunk rájuk,
ha a dédi süteményét esszük,
vagy előkerül egy ismeretlen
rendeltetésű ruhadarab
a komód legalsó fiókjából.
A dédinek még megvan a sírja,
most egy feketerigó pár
lakja a fejfa mögé ültetett fenyőt,
ahonnan messziről hallani
a legszebb rekviemet.

Egérmese

Havas úton fut a szekér
haj, dinári hó,
szekér bakján három egér,
haj, dinári hó.

Vígan vannak, pálinkáznak,
haj, dinári hó,
lopott sajtból lakomáznak,
haj, dinári hó.

Teli van a szekér alja,
haj, dinári hó,
a sok egér mind felfalja,
haj, dinári hó.

Fut a szekér fel a hegyre,
haj, dinári hó,
készülődnek az ünnepre,
haj, dinári hó.

Ünnep után másnaposak,
haj, dinári hó,
macskát látnak, elszaladnak,
haj, dinári hó.

Ez volna a versem vége,
haj, dinári hó,
nálam voltak vendégségbe',
haj, dinári hó.

Igém sincs már

Most őrtüzek gyúlnak az éj peremén
és hozsannát harmatoznak
a kibomló mellű felhők.
Sarjad az élet, a rejtőzködő,
és igém sincs már,
hogyan birtokoljam
a hajnal csodáját.

Szivárványon hogyan járok

Sorsom őre
magam voltam,
szegletkőben
megbotoltam.
Magam útján
hogyan jártam,
jelet hagytam
a világban.

Vándorbotom
kósza hitem,
szép szavaim
viszem, viszem.
Szivárványon
hogyan járok,
anyám ringat
csillagálmot

Sorok

Gombostűvégen fénybogarak.
Égre szúrták a Holdat.
Defektet kapott egy élet.
Elárvult a holnap.

Törött a kulcs a zárban,
belépnék lábnyomodba.
Lehetnénk mindketten
mindkettőnk közös foglya.

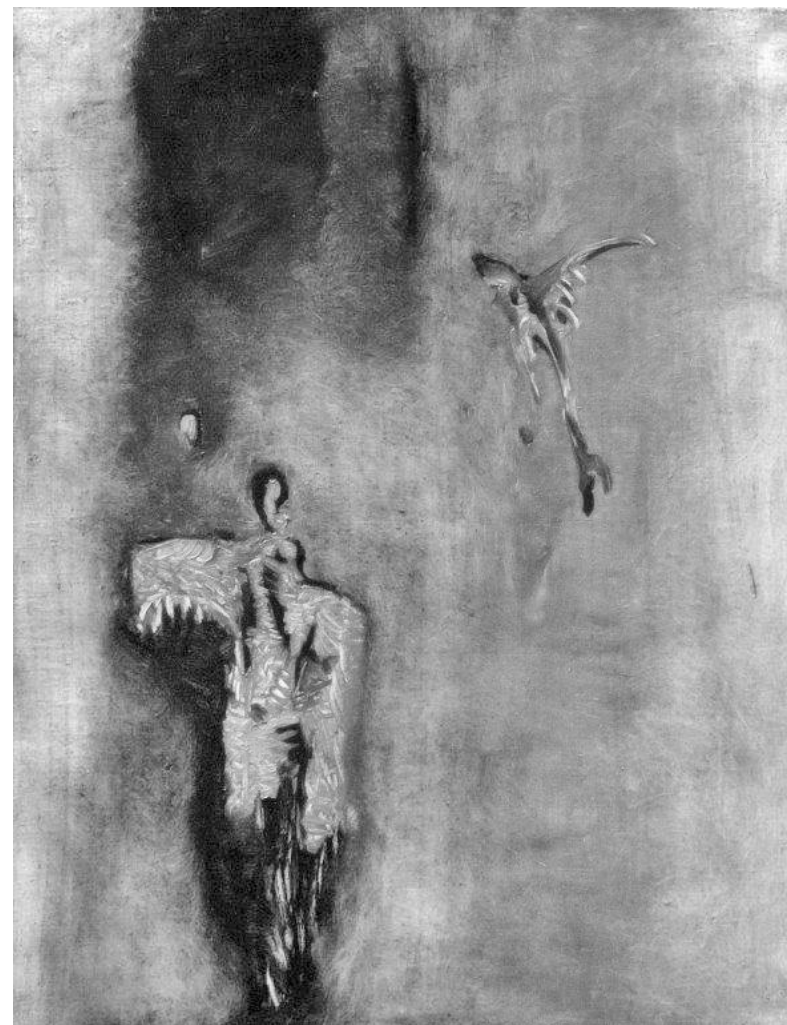
Dacból, hitből

Anyanyelvünk havát tapossák
meztlábás szép szavaink.
Halott zsidóságban,
fagyban égve,
de vannak még,
még kitartanak.
Árnyék lármafák,
jajkolompok hangján szól
a sereges ige,
a dacból, hitből végvárat emelő,
soha fel nem adó,
szent üzenet.

Találkozás az angyallal

A januári hóesésben – épp kedd volt – kora délelőtt, mentem, listával zsebemben, hátra-hátra lesve, szaladjak-e a megálló felé vagy ráérősen nyomhatom-e talpam a porcukor-hóba, mely olyan volt, mint égi bárányok sűrű gyapja, ahogy nyírás után, meleg halmokba gyűjtve, már szép holmik ígéretével viselős, amikor alig előttem, máig sem tudom honnan, egy angyal szaladt át az úton, egy pont olyan lény, minőt számtalant láttam már képen és szobron, így tudtam, mi került látókörömbe: igen, egy angyal, sem hórihorgas, sem kicsi, zömök, átlagos, az angyalok között. Mire a megállóhoz értem, az angyal ott ült a padon, szárnyait egymásra hajtva viselte, amolyan palástként, bár nem láttam, hogy fázott volna, vagy ilyesmi, de nem vagyok naprakész angyaltanból, nem tudhattam hát, miért e különös találkozás. Már azon töprengtem, hogyan szólítsam meg, mert a helyzet kétségtelen rendkívülisége azt sugallta, kezdenem kellene valamit vele, mert nem minden nap találkozik a hozzám hasonló, igazi égi követtel, de megelőzött. Felém fordítva arcát, mely bizonyos ritka márványok színére hajlott, láthattam annak ragyogását, és hallottam is őt, de innen, magamból, mintha ketten volnánk Egy, csak ő, mármint az angyal, úgy látná jónak, hogy megjelenjék nekem, a halandónak. A megállóban még volt két diáklány, egy hajléktalan a kuttyájával, és persze a havas január, mely belepte az utcát, ahogyan üres lakások bútorait a vászontakaró. Az angyal beszélt, de nem szavakkal, és láttam, hogyan csendesül az idő zord kedve,

s egy percre mintha szivárvány íve ragyogott volna fel a megállóban, s valóban – mondtam magamnak, megérte várnod, hogy lásd, angyalok pedig vannak. Megjött a busz. az angyal felszállt a többiekkel, csak én maradtam, és elindultam haza, dolgom végezetlen, és az járt eszemben egyre, mihez fogjak, hisz' a nevét sem tudom és egyáltalán, lesz-e még alkalom?

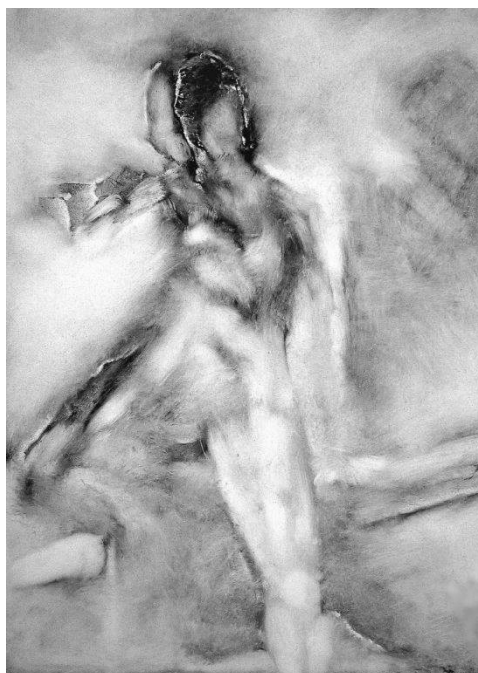

Angyalok

Bodnár Éva Új kezdet?

Beköszöntött újra...
Cipeljük tovább
egy másik évben
terheinket.
Egy új dimenzióban,
Vagy mégsem?
Marad minden a régi?
Nem tanultunk meg
előre lépni,
csak remegve félni?!
Hogyan tovább?
Tudunk-e? Akarunk-e?
Merünk-e égni ...világot
megváltó lánggal?!
Mint régi történetekben
Ők, akik hittek a jövőben,
egységben, hitben...
Megalkuvást nem tűró
becsülettel. Emelt fővel,
de... alázattal... Egy olyan
házában, ahol a testvér
nem dobál sárral!
Hol nem érdek szül bizalmat!
Ahol látod a múltat
az öregek arcán...
S szemed megpihen arcuk
sok ezernyi ráncán...
Tudd: ez a te múltad is.
S a jövőd – engedd –
lássa meg gyermeked!

Érlelje népünk sorsát áldás,
Írja a hit, a szeretet
a jövő krónikáját.
És ne ünnepeljék
annak krónikását:
mert fontosabb annál
az egység,
hogy ami együvé tartozik,
ne hulljon szét!

Feltámadás

Az ő harca a mi harcunk lett

Sziki Károly floridai beszélgetése Wass Albert gyermekével, Endrével

Virágvasárnap van Miamiban. Az Istentisztelet után ebédre gyülekeznek az emberek. Megérkeznek Wass Albert fiai. Megrázó-ébredés élmény, hogy én fogadhatom őket az ajtóban. Csak jöttek... jönnek. A három férfi, Huba, Géza és Endre, feleségükkel az oldalukon érkeztek. Az arcukat látva gondolatban előtűnik a nemzeti lelkiismeret írója, a papi, Wass Albert és az a 25 regény, melyeket eddig elolvastam. Az ebédet azonnal felszolgálják. Úgy érzem, olyan dolgokban van részem, melyek csak Isten kegyelméből lehetségesek. Lehet, hogy most fizet az önzetlen Wass Albert szolgálataimért? Lehetséges.

Egy könnyecseppet elmorzsolok, és helyet foglalok Endre mellett. Először ő szólal meg.
– Ó, ez nem is csiga a levesben, hanem metélt. Finom. Egerben is ettem egyszer ilyen levest a vár alatt...

- **Ez a finom megjegyzés nekem szólt?**
- Igen, hiszen te Egerből jöttél, színész, és a mi apánkért tevékenykedő ember vagy.
- **Értesüléseid pontosak, de honnan tudod ezeket?**
- Hát a könyvből, amit a kezdedben tartasz.
- **Köszönöm. Ez az Örökségkönyv, édesapád szellemi hagyatékát összefoglaló legújabb kötet.**
- Hogy napvilágra jött, az a Huba mellett ülő dr. Lukácsi Éva lelkész asszony szorgalmas szerkesztői és inspirációs munkájának köszönhető elsősorban.
- **Megkérhetlek, hogy dedikáld?**
- Igen, és Géza meg Huba is megteszik ezt. Huba, mint tudod, az amerikai hadsereg fődandártábornoka volt, az antiszemita bélyeg súlyáról és tehetetlenség-érzésünkről beszél éppen. Nem tudom, értetted-e, miről szólt angolul?

- **Ha segítenél...**
- Apánk 1979-ben ott állt Washingtonban az USA Igazságügyi Minisztérium előtt, hogy az őt ért fasiszta bélyeget, a „háborús bűnösségét” megvizsgálják. Felesége, Elizabeth, Géza és Huba testvéreim elkísérték őt, hogy lássák, hogyan működik egy demokráciában az igazságosztó gépezet. Papi tanúságtételi nyilatkozattal érkezett, mely igazolta, hogy a románok által rányomott háborús bűnösség (és a Simon Wiesenthal Központ antiszemita vádja) az szemben áll a valósággal, mert ő abban a bizonyos esetben és időpontban nem tartózkodott ott, amit ők hamisan állítanak. Az USA Igazságügyi Minisztériuma nem talált semmi kivétlenialót apánk múltjában, ezért Amerika az ügyet lezárta. Huba akkor értette meg

és értette meg velünk is, hogy apánk magányos ebben a küzdelemben, segítenünk kell rajta. Most is azt elemzi itt az asztalnál, hogy nem tudunk mit kezdeni a románokkal, mert nem oldják fel ezt a stigmát, pedig nincs nyomós érvük arra, hogy *papit antiszemitázzák* és a háborús bűn bélyegét rásüssék. Három ízben vizsgálták meg Hubát is, alapos háttérvizsgálatot végeztek, de nem találtak okot, hogy Huba ne szolgálhatna magas rangban az amerikai hadseregben.

– **Az inzultációt azonban tovább folytatták!**

– Sajnos, ez még ma sem állt le. Éppen ebben az évben hiúsult meg az *Adjátok vissza a hegyeimet* angolra fordított regény kiadása, mert 13 kiadó is visszautasította Amerikában.

– **Havas Emilnek tehát nem csak igaza volt, amikor a friss emigráns Wass Albertet felkereste az olcsó kis New York-i hotelszobában...**

– Igen, tudta, miről beszél. Attól kezdve, hogy elment a szállodából, apánknak se elbeszélései, se regényei nem kellett az amerikai kiadóknak.

– **Havas Emilnek máig hatóan él a fenyegetése apáttal szemben?**

– Igen. Mert nem csak akkor nem jelentek meg elbeszélései, és regényei sem kellett az amerikai kiadóknak. Halálában is alázzák a Havas Emilek őt. Belefáradtunk az igazság keresésébe.

– **Ebben a kétséges helyzetben fordultok most az emigrációs magyarsághoz?**

– Igen. Az a terv, hogy interneten elérhetővé és ingyenesen letölthetővé tesszük apánk regényeinek angol fordításait, hogy akik elolvassák, meg tudják ítélni, az írótól mennyire távol van minden olyan vád, melyet ráfogtak.

– **Térjünk vissza kicsit a bátyád asztali beszédéhez!**

– Huba arról is beszélt itt az asztalnál, hogy mennyire kétarcú volt a befogadásuk az innen 5 órányi autóútra található Astorban, ahol elkezdtek az Újvilág meghódítását.

– **Ez érdekes, hiszen úgy tudtam, hamar megszerették és befogadták a családot.**

– Igen, az egyik fél így viszonyult a családukhöz, de az úgynevezett „bennszülöttek” meglehetősen távolságtartóak, gyanakodóak voltak apámmal, új feleségével, Elizabethtel és testvéreinkkel szemben. Egyszer például, a miheztartás végett, kedvenc kutyánkat főbe lőtték.

– **De volt ott életveszélyesebb helyzet is.**

– Igen, amikor sorozatlövést adtak le a házunkra.

– **Gépkocsiról?**

– Egy román konzuli rendszámú gépkocsiból lőttek.

– **Négy testvéred huzamos ideje élt már Amerikában, míg te az édesanyáddal Németországban maradtál.**

– 1951-et írtak akkor, amikor az egész család, értsd szüleim és az öt gyermek amerikai emigrációra készült. Ekkor mindössze 1 éves voltam. Anyámnál tüdőbajt állapítottak meg, ezért az amerikaiak nem adták meg az engedélyt a beutazására. Nem volt más választása, mint mellettem maradni, engem felnevelni. A család így döntött, de ez a szétszakadás folyamatának kezdete volt csak. Apánk ugyanis az Újvilágban beleszeretett a szponzoruk lányába, a skót Elizabethbe, ami jelentős fordulatot hozott az életünkben.

– **Gondolom, hogy elváltak...**

– Így történt. Édesanyám hitte, hogy hamarosan együtt leszünk, ezért sokáig levelezett apámmal, készültek a család egyesítésére, mert a gyermekeknek igen hiányzott az édesanyjuk. Apánk azonban beadta a válókeresetet. Kezdetben nem kedvelte a befogadó tanárnőt, Elizabethet, de 1952 januárjában mégis elvált édesanyánktól, és még ebben az évben házasságra lépett a skót származású Elizabeth McClainnel. Én pedig Hamburgban maradtam anyámmal, aki több ízben is Amerikába utazott, hogy megkísérelje a házasságuk helyreállítását. Mindez nem sikerült, de a testvéreimmel mindhalálig ápolta a kapcsolatot.

– **Édesanyád és te lettetek az összekötő kapocs az erdélyi múlt és az amerikai jelen között.**

– Gyakran jártunk Erdélybe, korán megismertem azokat a helyeket, ahol apám regényei játszódnak. Ilyenkor sok fotót és diafilmet készítettem. Én voltam a híradó, aki utaztam, hírt adtam, anyagot vittem a találkozásokról. Amikor papi megnézte a képeket, elgondolkodott, s mondta: *jé, ez nem változott semmit, minden úgy néz ki, ahogyan ott hagytam!*

– **Erdély más miatt is kedves neked.**

– Persze, mert onnan, Szászrégenből hoztam feleségül Ágnest. Ő is egy régi arisztokrata család tagja, nem volt nehéz a közös nevezőt megtalálnunk. És nem utolsósorban szült nekem 3 gyermeket.

– **Láttad, érzékelted a vasfüggöny mögötti létet, életközépből megtapasztaltad az emberi jogoktól megfosztott emberek sorsközösségét.**

– Ez alapozta meg a későbbi erdélyi missziós munkánkat. Először is apánk műveit kellett bevinni a köztudatba, mert az ismert személyes okok és a kommunizmus természete miatt papi dupla indexen volt. A rendszerváltás lehetővé tette, hogy megkeressük azt a kiadót, amely Erdélyben felvállalja apánk életművét.

– **Ők voltak a Mentor?**

– Igen.

– **De a jogok először a Bánkuty Géza, Kis Gábor, Székely Árpád, Demeter Andor vezette Gróf Czegei Wass Albert Alapítvány kezében voltak. Magam is dolgoztam velük.**

– Így igaz, 1995-ben abban a reményben, hogy ők megjelentetik a könyveit,

apánk az összes jogot rájuk bízta, de mivel nem mozdultak a dolgok előre, s papi már a 87. évet betöltötte, újabb döntést kellett hoznia. A kiadás jogát átadta az általunk létrehozott alapítványnak. Megkezdődött a Marosvásárhelyen működő *Mentor Kiadóban* a könyvek nyomtatása. A bevételből számos „mikrokölcsönt” adtunk kisvállalkozásoknak és rászoruló családoknak.

– **Térjünk vissza Hamburgba!**

– 1991 májusában meghalt az édesanyánk, Éva. Ez a tragikus esemény mind közelebb hozott bennünket, testvéreket. A csekély örökség lehetővé tette, hogy kiterjesszük korábban elindított erdélyi misszióinkat. Ez volt az előfutára annak, amit korábban említettem, a könyvkiadás által szerzett összegek befektetésének.

– **Eközben sikerült elismert szaktekinélési címet elérned Németországban.**

– Hálások lehetünk apám szigorának és a Teremtőnek, mert mind az öt testvéremmel együtt szép élethivatást töltöttünk be. Vid egy tisztítóvállalat tulajdonosa lett Virginiában, Roanoke nevű városban. Huba, mint említettem, az amerikai hadsereg fődandártábornoka lett a NATO-központban. Brüsszelben a legfőbb szövetségi haderők parancsnokságán titkár, és a legfelsőbb szövetségi parancsnok tanácsadója lett. Nagymértékben segítette a vasfüggöny összeomlását. Ő Gainesville-ben él a feleségével. Ez a 130 000 lakost számláló város Florida északi részén található. Miklós testvérem pénzügyi szakértő volt Kaliforniában, Géza környezetvédelmi tanácsadási hivatalt alapított a floridai Fort Myersben. Jómagam pedig a Hamburgi Egyetem közgazdasági professzora lettem. Szakterületem volt a *kommunista gazdaság-politikai átalakítása a kapitalista piacgazdaságra*.

– **Eközben megmaradt a magyar nyelv, folyékonyan beszéltek.**

– Ágnes néniem, volt dadánknak köszönhetik testvéreim, aki szigorúan csak magyarul beszélt velük. Nekem sem volt könnyű, mert otthon németül beszélünk, de anyám felkért egy magyar tanárt, aki anyanyelvemre tanított. Az Egri csillagokat mégis német nyelven olvastam.

– **Ezzel meg is érkezünk Egerbe. Hogyan találkoztál és mikor a történelmi városunkkal?**

– Az egyetemünk sokszor szervezett európai városokba tanulmányi kirándulást. Ennek keretén belül jutottam el mint tanár, több ízben Budapestre, és tovább Egerbe. Mint mondtam, az *Egri csillagokat* németül olvastam, de magyar szívvel és lélekkel érkeztem a várba és környékére, a Gárdonyi-házhoz. Mindent amit tartalmaz e város, mi történelemmel van tele, azt hiszem, megnéztem, mert visszajáró lélek lettem.

– **Innen a tanári út a Szépasszony-völgybe vezetett?**

– Ha tehettem, mindenkor bikavért ittam, mert már Németországban is azt kerestem az üzletek polcain. A Kádár-rezsim alatt németül *Stierblut* néven került eladásra az egri nedű, de ma már bikavér címkével kínálják. Eger nekem azért is

jelent nagy kötődést, mert édesapám unokatestvére, az erdélyi gyökerű Horváth Toldy Péter ott lakott. Az 1960-as évek végén néhány alkalommal én is felkerestem. Péter fia Ausztráliába költözött.

– **Mennyi ismereted van az egri Wass Albert-kultuszról?**

– Tudok a kőről, amit te állítottál egy gimnázium előtt. Ezt a követ egyelőre fotóról ismerem, de az első egri utamon megnézem majd.

– **Ha meglesz még akkor! Mert most veszélybe került.**

– Igen? Remélem, hogy megmarad.

– **Minden egri kezdeményezés 1998 őszéhez kötődik, amikor Bánkuty Géza, a Gróf Czegei Wass Albert Alapítvány elnöke, a Magyarok Világszövetsége Székházában hatalmas nézősereg előtt meghirdette a Wass Albert rehabilitációs programot.**

– Tudok a szoborról, ami egy egri óvoda előtt áll.

– **Február 17-e óta a Wass Albert tér nevét viseli az a hely, ahová a fertálymesterek állították a szobrot.**

– Ez nagyszerű hír. Tudom, hogy Tiszaföldváron, Martfűn, Mezőkövesden és Átányban is állítottál követ, benne van ebben a könyvben, amit az imént dedikáltunk neked.

– **És még 6 helyen áll kő.**

– Ezekről nem tudok semmit, majd írd meg a helyszíneket. Mit tudsz még mondani?

– **Verőcén a szobor állítása Egerből indult.**

– Ott voltam magam is az avatáson.

– **Rettenetesen zuhogott, de együtt voltunk Tőkés Lászlóval, Bőjte Csabával...**

– Szép és feledhetetlen volt, mint Gödöllőn is, ahol ezt követően a Művelődési házban Wass Albert-verseket mondtál. Ha Egerbe visszatérek, meg sem állunk az emlékhelyekig, meg a Szépasszony-völgyig.

– **Édesapád nagy tisztelői mérik ki neked a bort! Nem kerüljük meg a könyvtárat sem, egy bemutatót szívesen szervezünk neked, mert ők a hagyomány ápolásának élmunkásai. De térjünk vissza édesapádhoz! Milyen embernek ismerted meg?**

– Hát, az első találkozásomról nincs sok emlékem, mert csak 4 éves voltam, mikor édesanyám elvitt hozzá Amerikába, kettős céllal. Először, hogy ismerjem meg az akkor már híres író és a testvéreimet, másodszer pedig azért, hogy visszafordítsa apánkat az új frigytől, hogy újra visszakapja a papit. De ez nem sikerült, mi meg visszatértünk Hamburgba.

– **Úgy látlak, hogy te hasonlítasz legjobban édesapádra.**

– Ezt sokan mondják. Szívesen viselem a vonásait.

– **De a személyiségi jegyeitek mennyire azonosak?**

– Szeretnék teljességgel olyan lenni, mint ő. A lelkiségem sok esetben azonos apáméval. Értékrendszere él bennem, küzdelmei már az enyéimé, mert a kisebbségi létben vergődő magyarokkal együtt él. Nagyon megszerettem Erdélyt, így ez nem is lehet másképpen! Évente legalább kétszer meglátogatom szeretett földünket, a nyári szünetet gyakran töltjük a gyönyörű erdélyi hegyek közelében. Ami a missziót illeti, örömmel vállaltam, hogy Erdélyben diákokthozunkhozunk létre és árvaházakat támogassunk. Ezt, mint említettem, a könyvek bevételeiből finanszírozzuk. Ezzel magam is apánk végakarátának engedelmessé válnak. Számos könyvet osztottunk szét erdélyi magyar iskolákban és most ide, Miami-ba is 9 doboznyi kötetet szállítottunk apám anyagából.

– **Személyes jellegű írásokból is sok került most e kötetbe.**

– Úgy gondolom, fontos, hogy az író személyének mélyreható ismeretével rendelkezzenek tisztelői, magánéletébe, korai levelezéseibe, szerelmi kapcsolataiba is betekintsenek, hogy ne egy piedesztálra emelt szobrot lássanak csak benne, de egy törékeny embert is felfedezzenek.

– **Megrázó élmény, amit élete utolsó éveiről megtudhatunk. Ti tudatában voltatok a tragédia előtti napjainak?**

– Nem, mert ő sosem panaszkodott, büszke, kemény ember volt, nem adta könnyen az érzéseit. Csodálatos emberré formázta az idő. Testvéreimtől tudom, hogy mivel szigorú volt önmagához, hát velünk sem kivételezett. Nagyon markáns, tudatosan határozott személyisége tiszteletet parancsolt. Mindig az egyéni felelősséget hangoztatta, hogy *a gyermekeinek meg kell mutatni, hogy milyen kiválóak a magyarok, s nekünk ez a dolgunk, a közös küldetésünk.* Azt akarta, hogy gyerekei hasznosak legyenek a világ számára, ne hamis önérzettel rendelkezők legyünk, a társadalomnak terhes egyedei. Amikor sikereinket is látta, akkor sem halmozta el dicsérő szavakkal a fiait.

Kiforrott, érett férfinak ismertem, aki nem csak tanította az erkölcsi normákat, de maga is azok szerint élte napjait. Küzdelmeiben bátornak láttam minden esetben. Szigora, iróniája mögött gondoskodással egybekötött, mélyrehatóan mély szeretet lakozott. Szeretetre méltó apa volt.

– **Azt, hogy keserves volt az utolsó néhány éve, és hogy öngyilkosságra készült, nem tudtátok?**

– Amint mondtam, büszkesége nem engedte meg, hogy panaszkodjon. Soha nem mutatta, hogy szüksége van a segítségünkre.

– **Mi történt azon a drámai éjszakán, amit már ez a könyv is részletesen bemutat, és hogyan dolgoztátok fel?**

– Mint ismeretes, apánk 83 éves korában – második feleségének halála után négy évvel – végzetes házasságot kötött egy Mary nevezetű francia hölgygel. Bár

barátai ellenezték, de ő harmadszor is elkötelezte magát, mert az egyedülléttől menekült. Barátságatlan asszony volt, minket sem fogadott jó szívvvel, ha meglátogattuk a papit. A családjában az asszony mesterkedései miatt megromlott a viszony. Látogatókat egyáltalán nem tűrt meg a házában.

– **Ezt tanúsíthatom, mert amikor Albert bátyámmal megbeszéltem egy filmforgatást 1997 márciusában, felesége lemondta azt, így én maradtam Miami-ban, Albert bátyám pedig csúszott tovább a végzet markába.**

– Apánk népszerűsége vitte a családi házába Maryt, nem a szeretet lángja. Háromszor is rávette idős apánkat, hogy költözzenek új helyre. Papi nem látta át a cselszövéseit, hogy mindezzel a családot akarja szétzilálni. Még azt is megtiltotta, hogy családi fotók vagy baráti képek készüljenek. Mary elmagányosító akciói addig jutottak, hogy megtiltotta apánknak azt is, hogy kedvenc cicája és kutyája, akik évtized óta ott pihentek öleiben, bejöjjenek hozzá. Két balesete után időnként súlyos fejfájások gyötörték, s Mary a csillapító gyógyszert is megtagadta tőle.

– **És ahogyan mondják: míg a Debrecen melletti Pallagon egy női kéz kivette a fegyvert az író kezéből, most Floridában egy másik asszony a kezébe tette azt.**

– Azt mondják, így történt. Tanúk állítják (*vitéz Kiss Gábor, az író barátja, Sam, a szomszéd, s maga Mary is*---Sz.K.), hogy az asszony felindultan ordította: „öld meg magad, ha akarod, de előbb végezz a kutyával is!”, „itt van a fegyver, mire vársz?”. Apánk belefáradt a harcba. – - *A fegyver meg eldőrdült...*

Ezután hosszú csönd, mint a Hamletben. De még nem néma, mert ez igenis beszédes csönd volt ezen a floridai délutánon, az ebédlőasztalnál, a Kossuth teremben.

A szégyen és megaláztatás sodorta az apát arra a partra, ahol... Testileg és lelkileg is belefáradt a majdnem évszázados harcba. A kilátástalanság zuhant rá. Mi pedig itt maradtunk és beszélünk. Mert tudunk beszélni értékes utódokkal, mi, követői, hogy bizonyítsuk: nem hiábavaló volt e földi megpróbáltatás. Felvesszük és páncélba zárjuk a füstölgő fegyvert. Legyen béke, béke már!

Bartal Klára

A csókavőlegény

(Zádornak)

Csókai csóka úr mit gondolt magába:
Asszonyt ment keresni hetedhét határba.

Unta, hogy az ételt nincs, ki elé rakja,
Frakkját fényesítse, fészket csinosítsa.

Nem kell, csóka legyen – cserregte nagy hévvel –
Csak épp rendelkezék egy szép előnévvel.

Körösztüln repülte Ungot és a berket,
Kereste, méltó párt vajon merre lelhet?

Szép Erdélyországba röpitette szárnya,
Farkaslaka mellett megpihent az árva.

„Farkaslaki farkas” – szépen hangzik neve,
De csókához bizony nem illik sehogy se.

Farkas, hogyha éhes, megenné a csókát.
Talán meg se érné saját lakodalmát.

Tovább röpiült árván csókafalvi csóka,
Csóktalan, cserregve lecsüccsent egy tóra.

Vargyas község mellett varjaknak serege
Váltig ezt károgtá: Ez az ősi neve,

Elírták csak régen azt az anyakönyvben.
No, de bizonyítani nem lehet azt könnyen!

Pedig jó frigy lenne – gondolta a csóka –
Két fekete madár. S lenne szép fióka!

Csókamadár búsan újra szárnyra kapott,
Messze hagyván Erdélyt, másutt próbálkozott.

Így talált Verebre Velencés tó mellett.
Verebek serege menten ott is termett.

Csiviteltek: Csipp -csipp, jó, hogy itt vagy, csóka,
Régen vártunk már az úri hódolóra!

Törleszkedtek hozzá tolluk fölborzolva,
Csőrük kiélezve. Kínálgatták sorba

Magukat a szép szál fekete legénynek.
De a szürkeségük nem tetszett szegénynek.

Így hát meg sem nősült csóka úr, a dőre –
Hóbagolyné lett a házvezetőnője.

Őszi tavon

Hat nagy hattyú s két hattyúfi
Úszott tiszta tó vizén,
Zavartalan méltóságuk
Őrizte egy szürke gém.
Locsi-fecsi kacsanépség
Jött feljüket nádon át,
S bár nem látta, irigyelte
Fejükön a koronát.
Hápoztak és hablatyoltak,
Fölzavarták a vizet –
Fröcskölésük csendesíteni
Egyik hattyú sem siet.
Kacsanépség sápirozva
Éli zajos életét,
Abban bízik: kivárhatja
Még a hattyú énekét.

Bertha Zoltán

A húszéves Napút folyóirat ünnepén

A szélességet az ég derekán keresztül: Napútnak nevezhetjük. Fazekas Mihálytól – a *Csízióból* – származik ez a megállapítás. A nagy író, aki botanikus, természettudós is volt, látta és átlátta a világot. Olyannyira, hogy például *Lúdas Matyi*jának érzelmi és erkölcsi forradalma megalapozta dicsőséges 1848-49-es forradalmunkat és szabadságharcunkat. Úgy szokott az lenni, ahogyan Németh László írta már 1928-ban: „A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Lúdas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kosuthnak.” Csontváry Kosztká Tivadar, amikor elhívó sugallatot kapott, úgy értette, a „napút” szó hangzik el: a „fejem fölött hátulról hallom: Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél. A legnagyobb szó után a következő szót nem értetem meg, kértem az ismétlését, de ez nem ismétlő-dött meg. A kinyilatkoztatás az egy szón kívül értelmes magyar nyelven szólott; rendkívül komoly hangsúlyozással, mely arról győzött meg, hogy bizonyos magasabb hatalommal, avagy akaraterővel állok összeköttetésben, talán a világtéremtő hatalommal, azzal a pozitívummal, amit mi sorsnak, láthatatlan mesternek, talán Istennek nevezünk, avagy a természet erejének véljük, ami egyre megy, mert tisztában voltam azzal, hogy elképzelhetetlen és kifejezhetetlen felelősség hárul reám, amikor egy olyan helyre jelölt ki a sors, amelyre én magamat késznek, gyakorlottnak nem találtam.” – Ady Endre a „Napisten papjának” érezte magát.

Ha van tehát olyan örök érvényű és magyar metafizikai, kozmológiai, filozófiai, történelmi, morális, esztétikai, művelődés- és kultúrtörténelmi koordinátarendszer, amelybe a *Napút* folyóirat alapításától kezdve és két évtizedes fennállása során mindig szervesen beletartozott: akkor ezek a dimenziók mindenképpen híven jelölik ki azt. Autentikus tájékozódás a világegyetemben; a magyar nemzeti és a nagyvilág nemzetközi kulturális folyamataiban; az irodalom, a művészetek, a közélet, a társadalom, az egyetemes szellem legszélesebb köreiben; nyitottság és jóakarátú „igazítás a világon” (Tamási Áron szavával élve); „egyetemes tájékozódás, univerzális orientáció” – ahogyan pedig Hamvas Béla határozta meg az efféle jelenségeket. Szokványos mértékeket mesze fölülhaladó nagy vállalkozás; mint például maga az autonóm identitásában lélegző nemzet – amely Csoóri Sándor pontos definíciójában is „közös vállalkozás”. És mindez Szondi Györgynek, a kiváló írónak, költőnek, tudósnek, műfordítónak, kultúrtörténésznek és kultúraszervezőnek, intézményalapítónak, folyóirat- és könyvszerkesztőnek – egyszóval szellemi és jószolgálati mindeneknek köszönhetően. Akinek alkotó és szervező géniusza a mindenkori igazságküzdő, teljességigény, minőségteremtés feltétlenségének jegyében nyilatkozott meg. Két évtizede sorakoznak, tornyosulnak előttem a *Napút* folyóirat monumentális számai. Önmagában is mindegyik egyfajta antológia, évkönyv, almanach. Könyvnyi terjedelmű összeállítás. Elké-

pesztően széles ölelésű, tágas horizontú és koncepciójú tematikus kisenciklopédiák olyan területekről, amelyekről hírt hozni, amelyeket feltárni és felmutatni: örökbecsű misszió. Küldetés, mint az Ady, Csontváryé, s az azóta sorjázó nemzedékeké, azok legjobbjai révén. A régi és modern értékek átkarolásával. A tájak, régiók, népek, népcsoportok és néptörzsek, nemzetek, nemzetiségek, földrészek, nevezetes szellemóriások életének, munkájának demonstratív és példázatos kivetítésével. Idősebbek és fiatalabbak törekvéseinek, hagyományos és újító-kísérletező szándékoknak egyaránt teret, helyet biztosítva. Csakis a minőségértékek mellett elköteleződve, de sohasem talmi akarnokságok előtt meghajolva és lekötve. Alázattal, de nem alázatosan. Hanem humanitás és divinitás, emberség és magyarság, ősiség és korszerűség, irányzatos és intellektuális sokféleség iránti együttes figyelemmel, a sajátosságok és az összefüggések tiszta érzékű megbecsülésével. A méltóság és az értékszeretet, a szerénység és a dignitás abszolútumának és primátusának fenntartásával, megőrzésével, útmutatásával. Nemzedékek, stílusok, felfogások, világnézetek, műfajok, formanyelvek tarka tematikai és esztétikai tömkelegéből valami lenyűgöző hatású freskót alkotva, tablót az utókornak is, a szabad ég alatt és a megtartó föld felett, a ragyogó Nap megvilágításában és annak fenséges útja nyomában. Otthon lenni, valahol otthon lenni a világban – miközben a csillagok, a Nap járását figyelni és számontartani; ismét Németh Lászlót idézve: „a csillagokat nézzük, s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part s a csillagok vezetnek.” S ha az emlegetett mester a szellemi erők organizátora akart lenni, s lett is a harmincas évek Magyarországon: semmi okunk ezt a fajta szerepet vagy szerep- és sorsvállalást elvitatni egy olyan mai írótól, aki szaknak, ezeknek nyújt szellemi otthont, vezeti őket a nyilvánosság elé, segíti és támogatja munkálkodásukat, osztozik örömeikben és baráti szívvel kíséri nyomon minden törekvésüket. Laudációt mondok Szondi Györgyről, aki áldozatkész mecénás, szolidáris alkotóművész, közösségformáló egyszemélyes intézmény, s mindnyájunkat összefogó nagy lélek – s szerkesztőként az elmúlt fél évszázadból talán csak a legendás Illia Mihályhoz hasonlítható. Az alapítás távlatlító nyíltszívűsége és kockázatvállaló bátorsága s az építés legnemesebb szenvedélye jellemzi. „Az összekötő szerep éltet. Helytállni ekként” – nyilatkozta nemrég. Esményi tervek, perspektívák, célkitűzések összefoglaló kimunkálója, katalizátora és megvalósítója ő. Halk szavával is a karizmatikusan biztató és lelkesítő vezéregyéniség mintaképe. A jó ügy mindenkori szolgálata és irányítója. Akinek az is fontos, aki írja a műveket, s az is, amiről azok szólnak. Amit létrehoz, annak így kisugárzása, messze elérő hatása, lebilincselő irradiációja van. Így lesz minden lapszám olyan eredmény, amely korokat, erőfeszítéseket, nagy szellemi teljesítményeket átívelve marad fenn az időben. Mert mindegyik egyszerre dokumentuma és monumentuma az aktuális és mindenkori értékeknek. „Exegi monumentum aere perennius” – mondhatja bizvást Horatiusszal a folyóirat önzetlen és fáradhatatlan szellemi atyja és működtetője, „spiritus rectora”.

Nézegetem, forgatom, újraolvasom ezeket a becses kiadványokat. Minden hangu-

latnak, érzeménynak, ízlésiránynak, műformának sziporkázó együttese – a humortól a tragikumig, a játéktól a metafizikáig, a haikutól az eposzig, a bökverstől a regényig, a debütközléstől a műfordításig. Mindegyiknek, mindennek a mélyére nézve, körüljárva, mérvadón értelmezve. Lehet, hogy nincs új a Nap alatt – de mindig van új, újdonság a *Napút*ban. Már az elejétől a tájhozák, a mindönknek olyannyira kedves vidékek, falvak, városok a „szerelmes földrajz” szellemében megelevenített művészi, tudományos, hitvallásos lenyomatai, tükrei. Kárpátalja, Délvidék, Muravidék, a Partium, Erdély, Székelyföld, Kolozsvár, Felvidék, Dunaszerdahely, az Alföld, a Salföld – és Budapest, Budavár, Óbuda és Újpest: megannyi ismerős és ismeretlen különlegesség, tudástár, kincsház. Igazi thesaurus. A velünk vagy mellettünk vagy odébb élő szlovénekről és lengyelekről és horvátokról és bolgárokról és fehéroroszokról és skandinávokról és az írekről (a Nobel-díjas William Butler Yeats révén) és a romákról és anynyi másokról. Szörnyű személyes és kollektív traumákról, háborúkról, népiirtásokról, gulágokról, összmagyar és erdélyi ötvenhatról, jóvátehetetlen szétszabdaltatásokról, velünk élő trianonokról. És Közép-Európáról, és egész Európáról, és a távoli Keletről és a távoli Nyugatról, és Délről és Északról. Tovább a földkerekségig. És erkölcsi, történelmi nagyjainkról: kezdve Jézus Krisztussal és követőivel Kálvinig s napjainkig. A kereszténységgel. És folytatva mítoszok, vallások, hittek, megtartó és megújuló remények sokaságáig. Közösségek, életzónák, létezésfajták sokszínű természeti, társadalmi, antropológiai és egzisztenciális identitásáig. A Nap útja, a Hold útja jegyében élők szemléletéig, világképéig. És elévülhetetlen jelentőségű klasszikusokig: Erkel Ferencig, Arany Jánosig, Madách Imréig, Kosztolányi Dezsőig, Csáth Gézáig, Weöres Sándorig, Sánta Ferencig, Lászlóffy Aladárig. És tágkeblűen a népi és az avantgárd, a hagyományos és az experimentális, a tárgyias és a mitologikus, a realista és a fantasztikus, a konkrét-leíró és az elvont-bölcséleti irányok, vonulatok, áramlatok szférájáig. És sorshistóriánk fenomén meghatározóinak seregéig: Szent Erzsébet, Szent László, Zrínyi, Mátyás király, Kossuth, az aradi tizenhármak. Volna értelme ünnepi pillanatokban most mindezt vagy mind a kétszáz számot lajstromozni – kifulladásig? Van is meg nincs is. Mert anélkül, hogy felvillantánánk bár néhányat, ízelítőképpen azoknak, akik még nem tudják, mi ez a kincsestár, amit emlegetünk – talán van. De nincs: hiszen ezt egy repertórium tudná legvilágosabban felmutatni! A hétköznapiakban is. S hátha akad majd egy fiatalember, aki ezt megszerkeszti, éppoly lelkiismeretességgel, mint ahogyan az egyes lapszámokat komponálta a bölcs és körültekintő és elfogulatlan főszerkesztő. Aki a fiataloknak is egyedülálló mentora, istápolója, pályára lép-tetője. De az idősebbeknek is kivételes és lankadatlan figyelmességet, türelmességet, segítőkészséget szentelő pályatársa. Hiszen mennyi zseniális ötlettel hozakodott elő, mi mindent talált ki számukra is – ami érzelmiekben, erkölcsiékben, lelkiekben talán a lehető legtöbbet jelentette: húsz éve tesznek bizonyoságos – akár tárgyyszerű, akár bensőséges – vallomást életükről, életművükről, önnönmagukról a jeles hetvenesek! Micsoda pompás és páratlan lelemény volt ez is! Összehozni a lelkeket, a szándéko-

kat, a jóakarokat minden életterületről: irodalom, művészet, tudomány, kultúr- és művelődéstörténet, vallás, színház, zene, oktatás, sajtó, újságírás, sport, politika: egy szóval kultúra a maga teljes integritásában! S a magyarság, a magyar nemzeti és a világkultúra megmaradása, felemelése érdekében! S még páratlan önlexikon kompi-lációjával is bővítve a konfesszionális megszólalások hatalmas körét.

Hány és hány szerző, írás, festmény, műalkotás, illusztráció, reprodukció, mel-léklet, mennyi remeklés. És hány olvasó! És mindenki talál az egyes számokban meg a húsz évfolyamban fontosat a maga számára: vagyis olyan, mint a bőségszaru ez az egész. Köszönet ezért Szondi Györgynek! Aki szerint mindez az önelvű és elszánt misszióvégzés: kötelesség, s meg is éri. „Egy irodalmárnak megéri, egy ma-gánembernek nem éri meg” – tisztázza a vele interjút készítő barátja, Csontos János előtt, az *Írókorzó* sorozatban készített beszélgetésben, könyvben, filmben. Szóval számára megéri, szögezi le, mondván: „amibe belevágtam életemben, azt igyekez-tem teljes erővel és odaadással végigvinni. S amikor elindult a *Napút* a *Polisz* után, én fogadalmat tettem, hogy amíg az agyam bírja, ezt a lapot ugyanígy éltetem, és mindent megteszek érte. Ez egy saját Szondi-fogadalom. A több mint hatezer szer-ző, aki nálunk szerepelt, azok közül egy-kettő volt csak olyan, aki kikötötte, hogy szeretne tiszteletdíjat kérni. Kilencvenkilenc százalékban úgy adták és adják értékes anyagaikat mindmáig, hogy előzőleg tisztáztuk: nem tudnak érte kapni semmit.” Tényleg nem? Hát az a spirituális kötőerő, az az erkölcsi szövetség, az az élménye a szellemi közösséghez tartozásnak – biblikusán akár: hit, remény, szeretet –, az micsoda? Nem javítom én ki a gondolatot, csak továbbfűzöm: azt kapja érte min-denki, ami emberré teszi az embert. S van ennél nagyobb és csodálatosabb ajándék? Szondi György ajándék-ember. A humanításban még bízó emberek számára példa és tanítás. Ezt pedig, gondolom, ugyanaz a kilencvenkilenc százaléka az emlegetett sokezer szerzőnek egyaránt tudja és vallja és hirdeti.

Nemzeti eszmélkedésünk, szabadság- és függetlenségvágyunk egyik sarokköve Szárszó, az 1943-as szárszói találkozó. Az egyik legutóbbi (Tamási Orosz János kitűnő vendégszerkesztésével készült) folyóirat-számban erről is olvashatunk alapos értelme-zéseket. És mellette a demokratikus népi-nemzeti gondolat apostolaitól is szívbe mar-koló fejtegetéseket. Értelem, érzélem, erkölcs életigazító téziseit, katekizmusát. Bibó Istvánt idézi Szabó Zoltán: „Magyarország népe elég vérrrel adózott, hogy megmu-tassa a világnak a szabadsághoz és igazsághoz való ragaszkodását.” Ennek himnikus fényében pedig mi mást kívánhatnánk köszöntés- és tisztelgésnéppen mi is a magyar és az egyetemes kultúrához ragaszkodó Szondi Gyurka Barátunknak, folyóiratának húszéves évfordulóján: hogy Isten éltesse sokáig! És mindnyájunkat is vele együtt: jó-kedvvel, bőséggel és igen, mindig áldásos derűvel!

(Elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2018. november 9-én megrendezett jubi-leumi ünnepségen)

Kerék Imre

Mindenek szerelme

parafrázis Babits Mihály versére

Fogd a kezem, fussunk, gyere,
hímes, bársony mezőn át;
kápázzon a szemünk bele,
ha szagoljuk a rózsát!

A szikrázó menny csudakék.
Itt patak, amott árok.
Kacéran bókolnak felénk
kelyhük bontó virágok.

Zöldselyem-szoknyás, nyurgafák –
balerinák forognak
hajnal felé és esten át
a hegyoldalon hosszát.

Helikopter-szitakötők,
íveket író lepkék
ünneplik a tájék fölött
a mindenek szerelmét.

Én is szeretem mindjüket:
erdőt, téli madárral,
ahogy lüktetted szived
fütyökkel, fuvolákkal,

s enyém ég és föld, szerelem,
Nap és Hold, gyapjas felleg:
s örök gyönyörrel szenvedem
ezt az örök szerelmet.

Mert nincsen kéjes állapot,
mit csak a lélek érez,
nincs kék, mely nem formál jogot
a szerelem nevéhez.

Énnekem minden szeretőm,
ami gyönyör szememben,
és testem pusztul szenvedőn
ez égő szerelemben.

Ezer kedvesem van nekem,
visszacsókolom ajkuk én is,
és mindegyik tekintetem
tüzes-forró ölük felé visz.

A föld szerelmét élvezem
gyönyörtől elveszőben,
istennőkkel ölelkezem
egyedül a mezőben.

Balassi Bálint

A férfi-gyönyört ki érezte jobban? –
Bátran a Végtelennek vágatott
új Kor felé, míg buzgó vére lobbant,
szablyával rajzolt mennyre csillagot.

Fülében kopják, kardok csattogása,
s a szerelemvágy forró illata
hajtotta szívét küzdelmes csatákba,
s harcra edződött mének rohama.

Hiába bújdosott új s új hazába,
szerelme folyton megcsalattatott.
Vigasza: bécsi lányok citerája,

s incselgő lengyel nemesasszonyok. –
Végső fohásza: „Lelkem Krisztus ója”.
Fejénél Dávid Király lobogója...

Dávid és Góliát

Csáky Anna

A költő mindenhatósága

(hommage á József Attila)

Ó, költő, rád áldva borul az ég!
Fények viharos táncát lükteti
pazarló, láz-forró kebeledben:
Újszülött ágakkal lobbantod fel
a fagyott idők jégcsapos fejét,
dallal varázsolsz világló tüzet
a kihűlő, fázó homlokokra,
szívedben máglya-s rózsaláng fakad,
gyémántragyogásod szinte vakít,
s bár hideg világban kereng szavad,
nyáriest-meleget zeng dallama.
Szemedben csillag, hold, menny tündököl,
arcodon örökké lobog a nap,
két kezeden nyílik száz friss tavasz.
Szavad ránk csendesesen, puhán simul,
mint evező a néma habokra,
mágikus delejed csodát teremt:
általad egész a széttört világ,
gyönyörű versed éltető vigasz,
és amit kimondasz, mind úgy igaz.

Játszani hívlak

(hommage á Kosztolányi)

Játszani hívlak, jöjj, legyél a társam,
gyönyörű, gazdag, színes a képzelet,
engedd, a világot szemedben lássam,
és játsszunk, álmodva együtt, Életet!
Akarsz- e gyermekként várni csodákat?
Lásd, kacér az alkony: nőnek öltözött,
kínálva magát hűvös éjszakának
a reszkető sötét sátrai között.
Akarsz- e játszani sugárzó tavaszt,
beszórni virággal mezőt, a rétet,
vagy játsszunk el együtt éppen csak azt,
miként lángol a nyár, ha forr, ha éget!
Játszani hívlak, mikor eljön az ősz,
s meleg ruhába öltözik november,
a nappalon lassan az éjszaka győz,
s ne féljünk, kopog majd a tél is egyszer.
Játsszunk el együtt hosszan az életet,
legyünk mi magunk az ünnep, a szépség,
engedd, hogy örökös híveddé legyek,
s feledjünk halált, azt poklokra mérték.
Legyünk, mint mesékben boldog szeretők,
s ne hidd, a létünk épp csak leheletnyi!
Feledve bánatot, múltást, temetőt,
akarsz-e játszva örökké szeretni?

Derengésben

Vadvirág lapul magas fű között,
gyönyörű pompa, melybe öltözött,
gyöngyszemű tavasz száll s a rét szaga,
fölötte hódoló, halk éjszaka.

A hold a tájra fényfátylat borít,
becézi, áldja a virágot itt,
ezüstben izzó szirmain pihen,
szerelmet gerjesztve sejtjeiben.

Reszket a virág, a fényt nyeli el,
sápad a csillag-ég mennyeivel,
messzi toronyból halvány ég alatt
egy-egy ütés a széllal szétszalad.

Ekkor a hajnal lopva megjelen,
derengő fénye csupa sejtelem,
felemás szirmok bohócruháján
oszlik az éj, s kigyúl a nap sárgán.

Orgonaszerenád

Múlt éjszakán
- csend odakinn -
száz lila szín
szép éjszakán
egyszerre mind
csattanva nyílt
száz orgonán,
s egyszerre szólt:
„csing-csingiling”,
éjzene kint,
s kúszott a hold.

Száz éjszakán
ballag a hold
csillogva fönt,
hallgat a csönd,
szép éjszakán
lenn csupa zöld,
s az orgonaföld
fel-felsikolt:
„csing-csingiling!”
rá visszaint
a sokszínű ég.
Száz kisharang,
kék, lila alt
zengi szét
az éj ígézetét.

Sarusi Mihály
Borúra derű*

Ha hiszed, ha nem.

Abban az időben?

Lehetetlen.

(?)

(1968)

Mosakodik a nagylány. Volt babád levele húgomnak. Mosakodik; mit tehet ő arról, hogy a címzett Bözsi Miska bátyja megbolondult? Kiugrott az ő szobája ablakán a második emeletről. Valóban: semmi köze nem volt hozzá. Annyi, hogy: az utolsó csöpp a pohárba. Mert valójában semmi közünk nem volt egymáshoz. Összefeküdtünk, jól éreztük magunk, slussz-passz. Csak én... többnek képzeltem. Belelovaltam magam. Egy kis rusnyaság 'szerelmébe' (vagy mijébe). Mert még hogy nem illettünk egymáshoz... Csúnya is volt a kicsi, kegyetlenül! De én, ahogy átölelt a maga testmeleg melegségével, szerelemnek hittem. (Mily buták tudnak lenni a férfiak! Apám is, azzal a kis riheronggyal.) (Melyikkel? Azzal.) „Misi... mindig beszélt, ígért – sose tartott be semmit! Prófétáskodott, hősködött, közben gyenge és gyáva volt... Nem volt képes megváltozni...” Mert hogy nem tudtam megváltozni: nyilván nem is akartam. Hogy mondta a 8 éves leányunokám, amikor az anyja lelki csodadoktorhoz vitte, hogy a viselkedésén változtasson? – Én nem akarok megváltozni! Úgy érzem jól magam, ahogy vagyok. – Kb. erről van szó. A mi fajtánknál. (Egyem a kicsi leánykánk zúzóját!) (Az én kis szívem...) S hogy profétáskodtam?... Kecskeméti évfolyamtársam mondta egyszer (ugyancsak Debrecenben, egy vita nyomán: Mihály Beethovennak képzeli magát!... Pusztán azért jutott erre a következtetésre, mert Beethovent hoztam példának. Prófétáskodott a halál... Csak: másképpen gondolkoztunk. Amit akkor nem akaródtam tudomásul venni. Kár! Az én hibám. Sőt, a bűnöm. Hogy egyáltalán észrevettem. (Észrevettem? Behúzott az ágyába, én meg hagytam magam.) Mérges pulyka dührohama, amivel engem is kiborított. Gyakran veszekedtünk, ami nekem nagyon nem tetszett. Mire ő, mert hogy nála ez lehetett a természetes: – Úgy szép az élet, ha zajlik! – Miközben én valami mást vártam. Például békességet, egyetértést. (Mondták a barátaim, mondták, de hiába, hogy nem hozzám való...) Azt írja, ő nem ok, hanem ürügy volt. Szó, mi szó. Akkor épp elegendő lett az egészből. (A világból!) (Irodalomból, 'szerelemből', 'mindenből'.) De annyira azért nem, hogy végezzek magammal. Csak... össze kellett törnöm magam, hogy újjászülessék! Nél-

* Részlet a szerző *Életssomj* című, készülő levélregényéből.

küle. (Fölrobbantam, ennyi történt.) Ami azért is sikerült, mert rövidesen másik lány feküdt az ágyamba. Még gipsz volt rajtam. Ha, ha. Köszönöm... az utóbbinak. Örök hálával tartozom neki. (Hogy egy idő után ő is megunja a 'prófétáskodásomat' és lelépjen; harminc évig nem köszöntem neki. Aztán jobb belátásra tértem. Különösen, hogy.) (Helyrerázódott rég az életem.) (A párom oldalán.) (Akivel oly jól kiegészítjük egymást... lassan 50 éve.) (Akivel már azt is kinéztük magunknak, hol fogunk nyugodni.) (...Ahonnan látni lehet a magyar tengert.) (...A világ végezetéig.)

Engem, átalakítani... Másnak is beletört már a bicskája. (Ez esetben viszont majdnem én magam.) *Húgom, szeretőd után.* „Kati címe: Bp... / Te hogy vagy? Nincs semmire szükséged? /Amiket kértél, azt majd valaki elviszi. Vagy fater, vagy Cömbi. Az újságokat itt küldöm. Tegnap megjelent egy újabb. Azt is küldöm. Mikor jössz haza? Mi van az ágyasoddal? Levelét megkaptad? Már amit én küldtem. / Annyira szeretnék veled beszélni. Csak úgy erről-arról. De így levélben nem lehet. / Lehet, hogy még egyszer elmegyek majd kb. 2 hét múlva. / Nem hiszed el, milyen szükségem van rád. Olyan jó leszel, ha itthon leszel. / Különben milyen színű pulóvert vegyek?” Keresem a kutyaharapásra való szőrt?... Megleltem ottan, a diákotthonban. Nem kellett Pestig futnom. (Gipszben, mankóval amúgy sem ment volna.) (Gipszben, mankóval jártam le – már év végén? – a Csapó tanszék nevezetű sarki kocsmába. Azzal ámtíva a szesztestvéreket, hogy nem nyílt ki az ejtőernyő, amiatt törtem össze magam. Volt, ki elhitte?) (Szabó Jani, azóta is barátom, néha lejött velem.)

Karácsonykor meglátogatna. „Marhára berágtam, hogy nem jöhetsz haza karácsonyra. Hol leszel? A kollégiumban? Hiszen ott az ünnepek alatt egy árva lélek se lesz. Hidegben leszel, és mit fogsz enni? Ez így sehogy sem jó. Mindenesetre én fel akarok menni hozzád az ünnepekre... / A másik pedig az, hogy neked se lenne rózsás kedved attól, hogy egyedül kellene lenned a kollégiumba/ Írd meg, hogy hol leszel. Viszek kaját, piát. Persze ha valamelyik évfolyamtársad, aki debreceni, meghívott az ünnepekre, akkor természetesen csak 1 napra megyek.” (Erről szó hogy lett volna.) (Ottani barátaim, Csaba és Máté nem helybéliek voltak.)

Húgom Debrecenben. Jön karácsonyra Debrecenbe, hogy meglátogasson. Feri elköltözik, viszi magával nem a sajátját, hanem az én ágyamat. „Kéri, hogy ne haragudjál, de erre neki van szüksége”. (Előtte a szobánkból már kitelepített szekrényemet rakta ki az 'előtérből'.) „Tegnap vágtak A.-ék disznót, viszek sok jó kaját.../ Faterék lehet, hogy egy héten belül elköltöznek Gyulára...” Ha el tudják adni a lakást, „mi maradunk itt csak”. Mármint a Corvin 7. sz. alatti háromszobás lakás két szobájában. (Aminek a rám eső részéből fizethetjük majd be az első részletet 1974-ben a veszprémi lakásra.)

Körösztyánymék a Collégiumba. Csabáról persze, Debrecenbe, a Blaháné uccai „Diák Kollégium”-ba. „Édes kis Misikém! / Szégyen, hogy te írtál hamarabb, mint mi, de hidd el, hogy lélekben mindig veled voltunk, annyira bántott a sorsod, a 'bal-

eseted' óta, napokig nem tudtam aludni miatta, féltettelek, hogy nehogy nyomorék maradj!!! Nem lett volna szabad ilyen meggondolatlanságot tenned senki miatt! Mindig kerestem Erzsikét, hogy milyen hírt tudhatok meg tőle rólad, nagyon aggódott ő is, örülünk, hogy jobban vagy, istenem, csak most az egyszer meggyógyuljál, remélem, többet nem csinálsz ilyet! Mama már menni akart hozzád, de nem engedtem, majd január elején, mert talán akkor vágunk disznót, és akkor tud vinni kóstolót. Én is egyszer egy alkalmi autóval elugrok hozzád, de még idáig nem sikerült kapni, és szabadságom sincs. Drága Misikém, megnyugtató volt, hogy írtál, de azért csak akkor nyugszom meg, ha látni foglak. Aranyos Misikém, ezeket a gyerekségeket, vagy nagyfokú elkeseredéseket kapcsold ki magadból, és végre komolyodjál meg, és úgy éljél, mint más ember. Nem prédikálni akarok, csak magamat nyugtatni, hogy nem dicsérhetlek meg ezért a tettedért." Mama jött volna hozzám? Újabb kiruccanás, mi az neki... Fiume, Győr, Soltvadkert, a Balaton, Erdély (meg a többi) után... Pláne disznótoros kóstolóval!

A legkedvesebb, legőszintébb levél, amit akkor nekem írtak. Körösztyányámtól, akitől nagyon sokat kaptam. Most is mellettem állt – anyám helyett is. Sugárzott néneimből a szeretet! Hogy ne esett volna jól az ő aggódása. Ami szívből jött. Igaz, hogy utóbb – valamelyik hülye orvosfőnökének a megjegyzése nyomán – elterjesztette rólam: ha megcsókolok egy lányt, elájulok... Állítólagos a gyöngye idegzetem miatt. Hogy az egyik kigyósi nagylány később avval keljen föl mellőlem: – Né, Misi nem is ájult el!

„Mi aránylag jól vagyunk, Mama is, sokat gondoltunk rád, és aggódtunk érted. Téged nem lehet nem szeretni még akkor sem, ha a legnagyobb extra hülyeségeket csinálod. Nálunk esik a hó, és várjuk a karácsonyt, jobb lett volna veled együtt lenni, de majd talán legközelebb (úgy tudjuk, Erzsike elmegy hozzád, aranyos kis lány). / Drága Misikém, akarjál élni, a kellemetlenségeket, a problémákat el kell tudni viselni, az élet örök harc, ha nem mással, hát önmagunkkal.” Milyen igaz; önmagammal kellett el- és leszámolnom. A magam baklövésével. Téves helyzetértékeléssel. Mert e 'baleset' nem másé, csakis az én hibám volt. Bűn magam ellen. „...igaz szeretettel: Aranka, Mama, János, kis Ari, Aranka. / B. U. É. K.” Szép kis szilveszter volt egymagamban a diákotthonban. Lábujjamtól a nyakamig gipszben. „Sérült levél. Díj leróva.” – írva a kopertára. Ki lett kíváncsi a levelezésünkre? Csak nem a kedves állambiztonság, amely melegen érdeklődött az iránt – KISZ-titkár besúgónktól –, mi végre vetette ki magát a deákszállás második emeletéről ez a Miska gyerek? Csak nem? Mert hogy evvel november 4. ellen tiltakozhatok. Nehogy már... Ami igaz, igaz, tényleg ellenük szólt e mozdulatom. Ellenetek. (Ellenőrizték a diákügynököket, igazat mond-e. Mert hogy azt találta leírni, hogy nem volt politikai oka a toronyugrásomnak. Valahogy csak meg kellett róla győződnieük.)

Pali a légtornásznak. Barátjának Pali ezúttal a „salto mortale mestere” címet ado-

mányozva írja, s magányunkban bizonyára jólesett minden sora: „...leveleidet megkaptam. A versnek felettébb megörültünk.” Hogy melyik volt e költemény, gőzöm sincs róla. „Főleg én, mert ennyire igaznak – mint amilyen – csak én érezhetem, illetve mi ketten. Nejemet is meghatotta, semmi 'szentimenthália', tényleg nagyon jónak tartom. / Barátom, Te vagy a kontinentális klíma legnagyobb barma. Hogy a jó életbe kerültél ilyen állapotba, hogy ezt megtegyed. Mikor először hallottam az esetet, egyszerűen nem akartam elhinni.” Én sem. „Te, aki az állandó pesszimizmusodon felülemelkedve a legderűlátóbban tudtad nézni a világot, aki 2 szelet kenyéren, 1 darab szalonnán és hagymán megéltél... És Te, aki az életet úgy szeretted... habzsolni, és főleg aki annyi viharos nőkalandot átéltél. Öregem, Te egy hülye vagy.” Az voltam. Hagymán, szalonnán, száraz kenyéren. (Akkor kiadhatatlannak ítélt, utóbb megjelent könyvnyi 'vagabund' írással a szeredásomban.) (Az volt tele, a kalotaszegi írásos szeredásom.) „Roppantul örülnék, ha végleg Pesten láthatnálak, de végre kicsit megállapodva belső magaddal” (nem belső magammal, a külvilággal voltam elégedetlen) „és egy viszonylag standard munkahellyel. (Kazánfűtőt most is keresnek.) Remélem, persze a sulit befejezed... / Egyet hiányolok, Misel barátom. A nagy alkotó beszélgetéseket... / Csók Pál és Betti.” Pest meg én... De e beszélgetések hiányát ma is érzem. Vele; veletek. Pesten innen, Budán túl.

1969

Böksi, mint Borbála. „Édes Misikém! / Gondolom, már nagyon pipa vagy, hogy nem küldöm a csomagot. / A következő problémák vannak: cipőt eddig nem találtam, pénzem nincs, hogy vegyek. Aranka azt mondta, hogy SZTK-alapon ingyen kapsz, csak a sebészetem fel kell íratni. / Feri hordta a melegítőt, és sajnos 1 hétbe került, míg megtaláltam, de nagyon koszos, és először ki akarom mosni...” Végül a diáktársaim segítettek ki. Ők adták össze a pénzt a gyógycipőre. Öcsém karácsonykor megházasodott. Csak a legszűkebb rokonság vett azon részt. A húgom leveléből tudtam meg. Meg hogy amikor hazamentem, a kettőnk szobáját az ifjú pár már kisajátította. (A húgomtól majdnem száz levelet őrzök. A legtöbbet ekkor írta nekem. Majdnem naponta.)

Böksi lökött kádernak. „Te lökött káder! / Hát csessze meg! Mindig csak marhaságot csinálsz, aztán törjem a fejem, hogy hogy a fenébe csináljam meg. Egész héten postára jártam, így sem fogadták el, úgy sem. Az egész házat felforgattam, amíg ezt a nyomorult dobozt megtaláltam. A bőröndöt nem tudtam lezárni, nem vették át, papírba, hulladékpapírba csomagoltam, úgy se vették át, hát mi az istent csináltam volna... Nem két nap alatt fogod megkapni. De te is csak káromkodni tudsz. Azonkívül semmit. / Meg ha jól tudom, akkor van neked egy debreceni barátod, Zsolt! Olyan jóba vagytok, együtt mentek Bulgáriába, és belehalt volna, ha 1 hétre adott volna köl-

csön egy pokrócot. De ez sérti a büszkeségedet, hogy te kérjél valamit. / Az igazolást legalább megkaptad? Hülye segg. / Többet nem írok, ebből elég ennyi is. / Puszillak: húgod. / S a csomag megy!” Jött. Zsolt viszont, szegény... Annyija sem volt, mint nekem. Ő nem félig árva, teljesen. Tőle kértem volna bármit... Egy ölelést, utoljára, mielőtt végleg elaludt. Ha kérhettem volna tőle! Élt... 26 évet? Teremtőm, el ne hagyj.

Kati ajzószerre. Újabb levél Katitól. Államvizsga előtt áll, tanul. „Annyira örültem a lapodnak, hogy mindig velem volt. Benne volt a könyvemben, mindig ott, ahol éppen tanultam. Közlöm veled, hogy nem könyvjelzőnek használtam, hanem dopping-szernek.” Amit nem mutat ki semmiféle ajzottságmérés. „Mennyire ülsz még a... gipszben? Remélem, már csak itt-ott fehérlesz. Mint a tél... Aztán jön a tavasz és leveti hóruháját a föld. Te meg azt a gipszmaskarát. Remélem – mindent és mindig REMÉLEK – nem piálsz sokat.” Hogy tehetném nyakig gipszben. (Persze; ekkor már lejárok hónaljmanómmal a Csapó tanszék nevezetű kocsmába, meginni egy-két pohár sört, s közben azzal szórakoztatom a Hogy s mint? felől érdeklődő nagyérdeműt, hogy ejtőernyős hadgyakorlaton nem nyílt ki a napernyőm...) „Szenzáció! Azon a vacak Bcsabán én voltam a 'nem követendő' példa, meg minden? És itt a fővárosban, az ország legnagyobb egyesületében megtalálták velem a megfelelő hangnemet...” És őstől KISZ-titkár lesz. (Hajrá!) Fontosabb, hogy...

Kati emlékezik a szép napokra. Érdeklődik, meddig ér rajtam a gipsz, mit takar s mit nem. Emlegeti csúnya levelemet, de... csak a szépre érdemes emlékezni. „Ráadásul Veled még beszélgetni is jó. Igaz, hogy túl sokat nem szóltál hozzám, amikor ott voltam sem. Miért, mert vagy dolgoztál, vagy 'velem' foglalkoztál, vagy csontot rágtunk – emlékszel? –, és aztán bejött nagyanyád. Érdekes, még őt is szeretem. – Tiéd volt... az első hosszú éjszakám, és enyém volt a Te első, igazi éjszakád, és aki az illetet el tudja felejteni, az hazudik.” Sajnos el lehet felejteni. Ahogy majdnem erről a szerelemről is megfeledkeztem. Csak hogy most újra végigolvasom a nekem írt leveleket... „Gyógyulj meg!” Köszönöm, Kati, te is segítettél talpra állni. ('Jó szó, más semmi'...!/?)

(Másik) 4 Mari Szolnokról. Gyakorlati fél évüket Szolnokon töltő évfolyamtársaimtól kapom. „Te pizok disznó, drága Mihálykánk! / Már mégis csak szemtelenség, hogy ennyi ideig mély hallgatásba burkolódsz, és még csak le sem köpöd a régi haverokat. Arról ne is beszéljünk, hogy lány létünkre nekünk kell írni egy fiúnak. De ez még mindig semmi, a címed után is nekünk kellett szaladgálni. Mennyivel egyszerűbb lett volna, ha megerőszakolod magad, és írsz egy pár sort, ha mást nem, annyit, hogy mi a címed. / Így aztán el kellett mennünk Debrecenbe ahhoz, hogy meg tudjuk szerezni azt... Lökött haverodnak, Máténak sem volt annyi esze, hogy írt volna valami pontosabbat rólad, csak a szakálladat dicsérte. El tudjuk képzelni, hogy nagyon szép hosszú. Amúgy hogy vagy? Hogy ízlik a munka? Gondoljuk, nehéz volt megszokni. De nem baj, majd belejössz, mint kiskutya az ugatásba.” A gyakorló félév felét a Balassi művelődési házban, a másik felét meg a könyvtárban tölthettem. „Mi

jól vagyunk, csak az a rusnya pofátok hiányzik nagyon. Igaz, hogy ígéretetek fűt-fát, hogy eljöttök, meg ilyesmik, de úgy látszik, rövid az eszetek. Hát most eszetekbe juttatjuk. Mondd meg fent említett barátocskádnak is. De ha ez most nem lehet, akkor írd, ha még ugyan nem felejtettél el írni abban a nagy-fene könyvtárba. / ... Na, majd találkozunk. Addig is vakargasd a szakálladat, öntözd a könyveket, mert ebben a kánikulában kiszáradnak. Címünk: ... Arra a címre írsz, amelyik jobban tetszik. Különböznél maradtunk 10-telettel stb. puszi (sok). Írj! / Marik, Dezső / P. Mari, D. Mari, H. Dezső / (Ez itt hamisítvány, mivel H. egy kicsit másutt dolgozik. De majd ő is ír, ha ideje lesz. Na. De azért ő is szeret, csak nem annyira, mint mi. 4 Mari.)

Drága, aranyos évfolyamtársaim! Egyik kedvesebb, mint a másik... Az egyik Marival ráadásul együtt voltam két hónapig a szovjet lágerbirodalomban (nemzetközi építőtáborban, Pityer alatt...). (Másik pityeri útitársam, Irma ekkoriban írt levelében a szakdolgozathoz szükséges szakkönyvellátásomhoz igyekezett segítséget adni.) (Irma a Pityer fölötti karjalai finn erdei tóvidéken egy jéghideg éccakát – másokkal együtt – velem egy sátorban töltött, s hogy ne fagyjunk meg, az egy szem takaró alatt összebújva vészeltük át az északi nyárájt.)

4 Mari az görög lányszakásról. Az aláíró 4 Mária és Dezső helyett tán P. Mari az elkövető. Tudatják a csabaiakkal, hogy áll a többi deáktárs, ki hogy s mint. Majd végezetül, csattanóként a Debrecenből kapott hír: „Az nagy görög szellem uralkodik el leány líceumunkban. Egyes szobákban az kulcsolt ajtók között meghitt és intenzív kapcsolatok alakulnak ki egyes leánygyermek között. Nem tudjuk, méltóztatik-e ismerni az Borbála leányasszonyt, ki elcsábította az Ilonkát. Adjon számukra az ég méltó büntetést, mert államunk törvényei ezt ugye nem tiltják. Így kénytelenek vagyunk a magasságoshoz fordulni méltó büntetésért./ ...Szétverjük a pofád, ha nem leszel ott Debrecenben.../ Máté effendit üdvözljük, bár nem érdemli meg a nagy szar.” Ami, mármint a könyörgés, hogyne lenne érthető! Mit nem hall ez a feje bekötésére váró négy lány, na, mit? Nem homokos barátnőre vár, az biztos! „Videon: Bcsaba = 4 : 0. Ózd: Bcsaba = 1 : 0. Hát nem hülyék? Dezső.” De.

Pali Guevarát fordít. A kubai kiadású Guevara-kötetünket Pali lefordította nekünk magyarrá. Moszkvában vettük bagóért az érdekes, képekkel teli Guevara-könyvet, s a fordítás tán Mátéhoz került, ő volt rá kíváncsi. Mi megelégedtünk a képekkel. ...kb. 80-85%-ban lefordítottam a szöveget. Egy tény idegesített csupán, az, hogy Guevara barátunk sok kérdést felszínesen érint, és bizonyos dolgok frázisszerűen hatnak. / ...nem tudom, Máténak mennyiben lesz segítségére éppen amiatt, hogy sok helyen nagyon felszínesen és pongyolán adja elő a dolgokat, és főleg szerintem eléggé rendszertelen az egész.” Milyen lett volna egy agitációs-propaganda kiadvány Castróéktól? (A könyv Máténál maradt. A fordítással együtt... elveszett?) (Sokat nem vesztettünk.)

Debreceni deáktárs Gábortól. „Kurtucz Mihály (al/i/jas Sarusi) főkönyvtáros – Vi-

har-sarok, Békéscsaba, Corvin köz. 7.”-be címezve, mikor épp könyvtári gyakorlato-
mat töltöttem a Körös-parti könyvesházban, Lipták Pali bácsiéknál. „Legkedvesebb
Toronyugró és Örült Költő Barátom! / Nem tudom, kergeted-e már a viharsarki
krumpliszedő lányokat hórihorgas férfiaságodat lóbálva, vagy pedig még mindig
benne vagy abban a maltercsomagban. Vagy cementpriznicben.” (Kezdetben – a to-
ronyugrást követően – nyakig gipszben, az időben vas-mellényben s már mankó nél-
kül.) „De. Ha van mit és kedved, akkor írd valamit magatokról. De ne versben, mert azt
úgysem érteném meg. Hallom, hogy 29-re behívtak benneteket konzultációra. Addig
még valószínűleg a 'Panzio di Lukovics' szálló és kétlábonjáró kórház lakója leszek.
(Nőgyógyászati szakrendelés hétfő reggel 8-tól szombat 14 h-ig.) Illegalitásom tökéle-
tes. Csak az a baj, hogy állandóan fáj valamim. Fej, fog, mandula, csukló, csikló. Hogy
van csiklód? Folyik még a füled? Dolgozom. Egyelőre 1500-ért. B. megvan. Mellé Zs.
(ha még emlékszel rá) pótléknak. Nagy, nagy konspirációknak nézünk elejbe. Mon-
danom sem kell talán, hogy nem nyugszom. Írogatok. Lukovics álnév alatt.” (Valódi
hajdúsági nevet rejt eme álnév.) „Ő meg védekezik. K., S. már voltak itt azóta (V. is),
L.-ékat elég gyakran látom. Járunk a megyében össze. Vissza. Nem tudom, a könyve-
ket, amelyekre szükséged van, megkaptad-e már a sráctól, ha tehetek valamit ez ügy-
ben! / A békéscsabai labdahajkurászok elég gyengén muzsikálnak. Persze Ti biztosan
nem jártok meccsre, csak itt volt olyan nagy az a ronda lokálpatrióta, nacionalista,
kozmpolita, anarchista, lázító, sovinizta, irredenta, kínai-barát, egzisztencialista,
szubjektivista, agrárproletár pofátok! Na. Most megkaptátok. / Remélem, megírtad a
szakdolgozatod, este nem rakod a falra a lábad, nem mászol át más ágyára és nem
rakod mindenféle marhahúsba azt a ronda, bűdös, szűnyogijesztgető füled-farkad. /
S.” Hogy tenném! Nincs az a pénz. Amúgy sem érek rá, hisz államvizsgára készülök.

Húgom a Vagabundkorzóról. A debreceni diákokthoz címezi. Ami meglep, mert
már végeztem a sulival. Nemsokára indultam Erdélybe, Dobruzsába Icăval. Tán
azért, mert onnan? Majdnem. „Ma egész nap a Vagabundkorzót olvastam. Egyszerű-
en nem tudtam letenni, annyira elragadtattál evvel a kötetteddel. / Azonkívül semmi
újság, holnap akasztják apád, csókol Böske.” (Mert hogy Böske meg Bori egy s ugyan-
az.) A Vagabundkorzó? Akkorra állt egybe, a kollégiumban rakosgattam össze, szer-
kesztettem kötetbe az első írásaimat. Költemény, elbeszélés, jegyzet, rajzolás...
Minden, de minden. Hogy mégis egységbe álljon. S miután díjat nyertem a Móra
Kiadó pályázatán, elküldtem nekik. A szerkesztő avval adta vissza: Amerikában ki-
adnák, de nálunk... Afféle magyar népi bítirodalom volt ez. Ami hogy lett volna az
1960-as évek Magyarhonában? Később majdnem valamennyi írás megjelent valame-
lyik kötetemben. Nem lenne érdektelen az eredetét kiadni. (Majd, ha fagy?) (Hó lesz
nagy.) (Ja, Ámerikában!) (Az kéne, odamenni...)

Pali a főhivatalban. Kedves (okl. könyvtár- és népművelő szakember) Misel Barát-
ját „Csók, Barátod Pál” arról értesíti, hogy cégétől átkerült a főhivatalba. Mondhatni

a minisztériumba – de minek árulnók el? Pláne hogy melyikbe. Mink éppen megjö-
vőben voltunk barátainkkal görgényi-havasi–dobruzsai-tengerparti sátorozásunk-
ból. Nem különben jól voltunk! Állás viszont még sehol. Minek lett volna? Nem volt
elég... mindezt túlélni? Megélni.

Karcsi Pestről. Volt évfolyamtárs (a debreceni diákokthoz és a diáklap erős hangú
humoristája), a Pest Megyei Moziüzemi Vállalat munkatársa (aki később a magyar
szocialista moziforgalmazás egyik nagymestere lesz), Karcsi ím ígyen szólít meg már
a címezzel: „Kurtuczfalvy Sáros-Sarussy Mihály, Békéscsabi, Corvin 7. / 1 db leve-
let, lehetőleg sk. hogy élvezhessem fenkölt stílusodat. Különben kösz az üdvözetet,
tényleg szép a képeslap és állatira el lehettetek látva pénzmaggal, ha ilyenre tellett...
/ Különben és általában a fent megnevezett cégnél dolgozom mint propagandista,
ami egy állati úri munka, eddig nem csináltam semmit és remélem meg tudom tar-
tani ezt a jó szokásomat... Az esküvő meg a miegymás lezajlott, élünk is, úgy, ahogy
lehet egy szép szobácskában (kiegyeznék vele, ha a Bácskában lenne), de ez csak szo-
szó!!!! Most itt lopom a napot, és rontom néha a villanyíró-gépet, azért pufognak
néha olyan érdekes sorrendben a betűk. / Melléklet: 1 db képeslap Fizetés módja:
levélben...”

Bánhegyesre. „Kurtucz Mihály népművelő és mozigépész-helyettes et.” A címzett.
Ha. Ha. A Magyarbánhegyes helységnev megfejtésére biztat Pali. „Talán érdemes
lenne foglalkozni vele. Szerintem feltétlenül. Úgy sincs mit csinálnod. Legfeljebb a
szimpatikus, kedves hegyesi lányok, biztosan hegyes a cs...ük. De hát ezt Te jobban
tudod.” Fialat házas létére ilyesmi jusson az eszébe! „Öregem, lehet, hogy meglátom
a nagyvilágot?! Félhivatalosan közölték, lehet, hogy novemberben kiküldenek...”
És sorolja, hova nem. S az elmúlt fél évszázadban valóban körbejárta sárgolyónkat.
Adottság (tehetség) + szorgalom + céltudat, ami megalapozhatja a sikeres életutat –
mondják a nálam okosabbak. Nála mindhárom megvolt, és az eredmény sem maradt
el. „U. i.: Remekművedből nem tudnál egy tiszteletpéldányt küldeni. Nagyon meg-
köszöném”. Tán életem első tárcája a Népművelésben, egy bánhegyesi öregről szól, aki
megjárta a hadak útját... Hogy aztán azért ennél jobbakat is elkövessek.

Kecskemétről Laci. Laci és Joli a nyáron házasodott össze. Debreceni diáktársaim,
hívnak Kecskemétre, állást ígérnek. „Kedves Misell! / ...Az a helyzet, hogy már most,
ebben a pillanatban is üres a státusz, most is jöhetnél. Persze januártól is jó lenne,
úgyhogy minél hamarabb küldd el azokat a dolgokat, amit megbeszéltek, K.-nak.
/ Ha erre jársz, ismét keress fel minket! / Mindketten ölelünk...” Kitűnő népművelő
házaspár. S jó helyre hívnak. (Meg hát akkoriban kiskunsági a szeretőm.)

Kiskún szó. Laci írja Kecskemétről Kurtucz Mihály igazgatónak Magyarbánhegyes
művelődési otthonába: nem ért szót a főnökével, a művelődési ház meg fűzi, men-
jen át hozzájuk művészeti előadónak. „Légy szíves írd meg postafordultával...”, hogy
mennyiben számíthatunk Rád. Amennyiben komolyan el szeretnéd foglalni a stá-

tuszt, én természetesen félreállok, eszem ágában sincs keresztetni terveidet. Azonban ha valamely okból azóta meggondoltad volna a dolgot, írd meg, mert akkor én elfoglalnám a helyet. / Ne haragudj, hogy ilyen élesen fogalmaztam, de igen kényelmetlen helyzetben vagyok...” Hogyne álltam volna félre... Ifjú házások, rövidesen jöttek a gyerekek, az ő dolguk előbbre való, mint az enyém. S beálltam a Békés Megyei Szolgáltató KTSz-be irodistának. Arra a pár hónapra, míg reményeim szerint valahogy csak-csak alakulnak a dolgok.

Népújság, a munkatársának. Sass Ervin, a Békés Megyei Népújság művelődési rovatának vezetője, a hétvégi melléklet szerkesztője írja „Kedves Munkatársunk!”-nak: Szent András hava 20. napján Kondoroson Köröstáj-ankétot rendeznek irodalmi összeállítással a könyvtárban, majd ebéd a betyárcsárdában (fácánleves, őzpörkölt), utána séta a településen, majd szalonnasütés borkóstolóval szintén a kondorosi csárdában – s mint a tethelyen még kiderült, cigányzenei aláfestéssel. Ráadásul, mondanunk kell, „Útiköltséget a megyei tanács művelődésügyi osztálya a helyszínen megérti.” A hülyének is megéri!

1970

Gábor, Debrecenből. Jó barát a diákotthonból. Melytől mindketten eltávolodtunk, mivel hogy fél éve már végeztünk a képzővel. Ő maradt, én szintén – mert hogy hazajöttem Csabára. Egy évig egy szobában laktunk – sok örültséggel. „Te örült költő! / Icával beszélgettem tegnap és megkérdezte, hogy írtam-e mostanában neked. Mondtam, nem, de minek is írtam volna. / Hallottam, hogy Te is bekeveredtél a Néplaphoz.” (A Népújsághoz.) „Vigyázz, nehogy megmutasd nekik a Werthert, vagy valamelyik borzalmadat.” ...Debrecenben faragott beszélyemet. „Nem lehet egy komoly intézmény ez az újság.” Nem is volt az. „Mostanában félperces történeteket írok. Elhatároztam, hogy álnéven fogok nektek küldeni néhányat. / Mikor fogsz nőszülni? Igazán követhetnéd már a barátaid példáját, így együtt jobban tudnék röhögni rajtatok.” Ő hamarabb házasodott meg, sőt, tán már el is vált, mire én révbe jutottam. „Na, különben nem akarok szemtelenkedni, a házasság a mi korunkban már megbocsátható. / Más. Szilveszterkor ügyeletes voltam egész éjjel a Bartók teremben.” (Bartók-terem Debrecenben: a Bikában. Bartók-terem Csabán, az időben: kocsmá a jaminai híd lábánál a Bartók B. úton.) „Adtam a rendcsinálásnak.” (Magam valamivel előbb Magyarbánhegyes művelődési házában igazgatóként a bálban.) „Hajnaltól egy szépszámú galeri várt a bejáratnál felfegyverkezve. Ne vigyorogj – hogy végre megverték –, rossz irányból vártak a fiúk. Azóta csak a járdaszegély alatt merek hazafelé sompolyogni. Irkász valamiket mostanában verseken kívül? Ha valami jót írtál és már megjelent, megjelölhetnéd a forrást, ahol el tudom olvasni. Bár gondolom azonnal szétkapkodta a tömeg. Nem találtál ki valami jó új perverzkedést? Nem?

Öregszel.” (Valóban, diákotthoni szállásunkon időnként falrengető kacajra készítettem bődületes – gyakran igen szélsőséges, ám többnyire kitalált, tehát hamis – történetekkel.) „Továbbra is a kollégium rémei című szerepben tetszelgünk – jobb híján. H. megnyitotta a szomszéd szobában az albérletét és rengeteget tökéletlenkedünk. Időnként jó hülyének lenni. Erre kiváló alkalom a kollégium. / ...Leszoktam a humoreszkekről. Ahhoz a sok hülyeséghez kellett az a milió. Levelem pillanatnyi unalmam terméke, ne keltsen benned olyan kényelmetlen gondolatokat, hogy erre válaszolni kell. Addig is csokolom Icát, hidd el, ha igyekszem, tudlak pótolni. Érdeklődd csak meg! Remélem, most már féltékeny vagy? / Lábad, hátad, no meg a szerszám szuperál már? Bár az utóbbival komolyabb bajok voltak. Csak arra vigyázz, hogy nem szabad piszkálni, leesik magától.” Hogy a csudába ne.

Húgom a Táncsics motorosra. „Misike! / Szóval nem tetszik a buli. Hát van az így. Egy jó matrónak ezt is tudni kell.” A Népújságtól fél év után megszöktem, beálltam tengerésznek a Dunára. (Hogy aztán onnan is továbbálljak: nem kapok útlevelet, így az országhatáron túl nem hajózhatok. Akkor meg mi értelme az egésznek?) „Ne törődj vele, majd elkerülsz máshová. / A ház változatlan, egyelőre nem csinálja senki. Feri most jött haza Romániából. Tegnap Gyulán bemutató volt, állítólag én csináltam a legjobb frizurát. Így valószínű, hogy a szept. 20-i országos Alföld kupa versenyen én is részt veszek. / Az olasz utam valószínű nem fog menni” (néptáncos barátai hívják,) „a kolera miatt... / A másik ok, ami téged is érint, Panni, úgy néz ki, hogy napokon belül visszaköltözik, sajnos a Te dolgaid ismét kikerülnek az előszobába”. (Őcsém, míg én távol voltam a szülőháztól – Debrecenben, Pesten –, beköltöztette a feleségét a kettőnk szobájába, az én dolgaimat a folyosóra kiteve.) „Az a hülye Feri meg felbuztatta mamát, hogy jöjjön hozzánk lakni, ha Jancsitol nem fér, mert mi emeletes házat építünk, és ha meglesz a ház, ő elhozza. Mamával nem lehet bírni.” Hogy lehetett volna bírni öreganyánkkal, ha túl volt is a hetvenen, mert lételeme volt a mozgás, az utazás, minden új megismerése... A lánya meg, Aranka nénénk, hogy értette volna, miért akarja őket faképnél hagyni!

Sarusi Borbála a ház elejéről. Húgom írja, magát is Sarusinak nevezve, a Corvin (köz) 7-ből a népszigeti Mahart telelőbe: „Csináljuk a ház elejét. Egyelőre a homok és a cement 60 Ft, plusz a villanyszámla = 100 Ft. Ha van pénzed, küldd el. Vasárnap csináljuk.” Szülőházunkat 1718 után az alaposan megfogyatkozott, akkor református magyar őslakosság által lakott Kastély(-negyed) mellett elvezető Lencsési országút – későbbi Főucca, Alvégi Főucca, máig Corvin ucca, sőt, Corvinka – szélén is megtelepedő felföldi tót evangélikus családok egyike építhette. Úgyhogy harmadfélszáz éves múltva volt mit igazítani! Vert fal, vályog, hibái téglával javítva... máig áll!

Máté a Filmművészetiről. Hajaj, ezt is elfelejtettem. Már mint hogy Máténak is volt köze a Filmművészeti Főiskolára jelentkezésemhez! Ekkor a Mahart után, Veszprém előtt fél évig otthon dolgoztam, írtam első kisregényem (az Áchimékről szóló), s

'természetesen' nem volt állásom (ami elvtársaid szemében közveszélyes munkakerülés!). Szaladtam fűhöz-fához, hogy valami papírt beszerezsek a jelentkezéshez, munkahelyi ajánlást. Amit eszerint Máté megígért. (Ica, akkori barátném nem merte elcsenni pöcsételés erejéig TIT-es főnöke asztaláról a cégbélyegzőt, hogy ráüthessem az általam szerkesztett ajánlásra.) (Ezért nem lett a feleségem?... Ekkor már kiderült, hogy nem pendülünk egy húron.) (Hogy a többi húrról ne is beszéljünk.) Máté a jelek szerint mindent megtett, hiába. „Misikém! / Az fix, hogy káromkodni fogsz – mint ahogy én is káromkodtam –, ugyanis visszaküldöm az anyagod. Hétfőn (1-én) bevittem a tanulmányi osztályra, mondták, hogy oké; erre ma (3-án), szerdán felhívtak telefonon, hogy nem stimmel egy-két dolog. / Erre betéptem hozzájuk, s kiderült, hogy 1) munkavállalói igazolás hiányzik (hiába mondtam, hogy ilyen Neked eleve nem lehet), mégpedig az, hogy a MAHART – utolsó munkahely – igazolja, hogy ettől-eddig náluk dolgoztál, úgyhogy miért szűnt meg a munkaviszonyod? Ezt szerezd be!!! / 2) Be kell fizetni 30 Ft-ot a Filmművészeti Főiskola címére, és a befizetést igazoló csekket a felvételi laphoz mellékelni. Ha ez a 2 marhaság megvan, akkor elfogadták a jelentkezést, az erkölcsi bizonyítványra türelmesen várnak. / Máté / P.s.: bizonyítványaidat szombat estére viszem haza!!!” Mellékelten másolat: a Medosz (kulturális és agitációs-propaganda osztálya) kéri a csabai rendőrkapitányságot, főiskolai felvétel céljára állítsanak ki rólam erkölcsi bizonyítványt. Máté erre is rávette őket...(Elfejtettem, hogy Máté mire nem volt képes a barátjáért. Potyára, persze, mert bár végül sikerült érvényes jelentkezést benyújtanom, a fölvételre nem mentem el. De a barát barát. Ilyenkor ismerszik meg. Debrecen... Mi mindent nem kaptam tőled!)

Művelt Nép: szó sem lehet róla! A változatosság kedvéért ezúttal a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalatnál érdeklődtem állás felől. Rossz helyen, mert a vállalatot átszervezik, ajánlják, ha könyvterjesztési vonalon szeretnék elhelyezkedni, keressem az ÁKV-t. Futottam. (Körbe, karikába.)

1971

Édosz: Majd Holnap! Az Élelmezéssipari Dolgozók Szakszervezete kultúrnevelési, agitációs, propaganda és sportosztályának h. vezetője arról értesít sajnálattal, hogy abban a pillanatban a szervezetük irányításával működő művelődési „objektumokban” (sic!) (mondhatni: sicc!) nem tudnak Önnek, azaz nekem állást ajánlati. Számon tartanak, és kedvező fordulat esetén értesítenek! Azóta várjuk. (Aki miatt e szent helyre pályáztam: Máté cimborá, aki ekkor a Medosz-nál dolgozik népművelődési szakértőként.)

Színművészeti kavarás. A Színház és Filmművészeti Főiskoláról írják: „Értesítjük, hogy film és tv rendező felvételi vizsgája 1971. máj. hó 10-n 9 órakor lesz a Főiskola tanulmányi épületében (a Rákóczi úton). A felvételi vizsgára kérjük, hogy a saját

maga által készített fotó- és képanyagát hozza magával.” Volt egy kis (háború előtt) műanyag amerikai fényképezőgépünk, azzal kattogtattam nagy néha! Engem a mozgókép, a mozi érdekelt... Volna. El sem mentem. Hogy egyáltalán pályáztam... Az sem volt akármilyen! Állásnélküliségként (épp az időben írtam Áchim-kisregém) nem volt munkaadói ajánlóm, ami szükséges a föl-vételi kérelem benyújtásához. Még hogy a szeretőm nem merte a főnöke asztalán heverő pöcsétet erre használni (hivatalnoknak készült, nem írófeleségnek), a megyeházi művelődésiek főnöke elutasított, mondván, ők egyszer már alám nyúltak, ahhoz a jó magyarbánhegyesi igazgatói álláshoz az ő segítségükkel juthattam, de én faképnél hagytam a csanádi falut, nem vagyok érdemes a támogatásukra! Ettől bepipulva apámat kértem, aki akkor épp a megyei szolgáltató szövetkezet alelnöke volt, hogy szóljon az elnöknek, mibe kerül aláírni... Béla bácsi szó nélkül látta el pöcséttel is. Mehettem – volna akár a fölvételre is.

Tolna m-i Népiújság: Hógyisne. Szerintünk egyszer már pályáztunk ide, de mint-ha megfélekedtünk volna róla... Vagy hát, hogy most már okleveles diplomásként (nem csak érettségizettként) végre megvan a paksus, mehetek... Mehetnék! „státuszunk azonban most nincs”. Ugyanaz a főszerk., P. F. bácsi. (Ki honnét tudta volna, hogy két megyével arrébb... várnak.) (Ő nem tudta? Mi sem nagyon.) Szekszárd. Erről ennyi. (A decsi nagy kocsmát azért nem fogom elkerülni!) (Sőt.) (Főleg, ha ...szól a muzsika!)

Homokterenye: Mátranovák. Homokterenye községi közös tanács végrehajtó bizottságától a vb-titkár értesít, hogy ha elnyerem a mátranovákai művelődési ház igazgatói állását, amely Szent Jakab hava 1-vel történhet meg, 1.900 ft. lesz a havi keresetem, ami „Véleményem szerint, ha nem sok is, itt megfelelően ki lehet belőle jönni, üzemi ebéd vagy óvodai ebéd kedvezményesen biztosítható... Addig is, még személyesen megismerjük, ismeretlenül is üdvözöljük...” Hogy megfélekedtünk Mátranovákról, erről a kedves nógrádi faluról! Első kisregényünk (A kaporszakállú nádvági) írását befejezve kerestünk állást, s megpályáztuk a főnt nevezettet. (Meg is nyertük, vártak; hiába.) („Miska a Mátrában!”)

Koncz: Veszprémbe!... 1971 Pünkösdi havában, hogy Szent Jakab első napjától... Koncz Pista hívott Veszprémbe. „Kérem Sarusi Elvtársat, gondolja meg feltételeinket és döntsön. Ha... belép hozzánk, kérem, minél előbb látogasson meg bennünket, hogy a részleteket is megbeszéljük, illetve a szerződést megkössük. Látogatását, kérem, jelezze előre; útiköltségét természetesen megtérítjük, hozza magával egy-két megjelent újságcikkét. Válaszát illetve megbeszélés végett ideutazását várva / elvtársi üdvözlettel: Koncz István / főszerk. h.” Ő kellett (Veszprém, a Napló), hogy újabb fordulat álljon be az életemben. Hogy rátaláljak egy közösségre, amely elfogad, s rábukkanjak egy gyönyörű, okos, csupa szív, érzékeny, minden értelemben tiszta kislányra, akivel az eddigieknél nem kevesebb buktatót kínáló felnőtt életnek nekivághattunk.

(...De hogy az unokáimnak meg merem-e mutatni e levélregét?!...)

Mihályi Molnár László

Sötétség és megvilágosodás

Ez még az ő órájuk volt: a sötétség hatalmáé!

Hamis papok és uzsorás kufárok álltak vele szemben a templom előtt,
és a félrevezetett tömeg, no meg a felbérelt csöcselék, hogy a kellő pillanatban
bekiabáljanak...

(s a képlet azóta sem változott)

Talán csak Pilátus látott át ezen a gerjesztett félhomályon

...és a megkínzott vádlott,

de ő már előre tudta, hogy ebben a helyzetben majd ki mint cselekszik:
mit várhat a posztjukat féltő főpapoktól, a mindenre kapható tömegtől,
(és már a tanítványok is félrevonultak onnan, nehogy a Mesterrel együtt
őket is megostorozzák)

Nem volt ez számára meglepetés, felkészítette őket erre a fordulatra,

de Péternek is csak a kakasszó juttatta eszébe a jövőndölést....

és minden egyebet: a szőlősgazda fiát, akit a szőlőművesek vertek agyon,
azt remélve, hogy ezzel rájuk száll majd a vagyon...

mert itt e földön csak ebben tudnak gondolkodni az ostobák

... és közben Júdás is visszaadta már a harminc ezüstöt, mikor rádöbbsent,
hogy kinek és minek az árulója lett, és kárhózatában, szégyenében,
fájdalmában és kétségbeesésében a halálba menekült.

Mutatva ezzel előre azoknak a sorsát, akik megtagadják majd az Evangéliumot...

a terméketlen fát gyökerestől tépi ki és veti tűzre a Gazda...

A helytartó pedig engedte, hogy a zsidók örvendezzenek,
mert ezen a napon nem az ő vérüket ontják e színjátékban...

de észre sem vették, hogy ők is áldozatok:

a cinkosságukkal lelküket és becsületüket adják el, és emlékeiket,
hiszen alig egy hete még palmaágakkal köszöntötték vágyaik megtestesülését...

de a jámbor birkák errefelé csak arra valók, hogy áldozatokká legyenek,
vagy csordában bégecsenek az ünnepnapokon, hetente változtatva nézeteiket,
amikor megválasztják a főpapot, vagy megkoronázzák a királyt...

Pilátus látta, lépve akarják csalni, hogy ő hajtsa végre

a főpapok szándékát, mert nekik tilos a gyilkolás,

mert a törvényük szerint ölniük nem szabad,

mégis halálba küldik azt, aki kimondja nyilvánosan a bűnüket,

aki megkérdőjelezi hazugságait...

ezért a tisztátalan rómaiakra bízzák megint a piszkos feladatot,
hogy tennék el láb alól a közrendet veszélyeztető Názáretit,
amihez már a hamis tanúkat is beavatták, és csalafinta bizonyítékokat
szereztek... legyen az eljárás jogszerű, törvényes és megfellebbezhetetlen....

Mondván: „*hogy jön ahhoz egy koszos betlehemi istállóban született
szemfényvesztő, mágus vagy akárki, hogy kijelentse: ő az a felkent,
ő a Messiás, akikre régóta várnak...*

*de milyen megszabadító az, akinek még fegyvere sincsen,
hogy veri ez meg így pusztá kézzel a megszálló idegen légiókat (?)...”*

Szegény megvezetettek, akiket nem is a rómaiak, hanem saját bűneik tartottak
fogva igazán, mert behódoltak a mammonnak, a rangnak, hírnévnek, pozíció-
nak, és még fel sem foghatták a szeretet végtelen hatalmát, amiről a Mester a
hegyi beszédben szólott,

s nem értették még azt a matematikát, amely nem ebből a világból való:

hogy minél többet szétosztunk belőle másoknak, nálunk annál több marad,
ahogyan a kenyérral és hallal tette ott a tó mellett, a hegy oldalában,

hogy megértsék: a szeretet is így szaporodik meg,

hogy mindenki jóllakhat véle, és a maradékból is megtelik tizenkét kosár....

csak bízunk kell ígéreteiben, csak hinnünk kell benne, és követjük Őt,
csak elébe kell mennünk, hogy találkozhassunk, csak rá kell lépnünk az Ő útjára,
amit kinnal, vérrel, megostorozással és a kereszthalállal

előttünk kitaposott, és megmutatta, hogy emberi létünk halálából is van
feltámadás, és megismerhetjük az üdvösséget,

a Mindenséget és az Örökkévalót,

mert annak királya törte itt át kétezer éve

a sötétség falát !

Napforduló

csak egy perccel is,
de hosszabb a nappal,
új reményt ébreszt
a virradattal,
és feledve gondot,
sötétséget,
lelkünkben a tavasz
újra éled,
a karácsony fénye
megvigasztal:
örömhírt hozott
az angyal !

A Mindenségből az Örökkévalóba

mikor az álmod
kivégzik
mikor a vágyad
elvértik
mikor a leked
otthont nem talál
azt mondják
halál

s emlékké lényegül át
a lényed
és ki tudja
micsoda fények
országútjain távozol:
a Mindenségből
az Örökkévalóba

Karácsony hajnalán

Kigyúlt az ég,
a horizont lángol,
s reményt kovácsol
a sötét világból.

Beteljesül,
értelmet adva a létnek:
szűz-tisztaságban -
így szólt az ígért.

Ránk ragyog fénye
a Nap köntösében,
s ez csillant meg
egy kisdéd szemében.

Megzendül szava
a süket világban,
láthatóvá válik
a vak homályban,

nyílik előtte,
szeretni vágy a lélek,
s szállást ad mind
az Ég kisdédének.

Holló József

Önzön, esendőn, emberin

*... ami volt, ez lesz ezután is – hiábavalósága
az emberi bölcsességnek! /A Prédikátor könyve/*

Születni, élni, halni is – csak emberin tudunk
esendő álmaink üldözése közben.
Az önzéseink mentén, ha kell hát sorsrontón
űzzük magunkat egy üresült közönyben.

A pillanat így rak ki ezredéveket.
Míg minket a vágyaink zsarnok kényszerei
vezetnek öncélún, kalandor utakon:
mit a tisztesség szégyellhet, de a gyarlóság keresi!

S képzelt sikerek közt beteljesedve
tárgyasul benned az érzés, az értelem,
hogy a Mindent akard – de csak önmagadnak
és dühöngsz, mert túlér rajtad a végtelen.

A szerzés, a birtoklás, a pénz ma létünk célja.
E kényszerképzet lett a fiak öröksége!
Ez a farkasétvágyú, vad, kegyetlen ösztön,
ami aljasan is büszke... ha célját elérte.

S hiszed, e világ azért okosodik, bölcsül,
hogy mohó embervágyunk jobban kiszolgálja.
Míg te csapongó elméd bizarr játéka közt
ölelsz, ölsz és álmodsz – a hiábavalóságba.

Az utcazaj elnyomja a Prédikátor hangját.
S a szószalmat belőlünk a közöny kiirtotta.
Riadtan kérdezem: Uram, mért engedted,
hogy olyan sors várjon ránk, mint a gyilkosokra?

Itt emberlelkek fáznak, vacognak nyáron is
állig begombolva – csupaszon, meztelenen.
Míg föl-le-oda-vissza átgázol a világ
a titkon dédelgetett maradék hiteden.

Bolondok! Az ember törpe, csak a bűne óriási,
de a gonoszság megtanult mást gyanúsítani!
És te úgy vársz emberséget az embertelenségbe,
hogy a bajban bárkit magára tudsz hagyni...

Egy empátiavákuumban múlnak a napjaid,
hol ökölboszorított kézzel simogatnál.
Míg önző, infantilis személyiségeddel
egy magától rád szakadt boldogságra vágynál.

Képzelvek: apró kápolnák csendjeibe' állok.
Hol a hideg kövön emberek térdelnek
azért könyörögve, ne az várjon rájuk:
–mint koldusnak a fémpeznt a rögnek odavetnek.

Élni is, halni is csak emberin tudunk mi!
Egyidős velünk ez a maratoni vágta.
Itt apáról-fiúra így szállnak a vágyak,
mint a tévelygő emberlét *hiábavalósága*.

Száraz Pál

A torony

Ablakából a toronyra látott.

A torony uralta az egész városképet. A háztetők között ide látszott, a kép sarkában felbukkant a hegy és a hegyen a torony. Aki csak egyszer is látta a várost, az okvetlenül ennek a toronynak a képét vitte magával emlékül. Ha később, évek múltán, valaki rá gondolt a városra, és maga elé akarta idézni, legelőször ez az építmény ötlött fel emlékezetében.

Mindennap megnézte ablakából. Hosszan, tűnődve, szeretettel. A lakást is azért vette ki annak idején, mert megragadta őt az ablakból elé táruló kép, a magasan és büszkén feszítő toronnyal.

Naponta, ébredés után az első pillantása a toronynak szólt, de lefekvéskor az utolsó is. Bátorította őt munkájában, megnyugvást lelt benne munka után, ebben a büszke, nyugodt és tökéletes szépségében, ott a hegyen.

Történt egyszer, hogy amint reggel rápillantott, valami idegenszerűt érzett a képen. Hirtelenében nem is tudta, mi az. De aztán rájött: a torony mellett állványokat emeltek. Összevont szemmel, szigorúan nézte a nem oda való, idegen vonalakat a torony mellett.

Másnapra az állványzat még magasabb lett. Este hosszan nézte a holdfényben. Valami különös megdöbbenést érzett: a torony beteg. Most fogtak hozzá a gyógyításához. Összeszorult a torka. Talán az aggodalomtól. De nem, valóban érez valamit a torkában. Valami fájdalmat.

Reggel betegen, magas lázzal ébredt. Kihívták hozzá az orvost. Estére a beteg azt kívánta, fordítsák a karosszékét úgy, hogy kiláthasson az ablakon.

Hosszú és kínos betegség kezdődött. Sokszor elaludt, de amikor felébredt, fáradt, homályos szemmel is kutatva nézett az ablak felé: a toronynak már csak a csúcsa látszott, vasállvány takarta véges-végig. A torony is nagy beteg – gondolta, és újra lecsukta a szemét.

Jó egy hónap múlva felkelhetett. Még nagyon gyenge volt. Ült az ablak mellett a karosszékben, és nézte: valamivel alacsonyabbnak tűnt az állványzat, amely a tornyot eltakarta. A csúcsa mintha megnőtt volna, és fehérebb lenne.

El kellett utaznia, hogy felépüljön egészen. Amikor hosszú hetek múlva a hegyekből hazatért, már alig köhögött. Éjszaka ért haza, felhős, sötét éj volt, csendes eső esett. Kíváncsian nézett ki az ablakon, de a sötétben-esőben nem látszott a torony.

Másnap ragyogó napfényben aztán ott állt ismét vele szemben a hegyen. Felfrissülve, megújnodva.

Elmosolyodott. Arra gondolt:

„Milyen különös a torony, és én... Lehet, hogy valami közös van a sorsunkban?”

Elvetette a gondolatot. A torony évszázadok óta él. Ő mulandó ember. Még húsz-huszonöt éve van hátra. Mi lehetne kettejükben közös?

Azután hosszú ideig nem történt semmi.

Egy éjszaka felriadt. Szörnyű rémület ébresztette fel, mintha robajlást hallott volna. Fülelt... Szíve táján görcsös, rettentő fájdalmat érzett. Mélységes csend volt. Iszonyú sejtelemmel nézett ki az éjszakába.

De a torony szépségében pompázott a hegyen.

Felsőhajtott. Nagy kő esett le a szívről, ám különös, nem múlt el a fájdalom. Reggel is, másnap is érezte a görcsös szoritást. Harmadnapra megvizsgáltatta magát. Az orvos komoly lett, és zárkózott. Orvosságot rendelt. Tilalmakat sorolt fel. Szavai súlyosak, figyelmeztetőek voltak.

Ő megértette, ami a szavak mögött volt.

Otthon leült a karosszékbe az ablak mellé. Keze fájó szíve fölött tapogatózott. Hosszsan, tűnődve nézte a tornyot, ezt a mindenek fölött való szépséget.

Délután a folyónál

Már visszahúzódott az áradás, puha talajt, itt-ott csillogó tócsákat hagyva maga után a fekete földön, amelyen úgy megvörösödött a kihajtott őszi vetés, mintha rozsdamarta volna. A nemrégén még haragosra dagadt folyó most alázatosan, visszahúzódva, piszkossárgán vonaglott medrében.

Az akácok néhol belerázták pergő, barnuló szirmukat, kevély szitakötők csúfokodva libbentek rá, hogy megmossák kényes lábukat, és kortyintsanak belőle. A kis híd magasan fölötte ívelt, csak vékony árnyéka vibrált tükrén.

Az asszony megállt, nekitámaszkodott a híd meleg korlátjának, és a vízbe nézett.

– Rá sem lehet ismerni a folyóra, olyan csendes és kicsi, mintha kimerték volna.

Az asszony haja szőkén repdesett le barnult arca körül és bronzsínű, gömbölyű karja rövid időre megpihent az átforrósodott korláton. A fiatalemberre nézett. Szeme éppen olyan nyugodt volt, mint a hangja, semmit sem ígért, és semmit sem kívánt. Csak megállapított.

A másik barna szeme beragyogta az egész asszonyt, sugara végigfutott kinyújtott karján, barna lábszárán: olyannak látta őt, amilyen volt. Nyárnak.

– Egészen visszahúzódott –, bólintott a fiú. – Milyen hatalmas volt májusban?! Tudja milyen gyönyörű nálunk a május? Nem lehetett gyöngyvirágot szedni az erdőben. Gyöngyvirágillat veszi körül a falut. Kár, hogy nem jött előbb. Ígérje meg, hogy jövőre is eljön, és korábban.

– Nem ígérhetek semmit – indult tovább az asszony –, nem tudom, mi lesz jövőre. Ez is ajándék, hogy most itt vagyok.

Az asszony tudta, hogy a másik szerelmes, tudta és jólesett a szerelme, de semmi több. Egyedül érezte magát ebben a faluban, az öreg rokonoknál, ahova azért jött, hogy pihentesse fáradt idegeit. Az ura is úgy gondolta, itt biztonságban lesz, kicsi a falu, nincs társaság. És kilenc év után csakugyan elmehet három hétre egyedül is az asszony.

– Menjünk fel a töltésre – nézett előre az asszony –, ott kevesen járnak, nyugodtan lehet napozni.

A töltésen nem volt fa, se bokor, csak a végtelen szabad égbolt, amilyent nem látott az asszony a városban, és most úgy hullt a fűbe, mint egy megigézett. Lehunyt szemmel odatartotta arcát a napnak, és mély sóhajjal elmosolyodott.

Az asszony harminchárom éves volt, a fiú huszonhat. Leereszkedett az asszony mellé a fűbe, szótlanul nézte az elégedetten mosolygó nőt, aki oly váratlanul tört be az életébe. Mióta itt van, megszépült ez az unalomig megszokott vidék, megrövidültek a délutánok, és irgalmatlanul lassúak a hivatalos órák a hivatalban.

Itt fekszik mellette, csak a karját kellene felemelni, előrenyújtani, és megérinteni. De nem mer hozzáérni, nem akarja megzavarni az álmat, nehogy eltűnjön mellőle, kinyújtott karjai közül. Milyen szép, ahogy itt fekszik.

– Nagyon szerelmes belém? – kérdezte váratlanul az asszony.

A fiatalember megzavarta az asszony nyitott szeme és a hirtelen kérdés.

– Nem... nem – dadogta zavartan.

– Ne mondja, hogy nem – ingerkedett az asszony. – Csak nem meri bevallani. Igaz?

– Nem igaz...

Az asszony egészen közel érezte magát az éghez. Mesebeli égbolt.

– Miért nem igaz? – nézett szemébe változatlan mosollyal, szinte követelően, hogy hosszú beszédre bírja a másikat.

A fiún könnyű nyári ing volt. Jól látszottak izmai, kamaszos zavara, ahogy szembe találta magát az igazsággal. Amelyet most ki kellene mondani.

A fiú merengve nézett az asszony szájára, és a nevetést nem látta többé titokzatosnak, éles, bántó, gúnyos hangnak, hallotta, amellyel kinevették fiatalágát, tapasztalatlanságát és szerelmét. Hirtelen düh tört fel belőle, megtörve a mesebeli kékséget.

– Hát, ha az igazságot akarja tudni, megmondom! Nem vagyok szerelmes magába, nem szeretem, csak érdekelt, mert... mert az gondoltam, hátha elérek, valamit. – Hadonászott a kezével, nem nézett az asszonyra, hanem le a folyóra, amely csendesen folydogált medrében. Úgy beszélt, mintha hinne szavaiban.

Az asszony felült. Mindegy, hogy hazudott a fiú, vagy igazat mondott, nem mérlegelte a szavakat. Csak elvesztette a fűszálás kék eget, a délután önfeledt, kábító hangulatát, a nyár megtalált melegét. Lehunyt szemét, aztán felállt.

– Menjünk haza – mondta röviden, és elindult.

A fiatalember szótlanul lépdelt mellette. Sírás fojtogatta torkát, nem tudott beszélni.

A híd árnyéka mélyen, valószínűtlenül elnyúlva vibrált a vízben.

Balajthy Ferenc
Szív a hóban

Most ablakomat karmolássza a tél.
 Bennem szunyókálnak hullt levelek.
 Tékozló fiú a Nap, – ládd hazatér, –
 Mert elfogyott rég minden melege.

Gyerekként kószálnék veled a hóban,
 Csúszkálnánk, mint jégen a csillagok.
 Harangszó hullna ránk elhalkulóban,
 Míg kibomlott angyalhajad ragyog.

Taposok friss ösvényt, utánam gyere,
 Szerelmünket senki észre ne vegye!
 Hóba rajzoló majd egy szép szívet.

Valahol dorombol tűzmeleg kályha, –
 Vendéget fogadna, minket ott várna:
 Fogom a kezéd, s már nem is hideg!

Az újbor dicséretére

Szép születésnapi boldog ajándék,
 Lányok szemébe való csillagfény.
 Látod, a tettet, követi új szándék,
 Arcunkra csókol a csalfa remény.

Incseleg, izgató, bor íze szánkban,
 Korsóból hörpint a szomjazó Nap.
 Ott marad vártán a pince szobában
 Bor, meg egy fekete, lyukas kalap.

Ha megérint a világ

Ujjunk begyéből serken ki a hajnal, –
 A szívdobbanásra már felébredünk.
 Klónozott szerelem engem se kerül,
 Feltámadok én benned halk robajjal.

Ha megérint a világ, – találj rajta
 Fogást te is, s ha végül majd sikerül,
 Átvirrasztott pillanatba ne merülj,
 S teljesületlen vágy lelked ne marja!

Gombostűre tűzött bogár szemében
 Az angyalarcú sátánt megláthatod
 Áldatlan állapotban, hogy bazsalyog.

Ha kell, – még Istenig is látok ébren,
 Bár hullik egyre mind az, ami áldott
 Mint imakönyvből, a préselt virágok.

Bor tüze éltet, a fájdalom tompul,
 Dalt dudorászna nyűtt szőlőlevél!
 Hátba támadhat a sors keze orvul,
 Borból a hit szól, igazság beszél.

Én bírok a borral, a bor bír velem:
 Szentséges nedű,- örök szerelem!

László Zsolt
Waterloo-t majd holnap játszunk...

Ez egy ilyen kor. Az ember már 40 év körül gerincfájdalmakkal, lumbágóval küszködik. Több marék gyógyszer heteken át, majd irány a szakorvos. Ezt az utat végigjárva üldögéltem a kórház folyosóján. Feltűnő volt, hogy nagyon kevesen várakoznak. A várakozók is föl-alá járkáltak. Az ablakok párkányát tapogatták, majd ajtótól ajtóig csoszogtak. Furcsa volt ez a kórházi folyosó. Valami belülről azt súgta, hogy nem jó helyen várakozok, de erényeim egyike a mohóság mellett a türelem. Vártam a fehéren vakító hideg folyosón, és elém állt egy két méter körüli, sovány, papírcsákót viselő férfi. Végkép bebizonyosodott, hogy nem jó helyen járok. A papírcsákós megállt előttem, egy jó nagy staneclivel a kezében.

– Kő keksz? Ha kő, ha nem, én szívesen adom, mert én vagyok Napóleon, és nem tartok semmitől, csak a sűrű hóeséstől félek. Nagyon félek a hózivatarban, de eddig minden csatát megnyertem, kitartó vagyok és mivel nem vagy ellenség, visszatérek hozzád, mint hű csatársamhoz, és pár marék keksz után megtervezük a stratégiát. Ok? Addig is pihenj, és készülj a sorsdöntő ütközetre.

Megrökönyödtem, de további hezitálásra nem volt lehetőségem, mert kitárult egy ajtó, és kihömpölygött rajta egy húshegynyi ápolónő. Mentében szinte szelet kavart. A folyosó pár maréknyi pora örvénylett körülötte. Rám nézett furcsa kékszürke hatalmas bagolyszemével.

– Az Úr is csatára készül? – fordult hozzám földrészeket is beárnyékoló arcfeületével.

– Nem, én nem készülök csatába. Én derékfájással vagyok itt.

– Akkor az Úr rossz helyen jár, ez az elmeosztály, illetve a harcmező. Az idegosztály egy szinttel lejjebb van. Kérem, hagyja el ezt a harcedzett csapatot, menjen le a civilek közé.

Kérésének villámgyorsan, menekülésszerűen tettem eleget. Mögöttem recsegve húzódtam be az elmeosztály mágneszáras ajtaja. Mégsem bírtam ki, hogy ne nézzenek vissza, és egy-két mondatot még ne hallgassak meg az ajtón túlról. A nővér magához intette a magas sovány férfit. Átölelte, arcát gyöngéden megsimogatta.

– Drága Napóleonom!

– Most beveszed minden gyógyszeredet. Waterloo-t majd holnap játszunk, és megígérem neked, hogy szárnysegédként mindvégig veled leszek. Tehát holnap Waterloo... Ha elesel a csatában, megígérem, hogy hóesésben nem temetünk el.

Melyik úton?

Z. már késői gyerekkora óta eszményítette Jack Kerouac-ot. Az „Úton” című regényéből oldalakat tudott fejből idézni. Elhatározta, hogy bejárja az országot, ahogy Kerouac is tette Amerikában. Elbúcsúzott hát szüleitől, akiktől nem kért, de nem is kapott volna semmiféle anyagi támogatást nagyszabású kísérletéhez, az országgláshoz. A társasházi képviselő ugyan többször is biztosította támogatásáról, de az sajnos elmaradt. A nagy cégek teljes és támogató együttérzésüket fejezték ki, a média pedig folyamatos jelenlétet, tudósítássorozatokat ígért. Az ígéretetek ígéretetek maradtak. Z. mégis elszánta magát az indulásra. Terve szerint, mert tervek nélkül országok és még vágyak sem létezhetnek Ludaspunától Dióshereverőig szándékozott vándorútjába kezdeni. Eljött a nap, és mint az eszményített Kerouac csupán egy öltő ruhában és egy, a múlt századból visszamaradt sétapálcával a kezében indult útnak. A szovjet hadsereg hagyatékából származó szumkát sem hagyta el. A szumkában csak egy üveg ásványvizet cipelt, melynek palackjára rányomtatták, hogy az magyar termék. A palack alján viszont az is szerepelt még, hogy palackozta X. Y. Kft, Made in China. De ez a nemzetköziséget tükröző kettősség csak felerősítette önérzetét, és erőt adott az útra. Az utak, melyek néha egybe futnak, és sosem fogynak el. Z. mégis rátalált az egyetlen útra. Nehéz, küzdelmes körülmények után történhetett ez így, hiszen olyan nehéz megtalálni az egyetlen utat, ha csak egy út van. Z-nek sajnos kettős látása volt, ezért mindvégig abban a hiszemben gyalogolt tovább, hogy az ő általa választott úton halad. Holott egy út esetén nem nagyon akad választási lehetőség. De bármilyen hihetetlen is, a kettős látású Z. az egyetlen útról is letévedt. Nem tudni, hogy az egyetlen útról hogyan lehet letévedni. Talán nem is lehet. Utólag már tudjuk, hogy ez nem történhetett így, de hozzá kell tennünk rögvést, hogy történhetett volna így is. A kettős látású Z-t nem zavarta tévedése az egyetlen úton, hiszen mindvégig abban bízott, hogy egyszer csak szembe találkozik Jack Kerouac-kal.

Játszótér

Minden nap szinte ugyanaz a végtelen nyárban. A gyerekkor örök. Kellemesen lengedező szél és félárnyék. A homokozóban mindennap fellángol a játék. Ismerős arcok. Építkeznek a lágy homokban és civakodnak. Rálépnek egymás lábára, kezére, beletenyereznek egymás hasába és ordítanak. Aztán kibékülnek, és folytatódik a játék. Az egyik sarokban múzeum épül, könyvtárral és az építmény felett meg-egyeznek, hogy majd ki lesz az igazgató. A homokozó oldalában vasútpálya domborodik, amit koncesszióba adnak nagy kiabálás és káromkodás közepette. Aztán a

homokozó közepére magasztják a központi bankot, és kikiáltják egy-két pofon után a bank elnökét. Elkészül a rendőrség épülete is. A kapitány személye körül ismét vita támad, de ők megoldják ezt is, behomokozott kezükkel port kavarva szavaznak és választanak. Épül homokból egy miniország minden nap, de az éjszaka leple alatt a homokozó mindig kisimul, valaki, vagy valami mindig elegyengeti. Lehet, hogy ő az Isten?... Nem tudni, de minden nap kezdődik előlről, mindig és minden újra. Csak a homokozó szélében üldögélő egyke, aki író-t játszik, az nem épít semmit. Szándékát mindegyik játszótárs már régóta ismeri. Gábrriel arkangyalt egyikük sem akarja vele együtt megépíteni. Keveslik, vagy éppen soknak találják hozzá a homokot és egyéb feltételeket. Így a játszótér írója magányos...

A homokozó széléről elnézem őket. Reakcióik, viselkedésük néha megdöbbentő, viszont nagyon szórakoztató. A homokozóban zajló események ismétlődnek. A játszótér állandóságát a belső változatosság oldja fel. Csak nézem őket, és nem szólok bele semmibe. A szerepek el vannak osztva. Jobb nem szólni, tenni és beavatkozni sem érdemes. De jó figyelni és tanulni a homokozó szélén üldögélve ezt az örök gyerekkort és az idő megnyúlt csóváiba futó játékot. Szeretem őket akkor is, ha már nem játszhatnak velük. Egyívásúak szinte mindannyian. Betöltötték már a hetvenet...

Terek

Györffi Réka
Faóriás

Sziklák üstökét markoló,
 feszítő gyökeret eresztő,
 zöld lángolással lázadó,
 faóriás már menni készül.

A víz folyását csobbanó
 tört ágbogával megrekeszti,
 a víztükör magához húzza.
 lombos tavaszba nem ereszti.

Hajnal előtt

A hajnal előtt megtorpanó kedvét
 horzsolja új nap fénye,
 a Holdhercegnő elbukott, s
 föld mélyén szunnyad ezer híve.

A sápadt fényű csillagok
 szemét lezárja éjszakára.
 Gyászos nekik a pirkadat,
 fölkapnak éjszín paripákra.

Télvonat

A fölös olaj lecsorog,
 talpfák közé hullott, mi nem kell,
 s e módon jobb sorsra jutott.
 Lent kavarog a félhomály.

A kerek csak csikorognak.
 Monstrum a sínen rajthoz áll,
 szikraesőben toporog,
 telik velünk a bádognakztni,
 s egy-egy félőruilt napsugár
 próbál a por nemespenészen
 át a fülkébe mosolyogni.

Fiktív gépezet

Kelemen Erzsébet
Alkotói küldetéstudat

A hetvenéves Pósa Zoltán műveiről

A Magyar Írószövetségben 2018. november 14-én köszöntöttük a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével kitüntetett Pósa Zoltán József Attila-díjas költőt, író 70. születésnapja alkalmából.

Pósa Zoltán meggyőződése, hogy a valódi irodalomnak küldetése, missziója, metafizikai üzenete van. Az írást pedig olyan képességnek tartja „amit az ember nem kiharcol [...], nem kiküzd saját magának, hanem megadatik. [...] Az Istentől kapott talentumokat nem herdálhatjuk el.” A költő a kapott isteni adományt valóban megsokszorozta: az immár harminc önálló kötetével (regényekkel, elbeszélésekkel, versekkel, monográfiával, interjúregénnyel) és a több mint négyezer tanulmányával, kritikájával a magyar irodalom meghatározó alakjának számít.

Irodalmi pályáját versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezőmód végigkíséri életművét. Lírájának tematikus szervezőelemei a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a magyarság sorskérdései, a szenvedés motívumával a halál, a szorongás és a groteszk létmeghatározás, valamint a hitvesi szerelem. Ezek az elemek jelen vannak szinte mindegyik verseskötetében.

„Múlt és jövő / Metszéspontján / Végtelenre nyújtott / És soha jelenként / Nem észlelt pillanat / Örvényében élünk” – írja *A fehér bohóc feltámadása* című kötet nyitó ciklusának Borges-hommage-ában, amely azóta nemcsak a költő egyik valamóssá nőtt mondatává vált, de filozófiai bölcsességet sűrítő aforizma is. A költemény két ellentétes pólusú strófájában lakonikusan sűríti az időbe (s hozzáfűzhetjük: a térbe) zárt lét végtelenre nyitottságát: a halál nem lezárása, hanem kezdete az életnek, egy olyan örök és új dimenzióknak, amelyben megszűnnek az idő- és térbeli korlátok. Múlt és jövő metszéspontján állunk akkor is, amikor az *Egy az Isten* című kötetét olvassuk, hiszen a költeményeket elemezve megtapasztalhatjuk a pillanatot megragadni próbáló alkotói attitűdöt, amellyel a költő az örök jelent, a végtelent aposztrofálja. Pósa Zoltán ugyanis azon kevés költő közé tartozik, aki nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik. Feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világegyetemben, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelenlévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e világon élet és halál pólusai közé szorítva.”

Az *Egy az Isten* című kötet nyitó ciklusának címével axiomatikus tömörséggel megadja erre a választ: *Hidat verni embervilág és Isten birodalma között.* Ennek

imperatívuszát követeli meg önmagától, hogy ezáltal az olvasó is részesülhessen a tisztánlátásból. Belső parancsként éli meg küldetését, amelyet minden körülmények között teljesíteni kell. Ahogy az *Alászállás* című versében a vizualitás képi erejét felhasználva verzálissal írja: „ALÁ KELL SZÁLLANOD / A HEGY TEJÉRŐL / AHOL TALÁLKOZTÁL / ISTEN IGÉJÉVEL / MEGTALÁLTAD JÉZUST / A TESSTÉ LETT IGÉT / ÉS A LÉLEKKÉ LETT / TESTNEK ÜZENETÉT / DE HA OTT FENN MARADSZ / MAGADBAN EGYESÜLSZ / MINDENSÉG URÁNAK / ÖRÖK PARANCSÁVAL / S NEM VISZED EL A SZENT / IMÁT AZ EMBEREK / KÖZÉ, ELKÁRHOZOL.” Ennek fényében értelmezhetők lírájának meghatározó jegyei, szervezőelemei: a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a metafizikai kijelentések is.

Verseiben egyes motívumok a gonosz evilági uralmát, a sátán testet öltött valóságát jelenítik meg, amellyel szemben a legnagyobb erőnek a hitet tartja és a lelki-szellemi megmaradásunkhoz szükséges morális küzdelmet. Ehhez kér segítséget, erőt a Szentháromságtól és (a csíkiak és csángók elnevezését használva) Babba Szűz Anyától: „Isten szép leánya / Székelyföld virága / Jézus édesanyja / Babba szűz Mária // Mentsetek meg minket / Szentek háromsága / És isteni anya / Világ királynéja” (*Óh lélek, szent lélek*).

Költészetének jellegzetessége még, hogy a bibliai motívumok és történetek, a kereszténység alapfogalmai, teológiai terminus technicusai, valamint a középkori legendák természetes módon kapcsolódnak össze napjaink történelmi valóságával, a magyarság sors történetével.

A hit és a lét metafizikus lényegének föltárására mellett a másik missziós feladatvállalása a nemzet erősítése. Hiszen ha meg akarunk maradni a történelmi viharokban, erősíteniünk kell a magyarságtudatot. A magyarságmotívumok, a nemzeti sorskérdések így meghatározóan jelen vannak a költészetében. Szinte átszövik az egész tematikus versvilágot. „A valamirevaló költő, vagy író – írja egyik valomásában – saját korának társadalmi, szociológiai kérdéseit, gondjait, problémáit rekonstruálja műveiben a lehető legkoncentráltabb sűrítéssel, a teljesség igényével.” Ő ezt teszi. Így íródik bele a verseibe a megcsonkított ország „ősfájdalma”, a határon túli magyarsággal vállalt sorsközösség nemzetföltő és nemzeterosztó emberi magatartása és a nemzeti identitás kérdései Csíksomlyó, Gyergyószárhegy, Gyimesbükk, a Hargita-hegység és Székelyföld legmagasabb hegycsúcsa, Madarasi-Hargita, valamint Kézdiszentlélek, Nagyvárad, Parajd, Székelyudvarhely és Szováta helyszínekkel. S a csíksomlyói Szűzhöz, a Napba öltözött Boldogasszonyhoz, a Babba Máriaéhoz fohászkodik (lásd *A fehér bohóc feltámadása* című kötet *Erdély! Erdély! Erdély!* című versciklusát). A lírai én imáját az egység utáni vágy szervezi („Nem szór szét bennünket többé idegen szó”), a szeretet kiteljesedésének, az agapének a látomása vezérli: „Magyar s magyar közé nem ver éket senki.”

Rónay László a *Magyar vagyok* című verseskötet ajánlásában kiemeli, hogy Pósa Zoltán „erkölcsi igénye, értékközpontú költeményei miatt érdemel figyelmet.” Nemzedéke egyik legetikusabb lírikusának tartja, aki lelkiismeretvizsgálatra indító költészetében „mély felelősségtudattal éli meg napjaink morális válságát” (Új Ember, 1996. március 31.). A *Csíksomlyói Móriában* a lírai én az erkölcsi megújulás mellett a magyar nyelvért is fohászkodik. S ezt a költői beszédmódot bibliai utalásokkal („ős-Káinoktól ne rettegjen Ábel / Kerüljön el minket a nyelvrontó Babel”), a különféle textusok egymásra és egymásba játszásával, az avantgárdra és posztmodernre egyaránt jellemző vendégszöveg-technikával formálja meg („nyelvében él a nemzet”; „a magyar nyelvben él a magyar nemzet”).

Pósa Zoltán lírai műveiben a teremtőjével dacoló balga embert is bemutatja (*Ózonlyuk*), a jövő nemzedékével kapcsolatos társadalmi felelősség problémáját is érinti. Az éghajlatváltozás, az elsivatagosodás, a globális felmelegedés, a folyók és talajvízrétegek elszennyeződése, a szélsőséges természeti jelenségek növekedése, az árvizek, az Egyenlítő menti és trópusi erdők pusztulása ugyanis mind-mind a környezetvédelemre és az ökológiai problémák etikai vonatkozásaira hívják fel a figyelmünket. Az ember kulturális és erkölcsi válsága is megköveteli a fejlődési modell felülvizsgálását: át kell gondolnunk a gazdasági célok értelmét, hogy helyreállítsuk a működési zavarait, torzulásait. Hiszen nem pusztíthatjuk a környezetünket következmények nélkül. A *Szmog* ciklust bevezető mottóban egy öreg indiánnal azonosulva erre hívja fel a figyelmet a lírai én: „HA MAJD MINDEN ERDŐ KIPUSZTUL / MINDEN MEZŐ PUSZTÁVÁ LESZ / MINDEN FORRÁST MEGMÉRGEZTEK / TALÁN VÉGRE RÁÉBREDTEK / HOGY A PÉNZT NEM LEHET MEGENNI!!!”

Az emberiségnek tehát újra fel kell fedeznie az értékeket. A természet értékét is. Hiszen a különböző fajok mellett az élettelen környezet is önmagában rejlő értéket hordoz, amely megelőzi ennek az ember által történő elismerését. „Ez az önérték alapozza meg a léthez és a létük tiszteletben tartásához fűződő emberi kötelességeinket” – írja Harsányi Pál Ottó (*A globális felelősség kérdései*, 2002). Ennek a felelősségnek a hiánya és következménye rekonstruálható az *Egy az Isten* kötet *Szmog* című versciklusában: „ónhamu pereg” (*Szmog*); „KIÉG A FŰ APAD A TÓVÍZ / ZIZEG A TÖPPEDT LEVÉL NYÁRON” (*Ózonlyuk*); a futóhomok „TOR-KOMAT KAPARJA / ORROMAT CSAVARJA [...] LASSAN ELKORHADOK / TŰDÖM ÜSZKÖSÖDIK (*Futóhomok*); FEHÉR HOMOKSZEMCSE / CSOROG A SZEMEMRE (*Allergia*); „SZÉTMORZSOLT SZEMEK” (*Etna*).

Ezért fohászkodik a lírai én a *Tavaszb*ban egy megtisztult életért: „Istenem, megváltóm / Ments meg önmagunktól”. Az új élet reményét jelző tropikus című *Tél*-ben pedig már az abszurditásig fokozódik a kérés: „ISTEN SEGÍTS MINKET / TARTS KÉRLEK MÉRTÉKET / TE URAM HELYETTÜNK.”

S hogy életművének tematikus szervezőelemei mennyire áthatják, erősítik, kiegészítik egymást, mindezt *A fehér bohóc feltámadása* kötetzáró verse is igazolja: a *Magdalénában* a lírai én és a bibliai Mária Magdolna alakja elválaszthatatlanul összefonódik. Az érintetlenség és a szennytől érintettség motívumának összekapcsolásával permanens párhuzamot teremt az immár kétezer éves múlt és a jelen között. A hatalom, a gonosz örök csábítása az író, a költőt is megkísérti: „Csak dicsérj diszkréten / Minden írásodban / és tiéd palotám / Dús kincses kamarám”; „E csodás, dús kincsek / Gazdája lehetnél / Ha engem követnél”; „Hogyha engem szeretsz / És csak engem követsz [...] Te lehetsz a világ / Médiacsászára”. Jézus a pusztában kemény szavakkal küldi el a kísértőt, Mária Magdolna a Mester lábához, a költő egy kápolnában Krisztus oltárához borul le sírva: „Uram, ó irgalmazz / Én bűnös lelkemnek”. A hűség és tisztaság jellemző jegye ez: még a csábítások meghallgatása, a gondolatban vétkezés is mély bűnbánatra készíteti a lírai ént. A csábító felajánlásokkal lehet, hogy gondolatban néha foglalkozott („Szédülten bolyongtam, / Aranylabirintban / Talán meginogtam”), viszont sohasem szolgálta a bűnös hatalmat. Akár Hamvas Béla bohóckaraktere: „A hatalmi örületen kívül áll. A történeten kívül. Pótolhatatlan ember. Páratlan ember. [...] Nem hódol meg senkinek”. Sőt, mindig bátran vállalja az eszméit.

Pósa Zoltán e nyíltságát, „a kötelezően ateista világban” bátor helytállását emelte ki Jókai Anna is (*Katabázis nélkül nincs katarzis*, 2008).

Pósa Zoltán kötetében a határon túli magyarság sorsáért aggódó és a nemzetet erősítő, védő alkotói attitűd mellett a szűkebb patriotizmus is jelen van: a gyermek- és ifjúkorának városa, Debrecen mindig az igazi otthont, a hazaérkezést jelentő számára.

Debrecenben az érettségire készülő tanítványaim nemcsak a regionális kultúra témakörében találkozhatnak Pósa Zoltán nevével. *A Miben hozott újat Petőfi Sándor a magyar költészetben?* kérdést tárgyalva Radnóti és a kortárs irodalomból egyetlen meghatározó példaként Pósa Zoltán neve, költészete mindig szóba kerül. S hogy miként? A hitvesi költészet Petőfi lírájával jelenik meg az irodalmunkban. Bár korábban (és később is) voltak költők, akik verseikkel a feleségükhöz is szóltak, ezek viszont csak egy-két alkalmi megnyilatkozások csupán. Petőfi, Radnóti és Pósa Zoltán költészetének viszont meghatározó eleme a hitveshez szóló vallo-más. Pósa Zoltán minden kötetében szentel legalább egy ciklust az egyetlen nő által ihletett verseknek, Barna Mártának, a szeretett feleségnek. A filia mellett a szeretet legmagasabb fokát, az agapét is megjelenítő harmonikus hitvesi vallomások ezek, a szeretet-szerelem legszebb lírai lenyomatai.

A mélyen lírikus mellett azonban ott van a prózaíró Pósa is, akinek számos nagyregénye, (ahogy ő nevezi) megaregénye is megjelent. Gondoljunk csak az *Aranykori tekercsek*re, vagy az ezzel úgynevezett regényfolyamot alkotó *Mene-*

külés négy sávon és a *Mediterrán tintabúra* kötetekre, vagy a legfrissebbekre, a *Seminoma avagy kórház a város közepén* és a *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* című nagy művekre. De jelentős alkotás a *Lila tricikliturgia* is, aminek a címe avantgárd szóalkotási módot jelez: a tricikliből és a liturgiából nyelvi leleménnyel, egy szófonattal alkotta meg a kötetcímet. S négy lezárt kézírata is hamarosan napvilágot lát: *A falzettós profidalnok* megaregény, a Boccaccio-féle Dekameron-fűzésű alkotás, *Az ezerkettedik avagy az első éjszaka (Mesék a csodálatos Kelet világról)*, a vers és próza sajátos ötvözetét megvalósító *Átjárás* című mű, valamint a *Szeriregény*.

A regényeket elemezve a monográfusa, a szintén népszerű regényíró, Gáspár Ferenc megállapítja, hogy „Pósa szereti a balladaszerű kihagyásos szerkesztést” („az olvasó fantáziájára bízva a rések kitöltését”), valamint a városok részletes leírásával is szívesen él. S gyakori nála a retrospektív alkotói mód, valamint a filozofikus körmondatok és az irodalmi, filmtörténeti utalások. A monográfiájában (*Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete*) a Pósa-művekből csalhatatlan érzékkel emeli ki a legszebb részeket: „megtanulod szeretni az egész országot a hegyeken túl is, és nagyszüleid fájdalmát átérzve siratni kezded ama kilencven éve ránk mért csonkaságot, amelybe belenyugodni soha nem szabad igazán. És ez a közös kín, azáltal, hogy látszólag röghöz köt, szabaddá tesz, mert általa tudod, hogy ez a föld a tiéd, és mindig is a tiéd, a tiétek lesz, akik ugyanazt a nyelvet beszéltek, amelyre majd a gyermeked megtanítod” (Pósa, *Az ifjúság maradéka*).

A váteszszerepet, a profetikus (jóslatszerű, látomásszerű) küldetéstudatot, a látomásos költészetet általában a romantikus alkotók tevékenységéhez kapcsolják, pedig a gyökerei az ókori görög irodalomhoz és filozófiához nyúlnak vissza (lásd Homérosz, Hésziodosz, Pindaros, Szókratész, Platon vátesz-költői alakját). Sőt, a váteszszeme újra és újra feltűnik az irodalomban és a filozófiában egyaránt: „ahol költői, gondolkodói, sőt tágabb értelemben értelmiségi tevékenység történik a háttérben, mindig jelen van akár tagadva, elfeledve, akár öntudatosan vállalva – írja Bertók Éva.

Pósa Zoltán azon kevés író-költő közé tartozik, akikre az alkotói küldetéstudat, a vátesz-költői magatartás jellemző. Tudja, hogy Szent István királyunk Máriának ajánlotta az országot, az ő védelmére, pátfogására bízta a nemzetet, ezért hittel, vátesz-költői lelkülettel vallja: „ez a föld a tiéd, és mindig is a tiéd, a tiétek lesz.”

Pataki István
**a selyembárány
 szabadulására**

a hajnali homályban
 seggenülő hodályban
 nekinyomult falának
 gömbölydeden falánkan

hodályának ajtaján
 hová fejem hajtanám
 éhen-szomjan bégetett
 hallgatva az éneket:

„jer szabadba szép faggyúsom
 rotyogásra vár a húsom
 telj meg vele szegény árva
 míg a többi vár sorára

hű pulimat meguszítom
 nyíló kelyhet megpuszilom
 puszilgatom amíg bírom
 nyílik-zárul kehely, szirom

ha mindened tágra tárod
 megsimogat jó bojtárod
 etetésed meg se kottyán
 heverészhetsz jóllalkottan”

**bevetés előtt a
 mindennapi betévőjért**

búbosnak búbosa
 búbos kemencéje
 kemencének fala
 ó ahogyan lépked
 türemlik hullámszik
 befűtésre várva
 mint nyárfateknőben
 kidagasztott tészta
 nyersen is majszolom
 a gömböly dagadót
 duzzadjon is minden
 kemencébe való

a bevetés előtt
 jó kemence őre
 a türemlő falnak
 állva nekidőlve
 kemence szájánál
 az irányt mutatja
 büszkén meredezve
 a szénvonó rúdja

egy óvatos hölgynek

ne törődjön azokkal
 kik javíthatatlannak tartanak
 nem viszem oda
 ahol a part szakad
 se omló hídra
 matasson rajtam
 úgy mintha javítna
 hiszen látja
 az út szélen
 ama jármű is
 javíthatatlannak tűnhet
 alája mégis
 alája befeküdtek

játsszunk

– *altató helyett*

padlásomon menyétek
 görgetik diómat
 ideleln is pörgetik
 menyétderekúak

játszatok csak játszatok
 bátran önfeledten
 az sem baj ha sosem jön
 álom a szememre

intelem egy csípőnadrágos hölgynek

ne rángasd gyönyörűm
 nadrágod folyton
 ne cibáld
 felfelé vissza
 csípőd ívére
 hadd csússzon csússzon le
 forrjon a hím vére
 essen csak essen le
 zizegve hessenve
 mint levél a fűre
 (a gravitáció is érvényesülne)
 nyelje el vágyam örvénye
 éljen a szabadesés
 a természet
 és természetem törvénye
 ne tégy ellene
 engedd el gyönyörűm
 engedd el
 (ami alatta marad – lesegítem
 ujbeggyel-heggyel)

poetica practica

azóta mondogatja
 hogy nyitott könyv
 mióta benne volt könyvjelző
 igaza lehet
 hasonlatos új kötetemhez
 nyomtatás előtt
 át kell nézmem
 bár tudom régtől
 hova kell a vessző
 ékesre az ékezet
 a simítás mégis
 lényeges művelet
 miként a tördelés szellősen

ne is lazán
 ne túl tömötten
 a behívó előszó
 rezdülő bimbó
 s a fülszöveg
 fülébe suttogott üzenet
 és éppúgy kézbe veszem
 mint az első példányt
 jöjjön a rácsodálkozás
 a simogatás
 első és hátsó borítóján

sic non transit gloria

dicsőségben terjeszkedett
 három tenger mosta partját
 míg költői terpeszkedtek
 sok-sok múzsa seggepartján

befogadott néhány népet
 a múlandó dicsőségben
 s addig-addig dédelgette
 míg fogytán lett saját népe

kiket költők fogadtak be
 hálát adtak mind az égnek
 többszörösen is nyomottan
 sosem voltak kisebbségben

még ha hűtlenek is lettek
 alávaló alattvalók
 nem lázadt fel egyikük sem
 megtértek mind felül s alól

gyereket is szültek olykor
 jó költők jó nemzetének
 s dicsőségben terpeszkedve
 zengi őket sok-sok ének

Madarász Imre

„Párducos” paradoxonok

A Tomasi di Lampedusa-„ügy”

„A *Párduc* sikere Olaszországban példátlan volt.” Egyszersmind azonban: „Az olasz irodalom történetében soha, egyetlen regény sem keltett annyi vitát, szíttott fel annyi szenvedélyt, indított el annyi perlekedést, mint *A Párduc*.” Mindkét megállapítás ugyanazon könyvben – David Gilmour bio-monográfiájában –, sőt ugyanabban a fejezetben, egymástól alig pár lapnyi távolságra található.¹ Ez már maga paradoxon. De csak az első, a kiindulópont. Innen mozdulva – hátra és előre: az okot és a következményeket keresve – sokat találunk még. Az alábbiakban ezek közül igyekszünk megvilágítani a szerintünk legfontosabbakat. E sorok írójának a regényről régebben megjelent már egy tanulmánya – *A legyőzött nagyvad szemével*, a 2003-as „Örök megújulások” című kötetében –, melynek témája, alcíme szerint, *A Risorgimento ábrázolása Giuseppe Tomasi di Lampedusa A Párduc című regényében*²: az ott csupán érintőlegesen tárgyalt utóélet, hatástörténet („fortuna”) alapvető kérdéseit próbáljuk füzérbe rendezni, látszólagos és valós paradoxonjainak logikáját megtalálni.

A Párduc (Il Gattopardo) betörése az olasz és a világirodalomba nemcsak erejével, de váratlanságával is robbanásszerű volt. A Gilmour emlegette „előzmények nélküliség” kétszeresen érvényes rá: az író letről tört fel, és kívülről tört be a kortársi Parnasszusra, az ismeretlenségből, a névtelenségből jutva fel ama Hegy csúcsaira, nem csupán életében képletesen eltemetett tollforgatóként, hanem immár valóságosan is halott emberként, a tényleges sírból feltámadva aratott posztumusz dicsőséget. A névtelenség annyira szó szerint értendő, hogy amikor a regény felfedezőjének tartott Giorgio Bassani, a Feltrinelli könyvkiadó sorozatszerkesztője (a *Finzi-Continiék kertje* nálunk is ismert szerzője) Elena Crocétól megkapta a „névtelen gépiratot”, és megkérdezte a nagy Benedetto Croce lányát, van-e mégis információja arról, hogy ki írhatta, az „irodalmi ügynökként” tevékenykedő hölgy azt válaszolta, nem tudja, talán „valami szicíliai öreglány”.³ De ha ismerte volna Tomasi nevét, mint irodalmár akkor sem mondott volna neki semmit az amúgy patinás, sok évszázados (a legendárium, családfakutatók által megerősített tradíciója szerint az ókorig visszavezethető) főnemesi (hercegi) családnév.⁴ Hiszen egész életműve hatvanesztendőskorában, 1957-ben bekövetkezett halála után látott napvilágot.

Tomasi „céhen kívülisége” vagy, az anglista (egy kétkötetes angol irodalomtörténetet is hátrahagyó⁵) alkotónak kedves szóval, „outsider” volta, s még inkább

pályatársainak sznobizmusa is felelős volt azért, hogy az „oeuvre”-ből s benne a remekműből „síron túli iratok” lettek, Chateaubriand memoárjának címét pontosabban idézve, „emlékiratok” is, melyek egyszersmind vádiratok az irodalmi kaszt-gőg és kirekesztés ellen. *A Párduc* a legmeggyőzőbb cáfolata annak a komformista és (újfent) sznob közhelynek, hogy az a nagy író, akit nagy író-társai annak tartanak. Már Schiller figyelmeztetett (a *Wallenstein*-drámatrilógia prológusában), hogy a sokat idézett „aki kora legjobbjainak / Eleget tett, minden időknél élt” a színművészet igazsága, „Míg a szobormű s a költő dala” esetében, mely „Évezredek múltán is él tovább”, az „Utókor... koszorúz”.⁶ Elio Vittorini a Mondadori kiadó nevében utasította vissza a kéziratot még szerzője életében, és az író halála s a könyv 1958-as világrajtja után is konokul bizonygatta tarthatatlan „igazát”, próbálta igazolni elhibázott döntését (helyesebben az elhibázott kiadói döntést megalapozó, rövidlátó szerkesztői véleményét).⁷ Alberto Moravia balos „társutasként” visszhangozta az Olasz Kommunista Párt álláspontját, miszerint a regény „jobboldali”; Vasco Pratolini esztétikai konzervativizmussal vádolta; Giuseppe Ungaretti hasonló pálcatorésével arra mutatott példát, hogy egy élvonalbeli lírikus kritikusi értékítéleteit korántsem szabad túlértékelni; a Vittorinihez hasonlóan szintén szicíliai „földiben”, Leonardo Sciasciában legalább volt bátorság kezdeti elmarasztalását „nyilvánosan visszavonni” (vagy ez csak egy újabb „trasformismo” lett volna?).⁸

Másfajta előítéletek is nehezítették *A Párduc* befogadását „in patria”. Az egységes Olaszország centenáriumának előestéjén sokan az ünnepi-dicsőítő hangvételt hiányolták belőle, a főhős, Fabrizio Salina herceg kiábrándultságát összetévesztve dédunokája, az író szemléletével⁹ (ezzel tipikus és gyakori értelmezési hibát követve el). De a „provinciális”-szigeti (és „elszigetelt”) csőlátás vádja sem tette kedvesebbé a művet a szicíliai lokálszovinizták szemében, és pedig ugyancsak a Don Fabrizio által, legélesebben szintén az V. fejezetben, a Chevalley torinói küldöttel folytatott vitában kimondott szavaiért a „lusta”, „álomba” és „nirvánába” szédült, „halálvágó”, „öreg” és „elmaradott”, változni nem tudó és nem akaró Sziciliáról.¹⁰ A regényben Szicília kritikája legalább annyira Sziciliára irányul, mint Sziciliából a „piemontizációra”.

A Risorgimento-ellenes reakciósság vádja azért is tarthatatlan, mert *A Párduc* korántsem a Bourbon-nosztalgia regénye, az még Don Fabriziót sem jellemzi. Továbbá mert a herceg bírálata sem fordul – és még kevésbé a regényíróé – Garibaldi, Mazzini és a többi demokraták ellen.¹¹ (A „Don Peppino Mazzini” névváltozat a Don Fabriziótól megszokott gúny leleménye – akárcsak a Marxra, vagy épp saját magára tett lekicsinylő-csípős jellemzése –, nem elvi ellenérzésből fakad.¹²) A bírálat célpontja inkább a győztes piemonti monarchia, s legfőképpen híveinek „accomodamento”-ja (Füsi József műfordításában „egyezkedés”, a későbbi olasz

politikai nyelvben „trasformismo”, a regényremek nyomán „gattopardismo”), melynek lényegét a „romantikus Risorgimento” író-óriása, Manzoni így fogalmazta meg *Adelchi* című tragédiájában: „A győztes megosztozik a legyőzött el-lennel, / az új úrral megmarad a régi is; / egyik is, másik is a nyakatokon ül. / Elosztják a szolgálkat, elosztják a nyájakat...” (Il forte si mesce col vinto nemico, / Col novo signore rimane l'antico; / L'un popolo e l'altro sul collo vi sta. / Dividono i servi, dividono gli armenti...)¹³

(Sokadszor) szokatlanul *A Párduc* hazai kritikai elismerését az irodalmár elit „odi profanum”-jának és népszerűség-iszonyának falait ledöntő világsiker és közönségsiker – a világméretű könyvsiker – idézte elő. A Tomasi-regénnyel a fordítottja történt annak, ami Ariosto eposzával vagy Manzoni regényével (hogy a nagyepikánál maradjunk), melyek külföldön sosem részesültek olyan nagy megbecsülésben, mint odahaza. Jellemző, hogy még az ortodox kommunista Louis Aragon sem osztotta és értette olasz elv- és pályatársai rövidlátását és csőlátását, mellyel nem ismerték föl, hogy *A Párduc* „a század és minden idők egyik legnagyobb regénye”.¹⁴ A külföldnek és a „profán” publikumnak lett igaza a – kétszere-sen – belső „szakmával” szemben.

Nem várt diadal volt az is, hogy *A Párduc* egy letűnt kort felidéző regényként s a kordivatok ellenében lett a jelenkornak (értsd: megjelenése korának) reprezentatív sikerkönyve. Eszmeileg távol maradt a huszadik század közepének „uralkodó eszméitől”, a marxizmustól, a freudizmustól, az egzisztencializmustól stb., művészi-leg pedig a válságregény-regényválság formabontó tendenciáitól. Az olasz kritikusokat Federico De Roberto *Az alkirályok* (*I Vicerè*, 1894) Szicíliai családregénye, az arisztokrata Uzedák „trasformismo”-jára emlékeztette (olyannyira, hogy még plágiummal is meggyanúsították), a franciákat (és Németh Lászlót) Stendhalra (még inkább, mint Proustra): mindketten a tizenkilencedik század klasszikusai. S a „nemes könyvet” dicsérő angol Edward Morgan Forster is megannyi szállal kötődött ahhoz a nagy századhoz.¹⁵ „Ezt a regényt a XIX. században is meg lehetett volna írni, mondhatná a XX. századi regény formabontását, elbeszélő fogásait követelő kritikus... – írta Németh László. – Akik az időszerűséget tartalom-ban s mesterség dolgában mindennél fontosabbnak tartják, elgondolkozhatnak, hogy épp egy ilyen időszerűtlen regény viszi el a pálmát agyonmagyarázott kedvenceik előtt.”¹⁶

Az „időszerűtlen” regény időtlennek ígérkezik: a tizenkilencedik századot a huszadikhoz vitte közel (a jelen problémáinak gyökerét a múltban fedezte fel, a múltat a jelen felől értelmezte, hiszen a múltban játszódik bár, de rólunk is szól a mese), a Novecentót pedig a tizenkilencedik század magaslataihoz és velük, általuk az örökléthez.

Jegyzetek

1. David Gilmour: *L'ultimo gattopardo*. Vita di Giuseppe Tomasi di Lampedusa, Feltrinelli, Milano, 2003, 205., 198. o.
2. Madarász Imre: *A legyőzött nagyvad szemével*. A Risorgimento ábrázolása Giuseppe Tomasi di Lampedusa *A Párduc* című regényében. In: Madarász Imre: „Örök megújulások”. *Születés, újjászületés, feltámadás az olasz irodalomban*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2003, 161–180. o.
3. Gilmour, 164., 172. o.
4. Gilmour, 19–29. o.
5. Giuseppe Tomasi di Lampedusa: *Letteratura inglese*. Mondadori, Milano, 1996.
6. *Friedrich Schiller összes drámái*. Magyar Helikon, Budapest, 1970, Első kötet, 554. o. Áprily Lajos fordítása.
7. Gilmour, 154., 171., 200–201. o.
8. Gilmour, 200–203. o.
Gábor György: Giuseppe Tomasi di Lampedusa. In: *Az olasz irodalom a huszadik században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1967, 427. o.
9. Gilmour, 196–197. o.
Vö. Simó Jenő: Utószó. In: Giuseppe Tomasi di Lampedusa: *A Párduc*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 303. o.
Kristó Nagy István: *Regények, drámák, remények. Pillantás az élő világirodalomra*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1971, 130. o.
10. Giuseppe Tomasi di Lampedusa: *Il Gattopardo*, Feltrinelli, Milano, 1978, 118–127. o.
Giuseppe Tomasi di Lampedusa: *A Párduc*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1975, 253–272. o. Füsi József fordítása.
11. Gilmour, 196. o.
12. *Il Gattopardo*, 12., 126. o.
A Párduc, 20., 269. o.
13. *Il Gattopardo*, 25. o.
A Párduc, 50. o.
Alessandro Manzoni: *Adelchi (1822)*. Rizzoli, Milano, 1976, 134. o.
14. Gilmour, 201. o.
15. Gilmour, 201–204. o.
Németh László: *A párduc*. In: Németh László: *Utolsó széttekintés*. Magvető–Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1980, 276–277. o.
16. Németh, uo.

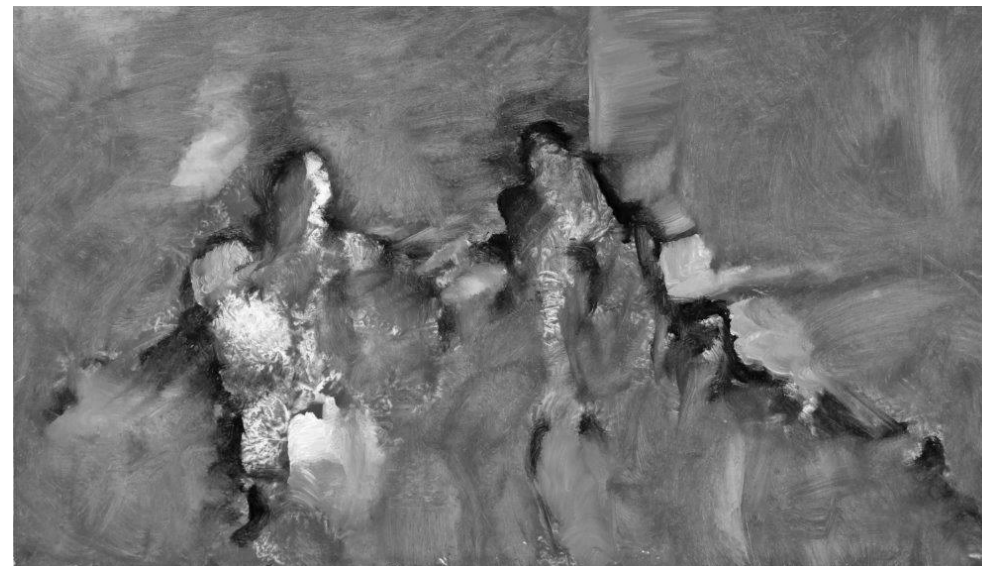
Lipcsei Márta

Pillanatsfelvétel

mi a pillanat, talán a megállított idő
a konkrétumok, a víziók és a meditációk
örvénylő kvantumainak megjelenése
a messze futó képgondolatok szintézise?

a magány és életvágy kozmikus szomorúságában
a világból kizárva, a versbe bezárva
szövöm a mindenséget
mint a pupillák a fényt
keresem a kohéziós középpontot
az ember lehetőségeit
az idő és tér végtelenségével szemben

gondolat és indulat forrásokot fakasztok
hiszem, hogy a töredékesség nem a teljesség hiánya
csak a zaklatott korélmény és világgép
összefüggéseinek megjelenítése

Hegyi átjáró

Felfedezések gondolatai

- 1
 egyre inkább felerősödik
 a haláltudat
 az öregedés átélése
 mint lelassuló evolúció
 a világ újrafelfedezése
- 2
 áöltözetben jár az idő
 a lángoló jelen néha kiabál
 visszaröppen a múlt
 s a jövő új tavaszba száll
- 3
 lélek robbanását
 dióvirág hullását
 por és pókháló fedi
 végül marad a ráncatlan semmi
- 4
 már nincsenek szavak a szájban
 a sok csalódás mindent rendben tart
 vészkijáratot keresünk az imáknak
- 5
 ha széthordott mindent tekintetünk
 éjjel bekapcsolva hagyjuk arcunkat
 hogy csukott szánk mögött
 elhallgatott titkaink vacogjanak

- 6
 a fej mint kő pihen
 életünkben a szél port kavar
 lélegzetünk mint égett avar
 hiányokkal múlik a jelen
- 7
 vizet cserél a bőrünk
 ritmusra csörögnek a kavicsok
 talán a sodrás egy pillanatra abbamarad
- 8
 napfényel locsolod arcod
 emlékezetforrásba fürdeted
 majd újra magadba (k)öltözöl
- 9
 az élet zárt dobozai kinyílnak
 friss kéznyomok, csak száraz homok
 hull, távolság nő s dőlnek a szimmetriák
- 10
 bérelt évszakok, emlékektől megfosztott idő
 a ragaszkodás fája buján lombosodik
 de a sóvárgás hintáját már a tiszta ébredés
 kötelei lengetik

Fehér madarak

„Remény, csüggedés elmúlása
 A levegő halála”
 (T. S. Eliot)

Ha romlik szemünk
 mintha a belső szem
 mégis javulna, mint ahogy
 szétválk a test és a lélek
 mintha halált játszana az élet

míg bennünk emlékviharok dúlnak
 az időn keresztül kivirágzik egy mag
 s a nehéz sötétség szemünkről lehull
 a tegnapi nap kezünkön, ajkunkon
 keresztül bőrünk alatt csontjainkig hatol
 szemhéjunkra írt versek utat keresnek
 fogaink közzé csapódott szavak robbannak
 s talpuk alól fehér madarak tánca játssza a hajnalt

A szeretet szenvedése

„A Szeretet az ismeretlen nagy Név
 Ott, hol szüntelen szövök a kezek
 Lángok letéphetetlen ingét”
 (T. S. Eliot)

Út ismétli lépteinket
 simogatva rejtett követ
 csoda zaj nő a gyökérből
 édes lé cseppen gyümölcsből
 sebeink tejúton járnak
 dédelgetik az ősz fákat
 csillagpor hull a tarkóra
 madár csípés a gerincre
 harmat égeti a szemet
 lelkiismeret szárnyakon
 tűre szúrt pillangó szenved

Mozdulatlanság

„És amit nem tudsz az az egyetlen tudásod”
(T. S. Eliot)

tartanám a levegőt kezemben, mellemben
a ravasz halál fogai már üzennek
kígyóit növeszti testemben
egy jéghegyben alámerülve
mozdulatlanságom lélegzik
a bennem lévő tükörbe nézek
sínek futnak bennem
csipke száaira esnek szét
mintha kvantum összefüggések
lennének a karácsonyi birsalma
és tehetetlenségem között
melyet mint egy égetett cukor
golyót görgetek magam előtt

Nem jutottunk el Mostarba – Csontváry tiszteletére

Pődör György

Kvantum

az idő kegyetlen hűség
egyetlen minden pillanat
sok-sok véletlenszerűség
determináltból kiragad

a megtörténtre visszahat
a még csak elkövetkező
rejtjeles minden tiszta lap
ismeretlen szövegmező

már nem a villamos csönget
a kozmikussá vált tudat
két semmi között a csöndet
lét tölti mint víz a kutat

a véges megáll egy parton
hol szakadozik az örök
koldusnál az utcasarkon
csak egy koszos bögre csörög

Porcelánszonett

Radnai Istvánnak

vödörnyi nedves kaolin
masszaként vár az idő
masíroznak az egyenfigurák
mosolyuk egy karccal kinő
bennük az elvárt mozdulat
megformálta már a Kéz
lelkük kiég a zsenyéző lángban
szól a sablon mint a minta kész
löttyint a kor csipetnyi mázt
magába szív üres pillanat
s a pózra ráég a csillogás
egy kis szín meg takaró dekor
mint egykor most e kor játszik
(bizony hercegem kár a pislogás)

Emlékmetszet

A felejtés
ott kezdődik, ahol a csillagok
végtelenbe rejtik el fényüket.
Már csak sejtés.
Virágról elvesznek illatok,
kis rigónk belül néma és süket.
Szem még keres
felhők szegélyén úszó arcokat.
Örökbe vésett minden mozdulat.
A kép becses,
napkorongra égett gondolat-fonat
amint meg nem írt vers után kutat.
Achátszelet
szineit hazudja fenn az égbolt,
benne festett felhőkkel rétegek.
A vágó nevet,
és magasba száll újra a régvolt
az ikaroszi távol réveteg.
Emlékmetszet,
hol egymásra ülnek mindennapok,
más szín, ami szép, más, ami fáj.
Nem éreznek,
mint elfelejtett kincsen a vakok
nem zavarja őket fény, s a hiány.

Radnai István

A kedvenc csésze

az ünnepek nem csontokon múlnak
új arcot adnak a koponyádnak
az isten mosolyog
nem látszik ami a lényeged volt

a holtak az isten elé gyűlnek
táncol a temető majális
ünnepel a kukásautó
fióknyi műved szellempörkölt

anyád pongyolája vasalt zsebkendő
az isten mosolyog
öltönyök ingek a zsebekben kártya
pénz és nyakkendő számolatlan

nem baj mondja az isten és
megkocogtatja a lélekarangot

Esélyek gombolyaga

ember-létünk a jövő nem lehet sivár
erőnk még rejlik de építeni fogja
a nemzet nem túri a romokat
a történelem ne a bíránk legyen
a jövő istennél van és igazságunk
kincseink nem foghatók kevés túlélni
a tudás szelleme szolgálja az embert
a szeretet nem hideg absztrakció
sorsterhes felhő a jövő
a kemény nappalokat is uralja
nézd a hegyeket a csúcsok kiemelkednek
nézd az embert vak földközében
tudd meg mit jelent a szó örök
mi váltja a szeretet lelkét harminc ezüstre

*
herceg uradalmad a béke
járd be a stációkat is
járd be távoztasd a túlhatalmat
a születés jogara a birtokodban
a fogyasztás keresztjét vedd le rólunk
ámen őrizze a mondat végét

Dörömbözi János

„Se zsoldot, se gazdát, se látszatot!”*Kaiser László munkásságának egy lehetséges olvasata*

„Célom: szolgáljam a szabadságot
szabadságokat
Ha ebben akadályozol
akadályoztok: ölök!”

(Kaiser László: *Kalandor vagyok és tisztességes*)

Praefatio

„Nem szükséges magamról beszélnem, bár ez öreges szokás, és a mi korunkban meg is bocsátják.” (Cicero: *Az idősebb Cato vagy az öregségről.* 9.) A hivatkozott műben az id. Cato okfejtése: „az öregség leghatalmasabb védőfegyvere a tudományokkal való foglalkozás és az erények gyakorlása; ezek ugyanis, ha minden időben foglalkoztunk velük, miután sokáig és sokat éltünk, bámulatos gyümölcsöket teremnek, nemcsak azért, mert soha cserben nem hagynak, még késő vénységünkben sem – ámbár ez a legfőbb dolog –, hanem azért is, mert a jól eltöltött élet tudata és a sok szép tettekre való visszaemlékezés a legnagyobb öröm forrása.” (I. m. 3.) „De nem testi erő, nem testi gyorsaság vagy ügyesség kell a nagy dolgokhoz, hanem belátás, tekintély, véleményadás; ezekben nemcsak hogy nem fogyatkozik meg, hanem még gyarapszik is az öregség.” „A meggondolatlanság ugyanis a virágzó korról, az okosság az öregséggel jár együtt.” (I. m. 6.) Cicero álláspontjának bizonyítására görög bölcselőket, írókat sorol fel, akik öregségükben is elismerésre méltó műveket hoztak létre, aktív szellemi tevékenységük egy ideig tartott az élettel. Vénemberek, „ők olyan munkákban is fáradoznak, amelyekről tudják, hogy hasznát már semmiképp sem láthatják: *Fát ültet, mely gyümölcsöt más kornak terem, mint a mi Státiusunk mondja az Ifjúkori barátok-ban.*” (I. m. 7.) „És nemcsak testünket kell istápolnunk, hanem elménket és lelkünket sokkal inkább. Mert az ész fénye is, mint a lámpa, ha nem csepegtetünk belé elég olajat, kialszik az öregkorban.” (I. m. 11.) „De ne feledjétek, hogy egész beszédemben csak az olyan öregséget dicsérem, melynek alapját az ifjúkor vetette meg. Ebből kitűnik az, amit egykor nagy tetszés közt mondtam, hogy szánandó az az öregség, amely beszéddel védelmezi magát. Hiszen se az ősz haj, se a ráncok nem ragadhatják egyszerre magukhoz a tekintélyt, hanem a becsületben eltöltött korábbi élet nyeri ezt végső jutalmul.” (I. m. 18.)¹

Sokan, köztük Kaiser László is, hivatkoztak Babits ismert soraira: „*Csak én bírok versemmek hőse lenni, / első s utolsó mindenik dalomban: / a mindenséget vágyom versbe venni, / de még tovább magamnál nem jutottam.*” (A lírikus epilógja, 1903) „Egyébként pedig – miről beszélhet egy rendes ember a legnagyobb élvezettel? A felelet: saját magáról. Így hát én magamról fogok beszélni.”² Kaiser hivatkozása e tekintetben Adyra: „*Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolga.*”³ A következőkben magamról is fogok írni, nem csak öregségem és a Kaiser Lászlóval való személyes ismeretségem okán. Egy kultúrát kedvelő és művelő ember munkásságáról értekezve akarva sem feledkezhetek meg az azonosulási pontokról, a közel azonos életkorról, az életünk színteréül szolgáló ország történelméről és mindenkori jelenéről, népe sorsáról, hatalmas időbeli kereteket betöltő nyomoráról, a sorscsapásokban is vigaszt nyújtó virágzó kultúrájáról. A mindkettőnk életútját meghatározó és kitöltő egyetemes és magyar értékekről, egyszerűen kultúráról.

A *kultúra* latin eredetű szó; *cultura*: 'gondozás, művelés; gazdaság; szellemi képzés'. A latin *colo, colui, cultus, colere* jelentése: 'művelni, megművelni, ápolni, gondját viselni'. Cicero e szót már a szellemi műveltség megjelölésére alkalmazta. A szellem, a lélek művelése (*cultura animi*) az ő munkásságában szorosán kötődött a humanitás fogalmához. Az emberiség nemesebbé válása, tökéletesedése céljából művelt tevékenység: nevelés, művelődés, tudomány, művészet, vallás, filozófia, erkölcs. A görög műveltség, a Rómában is honossá vált *paideia* ('nevelés, oktatás, műveltség') eszménye, az irodalmi jártasság, az emberi kiválóság, a lelkek tudománnyal való kiművelése. A neves holland művelődéstörténész, Huizinga a 'kultúra' szót jóval jelentőségtejjesebbnek tekintette, mint a *műveltség* kifejezést. Az európai nyelvekben otthonossá vált 'kultúra' szó e helyen is a civilizációval szemben határozódik meg. „A kultúra elsősorban a szellemi és anyagi értékek bizonyos egyensúlyát követeli.” „Itt a szellemi értékek fogalma a lelki, értelmi, erkölcsi és esztétikus területeket zárja körül.” Lényeges elemnek tekinti az intellektuális, esztétikus szempontok mellett az etikus, spirituális mozzanatokat. A kultúra második alapvonása szerinte az irányítottság, valamilyen eszmény felé való törekvés. Ez az eszmény lehet e világi, társadalmi jellegű: „becsület, tekintély, hatalom, nagyság, de mindez mindig csak mint a közösség tulajdona. Lehet gazdasági jellegű: gazdagság, jólét, vagy higiénikus természetű: egészség. Az eszménykép a kultúra hordozói számára mindig a *boldogulást* jelenti. A közösség boldogulását; itt vagy másutt, most vagy később.” Az eszmény felé való törekvés lehet transzcendens jellegű is. A kultúra harmadik alapvonása: „uralkodást jelent a természetben.” „Kultúráról, mint egy közösség irányított magatartásáról akkor beszélhetünk, ha a természet birtoklása anyagi, erkölcsi és szellemi téren olyan állapotot teremt meg, mely magasabb és jobb, mint az, melyet az adott természetes viszonyok nyújthatnak; ismertető jele a szellemi és anyagi értékek összhangzatos

egyensúlya és eszményképe, melyben a közösség különböző aktivitásai összpontosulni igyekeznek.”⁴

Életút-állomások. Tények. Kaiser László (Budapest, 1953. május 25.–) költő, író, szerkesztő, dramaturg. A budapesti Széchenyi Gimnáziumban érettségizett. Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végzett magyar–történelem szakon (1977-ben), majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar szakon (1979-ben), illetve a Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakán. Dolgozott segédmunkásként, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban könyvtárosként, 1983–85-ig a veszprémi Petőfi Színházban dramaturgként, 1985-től a Pannónia Filmstúdióban, későbbi nevén Videovox Stúdióban szinkronlektorként, évekig szerkesztője volt a *Szinkronika* szakmai újságnak. 1995-től az általa alapított Hungarovox Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője, tanára, mellette 1999-től 2013-ig a *PoLiSz* irodalmi újság egyik szerkesztője, főmunkatársa, 2000-től 2004-ig a *Műemléklap*, későbbi nevén *Örökségvédelem* főszerkesztője, a 2017 szeptemberében a MŰK által újra indított „rég-új” kulturális folyóirat („Új folyam”), a *Magyar Műzsa* egyik felelős szerkesztője (Lovas Dániel és Madár János társaságában). A *Magyar Műzsa* (2017. 1. szám) köszöntője felsorolja az irodalmi lap évszázadokra visszanyúló szellemi elődeit, előzményeit, a kiadványokhoz kapcsolódva kulturális életünk jeleseit.

Kaiser László 1979 óta publikál rendszeresen, folyóiratokban, antológiákban, önálló kötetekben megjelent versek, novellák, esszék, tanulmányok, interjúk, életinterjúk köthetők nevéhez. Nem utolsósorban mások műveinek gondozása, szerkesztése, megjelentetése. Versei megjelentek lengyel, orosz, olasz nyelven; költeményei közül többet megzenésítettek. 1991-ben Eötvös József-ösztöndíjban részesült. 1999-ben a Magyar Mozgóképek Közalapítvány Józsa Péter kutatói ösztöndíját kapta. 2003-ban és 2005-ben a Quasimodo-költőversenyen oklevelet, 2006. március 15-én Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjat kapott, ugyanabban az évben a nemzetközi Brianza-díjat vehette át Olaszországban olaszra fordított verseiért. 2010-ben a Nemzeti Kulturális Alap ösztöndíját nyerte el. 2015-ben a Búvópatak Alapítvány kuratóriuma Papp Árpád Búvópatak-díjjal jutalmazta. A tényekhez tartozik: a Hungarovox Kiadó közel hatszáz kiadványt jelentetett meg, többségében hazai szerzőket (10-15% XIII. kerületi lakos), melynek során a kiadóvezető és felesége, Pereszlényi Helga végezte/végzi a munka dandárját. A gyakori könyvbe-mutatásokon, rendezvényeken, ünnepi köszöntéseken Kaiser László általában hangsúlyozza, hogy a *Hungarovox* (Magyar hang) hivatalos cégnevében szereplő BT. jelentése *baráti társaság*. A kiadót olaszos, helyesebben itáliai vonulata miatt a barátok *Italovox* néven is emlegetik.

Miközben írom/olvasom e sorokat, hivatásomhoz hűen eszembe ötlik az ókori görög bölcs intelme: „Aki lelki derűben akar élni, annak nem szabad sokfélével foglalkoznia sem a magán-, sem a közéletben, s azt, amivel foglalkozik, nem sza-

bad erején és természetes képességén felül vállalnia;” (Démokritosz: Töredékek, 3. fr.)⁵ Vajon sokféle-e az imént felsorolt tevékenységsor? Vélhetőleg nem, mivel közös pont a kultúra és általa a lélek művelése: magunké – másoké. „A könyv, az igényes könyv pedig, miként a kultúra – Németh Lászlót idézve – »nem tudás, nem művészi produkció, hanem valami életet szabályozó elv, amely egy embercsoport minden tagjának belső mágnese, irányítója.«”⁶

„Kaiser László sokoldalú személyiség. Költő, író, szerkesztő, könyvkiadó, dramaturg, a művészet mindennapjainak robotosa, szerény szolgálója. Életeleme az irodalom, legyen az vers, novella, interjú, tanulmány, esszé vagy előszó. [...] Jól bánik a nyelvvel, a magyarság nyelvi egységén alapuló lelki közösségekért dolgozik: ez adja mondanivalója aranyfedezetét.”⁷ „Szolgád eléggé nem lehetek – / birtokollak, így vagyok veled, / urad eléggé nem lehetek – / mindent megteszek úgyis neked.” (Kaiser László: *Anyanyelv*) Kaiser vallomása szűkebb hazájáról: Újlipótváros, „termékenyítő talaj”. „A múlt század második felében itt együtt éltek a háborút túlélte egykori középosztály megmaradt tagjai, az ötvenhatban külföldre menekült fiatalok szomorú szülei, és az ideköltöztetett gyári munkások, valamint a pártkáderek családjai. A gyerekek között nem volt különbség. A téren, az iskolában mindenki egyforma volt. [...] Személy szerint engem több szál is fűz a kerülethez. Ideköt a gyermekkorom, a munkám, szinte az egész életem.” A Novák Imre által készített interjú során említés történik arról, hogy az interjúalany az 1956-os gyermekkori élményeit a *Tűz van, mami!* című novelláskötetében „a gyermeki gondolkodás perspektívájából” örökítette meg. E kijelentésnél érdemes felidézni az itt bemutatott szerzőtől egy írást. Kaiser László: „Váci Mihályról személyesen és szenvedélyesen.” (2014) „Nekem nem kéne szeretnem Váci Mihályt, és mégis szeretem. Nem kéne szeretnem, mert családi indíttatásom, neveltetésem, szemléletem, világképem, politikai nézeteim oly idegenek tőle. Derék, »reakciósna« nevezett, középosztálybeli családból származom, édesapám – kései gyerek vagyok – évtizedeket tanított a Horthy-korszakban, hogy aztán politikai okokból a kitérő Eötvös József Gimnáziumból az ötvenes években áthelyezzék egy lényegesen gyengébb középiskolába. Édesanyám apja bíró volt, édesanyja tisztviselő; nincs emlékem, hogy gyerekkoromban vagy később otthon sok jó szót hallottam volna a Kádár-rendszerrel, nem beszélve arról, hogy ’56 értékelése nálunk oly egyértelmű volt. Miként egyértelmű volt az egypártrendszer elfogadhatatlansága; emlékszem már kamaszként azzal viccelődtem, hogy olyan az egypártrendszer, mint egy lakatlan szigeten hűséget fogadni a szerelmemnek. Az úgynevezett szellemi baloldalon mindig láttam értékeket is, de a diktatúrát létrehozó és működtető, baloldalon nevezett embernemmorítás csak taszított engem.”⁸ Váci bírálata: „Verseiben a kommunizmus apoteózisáról olvasok, az általam gyilkosnak és terroristának tartott Che Guevarát dicsőíti, a számomra nem túlságosan kedvelt forradalom

és forradalmiság mellett teszi le a voksot, ősbudapesti, újlipótvárosi létemre nekem a Nyírség messze van, értelmiségi család sarjaként alig ismerem a paraszti sorsot, a kétkezi munkát. És még egy apróság: a Vácira jellemző nagy közösségi ethosz inkább idegen tőlem meg hát szeretet ide, szeretet oda, Vörösmarty nem véletlenül írta, hogy az »emberfaj sárkányfogvetemény«.⁹ Kaiser Váci rövid élete jó néhány tényének és némely versének elutasítása mellett tiszteli a költő művészetét. A Váci elleni alantas támadások ellen felemeli szavát. „Csak nem személye agyonhallgatása, bős kritikálása valójában végiggondolt negligálási kísérlet, no nem a baloldaliság, hanem minden közösséghez, tehát nemzethez, kultúrához, netán valláshoz való tartozás ellen? [...] Váci baloldaliságában, amikor egy ország szerette verseit, megéreztek a legmélyebb részvétet az emberi szenvedések, anyagi és érzelmi nélkülözések iránt.” (I. m. 27., 28. o.)

Kaiser László: *Sánta Ferencről*.¹⁰ Korszakos író. Két évtizeden át alkotott. Sánta Ferenc vallomása: „*S mert alázatot éreztem, sem könnyűséget, sem öncélú játékot soha magamnak meg nem engedtem. Miként ügyeltem arra is, hogy ne szaporítsak a kevésből érdemtelen sokat, de a sokból szigorú keveset csináljak inkább.*”¹¹ Kényes etikai mérce jellemezte, „az élete és életműve a minőség és erkölcsi tartás jegyében formálódott. A világirodalomból Tolsztoj, a magyar irodalomból Németh László neve ölik fel először, mint hasonló törekvésű alkotóké: a művészi tehetség és az emberi tisztesség egy tömbben állt össze bennük is. Az örökké gyarló emberiség és a mindmáig békétlen és a folyamatos küzdelemre képtelen magyarság okulására, netán csodálatára.” „Írói pályája csúcán mondta Sánta Ferenc: »A nép az emlékezetéből is kiirtja azokat, akik nem az igazat írják.« És tegyük hozzá, azokat is, akik nem az igazat mondják.”¹²

Kaiser személyes élményeket, felejthetetlen találkozásokat is felidéz Sánta Ferencsel kapcsolatban, például a *Bíró Juli* című novella megzenésített változata tervének megíúsulását, a Pomázi Zeneiskola diákjaival eltervezett előadását. Talán e „balladisztikus” novella valóban nem iskolások általi feldolgozást kíván, a történet ismeretében a „szereposztási gondok” diákközösségben ténylegesek. Idézzük tovább Kaiser Lászlót: „amikor egy kiadó fölkérésére diákkönyvtár-sorozatot szerkesztettem, az elsők között vettem be *Az ötödik pecsét* című regényt, amelyet néhány novellája mellett élete fő művének tartok.”¹³

Sánta Ferenc: *Sokan voltunk*. „Nagy dolog az éhség. Aki nem volt benne, el sem gondolhatja.”¹⁴ A „feleslegessé”, a nyomorgó családjá számára „teherré” vált nagyapa önkéntes halálának, az életből való kilépés „ünnepélyes” előkészületének elbeszélése. Utolsó vacsora, utolsó út a barlangba, a „Büdösbe”. „Jaj a Büdös. Aki csak belézipant, mind megfullad egy sorban. Onnan élő fia ki nem jön. Ha madár belérepül, ki nem száll, mert meghal. Nagypám is meghal. Csak vigyázzon, baja ne essék, apám is mondta, mikor utána szólott. Pedig nem jön vissza. Hát

éppenséggel odament, és apám akarta, anyám is hagyta, ha csak nem ők küldték. Jaj, édes Istenem, nagyapám!”¹⁵

Sánta Ferenc novellái közül érdemes említenünk a *Nácik* címűt, amelynek története címe alapján egy korhoz, azon kor jellegzetes szereplőjéhez kötött, üzenete mégis mindenkori. A manipuláció, a tudatmódosítás mind az írás keletkezése idejéhez, mind a bemutatott korhoz képest mára még tömegesebbé vált. Az erőszak fegyverei tovább finomodtak, tökéletesedtek. Napjaink emberének „békeidőben” való fokozott kiszolgáltatottságát érzékeljük. Kaiser (másokhoz hasonlóan) kiemeli, hogy Sánta életművét rövid időn belül alkotta meg, majd „rejtélyes módon vagy talán a minőség ígézetében és holdudvarában” hallgatásba burkolózott. Mi lehet az elhallgatás oka? Mit takart az író kijelentése, hogy már nem tud írni?

A *Húsz óra* (1964), *Az áruló* (1966) emberi élethelyzetei, bölcselkedései. „Abból még soha baj nem lett, ha az embernek jó komái vannak fent Budapesten. Sok mindenre jó orvosság az! – mondta az öreg. [...] Ügyes embernek sok ismerőse van ... A nagyon ügyes embernek! [...] Az öreg folytatta: – Aztán meg az is törvény, tisztelt úr, hogy a szegénységnek a legnagyobb ellensége, az saját maga! Mert ha kivakarózik a nyomorúságból, akkor nem tudja, mit csináljon jó dolgában, s többet árt magának, mint azt akárki is tehetné ... Magamagába harap, mint a veszett eb, vagy a maga fiába, mint a rossz disznó ... Ott pusztítaná akkor magamagát és egyike a másikat, ahol megteheti! A gróf meg az úrinép, az persze védte minden pereputtyát, megtett vón az mindent, hogy a magafajtájából egynek is baja ne essék. Mint kutya a kölykére, úgy vigyázott, hogy azt mondja, inkább hat más pusztuljon, mint akár egy is az ő véreből! De ha nem is a vére volt, csak jó szolgálja, s az ő szekerét ha tolta valaki, amellet aztán kiállt, akár a magáé mellett ... Még ha hibázott is valamelyike, csak azt nézte, hogy véle van-e vagy ellene, s megvédte minden ellen. Meg! Mert megtanulta a történelmek idejében, hogy másképpen az ő hatalma nem élhet meg! Vagyis: megtanulta a törvényt! ...”¹⁶

„– Kegyetlen az élet! – Kegyetlen világ, uram! Sokszor elgondolkodom: ha csak kerítésünk lett volna, s nemcsak úgy az udvar, hogy szalad neki a vakvilágnak, akkor megtörtént volna-e mindez a szörnyűség? ... – A sors nem nézi a kerítéseket, barátom! – A sors nagyon is nézi a kerítéseket! Minél erősebb kerítés, vastagabb fal – annál kevesebb a baj! – Ha csak ezen múlna? – Minden ezen múlik! Minél szegényebb az ember, annál nagyobb a baj, annál hamarabb talál rá a szerencsétlenség, a bűn, a bánat, a betegség és a halál ... – Hát mégiscsak ezen múlik a boldogság? Betegség, halál, szegénység? Akkor nem is olyan bolond az én filozófusom? – Nem, uram! A boldogság azon múlik, amit maga mondott az előbb: hogyan is élünk, ameddig élünk? Voilà la question!”¹⁷

„Amikor feltörte az ötödik pecsétet, az oltár alatt azoknak a lelkét láttam, akiket az Isten szaváért és tanúságtételükért öltek meg. Teljes erejükből kiáltottak:

»Uram, te szent és igaz, meddig vársz még az ítélettel? Mikor állsz bosszút a vé-rünkért a föld lakóin?« Mindannyian fehér ruhát kaptak, azzal, hogy egy kis ideig legyenek még türelemmel, míg tejjéssé nem lesz társaik és testvéreik száma, akiket szintén megöltek, akár csak őket.” (Jel 6,9–11) Sánta Ferenc: *Az ötödik pecsét*. (1963) Mottó: „Amint szétnéztem és megtekintettem szentéleteket, ráakadtam egy oltárra, amelyen ez a felírás állt: Az ismeretlen istennek. Nos, én azt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül tiszteltetek.” (ApCsel 17,23; „Pál beszéde az Areopáguszon”, ApCsel 17,22–34.)¹⁸

A történet Budapesten a nyilas uralom idején játszódik. Hálás téma volt ez az író számára, sőt napjainkban is az, feledtetve a „visszáját”. Mi nem feledhetjük. PRO, ÁVO, ÁVH – székháza az egykori Nyilaskeresztes Párt székháza („Hűség Háza”, Andrassy út 60., ma múzeum, „Terror Háza”), a kontinuitás nyilvánvaló, a célok, a módszerek hasonlatosak, a rendszer által kijelölt rendszer ellenségeinek „nevelése”, „jó útra térítése”, megfélemlítése, válogatott kegyetlenségek, kínzások, testi és lelki terror által történő megtörése. Kudarccs esetén likvidálása. Sánta regényének mondanivalója a konkrét történelmi helyzet fölemelhető. Minden korban megfogalmazható problematika: egyén és hatalom viszonya, az egyes ember kiszolgáltatottsága, sorsválasztása. Miként viseli el az ember a hatalmat – ha gyakorolja, vagy ha rajta gyakorolják? Elviseli-e az ember a hatalmat? Mi, magyarok, mindenkor megtapasztalhattuk, megtapasztalhatjuk, nem kell messzire mennünk térben és időben, a hatalom birtoklásának, bitorlásának személyiségromboló hatását. Az uralmi helyzet, legyen bár korlátozott körű, torz személyeket szül, a készséges kiszolgálók hasonulnak feletteseikhez. Legfőbb jellemvonás: a jellemtelenség. Már Platón megfogalmazta: „Az a felelős, aki választ; az isten nem felelős.” (*Állam* 617e) Az emberek maguk választják sorsukat. Tehetjük hozzá, hogy a választás nem mindig egyértelműen fekete vagy fehér, rossz és jó között történik, sok esetben rossz és rossz között kényszerülünk döntést hozni. Kötöttségeink, kötelességeink, kapcsolataink, kötődéseink (családi, embertársi, kisebb-nagyobb közösségi) nehezítik választásainkat. („Mindannyian oda vagyunk kötözve más emberek életéhez, és nem dönthetünk szívünk szerint!” Sánta: I. m. 3. fej.) Az ember általában döntésével nem csak önmagáról dönt. Felsejlik a szándék- vagy következményetika dilemmája. Mi szerint ítéljük meg egy tettet? Szándéka vagy következménye alapján? Jó szándékkal elkövetett tettnek is lehet borzalmas következménye. *Vice versa*: időnként az ártó szándék is ellenkezőjére fordul. A jó ismeretéből nem következik szükségszerűen a jó követése. A Szókratész által bevezetett etikai racionalizmus bírálata. A felelősség kérdésköre, tetteink következményeinek vállalása. A nem tett következményeinek vállalása. Az egyén erkölcsi döntésével elkerülheti legyőzöttségét. A hatalom gyarló gyakorlója gyakran az egzisztenciális ellehetetlenítés eszközt alkalmazza az ellenszegülővel szemben.

Erkölcsei, szellemi tartását támadják a tisztességet választónak. Bármely közösségben, ha egy egyén nem fogadja el emberi, etikai mércéje alapján a főhatalom „embertelen” törvényeit, ő válik bűnössé, nem kívánatos személyé. A büntetés mértékében a hatalom nem ismer korlátokat, a fizikai megsemmisítésig bezárólag. Ugyanakkor mégis születtek olyan erkölcsi döntések, amelyek egész életére kiható káros következményeit a döntést hozó ember előre látta. Ehhez nem kellett váteszi magaslatba sem emelkednie. Mégis... Becstelenség árán kiközvezett életút, vagy ellopott élet? A megtorlás általában túlzás, talán „annyi nem volt benne”, a becstelenség visszautasításában. Ma, mikor a gyilkos, tömeggyilkos sem kap halálbüntetést, sok esetben tényleges életfogytiglant sem – *a jó magaviselet* értékelése, jutalmazása nyomán, a „parancsmegtagadót” életfogytig tartó „Járkálj csak, halálraítélt!” életvitellel büntetik.¹⁹ A „vaj van a fején” mondás értelmezése *Az ötödik pecsétben*: „mindig az a vaj, amit a hatalom annak tart!” (7. fej.)

Sánta regényében felmerül egy fiktív választási lehetőség a beszélgetőtársak között: a zsarnok vagy a szolga szerepét választanák-e. Az asztaltársasághoz csatlakozó idegen (fényképész) egyedül marad a kiszolgáltatott alattvaló szerepének választásával, mivel mindenki a hatalmat választaná. Erkölcsi emelkedettségében, döntésében, tisztességében a többiek nem hisznek, hazugnak nevezik. A „mesében” a kegyetlenkedések, kínok sorozatát elviselő szolga vallomása, vigasza: „ment maradtam a bűntől! S úgy érzem, hogy ez nagyon nagy dolog! Nem én tettem ilyet másokkal, hanem velem cselekedtek ilyesmit mások!” Konklúziója: „szenvédéseim nem engedtek gazembernek lennem!” Ismét Platón: „jogtalanságot elkövetni rosszabb, mint jogtalanságot elszenvédni”. (*Gorgiasz* 473a) Nem ad feloldozást a bűnre: „a jogtalanul cselekvő s az igazságtalan mindenképpen nyomorult; a legnyomorultabb azonban, ha jogtalan cselekvéséért nem kerül törvény elé és nem bűnhődik”. (I. m. 472e) Természetesen a görög bölcselő más véleményt is ismertet: „Egy férfihoz nem is illik a más jogtalan cselekedeteit eltűrni; ez csak rabszolgának való, akinek jobb meghalni, mint élni, mert ha igazságtalanul megtámadják s lábbal tiporják, nem tud segíteni sem magán, sem másan, aki a szívéhez közel áll.” (I. m. 483b)

A regényben a büntelenséget (szolgai sorsot) választó feljelentése nyomán a bölcselkedő cimborák kiszolgáltatott, tényleges döntési kényszerhelyzetbe kerülnek. A vallatás célja: „Meg kell utálatni önmagukat önmaguk előtt!” (9. fej.) A kényszer többségében eredményes: „az ember rettenetesen szereti a nyomorult életét!” (Uo.) A szenvedéstől való menekülés vágya erősebb a tisztességnél. A kínvallatás ideje alatt erkölcsi dilemmák, filozofikus okfejtések fogalmazódnak meg az asztalos, a könyvügynök, az órás, a vendéglős által. „Az a véleményem a világról, hogy mindenki mindig ad valamit és mindig mindenki kap valamit! Ez a lényeg.” „Az embernek mindent jogában áll megtenni az életéért!” Az a bűn, ha az ember

nem követ el mindent az életéért; „az Istennek is az a parancsa, hogy éljen az ember!” (Vö. 10. fej.) „Micsoda világ ez, ahol az ember azért nem lehet jó, mert élni akar!” (3. fej.) „Ebben a világban nem lehet élni!” „Komolyan mondta, hogy ha megalázkodik előttük az ember, akkor kiengedik?” (10. fej.) A körülményeknek való kiszolgáltatottság. „Mit tudunk tenni?” *Választani*. Pofon a megkínzott haldoklónak vagy a „nyitott ajtó”, a szabadság, visszatérés a családhoz, a civil, egyszerű, békés, nyugalmas élethez? A foglyok az önbecsülést, a tisztességet, az emberséget választották. Szabadon döntöttek arról, hogy nem szabadulhatnak. Egy kivétellel, aki végrehajtotta az embertelen tettet, de egy magasabb cél, a nála bűjtatott, kiszolgáltatott gyermekek érdekében. A fővallató által előadott öszszegző bölcsesség: „felelősségteljes gondolkodás az életet illetően;” „a törvények, melyek szabadságot biztosítanak minden állampolgárnak, hogy ki-ki maga döntse el, hogyan kívánja berendezni az életét, és milyen etikai és egyéb normák szerint kívánja tölteni a napjait”. (10. fej.) *Ismeretlen isten*, egy lelkiismerethez hasonló belső hang (*daimonion*, *daimón*). „Szókratész *daimonion*ja az egyéni erkölcsi értékrendet képviselte a társadalom által szentesített erkölcsi renddel szemben. Felismerve tettei helyességét, szembeszállt a közösség által elfogadott, konvenciók által megerősített értékrenddel.”²⁰

Kaiser László meghatározó emberi-írói példaképe. „Ha munkásságom lényegét egyetlen kérdésben kellene összegezmem, az ez lenne: van-e értelme az adott nagy nehézségek közt az erkölcsi harcnak?”²¹ Németh László vallomásának folytatása: „Tán megfigyelték, hogy az én drámám hősei, mint föl is rótták már, nem csak aránytalan feladatba vágó, de korai betegséggel, szívós vonzalmakkal gúzsba is kötött emberek, akik mégsem képesek föladni a maguk lelkiben s a világban a jobb kicsikarását. [...] én hátralevő napjaimra mint repülőhajóba, az Életműbe zárom be magam; nem számítgatva, leszáll-e – hol s mily korban – valaha, vagy mint halott szputnyiknak kell keringenie a világ számomra kihűlt szíve körül.” Kaiser László évtizedek óta meghatározó viszonyítási pontja Németh László munkássága. Hivatkozott portréjában írja: „E sorok írója, aki a hetvenes évek közepén Grezsa Ferenc előadásait hallgatta Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán Németh Lászlóról, sosem felejtheti el Grezsa mondását: Németh László, ha jól olvassuk, életünk minden kérdésére választ ad.”²² Az élet és az életmű egységét kiemelve idézi Németh Lászlót: „Az én egész munkásságom egy mű, s az egyes munkák annak a fejezetei”. Kaiser az íróról írta évtizedekkel ezelőtt szakdolgozatát, előadásaiban azóta is mindig megemlékezik róla. „Növéssterv”, „minőség”, „üdvösség-harc”, „belső hang”, „élvezet-vallás” helyett „kötelesség-vallás” az élet értelme – értelmezi és sorolja az író fő fogalmait. Összegzően: „az életet a lehetőségekhez képest minőségi vállalkozássá érdemes bővíteni”. Németh László

pályája végén írta, hogy olyan emlékművet szeretne, ami nagy gyűjtemény lenne, vele és a munkásságával foglalkozó összes írás. A „munkamániás”²³ Németh László mintegy példakép lebeg Kaiser László előtt, aki mindig a munka fontosságát hangsúlyozza. Németh László életművének felidézésekor érdemes elmélkednünk az irodalomtörténészek értékelésin, vajon a tanulmányíró, az esszéíró, a drámák, novellák, regények megalkotója-e a meghatározó, vagy miként egyesek elemzik, esszéi a szépirodalmi művek rovására készültek. Nem vélem helyénvalónak a méricskéléseket, esetenként az ideológiától sem mentes megközelítéseket, korszakolásokat, a magyarság eszméje melletti kiállását, a „nemzetnevelő programot” ért bírálatokat. „Azt akartam megmutatni, hogy a körülmények által nehéz sorba kényszerített lélek a tapogatózás csápjával, érdeklődés és kísérletezőkedv játékos mozgásával hogy találja meg betegen és öregeken is a szükségszerű táplálékait.”²⁴

Kaiser László rövid ismertetéseket, portrékat írt a világirodalom jeles alkotóiról, a magyar irodalom klasszikussá emelkedett alakjairól; köszöntőket és búcsúztatókat tartott, lényegre törően értekezett kortárs hazai alkotókról.²⁵ Általában *a becsület, a tisztesség, az egyenesség, a jellem* szavak, *az erkölcsi mérce* kifejezés fordulnak elő valamennyiben. Ezek ellenkezőjének elutasítása az életben és verseiben. (Vö. pl. „Tölem gyarló is lehetsz / csak gané nem,” – *Levél barátomnak*.) Említésre méltó, hogy az általa kiemelték között sok nehéz, tragikus sorsú embert találunk. Közös vonásként említhető a rendíthetlenség, az igazság, az elesett, szegény emberek melletti kiállás. Az „Elment egy hős” (2001) című emlékezése nemcsak a már említett könyvében kapott helyett, hanem egy Obersovszky-emlékkötetben is.²⁶ Visszautalok Kaiser korábban említett megnyilatkozására, hogy nála és családjukban ’56 megítélése mindig egyértelmű volt. Ezt e sorok írója nem állíthatja magáról, mivel álláspontja még nem találkozott a mindenkori hivatalos megítéléssel. Obersovszky Gyula 1989-es tiszta szívű reménykedését is naivnak ítélem. Közeli ismerősei, barátai állítják, hogy *naiv* volt, valószínűleg *hinni akart* – a változásban, népe, a magyarság sorsának jobbra fordulásában. Az évtizedekig meghurcolt, hivatásától, normális életvitelétől megfosztott, a társadalomból „közkegyelemmel” kirekesztett ember egyéni életreménye az évek teltével-múltával általában háttérbe szorul. *Ki is adhatná vissza az elrabolt életet? Ki is akarná visszaadni? A kontinuum politikai hatalom?* Hosszabb fejtegetés helyett utalok egy korábbi tanulmányomra. „Hazánkban sok esetben kaptak politikai, történelmi jelentőséget a temetések és újratemetések. (A XX. század második felének két újratemetése – 1956. október 6. és 1989. június 16. – a magyar népben felébresztette a szunnyadó szabadságvágyat. A remények egyik esetben sem váltak valóra. Az újratemetettek és az újratemetők életútjának, a szertartások megszervezésének értékelésére most nem térek ki.)”²⁷ Máskor majd kitekerek.

„Turcsány Péter – feladatok és kapcsolatok”; búcsúbeszéd 2015 őszén az ősi ma-

gyar kultuszhelyen, a pomázi Klissza-dombon felállított ravatalnál, melyet zuhogó esőben sokadmagammal végighallgattam, majd elolvastam. „Adott Turcsány Péter: egyénre, rám, rátok, mindannyiunkra lebontva (és persze joggal várt is), és adott úgy, hogy perlekedett a korral és a korszellemmel, értve ezt a nyomorító kádári politikára és értve természetesen a rendszerváltoztatás utáni – finoman szólva – felemásságokra, hamisságokra, talmiságokra, hazug hierarchiákra. Hogy írta Ady Endre, akit egyébként a Turcsány Péter által is oly nagyra tartott és szeretett Németh László a magyar irodalom fő erének nevezett: »Seregesen senkik jönnek, / Megrabolnak, elköszönnek / Gúnnyal, szabadon,«. Nem a piti zsebtolvajokra vagy a formátumos sikkasztókra gondolt, gondolhatott elsősorban Ady. Mondjuk ki: a magyarság és hitünk megrablóira. Tágabb öleléssel: emberi létünk megrablóira.”²⁸ Kaiser kötetének következő megemlékezése: Kósa Csaba – „Tollamnak egy vonását nem adtam bérbe senkinek” (2016. szeptember 26.) „Ennek jegyében idézem meg Kósa Csabát, aki barátja és írotársa, Obersovszky Gyula elhunytával így fogalmazott: erkölcsi zseni távozott.” Kaiser Kósa Csabáról: „Számomra [...] erkölcsi zseni, vagyis morális iránytű volt.”²⁹

Kaiser László: *Egyéniségek és filmművészet*. Hét portré.³⁰ A kötet szereplőinek értékelése hasonlatos a költők, írók bemutatásához. A könyv- és olvasáskultúra hanyatlásának párhuzamba állítása a film világával. „A ma vizualitása szó szerint inkább a jelené, nem ritkán az efemer arcoké: a múlt nagyjai nincsenek közöttünk, különösen a fiataloknak szinte ismeretlenek, nem beszélve az amerikai film nyomulásáról és az európai film háttérbe szorulásáról.” A magányos Greta Garbót idézve: az élet céljának megtalálása, a hivatás teljesítése az élet értelme. Marilyn Monroe művésze, magánélete nem igényel különösebb bemutatást. A szenvedésekkel szegélyezett életpályát magának mondható „színész-filozófus” Mensáros Lászlóról: a szeretet, az ember és ember közti portéka egyik legértékesebbje; a kollégák és a nézők egyaránt szerették. *Hitelesség, erkölcsi mérce*. Az akadályokkal nehezített életutat bejárt Szóts István hitvallása: „a művész sohasem a rombolást, a gyűlöletet, az alacsony ösztönök felizgatását szolgálja, hanem a jóság, a szeretet és a harmónia nagy ajándékát vigye a megkínzott emberiségnek”. Kaiser: „kivételes tehetsége és főleg tisztességessége miatt talán túl sok volt a korának s túl sok a mának is”. Ranódy László: „*En nem mehetek el innen*.” „Témaválasztásaimban bizonyára szerepe volt a nemzeti önismeret igényének.” Kaiser zárszava: „Filmjei addig szólnak mindenkire, amíg szenvedés van a Földön, amíg esendő az ember”. Tehát, tehetjük hozzá, az idők végezetéig. François Truffaut megidé- zése: „Minden alkotótevékenység morális tevékenység. Azt hiszem, az esztétikai kritériumok gyakran szorosan összetartoznak a morális kritériumokkal; vannak jól sikerült és elrontott filmek, de vannak nemes és alantas filmek is. Létezik egy művészi morál, aminek semmi köze az éppen érvényes morálhoz.” A történelem-

filozófia szakot végzett filmrendező, Bódy Gábor öngyilkossága. „Ma már tudjuk, mert kiderült: beszervezte őt is a kádári hatalom. Lényeges volt ez, számított ez a végső lépésnél? Talán igen, talán nem, ki tudja...”

A fekete emberek. Novellák.³¹ A szerző különböző életkoraiban játszódó történetek megörökítése. A kisgyerek csínytevéseitől napjainkig. Találkozhatunk az ötvenes évek felnőttének fortélyos félelmével, akár kisgyermek által elkövetett tettek súlyos következményeinek veszélyével. Megélt párhuzamok. Hajdan egy kisgyerek az egykori Sztálinvárosban felkapaszkodott egy szovjet katona motorkerékpárjára. A jármű oldalára dőlt. A szülők rettenetesen megijedtek, nem a gyermek esetleges sérülésétől... Láthatóan nem lett baja. A szülőknek sem. Az idegen harcos mosolygott. A címadó novella szénszállítóinak története. Télre készülődve a lovas kocsira, a benne szállított német brikettre való várakozás. Más márka esetén bosszankodás, a Tüzépen gyakori szénhiány miatt még inkább. A fuvarosok kimutatott embersége az elvált anya és gyermekei iránt. Középsiskolában a rendszer előírására átképzett egykori tudós tanárok, megfelelni akaró pártmunkás pedagógusok, iskolairányítók. A könyvkiadó szállítási és egyéb nehézségei. Érettségi után sikertelen felvételi Budapesten, majd sikeres Szegeden (magyar–oroszlak, végzettség: orosz helyett történelem – Kaiser); érettségét követően eredménytelen felvételi Szegeden (magyar–történelem), majd sikeres Budapesten (filozófia–történelem – D J). Közben a „kml” elkerülése meg megélhetés végett segédmunkás (raktári rakodó, kocsikísérő) munkakör betöltése, készülés a következő felvételire. Főiskolai évek – egyetemi évek. „– A je... a jelentés, a jelentés... Reggelre ígértem. Muszáj [...] (A krónikás most nem mond semmit, legföljebb gondol: azok a hetvenes évek!)”³² Lelepleződött a téglá. Kontinuitás. Mindez nem csak múltunk darabja. Kaiser Lászlóval együtt kiálthatunk: ó, azok az ötvenes, hatvanas, hetvenes, nyolcvanas, kilencvenes, kétezres évek! Valósága, művi valósága... A novellás kötet mottója. „A szálló évekkel / Sok minden megy el, / De a szív, a koldus, / Tovább énekel. (...) Ami emlék, szebb is, / Mint az, ami él, / Romok itt ragyognak / Hűs hold fényinél!” (Juhász Gyula: *Emlék*)

*A költő Kaiser László Lángok, tüzek között – Fra fiamme e fuochi.*³³ Baranyi Ferenc előszavából: „Magyarországon [...] a költő a versírásnál sokáig többre vállalkozott: arra is, hogy hadat üzen mindenfajta sandaságnak, igazságtalanságnak, embertelenségnek.” Néhány vers mutatóba magyarul. *Ha űz:* „Isten ha űz / Ördöghöz űz / Ördög ha űz / Istenhez űz” *Kapcsolat:* „Gyónások / Áldozások / Fölszentelt papok / Oltárkeresőben” *Epitáfium:* „Nem változik, nem változhat, / föld nem adja ki a holtat. // A sírom néma tüntetés.” *Axióma:* „A férfi morálját / nem a gigáján / és nem az ágyékán mérik / a gerincén talán / talán”

*Elfáradt összes angyalunk. Versek.*³⁴ Címadó vers, *Elfáradt összes angyalunk:* „Nincsen már hová: jéghegyek, / hajónkkal tovább nem lehet, / fordulni végképp

*nem tudunk, / elfáradt összes angyalunk. // Talán majd lesz, ki megtalál, / mondják, nem rossz a fagyhalál, / velünk angyalok alszanak, / béke és csönd a hó alatt.” XXI. (cikluscím) XXI. századi láttelel. Korunk kórképe, versek: *Világdöntések. Ne! XXI. Már. Az is köszön, ki nem köszön. Ilyen emberanyag. Karácsony. Nincsen. Tavaszki könyörgés* („Az a tudás és tények nélküli / magabiztos matt tekintet”) *Kiért? Barbárok koncán. Beszélgetés befejezve. Belénk az ördög költözött* (ciklus) *János áldásával* („várja páros vagy páratlan magány.” Vö. József Attila: *Emberiség.* 1934) *Dőlésszögben* (ciklus) *Hagyjatok! A májusi mélyzöld. Vele végleg hazatértem* (ciklus) *Itt.* A versek kifejezik a költők által megfogalmazott életérzést: „Magánérzetem jó. Közérzetem pocsk.” (Baranyi Ferenc) „*Tehát végül is: hogy vagyok? Az ember szinte pompásan, a költő kevésbé.*” (Kaiser László) Sok alkotó számára e kettő kettéválaszthatatlan. A verseskötet értékelésekor van, aki a reménytelenséget, van, aki a reményt vélte kiolvasni. Magam az utóbbira hajlok. Udvarhelyi András: „egy bús öregedő férfi panaszait olvasom”. „Isten kéne, remény, szeretet, könyv –” (XXI.) – idézi álláspontja alátámasztására Rónay László Kaiser László versét.³⁵ *A hit (fides), a remény (spes) és a szeretet (caritas),* (πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη) a három isteni (teológiai) erény, „közülük a legnagyobb a szeretet” (1Kor, 13, 13). Dante: *Isteni Színjáték (Paradicsom, XXIV., XXV., XXVI. ének).* A magyar költő átfogalmazása. Felsejlik Babits verse: „S ha Tibur gazdadalnoka egykor ily / mértéken zengte a meglegedést, / hadd dalljam rajt ma himnuszát én / a soha-megnem-elégedésnek!” (*In Horatium,* 1904)*

*Galambok és véredek. Versek.*³⁶ A kötet végén költői vallomás *A költészetről, a versírásról, az ősemberiről.* „Emberi természetünk tagadhatatlanul transzcendentális, szakrális vonatkozású és tendenciájú. Vagyis versre, versre is vágyó. [...] Mindennek lényege tehát az, hogy a vers mint valóság emberré válásunk, netán emberré teremtésünk óta bennünk van, sajátunk. Ezért mondunk, rögzítünk, írunk. [...] Még tovább: az emberi lét maga a költészet! Visszatérés, körforgás, pulzálás. Visszatérő vágy a jóra a visszatérő gyarlóságok közepette. Egyéni vagy közösségi mértékben.”³⁷ Ismét Németh László. „Az ember akkor használ legjobban a világnak, ha rendbe jön önmagával.” Kaiser László vallomásának folytatása: „Engem megvisel az írás, talán azért írok inkább röviden és keveset. [...] Huszonhat-huszonhét esztendőskoromban vesztettem el a szüleimet, az azóta eltelt hosszú évek során csalódtam hazában, közösségben, emberben, nőben, barátban, gyerekben. Ha minderről szólok, szemernyit sem enyhül a kín. S az elmúlt hosszú esztendők alatt rengeteg fényt és ragyogást kaptam, hitet, erőt hazától, közösségtől, embertől, nőtől, baráttól, gyerektől. Meg a kultúrától és az anyanyelvemtől. Ha erre gondolok, vagy ezzel kapcsolatban formálok mondatokat, nagy nyugalom fog el, talán boldog vagyok. Ez a mérleg nekem bőven elég, ezért is írok...”³⁸

Az elmélkedésem címéül választott idézet Kaiser László *Összes ajtómat kitá-*

rom. (Hungarovox, Bp., 2004) című verskötetének záró gondolataiból való. Kaiser László Németh László kritikai észrevételének – „a magyar értelmiség egy része zsoldot és gazdát keres” – aktualitását állapította meg az ezredfordulót követően. „Értelmiségi, művészi, kultúremlői, sőt emberi létét adja föl az, aki úgy hódol a látszatnak, hogy vállalja részvételét a dáridóban, vagyis szolgálójává lesz. Zsoldosa lesz. Legfőbb gazda: a látszat! [...] Kell az irodalom, amely nem keresi kegyét a látszat kegyosztóinak. S kell olyan alkotó – értelmiségi –, aki nem cinkosa a látszatvilág kegyetlen realitásának.” Végkicsengés: „Van remény!” (Vö. Kaiser László: *Magyarok*, 2003.) Tompa Mihály: *Tornácomon* (1851) talán válasz Vörösmarty fent hivatkozott versének refrénjére is: „Remélni! Remélni!”

Jegyzetek

- Marcus Tullius Cicero: *Az idősebb Cato vagy az öregségről*. Ford. Némethy Géza. In: *Cicero Válogatott művei*. Európa Kiadó, Bp., 1987. 346–380. o.
- Fjodor Mihajlovsz Dosztojevszkij: *Feljegyzések az egérlyukból*. Ford. Makai Imre. In: *A szelíd teremtés. Kisregények*. Európa Kiadó, Bp., 1975. 53–168. o. Idézet: 61. o.
- Kaiser László: *Elfáradt összes angyalunk. Versek*. Hungarovox, Bp., 2016. *Utószó helyett*. Vö. Ady Endre: *Hunn, új legenda*, 1913. *Ki látott engem?* 1914.
- Vö. Johan Huizinga: *A holnap árnyékában*. Korunk kulturális bajainak diagnózisa. Windsor Kiadó, Bp., 1996. (A holland eredeti: *In de schaduw van morgen*. 1935. Idézetek: IV. fejelet. „A kultúra alapfeltételei”)
- Filozófiai szöveggyűjtemény I-II*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Bp., 1993. Összeállította Dörömbözi János. Démokritosz: Töredékek. I. m. I. k. 72–82. o. Jelen tanulmányunk szempontjából különösen érdekesek az emberi társadalomra, etikára vonatkozó töredékek. Például: „Nehéz dolog hitványabbnak uralma alatt állni.” (49. fr.) „Akiknek jellemük jól rendezett (harmonikus), azoknak az életük is rendben van.” (61. fr.) „A Jó és az Igazság minden ember számára ugyanaz: a kellemes viszont mindenkinek más.” (69. fr.)
- Kaiser László: *Remekírókról, remekművekről*. Hungarovox Kiadó, Bp., 2005. „Olvassatok! Olvassatok! (Utószó helyett)”. I. m. 96. o. E helyen említem, hogy Kaiser László írt librettókat. Ezek közül egyet kiemelek közös könyvkiadói mivoltunk, egyben a szerzőnek is megfogalmazott bírálatom okán. Kaiser László: *Mátyás király Budapesten*. Hungarovox Kiadó, Bp., 2017. A szép sorok, a szép dallamok nem feledtetik értékelésemet, a téma nem érdemel semmilyen művészi feldolgozást. Másmilyen viszont igen. Alapos elemzést; s főleg hatékony változtatást. A szerző és az olvasó között hosszú és bonyodalmas a kézirat, a könyv útja. Tapasztalatból tudom, hogy e téren is különböző
- érdekcsoportok akadályozzák az értéktérítés és értékközvetítés kibontakozását, ahol kiemelt feladatnak kell lennie az állami támogatásnak, oda nem jut pénz, más csatornákon viszont, hasonlóan a magyar gazdasági, társadalmi, politikai élet minden területéhez, hatalmas összegek mennek veszendőbe, vándorolnak magánzsebekbe. Napjainkban is gyakori, hogy a megvonások és támogatások különféle módszereivel, esetenként törvénytelen, „köztörvényes” eszközökkel pártkatonák jelölik ki, kiből válhat értelmiségi, író, költő, kritikus, sőt tudós stb. Ki élhet, ki halhat hivatásának. Az egészségügy, az oktatás helyzete – harsogják, főleg politikai haszonszerzés céljából sokan. Babits Mihály 1937-ben (*Humanizmus és korunk*) megfogalmazott kérdése/felkiáltása: „De ki védi meg az Ember kincsét, az Ember lelkét, a kultúrát, amit pár évezred nagyszerű munkájával fölhalmozott, kiépített magának?” Kaiser szöveggönyvének pozitív értékelését vö. Novák Imre *Királyi vizsgálódás a könyvek világában*. 2018.
- Novák Imre: Költő, író, tanár, kiadóvezető. *Beszélgetés Kaiser Lászlóval*. In: *Versmondó*, 2012. Tavasz. 41–47. o. Idézetek: 41., 42. o. Novák Imre Kaiser László életútjának leghitelesebb ismerője, közös általános iskolai tanulmányaik megkezdése óta, közel hatvan éve ápolnak baráti viszonyt egymással.
- In: Kaiser László: „*Aldassál, emberi verejték*” *Portrék, emlékek, köszöntések*. Hungarovox Kiadó, Bp., 2016. 25–29. o. Idézet: 25–26. o.
- I. m. 26–27. o. Vö. Vörösmarty Mihály: *Az emberek*. 1846. „Az emberfaj sárkányfog-vetemény: / Nincsen remény! nincsen remény!” (7. vsz. 7–8. sor.) A görög mitológia máig tartó történelmünk vitathatatlan allegóriája: „Vetett Emberek”. A kígyó megöli Kadmosz embereit, Kadmosz megöli a kígyót, az Athéné parancsára elvetett kígyófogakból fegyveresek kelnek életre, akik megölik egymást, a megmaradt öt ölé Kadmosz szolgálatába áll, akinek büntetésül egy évig Arésznek kell szolgálnia. Fajunk története: gyilkosságfüzér. „Mindenki háborúja mindenki ellen” – *bellum omnium contra omnes*; „az ember embernek farkasa” – *homo homini lupus est* (Hobbes).
- Versmondó*, 2016. Nyár. 21–23. o. Sánta Ferenc: *Sokan voltunk*. Uo. 24–28. o. Vö. Sánta Ferenc *példája*. (2009) In: Kaiser László: „*Aldassál, emberi verejték*” *Portrék, emlékek, köszöntések*. 46–53. o.
- Sánta Ferenc: *Isten a szekéren*. Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1972. 389. o. Kötetzáró írói vallomás.
- Kaiser László: i. m. 53. o.
- Kaiser László: i. m. 51., 52. o.
- Sánta Ferenc: i. m. 5–17. o. (Első megjelenés és méltatás: 1954. *Irodalmi Újság. Új Hang* folyóirat.)
- Sánta Ferenc: i. m. 15. o. Vö. Fukadzava Hicsiró: *Zarándokének*. Tanulmányok

a Narajama dalokról. (1956) Ősi japán hagyomány megörökítése; a hetvenévesek kötelessége a „narajamai zarándoklat”, közösségükből végleg kiszakadni, az életből eltávozni *Narajamára* (a „Tölgyek hegyére”). *Bon*: buddhista halottak napja; „a Bon-tánc dala végül is egybeolvadt a Narajama-ünnep dalával”. A hivatkozott japán mű Rin anyó halálra készülését, „dolgai elrendezését”, búcsúját beszéli el. Sánta művének magyar előzményeként vö. Nyíró József *Kopjafák*. (Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár, 1934.) II. „»Itt nyúgunnék Márton Áron kánturam, ha itt nyúgunnék« – olvasom a következő fejfán”. Az öreg, szegény, ötgyermekes kántor zsolttárogással való búcsúja, költséghíméléses halálba menekülése. „Ösztövére karjait széles gesztussal felnyújtotta az égre s prédikációsan végrendelkezett. – Egyebet nem hagyhatok, de nektek hagyom Istent. Ő megteríti nektek ezt a keserű földet. Ha megteremtett, tartson is el! Tőlem ne várjatok semmit, mert én nektek csak bajt, nyomorúságot, éhezést, megaláztatást, adósságot, igazságtalanságot hagyhatnék!” (I. m. 27. o.) Még erősebb páthuzam a Sánta-novellával a XX.: „vén Szabandi reá szánta magát, hogy el megy az Istenhez.” „– Meghalok, hogy ti éljete!” „Nem meghalni megy, hanem jelentkezni az Istenhez.” (I. m. 207–216. o.) „Időbe telt, amíg megtanultam, hogy a szegénység légköre olyasféle, mint a tordai bűdösbarlang, és a kénes levegőnek párjától, amelyet áraszt, elhalványodnak a környezet flórájának színei, s a növényzetből kifakul a klorofill, ha a szegény reánéz.” Márai Sándor: *A szegények iskolája*. Helikon, Bp., 2006. 8. o. A Torda környéki hagyomány megörökítése többek között Orbán Balázs, Jókai Mór, Benedek Elek munkásságában is fellelhető. A más magyarországi helyeken is elterjedő népszokás szerint a *hatvanévesek* kötelessége közösségük kímélése érdekében az életből való önkéntes kilépés. A görög sztoikusok által már megfogalmazott *exagógé* elve, esetenként követése. Nem követjük!

16. Sánta Ferenc: *Húsz óra. Az áruló*. Magvető és Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1975. 22–23. o. *Húsz óra*. III. „A gróf meg az úrinép” kortól függetlenül tetszés szerint behelyettesíthető.
17. Sánta Ferenc: *Az áruló*. I. m. 219. o.
18. *Biblia*. Szent István Társulat, Bp., 1976. A protestáns fordítás (*Biblia*, Kálvin Kiadó, Bp., 2008) mindkét idézetnél némileg eltér. E helyen csak a kiemeltet idézem. „AZ ISMERETLEN ISTENNEK.” (ApCsel 17,23)
19. Vö. Dörömbözi János: *Báztettől Barbaráig – Asszociációk Aknay Tibor prózája kapcsán*. PoLiSz online, 2015. május 3. Radnóti Miklós ciklusa – sorsa. „Járkálj csak, halálraírtélt!” (1936) Sokunk sorsa.
20. Dörömbözi János: *A filozófia alapjai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2010. 151. o. Vö. Platón: *Szókratész védőbeszéde*. A választás tragikumja, feloldhatatlan dilemmája központi témája az egzisztencializmusnak. Vö. pl. Sartre: *A*

fal (1939), a *Temetetlen holtak* (1946), *Az altonai foglyok* (1960) című műveit. Árulás, bűn, gyilkosság... Arthur Miller hasonló témájú írása, a *Közjáték Vichyben* (1964), szintén említhető. Sánta regényében Huizinga mellett a spanyol egzisztencialista, Ortega y Gasset neve is felbukkan (9. fejelet), a „tömegember” elemzőjének (*A tömegek lázadása*, 1929: a közvélemény rabjaként élő átlagember kritikája) állítása: „Az ember kezdettől fogva választó (*elector*) állat.” Természetesen a bölcsélet, az irodalom, sőt maga a valóságos történelem gazdag példatára az ún. határhelyzeteknek, döntésszituációknak.

21. Németh László: „Az életmű kiadása előtt.” (1968) In: *Utolsó széttekintés. Életrajzi írások, esszék, drámák, műhelyvallomások*. Magvető és Szépirodalmi, Bp., 1980. 704. o. Kaiser László idézi indító írásában: „Németh László – növés-terv, minőség, vállalkozás.” (2000) In: Kaiser László: „Áldassál, emberi verejték” *Portrék, emlékek, köszöntések*. 12. o. Az idézet folytatása, Németh László: i. m. 704–705. o.
22. Kaiser László: i. m. 10. o.
23. Vö. pl. Németh László: „Tízezer oldalt fordítottam...” (1959) I. m. 815–817. o. „Az ember mint feladat nyomul a világba”. *Beszélgetések*. I. m. 807–878. o. Németh László tekintélyes, terjedelmes munkásságának megítéléséhez vö. Németh László: *Életmű szilánkokban I–II*. Magvető és Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1989. Szerkesztette, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Grezsa Ferenc. Szerteágazó írói tevékenységének jelen esetben vázlatos ismertetésére sincs mód, noha számtalan általa megfogalmazott gondolatot fedezhetnénk fel (akár hivatkozás, idézőjel nélkül is) Kaiser László munkásságában. Természetesen nem szükséges mindent megjegyzetelni, sokan vagyunk úgy, hogy akár minden szóhoz nem jegyzetet, hanem egész jegyzetapparátust tudunk készíteni.
24. Németh László: *A lélek tápanyagai – 1964*. In: *Utolsó széttekintés*. 70. o.
25. Vö. Kaiser László: *Remekírókról, remekművekről*. Hungarovox Kiadó, Bp., 2005. Továbbá a fentebb már többször hivatkozott „Áldassál, emberi verejték”.
26. Kaiser László: i. m. 36–39. o. Vö. *Obersovszky Gyula Üvöltök fájón a kor bajjaival Egy lánnglelkű forradalmár emléke*. Művészetbarátok Egyesülete, Bp., 2017. Felelős kiadó és szerkesztő Geröly Tibor. 51–52. o. Obersovszky életének utolsó szilveszterét, újévét, torzóban maradt új évének kezdetét, születése napjának ünnepét Geröly Tibor családjával töltötte; a házigazda fájdalmas visszaemlékezéséből: „Hazainduláskor Gyuszi saját telefonrögzőjét kívánta meghallgatni. Megdöbbenő volt a pillanat, mikor azonosult a ténnyel: egyetlen üzenetet sem rejt a készülék. Szomorúságát nem titkolva indult Keszkenő utcai lakásába, és hazaérkezése után elmondta, hogy útközben elveszítette tájékozódó képességét. *Másnap kórházba került.*” Uo. 50. o. A meghurcoltak mindenkori magányossága!

27. Vö. Dörömbözi János: „A dajkanóták emléke kél, / Egy árva népről bús dalt regél.” Emlékezés a trianoni békediktátum 95. évfordulóján. *PoLiSz* online, 2015. június 10. Lásd Obersovszky Gyula: *Temetni nagyon tudunk* című versét. „Megmaradtam annak 1993–1994” *Vagyok–versek* ciklus. In: *Prelűd halál után*. II. k. Szabad Tér Kiadó, Bp., 1995. 352–354. o.
28. Kaiser László: „Áldassál, emberi verejtek” *Portrék, emlékek, köszöntések*. 82–86. o. A *PoLiSz* „fő érdeme a teljes nyitottság volt”. E megállapítást e sorok írója is tanúsíthatja, akit kirekesztettsége ellenére Turcsány Péter, folyóirata és kiadója (Kráter) befogadott. Baráti beszélgetéseinkből sokszor (temetése alkalmával is) emlékeimbe tolul, egy szűkebb pátriánk által indukált „vitánk”. Turcsány Péter abban hitt, hogy hamarosan bizonyítást nyer, miszerint (immár örök) lakhelye közelében rejtőzködik Attila, hun király, és Árpád fejedelem sírja. Magam mint közel négy évtizede (1979 óta) Esztergom-Szamárhelyen otthonra lelt szellemi ember, e térség történelmének és legendáinak vonzásában, e helyre voksoltam. Sokan mindkét település mellett, mások más magyar helyszínek mellett is érveltek. Régész és tudós történészek valamennyit cáfolták/cáfolják, Attila és Árpád esetében egyaránt. Történész (is) „vagyok – mit érdekelne engem a” történész szakma „maga”? (Vö. József Attila: *Ars poetica*, 1937) A szertartáson elhangzó versidézett vö. Ady Endre: *Seregesen senkik jönnek. A menekülő élet* (1912) ciklus.
29. I. m. 87–91. o. Vö. *Magyar Múzsá*. Új folyam 1. sz. 2017. szeptember. 35–36. o. Kósa Csaba: *A megsebzett cédrus*. Hungarovox Kiadó, Bp., 2011.
30. Hungarovox Kiadó, Bp., 2010. Idézetek: 8–9., 46., 47., 57., 60., 76. o.
31. Hungarovox Kiadó, Bp., 2014.
32. „Jól kezdődött a nap”. Novella. I. m. 62. o.
33. Válogatott versek Baranyi Ferenc fordításában. Hungarovox Kiadó, Bp., 2006.
34. Hungarovox Kiadó, Bp., 2016.
35. Udvarhelyi András: „Az angyalok nem fáradtak, csak nem figyelnek...”, Nyílt, vigaszféle levél Kaiser Lászlónak, a szomorú költőnek.” *Versmondó*, 2017. Tavasz. 67–71. o. Vö. Kaiser László: *Elfáradt összes angyalunk*, Rónay László bo-rítószerzője.
36. Hungarovox Kiadó, Bp., 2012.
37. Kaiser László: *Galambok és véredek. Verse*. 65–66. o.
38. I. m. 68. o. Kaiser László röviden ír. Utalásaival teret enged az asszociációknak. A mindenkori olvasónak. Csehov két színművének – *Három nővér*, *Cse-resznyéskert* – ajánlásakor említést tesz az orosz szerző *Fájdalom* című novellájáról. (Remekírókról, remekművekről. Hungarovox Kiadó, Bp., 2005. 81–85. o.) Az elbeszélés mottója: „Kinek sírjam el fájdalmamat?...” Évezredes emberi tapasztalat, a szenvedő szenvedésében mindig magára marad. Az együttér-

zés, a részvét, a humánium hiánya. Ennek ábrázolása bölcséleti, irodalmi, val-lásbölcséleti munkák sokaságában megtalálható, a buddhizmustól a Bibliáig, Szophoklész-től napjainkig. A fenti fejtegetés során, miként a bemutatott Kai-ser László életművében, ez mint vezérfonal jelentkezett. Az ember miért nem tud *humánusan* élni? Vagy a mindenkor megtapasztalt a „nagyon is embe-ri”? Miként a bevezetésben említettem, Cicero a lélek művelését a *humanitas* („emberiesség, emberszeretet”) fogalmához kapcsolta; az emberhez méltó magatartást, embertársunkhoz való viszonyulást jelölte e szóval. Nem közön-séges emberszeretet, hanem szüntelen tökéletesedésre törekvés. Kaiser László többször bírálta e sorok szerzőjét, hogy hosszan, sokat ír. Jelen esetben *tömören* fogalmaztam. A megélt több mint hat évtized élményanyaga több tízezer oldalt tölthetne meg. Nem a mindennapi történések, hanem a befogadott szellemi táplálékok továbbörökítése. A Kaiser Lászlóéval azonos, hasonló bölcséleti, irodalmi, történelmi szellemi termékek elemzése, ismerte-tése is. „Bölcs ember számára minden föld járható: mert nemes lelkének hazá-ja az egész világ.” (Démokritosz: 247. fr.) „Az összes ember közül egyedül azok nyugodtak, akik a bölcsességgel foglalkoznak, egyedül ezek élnek: nemcsak a saját életidejüket óvják nagyszerűen, hanem a magukét meg is toldják min-den korokéval, mintegy birtokába kerülve mindannak is, ami hosszú évekkel ezelőtt történt. Ha nem vagyunk teljesen hálátlanok irántuk, a szent tanok-nak ama megalkotói a mi érdekünkben születtek, számunkra készítették elő az életet. Más fáradalma révén hozzájutunk a sötétségből napvilágra hozott, csodálatosan szép dolgokhoz; egyetlen század sem tilos a számunkra, mind-egyikbe bebocsátást nyerünk; ha lelki nagyságunkkal kedvünk támad túllépni az emberi gyengeség szűkös határain, hatalmas időbeli távolságot járhatunk be.” Lucius Annaeus Seneca: *Az élet rövidségéről*. XIV. (1) In: *De brevitae vitae – Az élet rövidségéről. De tranquillitate animi – A lelki nyugalomról*. „Se-neca Könyvek”, Pécs, 1992. Ford. Bollók János. Sorozatszerkesztő: Dörömbözi János.

Sólyom Sándor

Rögtönzések

„...nem is én,
a tollam fogja kezem...”
Takáts Gyula

Születésnapomon

Vita, si úti scias, longa est.
(Seneca)

A terített asztal öröme a múltba veszett
s a poharak csengését is felitta a csend.
Egyedül vagyok az elmúlt évemmel
a mécses mellett, Senecát lapozom
s az egyik lapról kajánul rám nevet:
fiú, fiú most sem érted meg,
hogyan nem az évek száma,
csak azok hasznossága mérheti
fel, az emberi életet...
Persze...hasznos...de kinek...
mormolom és megadón karcolom
az eddigiek alá számát az elmúltnak,
ám ügyelve, hogy a táblámon
még elég hely maradjon
a következő rovasoknak...

Hidoko levele

Cura fugit mero
(Ovidius)

Barátom So-Lyn, a kerted is sivárul
s ha vizet nem kap a bambusz is elszárad
s barnult levelei zokogva zizegnek,
csontváz-bokor már nem ad enyhelyet.
Ami egykor a kertednek dísz volt,
tüzelődde vált, másra sem jó.

Intő jel ez öreg barátom
s ezért ne fogyjon ki kancsódból a bor,
és azért se, mert Ovid is megmondta:
«a bortól menekül a gond!»
Ha már a szorongásod is elhagyott,
nyiss ajtót, mert érkezem...igen
én...és nem a fuvolás-lányok!

Levél a párnámon

So-Lyn szerelmem, elhagylak,
így és most...Tudom bele rokkannok
ebbe én is...de mégis...
Tudom minek tartasz, de azt is,
hogyan szerelmem túl sok volt Neked
s úgy birtokolt, mint egy Ming-kori vázát,
az ecseted sem engedve hozzád,
időt sem hagyva írásra, rajzra...

Sokszor elmondtad: legszebb alkotás
a szerelem...lehet, de nem az igazi,
hisz csak kettőnknek okoz örömet...
és csak akkor lesz majd azzá,
ha az ekkor keletkezett versek
mások lelkét is megtalálják.

So-Lyn, tudd elengedni az elmenőt,
hisz emléke úgyis veled marad
s ha boldog voltál vele, visszatér
versedben, rajzodban kezdet fogva,
hogyan érezted önzetlen szerelmét.
Ha rossz volt vele, a múltó évek
porrá őrlik, mint lehullott levelet...
Tudom, így lesz, mert az Ég akarja!
(és Hidokod lesz So-Lyn Holdja.)

Debreczeny György

megigézi majd az oroslán

aranyhíd ezüsthíd
és a szomorúság hídja
örök öröm és isteni szél
görbe tör buzogány és hurok
az istennő testén holttestfüzérrel
díszített elefántbőr

embercsontból faragott tündérek
vért isznak és emberhúst esznek
s a fekete földanya
egy óriás fejét tartja kezében
drágakövekkel kirakott
fekete és fehér szobrokon
üvegpasztából készült
széles nyitott szemek
és ezüstpupillák

a háromélű kettős jogart tartja
egyikük a három közül
elefánt jön
és elhárítja az akadályokat
készülődik a tánc ura
nincs járt út amely őhöz vezet

ó mudrák mantrák mandalák
fehérbe öltözött
növel ölelkezik a fényességes
lépcsők által jut a profán világból
a szakrális világba

a császár kedvenc elefántjának
sírja fölött őrtorony épült
falba épített agyarak díszítik
de a galamb a bagoly
és a két tarka kutya
szemeikkel éberen figyelnek
a herceg küldöncei ők
s az asszír dombormű faragóját
megigézi majd az oroslán
ninive nőstényoroszlánjának
méltóságteljes pusztulása

Farkas András

Ez Ő

Ez Ő. Csak visszajár. Pedig szerelmünk végtelen.
Nem kell hozzá, hogy itt legyen. Akkor is szeretem.
Sajnos az idő vasfoga, a porladás, a korhadás,
a fizikokémia, a szellemjárás terhe, izotóphasadás,
pusztítja arcát, ami így is lenyűgöz. Magával ragad
sok emlék, mi összeköt, a közös gyermek, a tervek,
mindezt felülírta a könyörtelen élet, mikor nincs
remény, csak kincs a szívben, egykor talán még
egyek lehetünk, gombamicéliummal burkolva.
A bűneinket nem felsorolva, a megbocsátást
nem gyakorolva, a zen-Buddhista tértelen egén,
lovagolva a végtelen semmijén, az értelem sivár
kagylóival nem törődve. Te gyenge értelem!
Ok-okozat-fertelem. Mit szívod ki a velőnket?
Erőltetni úgysem lehet, mi nincs, csak borongva,
romokban tolongva, kérész életünk kulcsait
elrejtve, bezárva minden érzékünket, egymásra
koncentrálunk, a halál utáni létre. Nem megyünk
lépre, mert az őstapasztalat megvéd. Szeretnéd
a tántorgó nyugalom remegését? Adj egy jelet,
Tied leszek, transzcendens keresésed vérem
veszíténé. Vélem, penészes csontjaimon kívül,
a dudvalepett kromoszóma, kikelet, kietlen,
kelletlen borzasztóan vágyott találkánk lesz.
Mert lenni kell mindannak, amit elvett a sors.
Lennie létnek. Könyörögve kérlek, tarts ki!
Megyek utánad.

Kühne Katalin

Kaffka Margit

(Nagykároly, 1880. június 10. – Budapest, 1918. december 1.)

Tavaly december 1-jén volt Kaffka Margit halálának centenáriuma. Édesapám, Kühne László tanár nagynénje volt Kaffka Margit, akit a legnagyobb magyar aszszonyírónak tituláltak. Édesapám rám maradt tanulmányait, írásait 4 kötetbe szerkesztve kiadtam, de saját 8 kötetemben is többször emlékeztem elődeimre. Most az ide vonatkozó részleteket olvasom fel, majd a *Nyugat* első nemzedékének nagy íróitól idézek, hogyan fogadták, milyen nagyra értékelték őt kortársai, elismervén sajátos hangját.

Margit 6 éves korában vesztette el apját, a szatmári irgalmasnővéreknél végezte tanulmányait. Itt szerzett tanítói oklevelét 1898-ban, a következő évben Miskolcon tanított, az Erzsébet Nőiskolában 1902-ben kapott polgári iskolai tanári diplomát. 1903-06-ig tanított a miskolci, 1907-től az újpesti, majd angyalföldi Polgári Leányiskolában. Miskolcon 1905-ben férjhezment Fröhlich Brúnó erdőmérnökhöz, akitől 4 év után elvált. Ez a házasság az érzelmi, intellektuális harmóniát nélkülözte. Pályáját versekkel kezdte, 1903-ban kezdett prózát írni. 1913-ban a teljes életet Bauer Ervin orvosbiológus mellett találta meg. Ekkor Budapest mellett Temesvár lett Margit 2. kényszerű otthona. 1915-től megszabadult a tanítás munkájától, a szépírói tevékenység mellett a publicisztika műfajával is kísérletezett. Édesapám 12 éves volt, amikor Margit és kisfia, Lackó egy nap különbséggel a spanyoljárvány áldozata lett.

Édesapámat gyakran faggatták újságírók, irodalomtörténészek, rádiós szerkesztők. Irodalomtörténeti tanulmányok születtek ezekből a beszélgetésekből, Rolla Margit tanulmánykötete, a miskolci Napjainkban cikksorozat, a rádióban is elhangzottak az interjúk. Tízéves voltam, amikor 1957-ben becsengetett hozzánk egy lengyel irodalomtörténész hölgy, őt kereste. Édesanyám kérdezte tőle, hol szállt meg. – *Az Ávós szállóban.* – Erre nagyon megijedtünk, megszólalni sem mertünk. A szabadságharc 13 fényes napjai után újra visszajöttek a szovjet tankok, mérgezte életünket a csengőfrász, házkutatások, a börtönbe akárkit elvihettek, évekre bezárhattak, vagy kivégeztek. Édesapám hazajött, kiderült, hogy a félreértés a nem megfelelő kiejtésből adódott. Megnyugodtunk, órákig kérdegettük édesapámat.

Nagymamám Kühne Andorné Kaffka Ibolya és nővére, Margit Nagykárolyban született. Margit Szatmárnémetiben maradt, Ibolyát Miskolcon a nagyszülei nevelték. Személyesen ezért ritkán találkoztak hűgával, de leveleztek. Édesapám több gyermekkori emléke fűződik Margit látogatásához. Margit szerint „a miskolciak

kedves emberek. Miskolcnak ma nemcsak izléseesen megrendezett kiállítása van minden esztendőben, hanem egyfelől tevékeny, lelkes, ambiciózus művészgárdája, egy csoport fiatalember, aki eszményeiért mindig gerillaharcra kész, saját maga útját járja és saját igazságaiban hisz lángolóan, másfelől pedig fejlődő érzékű, szeretettel érdeklődő, a művészt igyekezettel megérteni akaró közönsége.” Miskolcon irodalmi szalont vezetett, de Budapestre vágyott, az írói szalonok, a társaság hiányzott neki, így első férjével, Fröhlich Brunóval elköltözött, 1906-ban megszületett Lackó fiuk, majd négy év múlva elváltak, ő háziasszony-feleséget akart, nem értette meg a művészt. A *Nyugat* című folyóiratban több novelláját, versét közölték. Íróársai és olvasói nagyra becsülték őszinteségéért. Regényei, novellái, versei ma is hatnak az ifjúságra. Aztán jött a háború, 1914-ben megismerkedett második férjével, Balázs Béla író öccsével, Bauer Ervinnel, boldogságuk rövid ideig tartott. A spanyoljárvány fiával együtt elvitte őt is. Életéről, munkásságáról sok tanulmánykötet született, közismert regényei a könyvtárak polcain sorakoznak, többet közülük megfilmesítettek. Szülőházukon emléktábla van, a róla elnevezett utcában, mi is láthattuk Nagykarolyban. Bementünk az udvarba, egy hátsó faragott oszlopos kis épület még áll leromlott állapotban, reméljük, felújítják. A közeli téren szobra áll. Margit édesanyjának családját, az urai Uray ágat édesapám kutatásai alapján visszavezethetjük az 1200-as évekig. Ura községben és Csengerújfalun a temetőben nyugszanak az elődök.

Kühne Lászlóval 1958-ban készítették interjút: – *Milyen emléket tudna a Tanár Úr felidézni nagynénjével kapcsolatban? – A hozzá arckifejezésében sokszor oly’ hasonlatos, régen elhunyt édesanyánk jut eszembe. Ismert arcképe, melyről egy kissé túlfűtött, komolyságot, értelmet sugárzó, szuggesztív tekintetű nő néz le reánk. – Sokat érintkezett, levelezett egymással a két nővér? – Néhány levelet őrizgetett édesanyánk, persze ezek „a front miatt” elvesztek. Anyuka messzire került a közéletben szereplő, sőt kortársai részéről bizonyos elismerést egészen korán kiharcoló nővérétől. A kiterjedt Kaffka-család tartózkodó maradt a maga útját járó, új hangnemben írogató, szokatlan modort felvett, „modern” asszonnyal szemben, s ez hatással lehetett a konzervatív körben nevelkedett Anyukára is. De ha a „Petike jár” című versét mondta el nekünk, hiszen kívülről tudta, mindig könnyekig meghatódott a Drágánk. – Diák korából van-e élménye róla? – Kaptunk egyszer egy ajándékkönyvet, színes, tarka képekkel volt tele a fedőlapja, a címe ez volt: „Kis emberek, barátocskáim”. Egész gyermekkorunkra nagy hatással volt. Pali öcsém és én külön-külön megépítettük a bábszínházat. Később elgondolkoztam, hogyan lehetett egy nagyon elfoglalt pesti tanárnőnek, írónőnek annyi ideje, türelme, tervező gondossága, hogy ezt a legapróbb műszaki részletekig kifundálja. Csak az örök édesanya szívének gyümölcse lehetett az, a gyermeke, s a gyermekek számára! Egyetemista koromban, Szegeden egyszerre nyúltam ehhez a kötethez egy zilált*

hajú, magas homlokú, komoly fiatalemberrel, ismeretlen kollégámmal. Meglestem könyvigénylő céduláját. Ki lehet az a megszállott, aki nagynéném gyermekeknek szánt művére kíváncsi? A cédulán Radnóti Miklós neve állt. A „Szegedi fiatalok” kiadásában a tehetséges, fiatal költő tanulmányát vásárolhattam meg a könyvnapon: „Kaffka Margit művészi fejlődése.” Margit féltestvérével, Almásy Saroltával felkerestük a Franklin Társulatnál Schöpflin Aladár író, hogy megköszönjük neki, amiért oly’ meleg szavakkal emlékezett meg Margitról a Magyar Rádióban. Néném megajándékozta egy fényképpel, Dr. Bauer Ervinnel látható egy laboratóriumban. Schöpflinnek jólesett figyelme, s ajándékát az általa neki dedikált, legújabb „Színek és évek” című kötetel köszönte meg: „Nekem Margit mindig szívügyem volt.” – azután hangosan kiszólt egy másik szobába, egy kartársát hívta be: – „Nos, ki ez? Meg tudja-e mondani?” – „Ez a Kaffka!” Sárrika néném azután nekem adta az ő régi, első kiadású Kaffka-könyvét. A Nyugat című folyóirat klasszikaival mikor találkozott? – A lap is, Margit néném is, az egy helyben topogók között a türelmetlenek, az előrenézők akkor még kis rétegét képviselték. A család, Anyuka ősei, az urai Urayak (mint ahogy Kaffka Margit írja: a „vércseszemű”, „lápok világába visszahúzódó”, elszegényedő gentry is, de a Kaffkák, „az ércvizű tó”-hoz hasonló lelkű, „alázatos-ravasz”, „leigázott szlávok apák” is, de az egész kor, a polgári erkölcs nevében olykor túlfűtöttnek mondotta a Nyugat irányzatát. Ady, Babits és Margit kifejezéseit sokszor érthetetleneknek, a „nyugatosokat” lázítóknak, szabadosoknak minősítették. De Margit néném azok közé tartozott, már egészen fiatalon, akikkel később, a Nyugat szerkesztőségi szobáiban ismerkedett meg. Én a miskolci Zenepalotában találkoztam a titánokkal, a harmincas évek elején. Babits, Gellért Oszkár, Kosztolányi, Móricz, Nagy Endre, Schöpflin Aladár, Zilahy Lajos zarándokoltak el Miskolcra, hogy megemlékezzenek róla, és egy meleg hangulatú ünnepség után az író volt miskolci lakásának homlokzatán, a Csabai kapuban emléktáblát leplezzenek le. Döbrent alázattal, a nagy emberek iránt érzett mély tisztelettel hallgattam, hogyan simogatják a márványba illő szavak egy sokat vívódó szellemtárs, a lét nagy problémáin borongó, néha mégis oly’ bátor asszonyember művészi emlékét. – A Színek és évek című regényről beszélne? – A főhősnő, Pórtelky Magda a valóságban Kaffka Gyuláné, később Almásy Ignácné, született urai Uray Margit, anyai nagyanyánk. Margit úgy írta, mintha az az ő édesanyjának, nagyanyánknak története volna. A regényben a múlt század második felének társadalma, annak lefelé ívelő magyar gentry rétege és polgári-értelmiségi képviselői mind megtalálhatók, kíméletlen őszinteséggel, a hibák, visszasságok, kis örömök, csendes válságok, elszánások, lemondások, küzdelmek, megalázottságok, kiszolgáltatottságok hű feltárásával. Valamennyi egy nagy, kiterjedt rokonság, család tagja, a „kuruc” és „labanc”-ágból egyaránt. – Hogyan reagált erre a kihívásra a család? – Vegyes érzelmekkel ismertek magukra. A nevek elváltoztatása nem tévesztette meg őket.

Nem fenyegették meg Margitot, csupán egy öreg rokon panaszkodott, de kiátkozásról nem volt szó. Nem rajongtak azonban az őket leleplező írónőért. – Van-e még valami, amit másképpen tud a család? – Egyik Kaffka-életrajzíró tudni véli, hogy nagyapánk öngyilkos lett. Ez nem igaz. Ügyvéd, majd vármegyei főügyész volt Nagykarolyban, gyógyíthatatlan rákban halt meg. – Áll-e még a „nagyszülői ház” Miskolcon? – Nem. Szépapánknak, Kaffka Ignácnak házáat a városrendezés során lebontották. A diákkoromban – 1916 és 24 között – még állott, a mai Főposta előtti tér helyén. Kaffka Ignácot és nejét, Lauka Johannát a miskolci Mindszenti temetőben temették el. Janka testvére volt Lauka Gusztáv írónak, Petőfi Sándor barátjának. Rokonságba kerültünk Kölcsey Ferencsel, a költő oldalági leszármazottjával. Ezt az írónő is kifejezi, amikor elmereng szülővárosa Kölcsey-szobra előtt: „...Ez a félszemű nagy költő állítólag vérrokon familiámmal...”

Egy ránk maradt befejezetlen levél: „Féltestvérenek, Almásy Sárának írta: .../ Hívtak/ Reneszánsz-felolvasásban részvételre, de ugyanaznap egy páholyban voltam Hatvany és Deutsch bárókkal, a Nyugat húszmilliomos tulajdonosával, aki a Nyugat-felolvasásokat emlegette. Hát most egyik felé sem megyek, hogy nyílt hadüzenetnek ne vegyék, mert semmit sem jó egészen fölégetni és szeretnék mindkettővel jó viszonyban maradni. Csak győzzem a munkát. Míg nem kell tanítani, isteni dolgom van, de ha most jön a megbízás, elvisz az ördög. Azért úgy vagyok, hogy kérem és forszírozom, pedig titokban félek tőle és nem bánám, ha még vagy egy hónapig tartana ez a gyönyörű állapot. Bizony, Sárrikám, a tanítás sem elsőrendű életöröm, de anélkül felkopna az állam azért, meg az irodalmi emberekkel sem beszélhetnék akkor olyan könnyedén, ha tudnák, hogy csak örájuk vagyok szorulva. Muszáj, hiába. Én már kievickéltem vidékből, családból, házasságból, de a szegénységből sosem fogunk magunkformák, mert beleszülettünk, és vesztünk, az úri gögbe is. A bárónak a minap a kitarított tenyerébe olvastam bele koronánként a fenedruga kabarépáholy árát, csak tartotta szegény hűségesen és szomorúan, az egész publikum odanézett és nevette. Neki annyi az, mint nekünk egy garas, de mit volt mit tennie, a rámeső részt el kellett fogadnia, mert annak már híre van, hogy Kaffka Margitnak egy kávét sem lehet fizetni. Ha olyan gazdag volnék, mint ők, akkor elfogadnám, de mert szegény vagyok, nem tehetem, s mert a társaságban részt kell vennem néha, hát éjszaka dolgozom ki és egyebeken vonom meg magamtól. Adósságom nincs hála Istennek, de borzasztó sok gonddal élek. Ha Pestre megyek, ezerfelé lótok, futok, reggeltől. Spórolásból nem ebédelek, csak kávézom, mert a kávéházba hivatalos ügyekért úgymen-ni kell, és varrónét, lakáskeresést, boltot, susztert, protekciókat és szerkesztőségeket végigjárom, közben az utcai klozettkok tükreiben frizurát csinállok, s ezerféle arccal, modorral, skálával és raffinériával élek. Este vacsora az Ady-asztalnál vagy színház, ha jeggyel kínál valamelyik redakció, utána haza, és a többi hat napon Újpesten dolgozom, mint a bolond. Félek, Pesten vendég is több lesz, így is sokszor zavarnak.

Az nagyon kedves, csak időt rabol. A télikabátot küldöm, de tudom, semmire se való. Ha nem fekete lenne, akkor én is Lacónak /adnám/...

Kaffka Margit írta: „öszökéltem a lelkem, hogy serkenjen, kapukat nyisson...” „... Mennyi kell, hogy csak egy lépést tegyünk? Dolgozni, amíg mécsünk ki nem alszik. Én már tudom, hogy kevés, ritkán-születő verseimnek ez a legigazibb, legméltóbb hivatása: személyes üzenetként szólni valakihez, aki szereti őket.”

A Nyugat nagy nemzedékének első vonulatába tartozott, legjobb regényei a lélek-tani epika nagyszerű hazai példái. A lélek útjait nyomom követve, a dzsentrí osztály szükségyszerű összeomlásának társadalomképét hagyta ránk. Apja polgári értelmi-ségi család sarja, anyja ősnemesi familia lánya, örökli a régi világ, a liberalizmus, a polgári forradalmak hagyományait. Ő mondja: „az előttem járt okoknak nehéz bizonyalmait bensőmnek folytonos küszködő kettősségét érzem, kétféle örökség tusáját – ez a csata karakterem, megváltozásaim, történéseim története.”

Kortársainak emlékei egy hiszékeny, lelkes, bizakodó, és bárkinek végtelenül kiszolgáltatott ember arcát rajzolják, aki a tiszta ember ártatlan jóhiszeműségével odaadja magát minden megalázásnak. Ebben van jellemének földi hiúságokat megszegyenítő szépsége. Füst Milán így emlékezik rá: „Idősebb volt nálunk, mikor mi írni kezdtünk, ő már neves író volt, előtünk is tekintély. S mégis, nemhogy fölényes lett volna velünk szemben, inkább még alázatos volt. Alighogy megjelentünk a porondon, ő magához méltó művészeknek fogadott el minket. Megalázkodott előtünk, mégis, hogy néki magának ne nagyon fájjon, valahogy úgy, ahogy asszony a férfi fölényét elismeri, leste minden szavunkat. Gyengének érezte magát, annyira félt, hogy elmaradhatna mellőlünk, hogy sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított szavainknak, mint amilyent mi szántunk. Csak másokban bízott, s amellet olyanak akart látszani, mint aki férfias, megáll a maga lábán, nem szorul senkire. Folyondárnak teremtették, ő az képzelte, hogy a viharban tölgyként kell megállnia. Művész volt, aki mindenkitől tanulni akart. Sok jóbarátja volt. Hatalmas tehetsége fenntartotta, nem hagyta a bizonytalanságban elmerülni.” Schöpflin Aladár Kaffka Margit halálának tizedik évfordulójára írta: „A legrosszabbkor halt meg, akkor, amikor élete kezdett jobbra fordulni, és szívébe belépett valami, amit addig sohasem ismert: a meglegedett nyugalom. Halála előtt egy héttel, halálos megbetegedése előtt 12 órával voltam nála, utolsó látogatója a Naphegy utcai kis lakásban. Nyugodtan, melegen beszélgetett, közben kínálgatott hideg hússal, töltögette a bort poharamba és koccintott velem. Jókedvű volt. Arról beszélt, hogy most végre kezd nyugvópontra jutni élete. Fiatal férjével boldog egyetértésben élt, nagyon szerették egymást, a háborúnak, amelytől nála jobban nem iszonyodott senki, vége volt. Nem kellett többé arra gondolnia, ami odakünn a lövészárkokban történik. Úgy érezte, kezdik érdeme szerint megbecsülni, könyveit olvasta a közönség, voltak lapjai, melyek örömmel köztölték minden írását, anyagi gondjai – milyen keserves anyagi gondjai voltak az-

előtt! –, csillapodtak, legalább a szerény polgári megélhetés biztosítva volt számára. Első házasságából származó Laci kisfiát magánál tarthatta, és gondoskodhatott neveléséről. 38 éves volt, erejének teljében, testileg-lelkileg egészségesnek érezte magát. Tele volt tervvel, munkakedvvel. Sokat beszélt egy tervezett regényről, Josephus Flaviusról szolt volna, már 2 éve foglalkozott vele, sok történelmi és archeológiai tanulmányt csinált hozzá, jegyzetei halomra gyűltek. A regény már jóformán készen volt termékeny agyában. Voltak más tervei is, messze évekre kiterjedők. Úgy éreztem magamat ezen az estén önála, mint egy kis nyugodt szigeten, a háborús katasztrófa, az ország szétszaggatása és a spanyolbetegség szennyes hullámcsapkodása közben. Jóleső, csillapodott érzéssel, nagy barátság örömeivel szívemben jöttem el tőle. Attól, hogy Lacika beszélgetésünk közben fejfájásról panaszkodott és le kellett fektetni, nem jutott eszembe megjedni. Másnap délután találkoztam Balázs Bélával, megröppenve hallottam tőle, hogy Margit és a kisfiú megbetegedtek, el kellett őket vinni a klinikára. Ez az este minduntalan eszembe jut, szomorúvá tesz. Úgy érzem, Kaffka Margit iránt hálátlanok vagyunk mi mind, akik közel álltunk hozzá. A magyar irodalom és közönség nem érdemelte meg őt. – Voltak életének örömei. Tudta élvezni az író társak, köztük a legkitűnőbbek megbecsülését, azt a megértést, melyet tehetsége és írásai iránt éreztünk. Nagyon hálás tudott lenni a baráti érzésért, melyet néhányunk részéről tapasztalt. De rettenetes küzdelem volt az élete. Hogy milyen lehetett kislánykora, azt elképzelheti, aki olvasta a Színek és évek című regényt. Volt néhány szép éve az Erzsébet Nőiskolában, volt egy ifjúkori szerelme, mely a házasságban csalódást okozott. Érezte az első írói sikerek örömeit. Ha tovább él, érezhette volna a népszerűség gyönyöreit, melyre vágyott, mint minden művész. Nem élvezhette soha az anyagi gondtalanságot, mindig küzdenie kellett a pénztelenség megalázó nyűgével. Kívánta a társadalmi pozíciót, melyre származásánál, író voltánál fogva jogot tartott, s nem tudta elfoglalni, saját bénító félszegségei és mások közönye miatt. Mindig hajszolt, pihenéstelen, nyugodni nem tudó, külső körülményei és belső nyugtalansága miatt. Csak a zsenialitás tud annyit és olyan kitűnőt produkálni, mint ő, olyan kedvezőtlen külső-belső viszonyok között. Példátlan munkabírás volt benne. A Márvány utcában lakott, Buda legszélén, minden reggel 7 órakor a villamoson ült, s majd egy órai kocikázás után, 8-ra az Angyalföldön kellett lennie, délig tanítania a nehezen fegyelmezhető gyermekeket, délben egy órai villamosozással haza, gondoskodnia a maga és kisfia ebédjéről, a lakásról, minden háziasszonyi teendőről. És ezalatt írta a Színek és éveket néhány hónap alatt, közben egy sereg novellát, cikket. S az ő írása teljes ideg feszültséget, erőltetett koncentrációt kívánt. És közben krajcáros gondok is nyomasztották. Nincs, aki ilyen nyomások alatt ilyen munkát tudott volna végezni. Ez a kínlódó, nyugtalan asszony a mi korunk magyar irodalmának legelső sorában áll, nagyon kevesedmagával, és minden kor magyar asszonyai között a legnagyobb tehetség, a leggazdagabb elme. 1918. december 1-jén

tartottuk a Vörösmarty Akadémia alakuló ülését. Ekkor határozták el, hogy Kaffka legutolsó művéért az író családjának ítéljük az ötezer koronás Vörösmarty-díjat, kisfia neveltetéséért. A szavazásnál még nem sejtették, hogy ő is eltávozik az élők sorából. Már együtt voltunk mind, mikor közénk lépett Hatvany Lajos, magából kikelve, sápadtan és felindult hangon közölte velünk: most kaptam a hírt, hogy Kaffka Margit meghalt.”

A szűkre szabott időben alkotta meg azt az életművet, amelyet a nemzedéktársak legjelesebbjei is saját alkotásaikkal egyenrangúnak érezhettek. A Vörösmarty Akadémia nevében búcsúzó Móricz Zsigmond a legnagyobb, legragyogóbb írótalentum tragikus elmúlását siratta. Babits Mihály a nyugatosok nevében fejezte ki nagybecsülését: „Közülünk indultál és mindig hű maradtál mihozzánk: igaz ember és igaz író voltál miközöttünk. Asszony létedre ember voltál, mint kevesen.”

Ady Endre legméltóbban köszöntötte őt, Vágyni hogy szeretnék című versével:

„Kaffka Margitnak küldöm, a nagy írónak, félelmetes barátnak, de derék embernek: Hiszen jó volt magamban,/ Magamért és magammal élni,/ De ezt a boldogságot/ Olyan jó volna fölcserélni.// Valami furcsa késsel,/ Egy ősi, s csak holnap jött mával,/ Valami kidacolt, nagy,/ Kínra-hajló romantikával.// Óh, vágyni hogy szeretnék, aki csak percnyi,/ De nem vággyal, amellyel/ Örökig ki lehet telelni.” Üzenetet is írt hozzá: „Margit, egyfajta a fajunk,/ Be nagyon nem itthon vagyunk/ S be kár ez a sok furcsaság:/ Csak tépik lelkünk a lazát,/ Kit őseink feledtek bennünk.” Ady megérzi Kaffkában a magyar Ugar otthontalan, képzett lelkű társát. Nagyobb kitüntetés abban a korban költő még nem kapott a költőfejedelem figyelménél, jó szavánál.

Radnóti Miklós: „Első asszonyírónk, aki tudatosan, lázadón és szűkülve asszony, aki pontosan érzi és tudja másféleségét, és művészetében vállalja ennek következményeit, megteremti magának e másféleség sajátos formáit. S bár nagyszabású tervek, a betakarítás elől ragadja el a halál, néhány remeket és különlegességében talán az európai irodalomban is egyedülálló életművet hagy hátra. Egész életművének egyik jellemzője az a hangban, szemléletben, kísérletben megnyilatkozó bátorság, mely azóta is serkent és hat irodalomunkra. Az asszonyi sors mint az elnyomatás félelmetes jelképe jelenik meg nála... Epikáját magasfokú megfigyelőképesség, líráját mélyenjáró önelemzés, s mindkettőt valami izgatott és lenyűgöző bőség és áradás jellemzi.” Gyulai Pál másképp vélekedett: „a nő írhat meséket, de másra, többre ne is törekedjék...” Földes Anna Kaffka Margit pályaképe című kötetében írja: „Ady lett a Forradalom, Móricz a Nép, Babits a Hagymány, Kosztolányi a Finomság, Ignó a Szellem, Szép Ernő a Játékosság, Karinthy a Humor, Kaffka azzá lett, amire a természet kijelölte: ő az új irodalom táborában a Nő. Nőírónak lenni Kaffka Margit előtt nem jelentett rangot Magyarországon. Kaffka vallotta és vállalta a maga asszonyiságát, de tudatosan elhatárolta magát azoktól, akik kizárólag az asszonyit

látják meg hőseiben. Kaffka sajátos, utolérhetetlen női látásáról, ábrázolásmódjáról a legplasztikusabban az író tehetségét kezdettől méltányoló Schöpflin Aladár később így írt: „A Színek és évek írója az első, akiben igaz művészi mivoltában nyilatkozik meg, de asszonyosságának teljes megőrzésével. Egy évezreden át a nő néma volt a magyar irodalomban, közéletben. Kaffka nem volt feminista, a maga hűvös tárgyilagosságának reflektorát vetítette a világra, mindazt, ami nemzedékek nőinek tudata alatt élt. Általa ismerték meg a nők életüket. Nem hangulatok vezetnek, ellágyuló pillanataiban is megőrzi tiszta látását, biztos érzéke van a jellemző vonások iránt, amit elmond, megtelik léttel és lélekkel.” Móricz Zsigmond a pályatárs szeretetével, értő lelkesedéssel köszönti a könyvalakban még meg sem jelent folytatásos regényként közölt Színek és évek íróját, aki „olyan magaslatra ért, ahova asszonyíró nálunk még soha...” Ujjongva üdvözlö az írónőt: „Az írás, az életnek írásban kiélése éppúgy lehet asszonyi lehetőség, mint férfiúi. Regénye egy igazi írói tehetségnek szerencsés és boldog kiáradása.” Móricz, Kosztolányi, Juhász Gyula tisztelegtek tehetsége előtt ravatalánál. „Regényei modern epikánk maradandó értékei, amelyekkel az egész világ elé nyugodtan állhatunk.” Schöpflin írja: „15 éves írói pályája kettőtört, de ezután feledésbe is merült, kötetei eltűntek. Király György róla írt tanulmányát a háborús időkben nem jelentették meg, de végül a Nyugatban látott napvilágot. Igazi tragédiája az volt, hogy az általa képviselt realista, dokumentarista irányzat a haladó polgári esztétika számára akkor vált túlhaladottá, amikor a közvélemény éppen befogadta volna regényeit. Újra kiadott köteteinek és Bóka László, Király István, Bodnár György, Győri János sokrétű kutatómunkájának hála, ma pályája plasztikusabb lett. Századik születésnapján a klasszikusokat megillető ünnepségekben részesült.” Illés Endre: „Mitől parázlik ez az életmű ma is? Amikor Ady küzdőtársáról azt olvassuk, hogy művé formált magánya köti őt korunkhoz, jelen volt a fiatal író vidéki szegénységében és az útkeresésben, a női sors még kibogozatlan szövedékiben, az író asszonyi létezésében és három nagy regénye hősnőjének sorsában.”

Műveiről többen kemény kritikákat is megfogalmaztak, ezeket is elolvashatják a róla írott tanulmánykötetekben, lehet vitatkozni, de úgy vélem, hogy én elfogult vagyok, ez talán megbocsátható. Kaffka halála után érte el azt a rangot, a méltányolást, amire joggal tarthatott igényt. Az utolsó években megtalált harmónia új korszakot nyithatott volna írói, költői munkásságában is. Pacifista cikkeket írt, regényterve volt, fiát tanácsokkal látta el. Ervinnek végül sikerült állást szereznie, boldogok lehettek volna a háborús évek nyomorúságai után, de ekkor jött a szörnyű járvány, ami elvitte őt és kisfiát. A súlyos beteg Ady Endre helyett Móriczra hárult az utolsó méltatás szívszorító kötelessége. Indítványára a Vörösmarty Akadémia úgy határozott, hogy könyvet írjon Kaffka Margitról. Az író életművét legjobban ismerő, értékelő kritikusra, Schöpflin Aladárra bízta. Földes Anna 1987-ben kiadott, róla szóló tanulmánykötetének zárómondatait idézem: „Vajon az eltelt majdnem hét évtized

alatt jól sáfarkodtunk-e a ránk hagyott, értékes örökséggel? Megőriztük, felmutattuk és hivatott tudósok mérlegén többször is megmérettetett. De vajon kamatoztattuk-e felfedezéseit, élveztük-e igazán műveinek szellemi hasznát? Eljuttattuk-e a kincset folyamatosan mindazokhoz, akiket megillet? Az utókor adósságából kívánt egy keveset törleszteni ez a kötet.”

Családom tulajdonában sok kötete, fotója volt, ezek közül többet én őrizhetek. Kiegészültek később kiadott tanulmánykötetekkel is. Arra biztatom a fiatalokat, hogy nézzék meg a regényeiből rendezett filmeket, olvassák regényeit, novelláit, tárcáit, verseit. Ismerjék meg azt a kort, amelyben a nyugatosok által új szelek fújhattak irodalmunkban, közéletünkben is. Érdeemes felfedezni csendben, magunkban olvasni írásait. Egy érzékeny lélek alkotásai ezek. Szeretném idézni Ady Endrét, íróársát, kritikusat: *„Asszonyoskodó férfiú, aki játékos komolysággal szeszélyes mintázatú drága vásznakot sző, vagy férfias erejű asszony, de a nagy örök asszonyhibával: valamit ingathatatlanul fölépíteni nem tud? De a Kaffka neve, személyisége, írósa, rendkívülisége, nagyszerűsége ugye nem vitatható? ... Szeresse, írja tovább verseit Margit, mert ezek gyönyörűségesek. Még az is majdnem galádság volna, ha a regényhez, a novellához küldeném vissza ezt a gazdag, ragyogó szavú, ritka magyar költőnőt, azaz költőt. Ő határoz, ő parancsol, mert művész, s ha néhány verssora visszacseng most, bennem-belőlem: talán nem is volt egészen igazam. Tán zsoltárok elé c. verséből: „És megbékélni bizony/ Eljön-e az Úr, majd ha hívom?/ Ha felhőkben, vizek sodrán, föld hűsén keresek/ Két óriás, merítő, lágy, nyitott örök tenyeret,/ Mely kitárul se adva, se kérve,/ Lehajthatom-e egyszer fejemet?/ Feszült lelkem besimulhat-e végre/ Az Isten óriás köd-tenyerébe?”*

S. Csoma János

Hogy sós a könny

Hogy sós a könny
te csak tudod,
míg életed
megfutod.
Minden csepp
egy-egy állomás,
feltételes megálló,
feltétlen hovatarozás.

Fészket rakott a világnak

Fészket rakott a világnak,
fészket rakott gyermekének,
fészkeknek önmagát tollazza
pihéket nyálával ragasztja.
Fészket rak mindeneknek
s mégis védeneci
féketlen rontják
kiserken belőle a vér is.

Hiába tanúsítod

Hiába tanúsítod
írásban akár –
e földnek nem hiányzol.
Nem is számol veled,
másoknak készült a jászol.
Nincs is neved
talán álom voltál,
de itt a reggel,
hát isten veled.

Gáspár Aladár
Csend

Csend, csend,
szótlan,
néma csend...

Mindegy milyen,
csak mélyen átélhető
csendesség legyen.

Mindig ilyen áldott,
ártatlan közegbe vágott.

Ha némaság övezte,
feléledt,
derűs lett,
látnok,
termékeny
gondolatra kész.

Hosszú csendet remélt hát,
ahol az egyik a másikkal,
ha már mellette él,
szótlanul összefér,
mert aki amaszt kíméli,
önmagát is félti, s
eközben a kusza részek
összhangzó egészbe érnek.

Ilyent akarni persze
önös befelé fordulás,
ábrándos remete-képzet.
Aki a világban forog,
azt pusztító ricsaj,
lázás lárma,
harsány hangoskodás fogadja.
A csendhez szokott fül,
ha nem idomul,
hallása sérülni fog,
végül megsemmisül.

Itt áll most zavartan,
süket némaságban,
a zaj elült hirtelen,
üresség maradt helyette
hangzás utáni semmi.

Hallgatna most már
zengő madárdalt,
lélekszépítő zenét,
harsány emberi szót,
akár még
ordító dáridót is.

De minden elcsendesült,
csend van kívül és belül.

a hold ma éjjel...

a hold ma éjjel
megint halkán énekel
a lassan lehulló ezüstös
dallamok szelíden rávetülnek
a szunnyadó vidék megannyi
részletére amik a szólamok
visszhangjaként mind
szembetűnnek s
mint tárgyak képzeményci elevenülnek
mi-létük mégsem
lesz felfogható
a kétes közegben és
az elhaló emberi idő
nehezen érzékelhető
erővonal-rendszerében
minden elhomályosul
a tényleges létezés alig
dúdolható emlékeként
minden örök titok marad
az elomló ezüstös tájék lassan lelkedig hatol
így most már tebenned
sejlik fel a csak éppen hogy hallható
rezzenésnyi élet rejtélyes működése

Molnár József

Út a jéghegyek felé

Sok minden van,
amire vágyunk, és le kell
mondani róla.

.....

Az út elején még nem
tudni, hogy a láb vagy a
szív lesz engedelmesebb.

.....

Ha változni akarsz,
az utolsó óra
a legsötétebb.

.....

Ki tükörbe néz,
készüljön fel a
legrosszabbra.

.....

Ha ló farkához vagy
kötve, ez már elég ok,
hogy kilépj az álmodból.

.....

Itt az idő,
hogy jéggé fagyott
istened,
felmelegítsd.

.....

A jéghegyektől indulsz,
a jéghegyek felé:
hited fényed.

Feloldozás

Mentő vijjog,
figyelve a szívdobbanást,
a halott már nem érez.

.....

A száguldásban több van,
mi látható.
Egy életben több van, mint
ami kapható.

Száguldás, élet, sorban állunk
hiánya előtt.

.....

Eltévedt mosoly szalad át
a vonat előtt. Tévedése
nem látszik szándékosnak.
A halál gyorsabb.

.....

Az ékírást nézed a múlt
kiismerhetetlen falán.
Megfejtésére eséllyel pályázol,
kiindulsz magadból, te mit írtál volna,
ha aznap este életben maradsz.

.....

Kétes jövőd előtt állsz, miközben
kártyázol a füstbezárt szobában,
ahonnan élve nem menekülsz.

.....

Egy üzenet, egy szó, mi
megváltoztatja szerencséd,
hallod a rádióból a receptet,
miközben a kampón
hintázva lógsz.

.....

Szerelemben az istennel,
egész életedben így éltél,
s most várod a feloldozást
nincsbűneid alól.

A sátán ölel.

Bakacsi Ernő

Apa hagyatéka

A teájukat kortyolgatták. Megszokott tevékenység volt ez, mintha öreg, nyugdíjas oroszok lennének, akiknél természetes a teavás. Ők már az új korszak, ahogy most mondják, az atomkorszak emberei voltak. Az életritmusuk, az állandó sietés, a megfelelni vágyás követelménye, a kegyetlen kapitalizmus más emberré formálja az egyént, mint a langyosabb szovjet élet. Ez elsősorban abban mutatkozott meg, hogy szokásaik, gondolkodásuk közeledett az európai, a nyugat-európaiak felé. Fontos volt életükben a hagyomány, a megszokott, az évszázadok alatt beidegződött orosz mentalitás, de kóstolgatták a másikat is, a kor követelménye kívánta így. Reggel sietni kell, rohanni a munkába, nincs idő a nyugodt teázgatásra, de egy kávé le lehet hajtani. Gyorsabban elkészül, és nem olyan szertartásos az elfogyasztása. Így alakult ki, hogy reggel kávé ittak, amikor délután hazaértek lazításként, a napközi hajsza levezetéseként, teáztak. Ritkán adódott erre alkalom, mert nem egyszerre telt le a munkaidejük, nem azonos időben tértek haza. Igor még csak jobban, neki állandó volt a munkaideje, de Iréne két műszakban dolgozott, és még így is csúszhatott a hazatérés, ha rendkívüli eset adódott. Egy kórházban pedig ilyen gyakran előfordul.

Igor már átöltözött, Iréne az imént érkezett. Alig tette le a teli szatyrot, Igor már töltötte is a teát. A samovárban főzött igazi teát. Élvezték az italt, csendben iszogattak. Igor törte meg a csendet.

– Szerencsére holnap egyikünk sem lesz ügyeletben, reggel lustálkodhatunk, ameddig jól esik. Arra gondoltam, hogy kirándulhatnánk a hegyekbe. Sétálnánk egy jót, szívnánk a friss, ózondús levegőt, valamelyik vendéglőben megebédelnénk. Mit szólsz hozzá?

– Jó ötlet, a legközelebbi szabad napomon lehetséges, de holnap nem megy. Már bevásároltam, főzök egy jó ebédet.

– Ez nem indok, amit vettél, eláll a hűtőben...

– A szavamba vágta, még nem fejeztem be. Nem az étel miatt, noha van, ami frissen jobb, és tudod, hogy én szívesen főzök, szeretek főzni. Leköt, eltereli a figyelmem. Te mondtad, hogy nem lehet mindig a munkával foglalkozni, kell másal is, ami kikapcsol, szórakoztat. Igazad van. Tehát nem a főzés miatt kell itthon maradnunk, hanem mert holnap délutánra meghívott Szvetlana – tudod, az altatóorvos – barátnőm. Misának, a férjének lesz a születésnapja. Meghívtak néhány havert, nem sokat, talán tízen leszünk. Igent mondtam, muszáj elmennünk. A kislányuknak már meg is vettem a csokit, Misának egy palack Metaxát, neked holnap reggel le kell menned virágért. Azt nem vettem, friss legyen, egy szép vágott virágcsokor, de te értesz ehhez.

- Hát, ez új helyzet. Nem ártott volna tudni hamarább.
- Én sem tudtam, nekem is csak ma szólt.

Iréne belekortyolt a teájába és elhallgatott. Mindketten hallgattak. Ismét Igor törte meg a csendet.

– Nagyon szótlan vagy ma, kedvesem. Mintha valamin gondolkodnál. Bánt valami? Történt valami a kórházban?

– Nem, semmi. De tényleg gondolkodom, nemcsak most, mostanában többször is előfordult már velem.

– Minden emberrel előfordul, mert az ember gondolkodik – nevetett Igor. No, de félre a tréfával, én is tudhatnám, hogy min töri a fejcskáját az én kis szépségem?

- Szeretsz te engem? – Jött a váratlan kérdés, és a férfira emelte a tekintetét.

Igort meglepte a váratlan kérdés. Lassan felállt, az asszony mögé lépett, átölelte, és belecsókolt a nyakába.

– Azt gondolom, eléggé bebizonyítottam már neked, hogy mennyire szeretlek. Ha jól emlékszem, tegnap este is, és most is mindjárt ezt teszem.

– Ne légy ízléstelen, és tudod, hogy nem erre gondolok – bontakozott ki a férfi karjaiból.

- Mi a baj, drágám? Tudod, hogy szeretlek.

– Igen, azt hiszem. Én szeretlek téged, de ha így van, akkor miért nem veszel feleségül?

– Az a lényeg, hogy szeretjük egymást. Két éve együtt élünk, azt gondoltam, ez megfelel neked. Annyira fontos az a papír?

– Nem a papír a legfontosabb, ebben igazad van, de azért annak is fontos szerepe van. Gyereket szeretnék, mielőtt túl öreg lennék hozzá, és még a mai társadalomban sem mindegy, hogy családban nevelkedik-e az a gyerek. Kihat a pszichéjére, és én egészséges embert akarok nevelni belőle, netán belőlük.

Igor előbbi jókedve egy pillanat alatt elpárolgott. Szomorúan mondta: –Itt van a bökkenő. A gyerek. Én is szeretnék, nagyon szeretnék. Te csodálatos anya lennél, milyen jó volna együtt felnevelni őket, de félek. Tudod, hogy félek. Ha torzszülött lenne, és ha még élve is maradna...Hát azt nehezen tudnám elviselni, nézni egy nyomorékot, tudva azt, hogy én vagyok a vétkes, hogy megszületett...

– Erre kevés az esély, és...egészséges környezetben is előfordul a rendellenesség. A vizsgálat pedig kimutatta, hogy a spermáiddal nincs semmi baj. Nem kell ettől rettegni, az ördögöt a falra festeni.

– A spermavizsgálat csak azt állapította meg, hogy képes vagyok nemzésre, de a gének állapotát nem tudják kimutatni. A hiba, ha van, abban van.

A beszélgetés végén megegyeztek abban, hogy Igor aláveti magát még egy mindenre kiterjedő vizsgálatnak, aztán Iréne enyhe tiltakozása ellenére mégiscsak az ágyban kötöttek ki.

Igor félelme nem volt alaptalan. Csernobili gyerek volt. Tudta ezt Iréne is, de eddig Igor egészséges volt, a vizsgálatok nem mutattak ki nála semmi rendellenességet. Mégis félt. Nem is annyira a saját sorsa aggasztotta, inkább a születendő gyermeke élete. Kitörölhetetlenül élt az emlékezetében a nővére és édesanyja sorsa. Verocska, a nővére, huszonöt éves korában szült. Életképtelen volt a kisfiú, születés után néhány percig élt, és annyira deformált, szörnyszülött, hogy az édesanyjának meg sem mutatták az orvosok. Azt javasolták neki, hogy néhány évig ne essen teherbe, aztán lehet újra próbálkozni. De erre már nem kerülhetett sor, mert harmincéves korában meghalt. Elvitte a rák, a májrák. Éppen a máját kezdte ki ez a szörnyű betegség, mint az alkoholistáknak, pedig Vera sosem ivott alkoholt. Aztán ott van az édesanyja esete. Alig töltötte be a negyvenet, amikor elment. Hirtelen jött a méhrák. Idejében észrevették, kivették a méhét és meggyógyult. Legalábbis ezt gondolta, és ezt is mondták neki. Panaszmentes volt. Aztán egyszer összeesett az utcán. Agydaganatot diagnosztizáltak. Megműtötték, javult. Egy hónap telt el, és temetni kellett. Csernobilban voltak a robbanások. Hol lettek volna, ott laktak. De ott volt ő is, együtt voltak mindvégig. Neki meg semmi baja, legalábbis egyelőre. Ki érti ezt?

Igort egyre jobban foglalkoztatták a csernobili események. Nem a baleset ténye, a hatása és a mentési körülmények. Nem sokat tudtak erről az emberek, titkosak voltak az adatok. A jelenlegi helyzetről az információk szűkösek, inkább pletykaszervek. A helyiek, a mentésben résztvevők halottak, a néhány még élő nem beszél. Pedig Igort éppen ez érdekelte, többet akart tudni az apjáról. Mit csinált, mit végeztek velük? Hogyan halt meg, mikor, hol van a földi maradványa? Magában büszke volt az apjára, hősnek tartotta, noha nem szerepelt a hősök között, nem is emlegették úgy. Igort ez bántotta, mert ő minden mentésben résztvevő hősnek tartott, aki ott végzett tevékenysége miatt egy éven belül elhunyt. Kiemelten különösen azokat, akik tudták, hogy ez a halálukat jelenti. Az apja ilyen volt. Tudnia kellett, hogy ez a küldetés végzetes, hiszen az első nap, az első között küzdött a baj elhárításán. Önként jelentkezett? Kényszerítették? Vagy ez nem is volt kérdés, a munkájához tartozott és természetes, hogy ment? Mit gondolt, amikor már tudta, hogy nincs tovább? Vajon gondolt rájuk, a családjára? Lehet erről tudni valamit? Van valahol ezekről az eseményekről írás, parancs, beszélgetés, bármi? Nyilván van, de ezek nem elérhetőek az egyszerű polgár számára. De ő nem egyszerű állampolgár, ő egy résztvevőnek, egy első sorban küzdő embernek a fia. Neki joga van tudni... Belefájdult a feje az ilyen gondolatokba.

Hallottam, amint apa elhagyja a lakást. Félálomban lehettem, de hallottam az ajtó kattánását, anya suttogó hangját, aztán elaludtam. Az idegen hangra már felébredtem. Anya valakivel beszélgetett. Felébredtem, pedig még nagyon korán volt. A szememből dörgölgettem az álom utolsó emlékképét, amikor anya benyi-

tott, és azt mondta, hogy azonnal keljek. Olyan tisztán emlékszem mindenre, mintha most történnének a dolgok, azok a szörnyűséges dolgok. Verocska már a konyhában volt és evett. Anya rám szólt, hogy gyorsan egyek én is, ideges volt. Nem tudtam mire vélni a dolgot, miért kell ilyen korán kelni és rögtön enni. Apátokat riasztották, baleset történt – mondta. Ekkor szólaltak meg a szirénák is, és a szomszédasszony, Natasa néni rontott be. Baj van, nagy baj – kiáltotta anyámnak – gyere, nézd csak, valami ég az üzemben, vöröslik az ég alja. Akkor csodálkoztam anya idegeskedésén, nem tudtam felfogni az események súlyát, ma már tudom, hogy apát féltette. Abban a pillanatban még fogalma sem volt anyámnak a baleset súlyosságáról, a településre is veszélyes voltáról, de azt tudta, hogy baj történt, hogy a riasztás nem gyakorlat, és hogy apám most ment. A mentés pedig sehol sem, itt különösen nem gyerekjáték.

Nagyon gyorsan történt minden. A sziréna után megszólalt a hangosbemondó, és többször elismételte a szöveget. Néhány foszlányra emlékszem, nem nagyon figyeltem én erre, de megijedtem, mert anya nagyon ideges lett. Aztán futkosások, kiabálások, még sírást is hallottam kiszűrődni a lakásokból. Aztán kinyíltak az ajtók, az emberek egymásnak kiabáltak át. Megjelent egy egyenruhás alak, a mai napig nem tudom, hogy katona volt-e, rendőr, tűzoltó vagy más testület tagja, és közölte – nem is közölte, még én, a kisgyerek is éreztem, hogy ez parancs – hogy azonnal hagyja el mindenki a házat. Baleset történt, esetleg a sugárfertőzés lehetősége bekövetkezhet! Nincs baj, de a biztonság okáért kiürítik a várost! Menni kell, most azonnal, ki az országútra, ott már eligazítók irányítják a forgalmat. Elszállítják a lakosokat, csupán néhány napról van szó, aztán visszajöhetnek. Nem lehet kihozni a lakásból semmit, így találják majd, ahogyan elhagyták, mert rendfenntartók szavatolják a vagyoni biztonságát. Öt percen belül nem lehet a lakásokban senki! Ellenőrzik, statárium van! Az ellenszegülő... Valaki beleordított, nem értettem belőle semmit. Anyát még nem láttam ilyennek. Nem sírt, nem kiabált, mert máshonnan kiabálásokat lehetett hallani, de az arca...

Igen, azt hiszem ez a jó szó, rémület és kétségbeesés volt egyszerre rajta. Kapkodva felöltöztetett, miközben Verocska is magára szedte a ruháit. Kezembe adott egy szelet kenyeret, nem volt megkenve semmivel, erre már nem jutott idő. Egyél – mondta. Láttam, hogy egy szatyorba beledobál néhány konzervet, a kenyeret, valamennyi fehérneműt, és már tuszkolt is kifelé minket. Az ajtóból még egy pillanatra visszaszaladt, láttam, hogy pénzt gyűr a zsebébe. A lépcsőházban már lefelé tolongtak az emberek. A negyedik emeleten lakó Misa a pizsamájára csak egy kabátot vett, Andrej bácsi arca borotvaszappanos volt, és morgott, hogy még borotválkozni sem hagyják az embert. Valaki a gyerekével veszekedett, hogy ne bögjön már. Nem tudtam, hogy mi történik, az emberek riadtak voltak, én félttem. A zsigereimben éreztem, hogy baj van, hogy történt valami, ami rossz, és ez

minket is érint. Már az utcán voltunk, ott egy rendőr hangtölcsér segítségével azt kiabálta, hogy mindenki a főutóra menjen, kifelé a városból. Buszok jönnek értünk, és biztonságos helyre szállítanak. Őrizzük meg a nyugalmunkat, nincs baj, de a biztonságunk miatt így döntöttek az elvtársak. A kurva anyátokat – mondta valaki – még a háború alatt sem kellett így menekülni. Egyre többen lettünk, nagy volt a káosz a viselkedést illetően. Egyesek csendesen bandukoltak, mások menet közben a történeteket elemezték, találgatták, hogy tulajdonképpen mi van, indokolt-e ez a kiürítés avagy nem. Sokan hangosan káromkodtak, akadt rohanó, előre törtető ember, sok gyerek sírt. Anya fogta a kezünket, és azt mondta: el ne engedjük, mert könnyen elkeveredhetünk a tömegben, és akkor nem találjuk meg egymást. Igaza volt, mert a Lenin úton már tolongtak az emberek, különösen, amikor megjelentek a szállító járművek. Akadt ezek között minden fajta, katonai teherautó, szép városi autóbusz, fakarusz, Zil platójára rakott lóca.

Ahogy ezek a személyszállító járművek megálltak, az emberek tolkodva, egymást taszigálva, tiporva igyekeztek felszállni. A katonák alig tudtak rendet tartani, pedig néha még a gumibotot is használták. Az autóbuszokra először csak gyerekes asszonyokat engedtek fel, a férfiakat, nagyobb suhancokat nyitott kocsikra. Nem mindig sikerült ez, a házaspárok szerettek volna együtt maradni. Ordítózás, veszekedés, ütlegetés volt a válasz. Vissza senkit sem engedtek. Valaki vissza akart menni a lakásába, a katona megállította, hogy csak előre mehet. Hallottam, amint azt mondja: Vissza kell mennem, most vettem észre, hogy nincs nálam az óráim. Nagy érték, aranyóra, apámtól örököltem, ő hozta még a háború idején Németországból. Vissza, értse meg, hogy nem lehet! – üvöltötte a katona. Ne akadályozz, nem érted, aranyóra, és örökség apámtól. Ha visszajön, megtalálja, nem nyúl hozzá senki, menjen előre! – szólt közbe egy tiszt. De az óráim ember nem törődött velem, elindult vissza. Állj, az anyád istenit! – kiáltotta a tiszt, és a pisztolyával a levegőbe lőtt. A pasas megtorpant, az emberek rémülten néztek oda, hogy mi volt ez. Ha még egy lépést tesz visszafelé, lelövöm! – és a tiszt hangja olyan fenyegető volt, hogy nem hagyott kétséget afelelől, meg is teszi.

Mi autóbuszba kerültünk, én Verocska ölében ültem, anya állt. Ahogy megtelt, azonnal indult a busz. Tömve volt, alig lehetett megmozdulni benne, de nem panaszkodott senki, sóhajtásokat, néha sírást lehetett hallani. Nem tudom meddig mentünk, egy óra hosszat biztosan, de lehet, hogy kettőt is. Sírnivaló kezdtem, mert éhes voltam, és nagyon kellett pisilni. Anya biztatott, hogy egy fa tövében végezzem el a dolgom, de én szégyelltem magam, és nem akartam. Anya hiába mondta, hogy nézzem, amott az a bácsi is ezt teszi, én ragaszkodtam hozzá, hogy távolabb menjek, de anya kísérjen el.

Egy sportcsarnok előtt voltunk, akkor még nem is tudtam, hogy melyik városban, de ez nem is érdekelt senkit. Sok gyerek sírt, a legkisebbek közül többen

bekakiltak, bepisiltek. A létesítmény küzdőterére tereltek bennünket, ahol mindjárt veszekedés, kiabálás támadt, mert az eltelt idő, az idegeskedés megterhelte a hólyagokat, és az a néhány WC kevésnek bizonyult. A továbbiakra halványan emlékszem, de egy idő után rend lett. Anya mondta, hogy a vezető bácsi megígérte, hoznak matracokat, pokrócokat, majd élelmet is, legyünk türelemmel. Legelőször poharakat, bögréket hoztak, hogy inni tudjunk. Minden hiányzott, olyan gyorsan kellett eljönni, hogy senkinél nem volt semmi, vagy csak ez az, volt, aki teljesen értelmetlen dolgot kapott fel a nagy sietségben, ami itt most nem ért semmit. A vízcsapnál sorban álltak, az idegesség kiszárítja az embert. Én egy birkózó szőnyeg szélén ültem, és bömböltem, mert éhes voltam. Anya szerencsére tett a táskába kenyeret, és néhány konzervet beledobott, de konzervnyitót már nem hozott. Megkért egy bicskával rendelkezőt, hogy bontsa ki a dobozt. Valahogyan sikerült, májkrém volt benne, magyar májkrém. Ezt anya mondta nekem évekkal később, amikor rákérdeztem, mert én életemben nem ettem olyan jót, mint akkor ott a sportcsarnok padozatán a kétségbeesett emberek gyűrűjében.

Igor egyre többet gondolt a gyerekkorára. Nem is az egész gyerekkorára, inkább csak arra az egy napra, a katasztrófa napjára. Mindig foglalkoztatta ez a kérdés, de az utóbbi időben már a mániájává vált. Hatéves volt akkor, sok mindenre emlékezett, sokat hallott az édesanyjától is, elolvasott minden korabeli sajtóterméket, igyekezett a mostani helyzetről is információt szerezni, mégsem nyugodott meg. Úgy érezte, látnia kell a helyszínt, a lakást, amiben laktak. Vajon hogyan néz ki, mi maradt meg? Emlékezett a berendezésre, a játékaire, az apja képe ugyan halványan villant elő az emlékezet kútjából, de néhány beszélgetés, közös játék, mintha tegnap lett volna. Nem beszélt erről másnak, de apja hősiességére büszkén gondolt, hiánya pedig mindig égette ifjú lelkét, és ez az érzés a mai napig sem csökkent. Addig viaskodott magával, amíg elhatározta, hogy vissza kell mennie. Tudta, hogy ez nem lesz könnyű, de bízott a kapcsolataiban, a szükséges engedély megszerzésében. Az első nehézség mindjárt abból adódott, hogy Csernobil, helyesebben Pripjatj másik országban van, Ukrajnában. Tehát az ukrán hatóságokhoz kell fordulnia. A követségben azt mondták neki, hogy felejtse el, oda nem lehet bemenni. Mit képzél, nem turistalátványosság az. Egy félévébe került, amíg megfelelő pártfogót talált. A kérvényben erősen kihangsúlyozta, hogy az apja ugyan orosz volt, de az anyja ukrán, és ezt papírokkal is alátámasztotta. Hónapokig nem jött válasz.

Sokáig a tornacsarnokkal álmodtam. Rossz álmom volt. Arra ébredtem, hogy sírok, mint ott a valóságban. Délután arról faggattam anyát, hogy mikor jön már apa. Ha délelőtti műszakos, ilyenkor már mindig otthon van. Erre anya nagyon szomorú lett, ezt látva elsírtam magam. Aztán vigasztalni próbált minket, hogy apa most segít, mert baj történt az erőműben. Most többet kell neki dolgoznia,

csak holnap jön, de lehet, hogy még később. Dolgoznak, pihennek, aztán újra dolgoznak, nincs ideje hazajönni, de majd megjön. Aludjunk. Csak később tudtam meg, hogy neki is ezt mondták. Nem volt könnyű az élet abban a sportcsarnokban, pedig a főnökség igyekezett mindent biztosítani, és a fegyelmet is nagyon szigorúan vették. De hát annyi megriadt, dühös vagy félelemtől reszkető embert nem könnyű irányítani, különösen olyan körülmények között. Nekünk szerencsénk volt, mert volt egy birkózószőnyegünk, nem mindenkinek jutott ilyen luxus. A többiek a kemény padozaton feküdtek pléden vagy hálósáokban, kinek mi jutott. Amikor anyának valamiért el kellett mennie, ránk parancsolt, hogy el ne mozduljunk a szőnyegről, mert egyrészt nehezen talál meg minket az emberforgatagban, másrészt azonnal elfoglalják a szőnyeget. Még így is akadt ebből veszekedés, de aztán maradhattunk, mert anya két kisgyerekekkel van – mondta egy bácsi. A legrosszabb az volt, hogy valaki mindig sírt, nemcsak gyerekek, a felnőttek közül is. Volt, aki veszekedett emiatt. A zaj, a zúgás állandó volt. Emlékszem, az ideges hangulattól, a fáradtságtól szinte egész nap sírtam. Egész életemben nem sírtam annyit, mint azon a napon. Aztán lassan megszoktuk azt az életet, mi gyerekek még játszottunk is az udvaron, noha ez veszélyes volt, mert a legtávolabbi udvarrészen erősen látszott az illemhelyek szűk volta.

Talán a harmadik nap lehetett, amikor anya már előttünk sem bírta tartani magát, hisztérikus zokogásba tört ki. Úgy megijedtem, hogy még sírni is elfelejtettem. Injekciót kapott, és lassan megnyugodott, de már soha nem lett olyan, mint volt. A tájékoztatás ellenére szinte mindenki a vezetőség nyakára járt, hogy érdeklődjön. Úgy van-e ahogyan az újságok írják? Mekkora a baj, a kár? Mikor mehetünk vissza? Mi van az ott maradottakkal? És még millió, egyénektől függő, kérdés. Persze anya sem volt kivétel, őt elsősorban apa sorsa érdekelte. Ekkor közölték vele, hogy apa nem jön haza, többet nem láthatja, mert mentés közben halálos sugárszennyezés érte az egész brigádot. Nem tudom, hogy ezt hogyan közölték vele, mit mondtak még el, de anya ordítva, káromkodva rohant ki az irodából. Én már csak zokogva láttam, ahogy hol kiabálva, hol szinte csak suttogva átkozódott.

Igornak egy félévébe került, amíg talált olyan személyt, akinek protekciója volt az illetékes hatósághoz. Senki nem értette, hogy miért akar odamenni, talán egészen ő maga sem. Irénének még mindig nem szólt róla, majd ha már biztos lesz – gondolta. Igaz, eltelt már huszonnégy év a baleset óta, de még mindig életveszélyes a sugárszennyezés, érveltek a barátai. Nem akar a helyszínre menni, dehogyan akar, csak a városba, a volt lakásukba. Ott azért jóval kisebb a veszély. Tudja, még sokáig lesz sugárzás, de már a felére csökkent, és csak rövid időre menne be, talán egy órányi időre. Annál sokkal veszélyesebb zónák vannak, és persze betart minden óvintézkedést, nem akar ő bajt magának. Felveszi a katonai védőruhát, a maszkkal együtt, kompletten, ahogy a katonáknak kell gyakorlat közben, és per-

sze nála lesz a Geiger–Müller rádióaktivitást mérő készülék, ha riasztana, azonnal visszafordul – érvelt az illetékesnek.

Még a kijevi személyes megjelenése előtt alaposan tanulmányozta a jelenlegi helyzetet. Ami az irodalomban elérhető volt, elolvasta. Beszélt tudósokkal, különböző szakterületek munkatársaival. Nagyjából tisztában volt azzal, hogy a flórában és faunában milyen változások történtek. Tudta, hogy a tudósok csodálkozására az erőmű hűtővizét biztosító folyóban, közel a robbanás helyszínétől, élet van. Még halak is vannak, nagyméretűek, tehát több évesek. Ugyan akad olyan szakember, aki állítja, hogy mutalódás történt a halaknál, de ez még nem bizonyított. Állítólag ez történt a kisméretűnél is, de ez pletykaszintű értesülés, mert a tény titkosított. Beszélt egy ornitológussal, aki a kezdetektől fogva részt vesz a munkában. Jurij elmondta, hogy nagymértékű madárelhullás, legnagyobb ámulatukra, nem következett be. Persze csökkent a populáció, a különböző zónákban ez szignifikánsan kimutatható, de nem történt kipusztulás. Az viszont érdekes, és nem jó jel, hogy a madarak élettartama generációnként csökken. Szaporodnak, de a fertőzött helyeken élők élete egyre rövidebb. Nem tudjuk még, hogy az élővilág zömére, különösen az emlősökre ez érvényes-e, de nem vizsgáló tapasztalat – vonta le a következtetést Jurij.

Már nem bízott az engedély megszerzésében, amikor 2010 májusában megkapta az értesítést a látogatásra. A levél mellékleteként hosszan sorolták a feltételeket. Előírták a látogatás napját, idejét, a biztonsági felszerelést, orvosi vizsgálatot, és hogy kinél kell jelentkeznie, aki még instrukciókkal látja el, és felügyeli ezt a kivételes egyéni akciót. Az nem volt az értesítésben, amely az indulása előtt derült csak ki, hogy ez a titokzatos egyén még különböző titoktartási kötelezvényeket is aláíratott vele, melyek megszegése igen súlyos következményeket von maga után.

Anyá nem mondta meg nekünk, hogy apa meghalt, mégis megtudtuk. Nem emlékszem már rá, hogy ki mondta meg és hogyan. Már tudtam, hogy anyá miért ilyen szomorú. Én hatévesen nem tudtam felfogni ennek a valóságát, nem tudtam elképzelni, hogy apával én nem találkozom többet. Amikor kiderült, hogy vissza az otthonunkba már nem mehetünk, és onnan nem is lehet elhozni semmit, majdnem lázadás tört ki. Először az emberek el sem akarták hinni, sokan ordítottak, fenyegetőztek, de ezeket behívták az irodába, és utána csendben lettek. Halottam, páran kiszöktek, hogy visszamenjenek, és néhány értékesnek vélt holmit elhozzanak az elhagyott lakásukból, de nem tudtak átjutni a gyűrűn.

Mi nem voltunk sokáig a tábornak nevezett tornacsarnokban, mert tudtunk hová menni. A Kijevben élő nagymamához mentünk, akinél a pripjatyi költözés előtt is laktunk. Én nem emlékszem már arra, akkor még nagyon kicsi voltam, de anyá mondta. A nővéremmel mi ott is születünk. A nagy nagy rendes volt hozzánk, mégsem szerettem ott lakni. Szűk volt a hely és nem tudtam megszokni,

hogy a WC a folyosón van, nem a lakásban. Mihail bácsi, a szomszéd sokszor részegen jött haza, és ilyenkor ordított a családjával. Vékonyak voltak a falak, mindent hallottunk. Nagydarab, szőrös ember volt, én félem tőle. Egyszer talákoztunk a folyosón, és barackot nyomott a fejemre, ha erre gondolok, még most is fáj. Verocska iskolába, én óvodába jártam, nem emlékszem sok mindenre, de arra igen, hogy nagyit és anyát többször rajtakaptam, hogy sírnak. Ilyenkor mindig szomorú lettem én is, és anyá ölébe bújva vigasztaltam, hogy ne sírjon, miközben én is bőgni kezdtem.

Csúsztam egy évet az iskolával, a következő évben lettem elsőosztályos. Ez már Orjolban volt, akkor már ott laktunk. Ez jobb lakás volt, mint a nagyiné, de kisebb a pripjatyinál. Nekem itt minden új volt, nagyon messze kerültünk Kijevtől, hát még Pripjatytól.

Iréne nagyon felháborodott, amikor megtudta, hogy Igor mire készül.

– Állítólag félsz, hogy nem születhet egészséges gyereked, most még rá is teszel egy lapáttal, hogy tényleg úgy legyen – vágta a férfi fejéhez.

– Ne legyél igazságtalan! Nagyon rövid ideig leszek ott, és védőruhában. Megteszek minden óvintézkedést, nem akarok rosszat magamnak. Mellesleg abban a zónában már az örök, az ott szolgálatot teljesítők utcai ruhában mászkálnak. Persze, sűrűn váltják őket, és rendszeres ellenőrzésen esnek át, de hát egy bizonyos ideig mégiscsak ott vannak. Az én látogatásom ehhez nem is mérhető.

– Akkor sem értem. Nem tudom felfogni, hogy minek kell neked odamenni. Mit akarsz? A valamikori értékek már régen tönkrementek, de ha maradt volna is valami, elhozni semmit nem lehet.

– Tudom én ezt, de te ezt nem érted. Igazából én sem tudom. Valami kényeszerít. Oda kell mennem, úgy érzem, akkor megnyugszom. Mert most nem hagy nyugodni. Hogy mi nem hagy, nem tudnám megfogalmazni. A lelkiismeret nem jöhet szóba, hiszen nem én tehetek a balesetről. Talán a kalandvágy, a becsület? De hát ezek sem állják meg a helyüket. A gyerekkor, a kisgyerekkor? Az apám emléke? Úgy vélem ez, az apám emléke. Egész gyerekkoromra rányomta a bélyegét a hiánya. Talán ha odamegyek, ha felidézem az emlékét, a közös emlékünket...A helyszínen. Érted? A helyszínen, akkor talán elmúlik ez a különös hiányérzés, amely nyomaszt, talán elmúlnak a rossz álmok, melyek – ugyan mostanában ritkábban, de még – előjönnek.

– Vele álmodsz, amikor néha felriadsz? Ha rákérdesz, mindig csak morogsz, hogy rosszat álmodtál, és nem mondasz többet.

– Nem minden álmom rossz. Vannak jó álmaim is veled.

– Szegénykém – és az asszony megsimogatta Igor arcát.

– Tudod, most hogy már én is felnőttem, egyre jobban kezdem érteni anyát. Mindig szerettem, jól megvoltunk egymással még a kamaszkoromban is,

amikor a gyerek lázad, de néha a viselkedését nem értettem. Nem sírt, de néha rajtakaptam, hogy nagyon szomorú, csak maga elé meredt. Ilyenkor vigasztalni próbáltam, egy alkalommal nagyon kifakadt. Szidta az erőmű vezetését, még a szovjetrendszer is pedig ilyet soha nem hallottam tőle. Nagyon szerethették egymást apával, mert szinte saját magát emésztette el. Egyetlenegyszer beszélgettünk erről, máskor nem faggattam, mert tudtam, olyan seb ez neki, ami nem gyógyítható, csak feltéphető. Kiöntötte akkor nekem a lelkét. Tudod, fiam – mondta – az ember elveszítheti a másikat. Az élet ilyen. Fájdalmas ez mindenkinek, de a túlélőnek élnie kell tovább, idővel felejt, elfogadja új helyzetét. De az enyém más, a miénk más. A csernobili özvegyeké, árvaké, a nyomorulttá váltak vagy annak születőké. Más, mert nem kellett volna, hogy megtörténjék. A felelőtlenségből, a dicsőséghajszolásból, vagy nem tudásból következett be. Valaki vagy valakik nagyon be akartak vágódni a legfelső vezetésnél, és amikor megtörtént a baj, lelkiismeret-furdalás nélkül küldték az embereket a halálba. Kapkodás, pánik, hozzá nem értés miatt több lett az áldozat, mint amennyi ilyen esetben szükségszerűen bekövetkezik. Ezt nem tudom megérteni, elfogadni, mert ez embertelen. Rosszabb volt a háborúnál is. A legádázabb, a legreménytelenebb csatában is van esély arra, hogy valaki életben marad, hogy túléli, de itt nem volt. És ezt tudták, a vezetők, a vétkesek tudták, az áldozatok, a hősök közül sokan nem. Egyszerűen a vágóhídra küldték őket, mint a barmokat.

Igor elhallgatott, de miután Iréne is néma maradt, kis gondolkodás után folytatta.

– Anyám a katasztrófa idején a legszebb korában volt. A szülések ellenére nem hízott el, adott magára, nem lett debella, mint sokan mások az ő korukban, karcsú maradt.

Gyönyörű, fiatal nő, szerelemre éhes. Most így gondolom, így látom, mert ez a természetes. Akkor persze nekem csak szép volt, és sajnáltam, mert láttam rajta, hogy ideges és fél. Féltünk mindannyian, én is, de tőle mást vártam, nem tudom mit. Úgy vélem, azért mert kisgyermek voltam, és ő volt számomra a menedék, félistennek képzeltem. A legnagyobb dolog az, hogy miután úgy-ahogy rendeződtek a dolgaink, megmaradt apánál. Ahogy visszagondolok rá, a jelek arra mutatnak, volt néhány kalandja. De nem ment férjhez, és azt hiszem, igazából nem szerette egyik hódolóját sem. A kijevi nagyfi éppen nálunk vendégeskedett, amikor véletlenül meghallottam egy beszélgetésüket. A férfiakról lehetett szó, mert az anyja megkérdezte, miért nem megy férjhez. Még fiatal, csinos is, biztosan találna egy megfelelő embert. Azt felelte, nem. Nem akar mostohaapát a gyerekeknek, nem adom le Igor nevét. Még mindig őt szeretem, és már szeretni is fogom életem végéig. Nem tagadom, volt hogy megszádlódtam, de még aktus közben is rá gondoltam, utána meg sírtam, és könnyörgtem hozzá, hogy bocsásson meg. Nem tudnék

én már megszeretni senkit, anélkül pedig mit ér az egész? Ha akarnék sem volna könnyű találni megfelelő férfit. A koromhoz illők vagy elváltak, vagy özvegyek. Legtöbb iszik, amit ki nem állhatok, és gyerekei vannak. Férjhez menjek, hogy az enyémmel együtt négy-öt kölyök gondját vegyem a nyakamba, és a férjem lehet, hogy sűrűn a pohár fenekére néz, netán veri a gyerekeimet. Nem, anya. Ez az élet nem kell nekem. Ha már így alakult a sorsom, viselem a keresztet – fejezte be anya.

Az asszony látta, hogy Igor gondolatai a múltban kószálnak, úgy érezte, most nem szabad megszólalni. Hallgattak.

Minket, a csernobilieket – ahogyan az összes kitelepített lakost neveztek – bizonyos időközökben különböző vizsgálatoknak vetettek alá. Az idő múlásával ezek ritkultak, de megmaradtak, és szerepeltünk a nyilvántartásban, akárhová kerültünk. Ez különösen vonatkozott a gyerekekre, de velünk más szempontból is kivételt tettek. Már tizenhét éves középiskolás voltam, amikor még, mint csernobili gyereket, Szocsiba vittek nyaralni. Ez egy kéthetes, ingyenes nyaralás volt, kizárólag a katasztrófa érintette gyerekek részére. A fegyelem majdnem katonás volt. Ébresztő, takarodó, zászlófelvonás, napközben sok kulturális és sportprogrammal. Voltak felelősök, naposok, konyhások, váltott beosztásban, egyszer, esetleg kétszer került egy emberre sor. A felügyelők, csapatvezetők idősebb, általában egyetemista komszomolisták voltak. Én voltam a napos, a tábor valahová kivonult, már nem emlékszem rá, hogy hová. A konyhásokon kívül az egész táborban ketten lődörögtünk, Olga az egyik csapatvezető és én. Olga egyetemista volt, szőke hajához képest barna szemekkel, kissé duzzadt ajakkal, és csodálatos dudái feszítették a blúzt. De nemcsak a blúz feszült a mellén, hanem a sortnadrágocska is a fenekén. Nem csoda, alaposan megbámultam.

– Mit nézel? Tetszem neked? – kérdezte váratlanul.

– Hát... Csinos vagy...szép...– dadogtam zavartan.

– Na, gyere. Ha akarod, megsimogathatod a cicimet.

Fordult velem egyet a világ, nem kellett kétszer mondania, ügyetlenkedtem.

– Meg is pusziillhatod – húzta fel a blúzáját.

Tapasztalt volt, segített, de azért a többi ment már magától. Átestem a tűzkeresztségen, férfi lettem. A hátra lévő egy hétben néhányszor még megismételtük. Nem tudom, mi lett vele, azóta sem láttam. Szép emlék, egy kis tüske azért maradt bennem. Nem kellett volna azt mondania. Ugyanis az első aktus után azt mondta, hogy el ne járjon a szám. Ha elmondom bárkinek, hogy mi történt, ő letagadja, és azt állítja, hogy meg akartam erőszakolni. És búcsút mondhatok az egyetemi álmaimnak, is akkora fegyelmet kapok. Rosszul esett tőle ez a szöveg, elrontotta az egész szépségét, romantikáját.

A zónahatárnál még egyszer figyelmeztették a szabályokra, hangsúlyozta a pa-

rancsnok, hogy a legkisebb veszély esetén is azonnal hívja őket. Igornál volt a városról egy korabeli térkép, de kapott még egyet. Ezen berajzolták az útvonalat, melyről nem térhet le, de megkönnyíti a ház megtalálását is.

– Látja! Itt állunk most – mutatta a térképen a kapitány. – Megy előre három utcát, aztán jobbra fordul, két utcával arrébb balra, az a Szabadság utca, jobboldalt a harmadik ház a 15-ös számú, amiben önök laktak, amit keres. El tud menni addig, az utat megtisztítottuk. Volt néhány vastagabb gally és egy kidőlt fa az úttesten keresztben. Óvatosan közlekedjen, és ne feledje, egy óra áll rendelkezésére, nem több. Ha egy óra múlva nincs itt, a keresésére indulunk.

– Értettem! – válaszolta Igor, és nagyon száraznak érezte a torkát.

Igor az utóbbi napokban igencsak erőltette az agyát, hogy az itt töltött évekből minél több emlék a felszínre törjön, de nem sok akadt, még csak hatéves volt. Emlékezett az utcájukra, az óvodára, és néhány otthoni kép is elővillant. Felkészítették erre a látogatásra, és olvasott is az eltelt idő nyomairól, mégis meglepte a látvány. Nem egy várost, egy kihalt várost látott maga körül, hanem egy dzsungelt. A dzsungelben ugyan voltak nyiladékok, melyeket hajdanán utcának hívtak, a fák közül ki is emelkedett a házak jelentős része, de az egész benyomás mégis elvadult területre, istenverte vadonnak hatott. Az is volt. Ezt nem lehet leírni, megfelelően érzékeltetni, ezt látni kell – gondolta Igor. Tudta, hogy az út, amin a gépkocsival gurult, aszfalt. De aszfaltot sehol sem lehetett látni. A por, az avar a kisebb-nagyobb gallyak, néhol a kötésig érő gaz mindent eltakart. Ahol a járdán vagy az úttesten a gyökerek púposra nyomták az eredeti felszínt, lehetett aszfaltot látni. A repedésekben mindenütt feltört a gyom, néhol a cserje. Figyelni kellett, hogy a feltöredezett úton ne hajtson kipúposodott részre vagy gödörbe. A megsüllyedt út mélyedéseiben több helyen víz állt, büzlő posvány, pocsolya. A természet annyira visszahódította már a területet, hogy az egykori széles utakon is alig maradt annyi hely, ahol az autó el tudott menni, de még ott is gaz és cserjék, kisebb fák között kellett lavírozni. Tényleg jó, hogy nekem járhatóvá tették az utat, állapította meg Igor. Már a Szabadság utcán járt, és úgy emlékezett, hogy itt volt a játszótér közel a házukhoz. Nem tudta beazonosítani, amit annak gondolt, mert ott nem látott házat, átgázolhatatlan cserjék, liánok uralták a teret.

A térkép által jelzett háznál megállt. Az utca elején még látta a táblát: Szabadság utca, tehát jó helyen jár, de a jelzett házban nem találta a számot. Visszasétált egyet és azon felfedezte a 13-as számot. Akkor jó, a következő csak a tizenötös lehet – gondolta. Ekkor megmozdult a sűrű, és előlépett egy szarvasbika. Olyan hirtelen és váratlan volt, hogy meglepetésében megállt. De a bika is így gondolhatta, mert az is megállt. Néhány lépésre álltak egymástól, és a másikat bámulták. Ez a szarvas még nem láthatott embert, mert rövid báméskodás után nyugodt léptekkel

átváltott a másik oldalra. Itt a természet már az úr, a növények és az állatok és jó nekik, mert ők nem tudják, hogy az ember mit művelt itt – morgott magában Igor.

A ház bejárati ajtaja egy arasznyira nyitva volt, nehezen tudta tovább nyitni. Szorult. Kis erőlködéssel csak sikerült bejutnia a lépcsőházba. Furcsa félhomály uralta a teret, és mintha surrogást hallott volna. A szag megcsapta az orrát. Rothadó avar, ruha és hűgyszag keveréke volt ez, azon gondolkodott, mihez hasonlít legjobban. Meglepte ez a szag, pedig gondolnom kellett volna erre, töprengett egy kicsit. Ez hullaszag, az elmúlás szaga. Nem is lehet más, itt minden pusztul, rothad, egyszer majd összeomlik a ház is, és benövi a növényzet. A szeme már megszokta a félhomályt, körbenézett. Vastag porréteg, lehullott vakolat, penész, pókháló, a padozaton állatnyomok és ürüléknek vélt kisebb-nagyobb kupacok. A lába alá nézve lassan elindult felfelé a lépcsőn, vigyázva, hogy a falhoz és a korláthoz se érjen. A második emeleten már világosabb volt, és a huzat okozta levegőcsere enyhített a kellemetlen szagon. A lakások ajtaja előtt állt, úgy emlékezett, hogy az övéké a jobb oldali lakás volt. A szíve hangosabban vert, be kellett ismernie, hogy igazul. Nézte a bejárati ajtókat, és a baloldalin meglátta a táblát: TOMASEV. A réztábla ugyan megzöldült, korrodálódott az elmúlt években, de a név jól olvasható volt. Tévedtem volna – töprengett egy kicsit – nem a jobb, hanem a bal oldali lakás a miénk? Nem járt itt senki azóta, a táblát biztosan nem cserélték ki. Megfogta a kilincset, amely a kezében maradt. Csodálkozva nézte a fémdarabot, aztán eldobta, az ajtó kissé megnyílt, könnyen kinyitotta. Megállt az előtérben. Önkéntelenül a villanykapcsolót kereste, aztán rádöbbsent a valóságra, hogy azt ugyan keresheti, a baleset óta itt nincs áram, ez kihalt város.

Az egyik ajtó résnyire nyitva volt, a másik teljesen, a harmadikon mintegy 30cm átmérőjű lyukat látott. Az előszobában a fogas alatt és az egyik sarokban rongydarabok. Ezek nyilván a fogason voltak – gondolta Igor. Mindenfelé mocsok. Kesztyű volt a kezén, mégsem volt gusztusa az ajtóhoz érni, könyökével benyomta az egyik ajtót. A fürdőszobában találta magát. A mosdókagylóban faldarabok, a kádban tollak és valamilyen szörmés állat összeaszott teteme, amott valami rothadó maradék. Gyorsan kilépett, nehogy elhánnya magát. A félig nyitott ajtót lábbal rúgta be. A volt nappaliban találta magát. Úgy érezte, hogy állatok suhannak, tűnnek el, de nem látott semmit. De mégis, az egyik falon egy mókus nagyságú, hosszú farkú állat nézett rá. Úgy állt a meredek falon, mintha oda lenne ragasztva. Igor lépett egyet, és az állat villámgyorsan tűnt el a szekrény mögött. Olyan gyorsan történt mindez, hogy még csodálkozni sem volt ideje. Igor csak most nézett körül. Szinte leírhatatlan látvány tárult a szeme elé. Az egyik ablak ki volt törve, egy fa ága majdnem beért a szobába. Az eső beverhetett, mert az ablak alatt felpúposodott a parkett. A padozaton vastagon a por, amely már inkább sár, piszok, faforgácsok és rongyok keveréke állati ürülékkel. A jobb sarokban jókora lyuk, amely az alatta lévő lakásba vezet. A

volt bútorzat szövete és a szőnyeg a felismerhetetlenségig szétrágva, kupacokban penészesen, rothadozva, a szekrények, székek is szétrágva, eldőlvé. A mennyezet egyik sarkában fecskéfészkek, tollak. Ez borzasztó, itt minden elrohadt, mindent szétrágtak a rágcsálók, patkányok, egerek, mit tudom én. Vigyáznom kell, még az hiányzik, hogy leszakadjon velem a padozat – hüledezett magában Igor.

A konyhában már nem csodálkozott azon, ami látott. Lábasok, fazekak minden felé, összetört tányérok a padozaton. Úgy látszik, itt a rágcsálók az urak, ezek mindent kirágnak, szétrágnak, aztán leverik a polcokról, ami azokon volt, ami ehető, azt megeszik, de hogy minek rágják szét a bútort, a szövetet, ezt nem értem – dohogott félhangosan. Ahogy hozzáért a spejzajtóhoz, kidőlt, és egy macska nagyságú valami ugrott ki Igor lába között elrohanva, hogy a nappali sarkában lévő lyukban eltűnjön. Igor megijedt, megbabonázva állt néhány másodpercig. Mi volt ez? – tette fel magának a kérdést. Úgy nézett ki, mint egy patkány, de hát annál jóval nagyobb. Mutáció lenne? Lehet, hogy az. Mindenesetre elmondom az illetékeseknek. Benézett az éléskamrába. Nem várt itt semmi újat. Itt aztán tényleg nagy dínomdánom lehetett a rágcsálóknak, itt volt mit zabálni. Bizonyára akadt itt némi tészta, liszt, rizs, zsír, más ételmyszer, ilyen minden normális háztartásban van. A logika szerint ezt fosztották ki leghamarább. Igor meglepetésére egy horgászbot és egy fémdoboz nézett rá az elképzelt képen kívül a spejzből. Úgy megörült, mintha aranyrög nevetett volna rá. Hiszen ez apa horgászbotja, és abban a dobozban tartotta a kukacokat – ismerte fel a helyzetet.

Egyszer horgásztam apával. Jól emlékszem rá, pedig nem voltam több ötvenesnél. A katasztrófa előtti nyáron volt. Apa elvitt magával, pontosabban Oleg bácsi vitt el minket. Oleg bácsi apa barátja volt, és tulajdonosa egy oldalkocsis IZS motorbiciklinek. Nagy kirándulást, horgászatot terveztek, két napra mentünk. Apa Oleg bácsi mögött ült a motoron, én pedig az oldalkocsiban mindenféle szerelvénnyel, élelemmel és bogrács társaságban. A folyóra mentünk jóval túl az erőművön. Valamilyen horgásztanyaféleség volt ott a horgásztársaságnak. Még csak nem is faházak, kunyhók voltak azok, de védett a szélől, esőtől, és jót lehetett aludni benne. Akadt ott néhány csónak is. Nem tudom, Olegnek volt-e csónakja vagy a társaságé voltak, de mi eggyel kimentünk a folyóra. Oleg bácsi alig tette le a motort, mindjárt meghúzta a vodkás üveget, így már igen jó hangulatban volt, amikor a csónakba ültünk. Apa magyarázta nekem, hogyan kell a horogra tenni a csalit, amely sokféle lehet, attól függően, hogy mit szeretnénk fogni. Lehet kukoricát – mondta –, speciálisan elkészített kenyeret, kis halat, kukacot, lehet, hogy még mást is megemlített, de többre nem emlékszem. Több bottal horgásztak, én is kaptam egyet, ami azt jelentette, apa mondta, hogy ez az én botom, figyeljem az úszót, és ha mozog, be kell rántani. El is magyarázta, hogy hogyan. Nem sokat értettem én ebből, kicsi voltam, de elfogott az izgalom, hogy most én is horgászom, én is foghatok halat. Feltételezem, apa nem gondolta

komolyan, hogy én halat foghatok, hogy képes vagyok berántani a horgot a megfelelő pillanatban, de tanítani akart, belém oltani a horgászat szenvedélyét. Emlékszem, amikor az első halat apa megakasztotta, és ki akarta emelni, kiszabadult a horgóból, elment. Oleg bácsi olyasmit morgott, hogy ma nem lesz szerencsénk. Ha az első hal visszaesik, akkor azt a napot már megette a fene. Aztán az én úszóm is mozogni kezdett, de ettől úgy megijedtem, hogy kiabálni kezdtem. Apa segített berántani, de engem nem fogott, és kis híján kiestem a csónakból. Apa az utolsó pillanatban kapott el. Úgy megrémültem, hogy még sírni is elfelejtettem, de a hal meglett. Nem volt nagy, alig ütötte meg a méretet, de az én halam volt, az első halam, mert apa és Oleg bácsi is azt mondta: ezt én fogtam, ez az én halam. Már majdnem úgy volt, hogy az én halamon kívül nem lesz több, hogy ez a nap tényleg nem kedvez a szerencsénknek, aztán szinte csoda történt. Apa is Oleg is egymás után fogta a szebbnél szebb halakat. Késő délután visszamentünk a tanyára, és apa nekifogott a főzésnek. Oleg bácsi a halakat pucolta, de a vodkás üveget is sűrűn emelgette, néha apa is húzott egyet belőle. Először csak néztem, hogy mit csinálnak, még segitettem is, de hamar elnyomott az álom. Apa ébresztett, hogy kész a vacsora, jöjjenek enni. Halleves volt a bográcsban, a levéből apa szedett nekem néhány kanállal, de azt sem ettem meg mind, mert erősnek találtam. De várt ám engem más finom falat. Apa tudta, hogy félek halat enni, mert attól tartok, hogy a szálkák a torkomba szúródnak. Nyárson süített nekem halat. A csónakról, szálkákról lefejtette a húst, és úgy adta ide. Élvezettel faltam, meg sem tudtam mind enni. De az igazi meglepetés engem másnap reggel ért. Reggelinél kiderült, hogy a tegnapi este halleves megmaradt leve kocsonyává dermedt. Oleg bácsi azt mondta, hogy ez a halkocsonya. Apa ezt kente nekem kenyérre. Nagyon finom volt, az ízét még most is a számban érzem.

A következő szobában Igor felismerte a szobájukat. Ez volt a gyerekszoba, az ő szobájuk. Az ő egykori ágyában, akkor még mindig a ketreces ágyban aludt, egy rágcsáló vackát találta, melyben négy, még csupas, kölyök ásított. Undorral fordult el. A rongyok között felismerte Verocska egyik babáját, gyerekformájú csupas gumidarabot. És mit láttak a szemek az egyik sarokban? Kedvenc játékát, a repülőgépet. Már megfeledkezett róla, de most bevillant, hogy mennyire szeretete ezt a játékát. Lehajolt érte, felvette, de a szárnya a kezében maradt. Szétesett, teljesen elkorrodálódott.

Már csak egy szoba volt hátra, ez volt a háló, a szülei hálószobája. Hasonló volt ez is a többihez. Az akasztós szekrény feldőlvé, a másik még állt, felé lépett, erre kidőlt az ajtaja. A fiókokat meg kellene nézni, hátha van benne valami érték, emléktárgynak való valami – gondolta. A szétrágott, agyonpiszkított fehérneműket meg sem nézte, az egyik fiókban iratok és pénz lehetett, de ezek is használhatatlan állapotban voltak. A következőben fényképek, anyja brosstúri és egy ezüstlánc volt. Bármennyire is nézegette, válogatta a fényképek maradványait, nem talált használható darabot. Az

ezüstláncot és a bizsukat becsúsztatta a táskájába. Körbehordozta a tekintetét, hogy alaposan az emlékezetébe vésse a látottakat, szülei utolsó találkahelyét, ekkor vette észre a falon a képet. Eddig nem látott képet a falon, mind leesett, összetört, megsemmisült. Közelebb lépett a képhez. Nagyot dobbant a szíve, mert felismerte, hogy szülei házasságkötésekor készült fotója előtt áll. Papírzsebkendővel letörölte a pókhálót, hogy jobban lássa. Az üveg alatt ugyan kissé ráncos volt már, és némi piszok is zavarta az összképet. Leemelte és próbálta megállapítani, hogy mennyire nedves, nehogy helyrehozhatatlan kárt tegyen benne. Örömmel állapította meg, hogy nincs nagy baj. Kiemelte a képet a keretből és ezt is a táskájába helyezte. A pecabotot és ezt a képet talán kiengedik, ezeket nem hagyom, ha netán kifogásolnák, – gondolta Igor – mert a szüleimről ez az egyetlen közös kép. Ami volt, az mind ottmaradt és tönkrement, anyáról még utána készült néhány, de apáról nincs. Egyetlen gyerekkori képet sikerült róla szerezni, amikor a nagy meghalt, nála találtam. Apa tízéves forma gyerek, labdával a kezében. Ez anyával az első és egyben utolsó felnőttkori fényképe. Ez a kép és a pecabot köti össze az emlékeimet vele, ez az örökségem apától.

Igor meglepődött, amikor Irénét otthon találta. Még jobban, amikor orrát megcapták a konyha felől jövő ínycsiklandozó illatok.

– Hát te? Felrobbant a kórház, hogy már itthon vagy? – kérdezte.

– A kórházban minden rendben. Kivettem egy nap szabadságot, mert tudja meg kegyelmességed, hogy minden laboratóriumi eredménye tökéletes. Itt vannak a leletek, hazahoztam. El kell felejtened Csernobilt! Nincs többé csernobili fobia! Ezt jegyezd meg, egészséges vagy, mint a makk. És ezt meg kell ünnepelni, ma ünnepi vacsora lesz.

A gyönyörűen terített ünnepi asztalnál ültek, Igor pezsgőt töltött a poharakba.

– Mielőtt koccintanánk és nekilátnánk ezeknek a finom falatoknak, mondanom kell valamit – mondta kissé zavartan Igor. – Úgy tűnik, hogy ebben a korban, az atomkorban a veszélyzónának van egy olyan pontja, amely semleges. Talán semleges. Ezt én találtam ki, és azt jelenti, hogy egy atomkatasztrófa, atomrobbanás után található ilyen pont. Nevezük ezt o-nak. Tehát o pont. Azért semleges, mert ha ettől a ponttól egy lépést teszel a centrum felé, akkor szennyezést kapsz, kárt szenved a szervezeted, de ha még egy lépést távolodsz, akkor biztosan negatív maradsz, nem szenvedsz károsodást. Ez persze elméleti dolog, de a valóságban létezik, csak az ember nem tudja, hogy adott esetben hol van, és egyénenként is változik. Azt sem tudjuk, hogy a o pont a következő nemzedékekre hogyan hat.

– Drága kicsim, feleségül veszek, ha hozzám jössz, és a születendő gyerekeink egészségét az Isten irgalmára bízunk. Mert az ember már csak olyan, hogy az Istenre hárítja a felelősséget, az Istenre hivatkozik saját hibája miatt. Ugyanis ebben a családban én vagyok a o-dik ember. Tőlem származik majd a Tomasevek új nemzedéke, amelynek jövőjét tényleg csak az Isten látja.

Sipos Erzsébet

Akartam bölcsőt

Adventre

Akartam bölcsőt,
Isten lásd a lelkem,
szépen megmunkáltam az anyagot,
tudod Uram, én ács vagyok.
És akartam, hogy legyenek
majd segítő asszonyok,
hozzanak puha gyolcsot,
édes illatot,
míg én szemérmesen
majd kint váraozok.
És akartam kis fa teknőt,
fürdető kádat...
Ó, Máriám!
Meleg ételt,
hogy legyen erőd,
s tápláld a csöppnyi száját.
És nyugalmat én
Uram akartam,
és mégis útra keltem,
s most itt vagyok,
a legszegényebb helyen,
s köröttem néhány
kérődző, jámbor állat,
micsoda kegyelem,
micsoda alázat.
S amit földi ember
át nem élhet soha,
csendben mellettem
megtörtént a csoda,
s úgy éreztem
egy szárny suhan felettem,
köszönöm Uram,
hogy része lehettem.

Harcon túli harc

Lenkey János tábork emlékére

Gyásnapokba nem
való tivornya,
s itt egy nemzet feje
hullt a porba,
s pezsgő folyik,
mint folyt a vér...
Mire a lármás dáridó,
leverve végre a rebellió?
Feszít díszegyenruhába,
elégedett a hóhérok királya,
s te, ott Lenkey az aradi
várba,
még mindig harcolsz?
Hát nem érted, vége!
Vége!
Nem volt Világos?
Küzdesz, de így nem fair,
ezrek egy emberre,
könnyű préda vagy,
hiszen, ha szembe lenne
az ellenség,
te nem hátráltál soha,
soha,
de így alattomosan,
belülről cselet vetve,
lelked lopva,
forogsz, csapkodsz,
harcolsz vitézül,
s lerogysz kimerülve végül...
Agyad, a rekedt
trombita, rohamot
fúj, visszavonulást
soha!
Tébolyult!
Téboly?
mert a hazáért

tenni akartak,
hisz ez lett a sorsa
a legnagyobb
magyarnak,
és Lovassy, Bajza,
és a többiek...
Téboly volt az egész,
hogyan egy nép
magára hagyva
küzdött és kivérzett!
Téboly!
Neki nem jutott
„kegyelemgolyó,”
kötél,
kit felöklelt
a januári tél,
döfködte csontig,
mint a barbár,
kegyetlen örök!
Téboly,
hogyan a fogoly testvér
imádkozott érte,
legyen már
vége szenvedése,
mert csak
test és vér!
S bevégeztetett...
Szent sebeit
olajjal nem kente senki,
igyekeztek durva
ládába tenni,
s néhány ór,
és vasba vert testvére
kísérte, s lopva, némán
a döbönt, szomorú
Arad népe.

Bagi István

Születésnap

A mindenit neki,
magam azon kapom,
hogyan már megint itt van
a mai szép napon
– tényleg, hányadik is?
a születésnapom.

Emléknapi ez, persze,
mert hogy megszülettem –
de a mindenség!
talán csak úgy lettem?
hiszen ott volt Ő is,
aki megszült engem.

Tarthatnék-e nélküle
én születésnapot,
aki nekem akkor
ehhez éltet adott
hadd tartsak hát neki
szülés emléknapi!

Wass Albert emlékezete

20 éve már, hogy lelki szemed vigyázza
imádott hegyeid, havast, embert,
mi pedig, akik még itt maradtunk,
téged köszöntünk ma, Wass Albert!

Mondanánk, hogy nyugodj békében,
ha intelmed nem hasítana húsunkba ma is:
a háborúban csak veszíteni lehet –
s az igazság bajnoka olykor maga hamis.

Testvéreink „más földjén” élnek még mindig –
máig nem lett részük a megtűrő kímélet,
amit te, a hazától távol, lehetőknek véltél,
vagy legalább remélted, hogy még megéled.

Így hát Erdő-fia Gróf Úr, üldözött hazafi,
székelyfivér poéta, maradj segítő követ
tartsd szemmel fentről, a víz hogyan szalad
és segíts nekünk, segíts megőrizni örökre a
követ!

Pszichogrammák 15

Csatáné Bartha Irénke

Krisztustövis

Nagypénteki csend, sötét lett,
akácfákon krisztustövisek meredeznek,
kiszáradt Júdáspénz, szomorú ciprusok,
vércseppek, könnyek, imacafatok...

S ha megkondulnak gyászosan a harangok,
bűnbocsánatra marad hangotok?
S kigyullad még biztatón az égi kék,
ha roncsolt teste mellett a gyertya csonkig ég?...

A régi árnyak

Minden a régi: a kert, a pad,
merre kószálnak a szerelmes szavak?
A régi árnyak, az udvar, a ház,
a harangszóval visszajáró imád.

Kereslek, várlak reménytelenül,
magam vagyok, olyan egyedül,
de a magány az emléknek is örül.

Az ajtón zár van, redőny az ablakon,
boldog fészkek voltát alig jelzi nyom,
hol erő táplált, óvott szeretet,
hiányuktól örökké szenvedek.

Virágvasárnapi derű

Virágvasárnap: életvidám derűs idő,
körülölel a várakozás csendje,
Krisztus számárháton jó,
nagypéntek bár komorlik mögötte,
nyugalma, méltósága felemelő.

Szálljon most szívedre
az apostolok békéje,
meríts erőt és hitet,
mert nem hullt hiába
az áldozati bárány vére,
ott ragyog virágszirmokon
a feltámadás magasztos ígérete.

Nézz magadba bűnös lélek,
jőjj a forráshoz, megtisztít,
Jézus segít, kegyelmet oszt:
Feltámadást, ha te is akarsz.

Ujjongj lélek, ne csüggedj,
Krisztus eljön- ez isteni ígéret,
fölcsendül a húsvéti ének,
s kereszteted lábához teheted.

Keresd és figyeld a jeleket,
a damaszkuszi út, ha hiszed,
pálma ágakkal Emmaushoz vezet.

Lajtos Nóra

Marionetta búcsúja*In memoriam Nagy Mesi*

Marionettát leselejtezük. Unalmas és kopott. Nem ő az első Marionetta Babúzs, akit le kell cserélni. A zsinórjai gyengék. Porcelánarca repedt. Javaslom selejtezük le, és készítessünk egy újabb, szebb s bájosabb marionettbabát! A műsorszámot pedig teljesen átírjuk.

A leselejtezés megtörtént. pedig nem voltál unalmas és kopott sem. harmincévesen az unikornisaiddal álmodtál minden éjjel. az idegeid zsinórjai voltak csak gyengék, pontosabban a wilson-kór volt erősebb. emlékszel, amikor egy szobába kerülve végigsuttogtuk az éjjeleket, mosolyodat mindig megirigyelhette a hold, mert az is csak egyre töltekezett belőled. teliholdnál rajzoltál nekem egy egyszarvút, aki nekiindul az éjszakának, és... de mindegy is...

Ez volnék én? Marionetta Babúzs kisasszony? Egy hitvány marionettbábu? Ki oly' könnyen pótolható? Kiből oly' sok van? A bájos Marionetta Babúzs kisasszony, aki egy kellemesen formás, légiesen ártatlan, mégis huncut jelenség, ki minden este színpadról színpadra, mulatóról mulatóra, városról városra járja a nagyvilágot, hogy elbűvölje cserfes humorával, szúzi szépségével érces, ám vékony hangjával a nőket s férfitakat?"

Nem voltál hitvány, csak sajnálnivaló. az élet megedzett. a halálra. bordatöröten is mosolyogtál. azt mondtad, nem látszik, hát nem fáj. a véres dunát rajzoltad a nyakadra. azóta befagyott már a folyó. a Duna holtágára garbót húztál. emlékszel, amikor a sötétben megpillantottam a falban egy szöveget. te felálltál a kishűkre, mert bátrabb voltál, mint én, és kihúztad nekem azt a szöveget. aztán jól lefertőtlenítettük, és én az ujjbegyembe szúrtam, hogy vörös pettyeket hagyjak egy korrektúrapéldányon, amelyhez hiába kértél nekem tollat, ceruzát, nem adtak. emlékszel, amikor méz helyett voltarent kentünk a kenyérre. heccből a földre ültünk a kispárnáinkra. ott is veled voltak. legalább heten. fehér szarvukkal beleszúrtak az emlékeinkbe. a római Plinius-t is magával ragadták. most te ülsz a kedvenc unikornisod hátán. a rettenetes fátylán, az idő tömblekvárján átjutva. kétezertizennyolcnovembertizenhatodikán...

Ez vagyok én. A pótolhatóan pótolhatatlan Marionetta Babúzs kisasszony, egy marionettbábu. Igen, ez vagyok én...

Ez voltam...

Dombi Tinódy László

A két hattyú

Gyere kedves, gyere édes,
hagyjad ott a gondot!
Jöjj közelebb, ülj le ide,
hallgasd, amit mondok!

Álmomban egy tó tükrére
vándor hattyúk szálltak.
Feleltek a kérdő éjnek
csendét záró
szárnyak.

Gyere kedves, menjünk
bátran, ketten könnyebb az
út!

Körülöttünk vad világ van,
pénzes zsvány az úr!

Álmomban a kéklő
égen fehér hattyúk
ringtak.

A mindenség
összemében öröm fénye
csillant.

Kérjük együtt a Teremtőt,
legyünk szelíd hattyúk,
s a szeretet szent
vizéből, soha ki ne
fogyjunk!

Menjünk kedves, menjünk
édes, vággyal telve ússzunk!
Mennyből kapott életünkért
hálaimát mondjunk!

(A Charlottenburgi kastély taván úszó két hattyúra is gondolva, ahogy elhaladtak a híd alatt, 2016. augusztus 15-én, a délutáni napfényben.)

Gyöngy a kebel

Ébred a Nap, nyílik a
tér: hegyek csúcsa az
égig ér.

Szelek hozta
felhősereg: eső mossa a
földeket.

Erdő zöldell, tarka a
rét: folyó fénylik, tó
szeme kék.

Ám e szépség semmit sem
ér: egy újszülött most enni
kér.

Mozdul a száj, mozdul a
fej: gyöngy a kebel,
csordul a tej.

Minden csodát magában
rejt: érzi lélek, érzi a test.

Arca pirul, szuszogva
nyel: Anyja örül, féltve
figyel.

Vezesd hajóm

Tündérvilág nagy szelleme,
vezesd hajóm messze-messze!

Olykor-olykor elgondolom,
mit is tettem az utamon.

Ki szeretett, kit imádtam,
dolgaiban hol hibáztam.

Tündérvilág nagy szelleme,
vezesd hajóm messze-messze!

Vágyakozva járok egyre,
fényre tartva, tévelyegve.

Tündérvilág nagy szelleme,
vezesd hajóm messze-messze!

Hogyha újra láthatnálak,
tovatúnne minden bánat.

Varázs vinne két kezembe,
lepihennék szép öledbe.

Tündérvilág nagy szelleme,
vezesd hajóm messze-messze!

Lisztóczy László

Ünnepi beszéd a magyar kultúra napján

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Ha távozóban egy útba eső csillagon megkérdeznék, mi volt a földi élet legnagyobb öröme, az ember alkotta anyagi és szellemi javakban, azaz a kultúrában, kiváltképpen pedig a képzőművészetben, a zenében és az irodalomban való gyönyörködést mondanám. S ha módomban állna, még hozzátenném, hogy a művészet, a zene és az irodalom volt a leginkább képes arra, hogy az embert énjének, végességének a börtönéből kiszabadítsa, a hétköznapi szürkeségéből, ellentmondásaiból egy szebb és tisztább világba emelje, a teremtő Istenhez tegye hasonlatossá.

Különösen nagy rangja és hivatása van a kultúrának a kis népek életében. Klebelsberg Kunó, Eötvös József mellett minden idők legjelentősebb magyar művelődéspolitikusa a vesztes világháború és a történelmi Magyarország megcsonkítása után azt hirdette és kultúrpolitikája alapelvevé avatta, hogy Trianonra a magyar kultúra felvirágoztatásával adhatjuk a legszabatosabb és a leghatékonyabb választ, a mennyiségi veszteségért kárpótolhat a minőség, ez újbóli fölemelkedésünk záloga. A kultúra nem ismer különbséget kis nép és nagy nép között, az ő birodalmában a mennyiség funkcióját veszti. A nemzeti jövedelemből talán soha nem fordítottak akkora összeget művelődési és iskolafejlesztési célokra, mint az ő minisztersége idején. Ebből korszerű tanyasi iskolaközpontok létrehozására is futotta. Kövessük ezt a példát ma is még határozottabban, még céltudatosabban! Maradjon Magyarország továbbra is – Szent-Györgyi Albertet idézem – szellemi nagyhatalom!

Klebelsberg Kunóéhoz hasonló felismerések fogalmazódtak meg Trianont követően a megmaradás módozatain töprengő határon túli magyar kisebbségek útkeresésében is. A többség fölényénél és hatalmi súlyánál fogva mindig hajlamos a hegemónizmusra, a kisebbség számára viszont létkérdés a demokratizmus és a humanizmus. A kisebbség csak a szellemi értékek, a kultúra világában teremthet magának esélyt a többséggel szemben, továbbélésének ez a legfőbb garanciája.

Mindenekelőtt a szó művészete, az irodalom vált ösztönzőjévé és segítőjévé a megmaradásnak a kisebbségi magyar közösségekben. Páskándi Géza *Költő nyelvünk egyéni változatai és a táj* című, Dsida Jenő emlékének ajánlott tanulmányában azt fejtegette, hogy a kisebbségi létezésben kiszélesednek, összetettebbé válnak az anyanyelv funkciói. Az idegen környezetben, a fenyegetettségben nem csupán kommunikációs eszköz az anyanyelv, hanem a szülőföld, a nemzet iránti hűség jelrendszere is. Kapaszkodó a hajótöröttségben, oxigénpalack a tenger mé-

lyén, az önmegvalósítás, az identitásörzés, az otthonteremtés lehetősége. Templom helyett templommá, zarándokhellyé, áldozati oltárrá lesz, belőle az író és vele együtt közössége „erőt merít és sugároz”, mámorosabban érzékeli a szavaknak az egynyelvű közegben könnyebben megfakuló szépségét, varázsát. A magyar nyelvnek ezt a szakrálissá táguló hivatását nevezte meg eszményként és követelményként az erdélyi magyarság élő lelkiismerete, Reményik Sándor *Az ige* című, 1923-ban keletkezett versében:

*Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakombá,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek! [...]*

*És aki költő, az legyen király,
És pap és próféta és soha más,
Nem illik daróc főpapi talárhoz,
S királyi nyelvhez koldus-dadogás.*

Reményik Sándor nemzeti imánk Trianont követő mostoha erdélyi sorsát is megörökítette *Himnusz a csúcsokon* című versében:

*Nekünk csak ott szabad,
Ahol a zerge jár,
Ahol a szél szalad,
Ahol a sziklafalnak füle nincs,
S a kimondott szó kőbehantolt kincs.
Nekünk csak ott szabad...
Nekünk már az örök hóig kell menni,
Az Isten zsámolyáig,
Ha ezt a dalt akarjuk énekelni...*

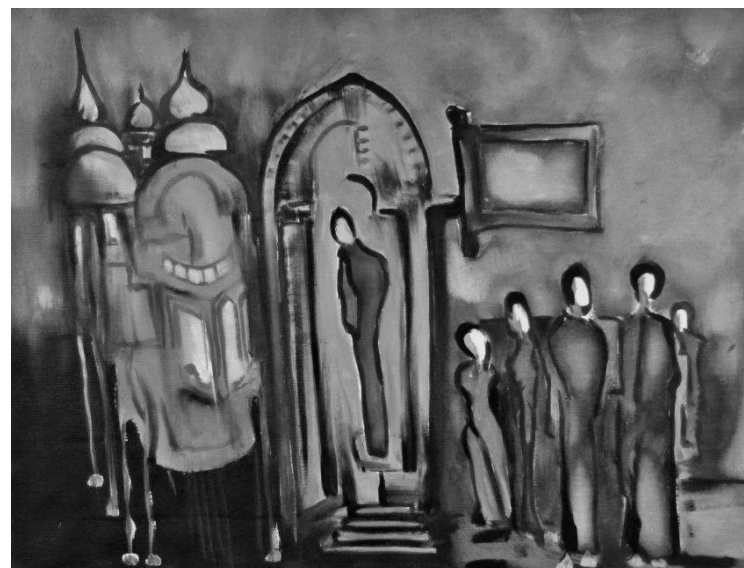
Ferenczes István, a Csíkszeredán élő kiváló költő idézte föl, hogy nagyapja az 1920-as évek elején szülőfalujában, Csíkpálfalván egyszer elénekelte a *Himnusz*t, nem az államit, hanem azt a másikat, a vigyázzállásost. Rajtakapták, közcsendháborításért eljárást indítottak ellene, a városba hurcolták, megalázták és megkínozták. Amikor kiengedték, éjnek idején gyalogszerrel indult hazafelé, s útközben mindvégig csak a vigyázzállásos *Himnusz*t énekelte, amelyet az éjszaka csöndjében és sötétségében, valahol a felhők fölött csak az Isten hallhatott. S olyan

szépen, olyan szívből szólóan csendült föl és szállt égig az ének, hogy tán még a Mindenható, Fölséges és Jóságos Úr szemébe is könny szökött. Két éneklés között pedig mind csak ezt hajtogatta: „De azét es, de azét es, de azét es Isten áldd meg a magyart!”

Gyermekkoromban egyszer falum papja azt fejtegette, Istennek valami célja volt azzal, hogy minket magyarnak teremtett. Ő a világot sokszínűvé formálta, *rendszer*t alkotott, mert csak a *rendszer* működik, egy uniformizált világ nemcsak elviselhetetlenül sivár és unalmas lenne, hanem gyorsan el is pusztulna. Magyarságunkkal mi is a sokszínűség egy árnyalatát képviseljük, Isten akaratát és célját szolgáljuk, részt veszünk a teremtés tervének valóra váltásában.

Ma, amikor az otthontalanság, a gyökértelenség, a jelentéktelenség senkiföldjére, az elvonságok lakhatatlan pusztaságába kívánnak minket taszítani, és el akarják rabolni tőlünk legfőbb kapaszkodóinkat, a hazát, a szülőföldet, az élni segítő és megtartó emberi közösségek melegét, s el akarják venni keresztény hitünket is a disznófejű Nagyúr, Mammon torz képű vigécei, zsoldosai és bohócai, a magyar kultúra napja, a *Himnusz* születésnapja előestéjén befejezésül én is a konok székelly szavait szeretném megismételni: „De azét es, de azét es, de azét es Isten áldd meg a magyart!”

(Eger, 2019. január 21.)

Közbeszéd

Jámbor Ildikó

Móricz Zsigmond remekműve a Gárdonyi Géza színházban

A Rokonok, mint kortárs dráma

A népszínházi programról magasabbra váltott Blaskó Balázs az egri Gárdonyi Géza Színház igazgató-főrendezője, magyar évadot hirdettek. Ennek megfelelően egy társadalmi drámával nyitott a teátrum. Móricz Zsigmond *Rokonok* című regényét mutatták be Szakonyi Károly átdolgozásában 2018. szeptember 28-án. Szakonyi már élő klasszikusnak számít, és nagy örömeinkre magas kora ellenére megtisztelte a bemutatót. Az átdolgozott művet imponáló szellemi frissességgel tette tömörre, átélhetővé a számunkra. A száz év előtti mű kortárs drámának mutatkozott, mind feszes jelenetezésében, mind a szerepek hangsúlyozásában. Móricz veretes írója a magyar irodalomnak, Szakonyi intelligens, játékos, könnyed kezű, de lényeglátó drámaszerző. Ebből csak jó jöhet ki, ráadásul Blaskó Balázs sikeresen osztotta ki a szerepeket, s az előadás mindvégig magas hőfokon tárta elénk az egyenes szándékú, ám a korrupció szövevényes hálójában fuldokló főhős, Kopjáss István (Nagy András) tragédiáját.

A felvidéki származású Nagy András, az elmúlt években évről évre jelesebb feladatokban bizonyította rátermettségét, s mára már intellektusában is hozzáértett azokhoz a drámahősökhöz, melyet ráosztottak. (Az elmúlt évadokban Páskándi *Vendégségében*, vagy a *Hamletben*, s nem utolsósorban a *Különóra* című abszurdban szembesülhettünk művészi kvalitásaival.) Kopjáss alakjába a rendező belekomponálta Nagy személyes erőit, s ez előnyére vált az előadásnak.

A frissen kinevezett fiatal főjegyző bekerül egy olyan vezetői körbe, amely Zsarátnok város uram-bátyám kapcsolatokkal teleszótt miliójében beszippantja. Hiába szeretne minisztériumi vizsgálattal rávilágítani az állami beruházások körüli visszaélésekre, a korábbi rutin működik, s vesztesként, fizikailag megsemmisülve, ám előttünk, nézők előtt erkölcsileg felmagasodva kerül ki a történetből.

Balogh András polgármesterként végre kiléphetett az évtizedek óta pap-kocsmáros epizodista szerepkörből, s győzte művészi erővel, tehetségének árnyalt értékeit is felmutatva. Jól ismeri, hogy milyen is a másról beszélő, ám mindent a maga javára fordító közéleti szereplő. Megvannak gesztusai ennek megjelenítésére. Balogh András a Gárdonyi Géza színház vezető színésze, s most hogy rövid idő alatt másodjára (a *Csárdáskirálynő* Miskája után) kap méltó feladatot, ideje, hogy ezt elhiggye magáról.

Milyen is ez a korrumpált közeg Zsarátnok városban? Az egyik megteremtője és mozgatója Kardics Soma bankigazgató, aki miközben gátlástalanul kiszolgálja a városvezetés vagyonszerző vágyait, maga is szorong. Reiter Zoltán jól ábrázolja ezt a kétoldalú

figurát, a tőle megszokott könnyedséggel. Hasonló cipőben jár Bisztriczay főmérnök, aki a vashíd tervpályázatának dokumentációit magához veszi, aztán – hogy, hogy nem – olyannak adja a megbízást, aki nem is pályázott. Tunyogi Péter hitelesen állítja elénk a simulékony hivatalnokot. Radvánszky Szabolcs, azt a fiatal és feltörekvő közszolgát, Péterfyt alakítja meggyőzően, aki még nem romlott el ebben a közegben. Szerethető epizódalakításokat látunk Sata Árpádtól (Berci bácsi) Saárossy Kingától (Kati néni), Artiny dokortól (Tóth Levente), Rác Jánostól (Menyus) és Szel Anikótól (Adélka). Utóbbit azért kell kiemelni, mert a gyermekszínházi szerepkörből kilépve művészileg lépett egyet előre. Mindegyik „rokon jelmeze” telitalálat, s színészek és a rendező jól hozzájuk rendelték a megfelelő gesztusokat.

Bodnár Enikő jelmeztervező jó ízléssel öltözteti az estélyek szereplőit is: a húszas évek szecessziós miliója ma is divatos, így hát nem is tudjuk, hirtelen 1920-ban, vagy 2018-ban vagyunk. Székely László, Kossuth-díjas díszlettervező (a Nemzet Művésze) a rendezővel tökéletesen egy hullámhosszon megvalósította ezt a párhuzamot: a törtfehér díszletben a bútorok formájukban egyszerre idézik az art decót, s a ma divatos minimal artot.

A Boronkay-villa dekoratív környezete egyszerre jellemzi a benne élő Magdaléna nagyvonalúságát és dekorativitását, és a ház létrejöttében megnyilvánuló szélhámos-ságot és költségességet. Kopjáss háza a piac mellett ezzel szemben a tisztességes szegénység hajléka, amelyhez foggal-körömmel ragaszkodik Lina, Kopjáss felesége, aki a férfi jobbik énjére. A rendező számára nagy kihívás a két ellentétes nőalak megformálásának megtalálása.

Móricz minden művében felbukkan az érző és az élvező nő kettőse, melyek között az író is órlódott. Bacsa Ildikó személyében sikerült megtalálnia Blaskó Balásznak az igazi Linát. A férjét mélyen szerető-óvó, s egyben féltő asszonyt, aki szépségét csak a társa meghódítására akarja használni, irtózik a hamisságtól, ezért a rokonok körében szorong. A külföldön, korábban a debreceni társulatban dolgozó Bacsa Ildikó megérkezett Egerbe, jó, hogy láthatjuk, remélhetően többször is. Babócsai Réka, mint Magdaléna valóban elbűvölően szép kosztümökben jelenik meg, túl fiatal még a belső varázslathoz, de elhisszük neki, hogy képes ideig-óráig elhódítani a magasra tekintő főjegyzőt. A csalódott, és csalódottságát alkoholba fojtó Boronkayt Baranyi Péter játssza, jól. Ő a köztes figura a két tábor között. Gyöngye és szerelmi szenvedélyének rabja, ezért korrumpálható. Magdaléna és Boronkay viszonya, házassági kudarcuk néhány vonással felrajzolt torzó, ami egy külön dráma is lehetne.

Az előadás arányos, izléses, és célba talál. Mindenki elraktározhatja az aktuális mondanivalót, s ki-ki elgondolkodik, hogy hol is állna ebben a nekünk szóló történetben. A magam részéről én Kopjással vagyok.

Az előadás utóéletéhez tartozik, hogy több helyszínre elvitték, 2019 januárjában a Magyar Kultúra Napja környékén a fővárosban a Nemzeti Színházban nagy sikerrel vitték színre. Azóta is telt házzal megy Egerben.

Saitos Lajos

Vasakarat*(Vers és aforizma)**Grendel Lajos emlékének*

Ha vad vagy – vadásznak rád
 ha hal vagy – halásznak utánad
 ha ember – emberhalászok vetik
 ki érted hálóikat mert méreteres
 lettél nem dobnak vissza az
 életvízébe hogy evickélj még
 kicsinykét akár – hisz' éltél
 ha nem is ippeg eleget...!

*
 Vasakarat: lággyá s keménnyé lenni.

Számozott versek (1)

Lehunyam szemem
 s szemhéjam mögül is
 egy nagyon távoli pontot
 látok ragyogni – vélem
 ahonnan érkeztem és
 ahová megtérek ahogy
 futásom elvégzem majd
 s amim van/volt elrúgom
 elszórom s loncként ko-
 loncként megőrzött hitemet.

Bálnakövek

„Holtunk egyforma rang.”
 Emily Dickinson: 583.
 (Károlyi Amy fordítása)

A bálna alakú kövek
 a tengerpartról
 nem úsznak el...

de van az a víz
 ami egyszer mégis
 elmossa azokat is

ám mindez már nem
 szemünk előtt történik.

Számozott versek (2)

Vajon az erdő vagyok-e
 közel ama patakparthoz
 ahová a szarvas – s vagy
 akár a szarvassá vált
 fiú csendben/kiáltozva
 kívánczik az enyhet
 adó víz után – s csak
 nézem magam bozontosan
 reggelenként készülődve
 a borotválkozó tükörben.

Bíró József

TDM (!) MERT TDM*(- Grendel Lajos visszaint és mosolyog -)*

élsz

(!)

élsz

(!)

élsz

(!)

:

m

.

g

h

.

l

t

.

l

(?)

:

*szemenként**szedett*

- (felfoghatatlan) -

átverés

:

átverés

- (felfoghatatlan) -

*szemenként**szedett*

Molnár Pál

Bata János, a kisebbségvédő

„A kételkedés, a cinizmus és a rosszakarat az Aracs megjelenésétől kezdve jelen van a délvidéki, mára liberális eszméket valló, de lelkükben jugoszláv kommunis-táknak meg-maradt, magukat és egymást csúcsértelmiséginek beállító, közízlést, közgondolkodást és politikát formáló vezetőrétegben, amely néha arcát adva, néha a titokzatos ismeretlenség homályából parancsokat osztogatva próbálja meg el- és megfojtani a Délvidék szabad szellemi műhelyének hangját” – írta öt évvel ezelőtt az Aracs ötvenedik számának vezércikkében a főszerkesztő: Bata János író, költő, műfordító, közprózaíró, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának vezetője.

Bata János egész tevékenysége, de talán nem túlzás, ha azt mondom: az egész élete: kisebbségvédelem. És az lesz a jövőben is, hiszen jó korban lévő, 55 éves újságíróról szól a laudáció. Szülőföldjét soha nem hagyta el, erejéhez, tudásához és jó humorához híven igyekezett mindig a közösséget szolgálni, a közösségnek valamit visszaadni abból, amit tőle, tőlük kapott: a tudás mellett életkedvet és derűt is.

33 éve, szülőfalujában, Horgoson oktatja a helyi kisdíjakokat, és az átadott tananyag mellett nevelni is nevelte őket – manapság egykori tanítványai a jelenlegi diákjainak szülei, neki pedig munkatársai az iskolában.

A nyolcvanas évek első felétől, amióta közéleti szereplést vállalt, mindig a délvidéki magyarság, tehát jelen helyzetben a kisebbség érdekében szólalt – és szólal – meg, ezeknek írásos dokumentumai délvidéki, valamint magyarországi folyóira-tokban nagy terjedelemben olvashatók, és tanulmányozhatók lesznek a jövőben is.

2001-ben egyik alapítója volt az Aracsnak, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának, s ennek a kiváló magyar szellemi műhelynek 2011 óta főszerkesztője. Ugyanab-ban az évben létrehozta az Aracs Alapítványt, amely a folyóiratot kiadja, rendezvé-nyeket szervez, és könyveket is megjelentet. Az Aracsban a Balassi-kardos költőtől a Széchenyi-díjas művészettörténészen, az ausztrál állami díjas magyar újságíron át az ötven éve hazánkban élő lengyel publicistáig seregnyi kiváló értelmiségi jelentet meg fontos és jól megformált gondolatokat: azaz igazi nemzeti szellemi műhely a folyóirat.

Bata János szervezésében járt először a Délvidéken a Barcsay mester és tanítvá-nyai című vándorkiállítás, ő vonzotta a Délvidékre a *Hitel* című folyóirat szer-kesztőit, Wittner Mária forradalmárt, Juhász György tevékeny nemzetszervezőt – aki nemrégiben elhunyt –, valamint Benedikty Tamást és Domonkos Lászlót, akiknek föllépését az államhatárokon átívelve, de a nemzethatárokon belül ma-radva Szegeden is megszervezte. A szabadkai *Életjel* Csáth Géza Művészetbarát Kör irodalmi estjeit nem csak Szegedre, de Székesfehérvárra is eljuttatta.

Publikált nagyszámú folyóiratban és lapban az egri *Agriától* a *Hitelen*, a *Kapun*, a

Kortárson, a *Magyar Naplón*, a *Políszon* át az *Új Symposionig*. Eddigi – hangsúlyozot-tan: eddigi – nagyobb munkái között említendő a *Te-leírt világ* című antológiában vál-lalt társszerzői szerep, a fiatal magyar költők antológiája még Jugoszláviában jelent meg.

Kövét vált altatódal – válogatás Stevan Raičković költeményeiből – e fordításkötet társszerzője, még mindig a nyolcvanas években. És vannak még szavak – ezzel a cím-mel vers- és prózagyűjteményt adott ki részben magyar állami támogatással. *Dicstelen ezred-vég* címmel zenés szomorújátékot alkotott, ezt a *Napút* adta ki 18 évvel ezelőtt.

Beim Schein der Kometen / Üstökösök fényénél – Válogatás a XX. század osztrák költészetéből. Ezt a kétnyelvű verses- és fordításkötet, többek közt azért tudta megal-kotni, mert egyik szakmája német nyelvtanár. Határok szabdalta közérzet címmel az Aracs folyóirat írásából tett közkinccsé antológiát 2004-ben.

A székesfehérvári Prohászka Kiadó is közkinccsé tette egy kétnyelvű gyűjtemé-nyét, Erika Mitterer vallásos költeményeiből állt össze a válogatás *Das Sichere – A bizonyosság* címmel, ez nyolc évvel ezelőtti teljesítménye. Saját válogatott verseit *Megkopott táj* címmel az idén Horgoson jelentette meg.

Életének legfontosabb kincsei természetesen a gyerekek, az ez idő szerint 55 éves újságíró, irodalmár a feleségével, Bata Faragó Katalinnal három gyermeket nevelt föl: Zsuzsát, Ágneszt és Jánost. Diplomáját az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Német Nyelv és Irodalom Tanszékén szerezte.

Tagja a Magyar Írószövetségnek. Fordítói tevékenysége nem korlátozódik a né-met nyelvre: angol, szerb és horvát nyelvről és nyelvre is fordít – szükség szerint.

Ami szorosan újságírói múltját, jelenét és jövőjét illeti: 1989-ben egy ideig az *Új Symposion* világirodalmi rovatának a szerkesztője volt, 2001-ben – mint említő-dött – az *Aracs* egyik alapító szerkesztője. 2009 óta a székesfehérvári *Vár* irodal-mi, közéleti folyóirat munkatársa.

Én magam a világhálón léptem vele kapcsolatba 3 évvel ezelőtt, személyesen ma ta-lálkoztunk először. Nem lehet véletlen, hogy kinek a közvetítésével, ezért kimondom a nevet: Prokopp Mária művészettörténész professor emerita hozta létre az ismeretsé- get, és e kapcsolat révén kiderült: sok közös ismerősünk van, csupa olyan ember, akik- kel egy oldalon serénykedünk – ahogy mondani szokás – az eszmebarikádokon.

Bata János eddig jó néhány civil elismerést kapott, ezek közül kettőt emelek ki: 2014-ben a Magyar Páneurópa Unió Eötvös József Sajtódíját vehette át, 2018-ban a Bethlen Gábor Alapítvány Teleki Pál Érdemérmét kapta meg, mégpedig a magyarságért tett szolgálataért. Most szélesedik a szellemi kör, hiszen az európai szellemiségű újságírói tevékenységéért veheti át, huszonegyediként a polgári ér-tékrendű magyar újságírók díját, az Európa-érmet.

(Elhangzott 2018. november 22-én Budapesten, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem dísztermében, a 2018. évi Európa-érem átadásakor)

Török Nándor
Végzetváró

Néma tűrésedben a jóistent sejtem,
 lenyelt könnyeid az én torkom is marják,
 helyetted nyűszíték kutyaként kiverten,
 s fájdalmad gödrének kaparom az alját.

Kiutat keresek számodra, számunkra,
 kaparok és ások beszakadt körömmel,
 s ahogy halad lejjebb e pokoli munka,
 verejtékemmel egy felismerés önt el:

mélyülő gödörben mélyülő fájdalom,
 mint *'ahol kitisztul az emberi szellem'**
 a kínok kínjának önmagam átadom,
 megbánva százszor, hogy véle feleseltem,

kit nem láttam soha, s ha léte rágalom,
 mi dolgom nekem e földön az éggel?
 Vágyam, hogy fejem majd nyugodjon válladon,
 ha lenn kitesztva, testünk ép(p)en ég el.

**részlet: Dante: Isteni színjáték (Purgatórium, Első ének)*

Az örök kérdés

Álmokat kergetek,
 nem tudom, ki vagyok.
 Okban az okozat,
 okozatban az ok?
 Lelkem halhatatlan, mégis haldokolok.

Kutatom a jövőt,
 bejárom a múltat,
 előlem az isten
 mit és hová bújtat?
 Hiába keresem, nem találok újat.

Leszálok a mélybe,
 képzetem mit talál?
 Halandók csontjait,
 sírkövükön az áll:
*„Álom az élet és ébredés a halál.” **

Ily' választ találtam,
 s miközben kerestem
 az ártatlan fényből
 az árnyékba estem.
 A jelen porában bűnhődik a testem,

mintha a jósorsom
 csak azért verne meg,
 mert érző emberként
 a lelkem gyermekem.
 S ha én itt maradok, ő, szegény, merre megy?

**Voltaire: A lélek halhatatlansága*

Péntek Imre

Életjelek a szlovéniai magyar kisebbségből

Bence Lajos: Írott szóval a megmaradásért: A szlovéniai magyarság 1919–1989

Újabban kevesebb szó esik a Muravidék magyarjairól. Akik Szlovéniában, a magyar határvidék közelében őrzik a nyelvet, kultúrát, identitásukat. Időnként egy-egy kiemelkedő alkotó hívja fel a figyelmet rájuk. Mint most Bence Lajos könyve, az *Írott szóval*. A tanulmányok esszék, kritikák foglalatá hiteles képet ad e népcsoport évtizedeiről, hányattatásairól, küzdelmeiről. Bence Lajos könyvének is megvan a maga sorsa. A szlovéniai magyar kisebbségben élő Bence Lajos író-költő, 1994-ben írt esszé, tanulmánykötetet *Írott szóval a megmaradásért* címmel. Ebben igyekezett feltárni a magyar írásbeliség, a kultúra megmaradásának körülményeit ebben a kis zárványban, amely éltető szálakkal a vajdasági „centrumhoz” kapcsolódott. Ki gondolta volna, hogy a kötet harmadik kiadást is megér, javított és bővített formában, szép borítóval, bár a *megmaradásért* szó lekopott a címből. A muravidéki áttekintés sok szempontból ma is érvényes, a „titokkeresés” ma is izgalmas, mi erősíti az itteni kisebbséget abban, hogy anyanyelvét őrizze, ápolja, népművészetét gyarapítsa, sajtóját – a lehetőségekhez képest – a maximumig fejlessze? Bence Lajos egy másik könyvében is érintette a témát, az *Identitás és entitás* címűben, de míg az tudományos megközelítéssel tárta fel a viszonyokat, addig az *Írott szó* a példák elevevességével szól az itteni életformák változatosságáról, az írott szóért folytatott küzdelem állomásairól.

Az első fejezet a muravidéki sajtóviszonyok fejlődéséről ad részletes képet. A szerző érdeme, hogy történeti-szociológiai elemzésekkel hitelesíti állításait, amikor részletesen ír arról, hogy a változás: „Az új délszláv államba kerülés után az akkor még 14 ezres lélekszámú Mura menti magyar közösség csak nehezen talált magára.” A paraszti rétegeket ellehetetlenítették, az etnikai elnyomás teljes spektrumban érvényesült. A húszas években az itt maradt magyar tőke magyar sajtótermékek indításával próbálkozik, kevés sikerrel. A sajtószabadság kérdését csak később lehet tárgyalni, érdemi sajtótermékek híján.

A magyar lap megszületett, 1945 után, de csak a doktrinákat közölt, tájékoztatást jelentett, érdemi változás csak a nyolcvanas években történt. Ahogy a szerző írja: „A független magyar sajtó ügye végül csak a Muravidéki Magyar Tájékoztatói Intézet megalapításával ért révbé.” Az említett terület fejlődése lényegében a kiegyezéstől elindult. Megjelent az *Alsó-Lendvai Híradó*, majd napvilágot látott a *Délzala*. Egy fiatal tőkés, Balkányi állt a *Híradó* mögött, aki 1904-ben az ernyőgyártást is elindította. Munkássága – ezen a téren is – meghatározta a sajtóviszonyokat, bár Balkányit be is perelték,

bár a vádak nem voltak megalapozottak. A 20-as évek a lapalapítások és megszűnések időszaka volt, melyben Klekl pártja szerezte meg a győzelmet. A betelepítések és a kitelepülők alaposan megváltoztatták az etnikai arányokat, ám a Hartner Nándor által kiadott *Szabadság* 1923-tól 1925-ig megpróbálta képviselni a magyar érdekeket. Felmelte a szavát a magyar nyelvű oktatás megszüntetése miatt, s ahogy írták: 50 tanító hiányzott a muravidéki iskolákból. A visszacsatolás után Hartner Nándor ott folytatta, ahol abbahagyta: újraindította a *Muraszombat és Vidéke* című lapot, és megszervezte a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesületet. Ám ez sem bizonyult hosszú életűnek.

1945 után egy teljesen új korszak vette kezdetét. A hároméves „kussmagyar” korszak végeztével Vljaj Lajos baloldali irodalmár és politikus került a terület élére, s a magyar sajtónak is új esélyei jelentkeztek. Ezek elsősorban az 1956-os forradalommal voltak kapcsolatosak. A *Pomurski Vestnik* részletesen foglalkozott a magyar forradalom esélyeivel, Nagy Imre sorsával, már csak azért is, hisz a magyar kormány a jugoszláv követségre menekült a második szovjet támadás után. A viharos események után 1958-ban jelent meg a *Népújság* első száma. Pár évig csak a *Pomurski Vestnik* fordításait közölte, ez a bizonytalan korszak 1963 végéig tartott, amikor az alapító Szocialista Szövetség ismét tárgyalta az újság sorsáról. Ekkor határozták el két újságíró felvételét, egyik Bati Koncz Zsuzsa volt, a másikra tovább kellett várni. A nyolcvanas években már teljes sajtószabadságot élvezett a lap, s megúszva a privatizációs bizonytalanságokat, 91 és 93 között egy lendületes, sok műfajú lapot vehetett kézbe a Muravidék magyar lakossága.

Bence Lajos többször is hangsúlyozta, hogy milyen nagy jelentősége volt a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet megalakulásának. A *Népújság* alapítói kompetenciáit a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség vette át, a lap főszerkesztője Bence Lajos lett.

Kibontakozott a magyar nyelvű rádiózás és televíziózás is. Az „írott szó” újabb fejlődését az „ötágú síp” új ága jelentette. A középkori előzmények – Kulcsár György prédikációi és egyéb munkái, valamint könyvkiadása – újra felfedezést nyertek, és önbizalmat adtak a muravidéki tollforgatóknak. Vljaj Lajos költeményei, a *Versek* a kibontakozás újabb etapját jelentették. A lokális irodalom jelentkezése ismét gazdagította a tájegység kulturális arculatát, az olyan művek, mint Szunyogh Sándor *Halicanumi üzenete*, Szomi Pál *Őszirózsája*, vagy Varga József *Tavaszköszöntője*. A tavaszvárás antológiája pedig igazi szenzációt jelentett a muravidéki olvasóknak. Később az *Összhang* című antológiák jelentették a folytatást, az egyik igazi kezdeményezés volt a Pomurska Zalozba részéről, a zalai és vasi költők bevonásával, egy hármas együttes jött létre, messze megelőzve a hasonló későbbi kiadványokat.

A muravidéki magyar irodalom 50. jubileumán a szakma és a kritika valódi sikertörténetnek értékelte a 200 szerzői művet és 4 periodikát felvonultató kisebbségi irodalmat. 2000 után ifjúsági, gyermekirodalom és történelmi regények születtek a helyi

identitás megerősítésére. Dr. Zsiga Tibor *Trianontól Muravidékig* című könyv, és torzító megállapításai is megkapták a megfelelő tudományos választ, magyar és szlovén részről egyaránt. Bence Lajos a maga összegzésében arról ír, hogy a szlovéniai magyar sajtótörténet feltárása nélkül nem képzelhető el a szlovéniai magyarság jövőbeli stratégiája. A sokoldalú kutatás, anyaggyűjtés, feltárás valóban különleges munka, s csak dicséret illeti a szerzőt e tevékenység elvégzéséért.

A másik nagy téma – melynek a szerző is részese – a szlovéniai magyar irodalom kibontakozása, rövid története. Az első indulás Kulcsár György irodalmi működése, könyvkiadása, az 1950-es években történt. A második indulás az 1950-es időkben vette kezdetét, Vlaj Lajos költői tevékenységének kibontakozásával. Az a bizonyos „szél-árnyék”, amiről Bence beszél, javára vált a pályakezdő alkotóknak. Annak ellenére, hogy hiányoztak bizonyos műfajok, s a líra vezető szerepét az elmúlt 50 év alatt sem kérdőjelezte meg semmi. A szerző elégtételt kíván szolgáltatni Vlaj Lajosnak, akiben sokan csak a politikust látták. A *Versek* (1961) mindenképpen mérföldkőnek tekinthető. Bár a „becsületes kommunistának” meg kellett küzdenie az elfogadtatásért, a muravidéki magyarok körében. A világháború előtti versei elsikkadtak, holott a Kalangya megbecsült munkatársa volt. Második kötetében, az 1967-es *Szelíd intésben* nagyobb a minőségi ingadozás a szerkesztés politikai elfogultsága miatt. Az indulás azonban nélküle nem képzelhető el. A Tavaszvárás nemzedéke sokat tanult tőle.

A hetvenes évek elején elindult a *Naptár*, és megszerveződött a *Tavaszvárás* című antológia, Somi Pál, Varga József és Szunyogh Sándor közreműködésével. A következő években ugyan nem sikerült továbblépni, de az említett triász folytatta kiadói működését, amely az irodalmi élet további előzményének tekinthető.

Szunyogh Sándor sajnos korán távozott (1942–1998). Költőként az avantgárd formákkal is megpróbálkozott, haikukat és betűverseket is írt. Ennek ellenére nem tagadta meg a népköltészetet, a történelmi hagyományt sem. Első könyvében, a *Halicanumi üzenetben* (1975) nagy szerep jutott a kísérletezésnek, bár a klasszikus hagyományoktól sem távolodott el. Irodalom szerzői munkája sem volt sikertelen, a *Naptárban* sikerült a legváltozatosabb anyagot eljuttatnia a helyi olvasókhöz. Megérte a *Muratáj* megalapítását, annak oszlopos tagja lett.

Varga József gyermekversekkel kezdte, később több kötettel jegyezte be nevét a muravidéki irodalmába. (*Pasztortüzek, Élni, Konok hit, Sorvadó népem*). Újabb verseiben a magyarságörzés vált fontos témává, például a *Mag-Szó-Álom* című kötetben. Elbeszélései és hangjátékai, valamint tanulmányai is megjelentek. *Keresd az égi harmóniát* című kötet 2012-ben látott napvilágot, gyűjteményes kötet 2017-ben jelent meg.

Szomi Pál prózája a mikszáthi–móriczi hagyományokat folytatta, az anekdotikus, humoros történetmesélést hozta vissza. Első novelláskötete, az *Őszirózsa*, ezt stilisztikai irányt követi. *Szeretni kell* című regényében a mozaikos szerkesztés, a vendég-szövegek alkalmazása egy modern regényt jelentene, ha nem követne egy valamilyen

szocialista emberképet. Ígéretes életműve mégis a Muravidék irodalmi és emberi dokumentációja.

A nyolcvanok években jelent meg az *Összhang – Szozvocje*, amelyben Sz. Kanyó Leona, Bati Zsuzsa, Szunyogh Sándor, Varga József, Bence Lajos is szerepelt. A kapcsolatépítés, a folyamatos jelentkezés ekkor vált valódi tényezővé, kulturális jelenséggé. Akkor figyeltek fel rájuk a vajdasági kritikusok és a 95-ben indult zalai *Pannon Tükör* szerkesztői. Az újdonságot Bence Lajos második kötete, a *Létlelet* hozta ebben az időben. A szerzőről, mint a muravidéki irodalmi élet jeles szereplőjéről, Bence Lajosról egy hosszabb egységben kapunk tájékoztatást. Első kötetét, a *Szíves szívtelet* Czine Mihály – egyébként volt tanára – ajánlotta meleg szavakkal az olvasóknak. A második kötetben, a *Létleletben* a „tisztá szó” bővölete ragadja meg az olvasót, a harmadik, a *Ráolvasások* közli a Zala György újrafelfedezéséről írott ódáját (*Óda a hazatérőhöz*), amely számos helyen megjelent, valódi, időtálló antológiadarabnak bizonyult. A *Hazatérítő* újabb elismerést szerzett Bence Lajosnak, Bata János a „hazateremtő” akarat költőjét tiszteli a szerzőben. Valódi reveláció az 1956-os forradalom megidézése, Az utóbbi két verskötet: a *Vallani* és a *Szóval vágok rendet* – a költői továbbépülés dokumentumai. Itt tűnnek fel sajátos hosszú versei, amelyek a költői megújulás termékei. A fehérvári Bakonyi István a következőket írta a *Vallaniról*: „Mögötte a történelmi-kisebbségi sors kálváriája, s persze az esztétikai tájékozódás és tájékozottság is kiemelt szerepet kap a szövegformálásban. Költőnk tud közhelymentesen szólni pl. a Trianon-élményről is... Így lesz a vers megrázó imádság és könyörgés, mélységes lírai feltárulkozás.”

Az *Identitás és entitás* (2005) az Írott szóval folytatása is lehetne, ám a válogatás elvontabb jellegű, szinte tudományos mércével mérhető egységeket, írásokat tartalmaz. A szerzőről Mák Ferenc írta a legtalálóbb sorokat: „...lehet, hogy a Muravidék a példa arra, hogy igazából a Szülőföld teremti meg a maga hű embereit, és nem az esendő ember alkotja meg szülőföldjét? Lehet, hogy a Szülőföld mégis csak egy magasabb rendező erő, amelyet nem kezdhetnek ki az emberi megalkuvások, árulások?” Az *Ötven felé, hazafelé* című vers tanulsága ez. A továbbiakban ezt írja: „Az itt folyó gigászi munkának volt cselekvő részese Bence Lajos, aki nem csak költőként, de a tudomány eszközeivel is a megtartás harcosa lett. „az átélt felelősség súlya alatt görnyedve, de meg nem inogva” – ezt már Bakonyi Istvántól teszi hozzá megállapításához.

Külön kategóriát alkotnak ebben a körben a „hagyományteremtő kapcsolatépítők”, akik műfordításaikkal járultak hozzá a muravidéki irodalom életképességéhez. Ennek szép példája Szunyogh Sándor – Ernest Ruzic *Naj-Leg*, kétnyelvű lírai kötete. Vagy az *Összhang-sorozat* darabjai. Zágorec-Csuka Judit versei szlovénul is megjelentek, *Slepici na zemljevidú* címmel. A kapcsolatépítés egyik lehetőségét a *Pannon Tükör* kínálta volna, de ennek esetlegességéért mindkét felet felelősség terheli.

Új színfoltot jelentett a gyermek- és ifjúsági irodalom megjelenése, Bence Lajos *Napraforgó-papagája*, vagy Bence Utrosa Gabriella *Egy kis makk története* című kötetei. A

Muratáj folyóirat folyamatos jelenléte és a Szlovéniai Magyar Írók Társaságának megalkulása az intézményes formák terén tett előrelépés. A szerző ezek után a rendszer-váltás utáni nemzedékek kibontakozását elemzi az irodalmi élet további alakulásában.

Zágores-Csuka Judit első kötete a *Viharverten* 1997-ben jelent meg, melyhez Pomogáts Béla írt rangos méltatást. „Egy fiatal lélek vet számot azzal, hogy mindenkinek el kell múlnia egyszer, a versek képi anyaga, érzelmi töltése mégis maradéktalan és feltétlen életszeretet mellett bizonyít.” A családversek a költő egyik erőssége, melyek főként a *Kiűzve az Édenből* című kötet anyagát színesítik. A sivatagi szélben (2012) válogatás az eddigi versekből. Ennek egyik újdonsága a történelmi analógiák keresése, a másik a burkolt erotika. Női szempontból. Érdekes az *Új horizontok* szlovén–német–magyar nyelvű antológiája, melyet Zagorec-Csuka Judit fordított. Prózakötete *A fény győzelme* című levélregény és *A szív akkumulátora* címmel összegyűjtött novelláskötet.

A generáció másik tagja, Halász Albert a technika világából érkezett az irodalomba. Kezdetben a „varázslás” érdekelte, így született a *Varázslatok, avagy a bűvészek receptkönyve* című mű. Követte ezt egy muravidék sajtótörténet, majd egy néprajzi monográfia. Lírja kissé minimalista, a világ komplexitásának furcsa kapcsolatait állítja elénk. A szófacsarások, a nyelvkritikai játékok színesítik a kötetet, maximálisan kihasználja a tipográfia kínálta elrendezéseket.

A legutóbbi kötet a kissé provokatív *Könnyű versek* címet kapta, holott nem is olyan könnyű szövegek tárulnak elénk. A szöveg súlyos pszichés terheket hordoz. Haikukötete mesterségbeli bravúr, mely a műfajt is megújítja. Tudományos munkái Bellosits Bálint életéről, munkásságáról, azt bizonyítják: ez a szakma is közel áll hozzá. Göncz László prózája mind érettebb korszakába lép. A korábbi szociológiai-szociográfiai előtanulmányok jó alapot szolgáltattak a későbbi regényeknek. Az *Olvadó jégcsapok* a muravidéki kisember sorsát jelenítik meg az I. világháború idején. A mű hitelességét a történész felkészültsége garantálja. A regénytechnikai eszközök hiányosságai a későbbiekben kiegyenlítődték, a *Kálvária* sokkal kiforrottabb mű, s nem marad el belőle a szenvedés és a szenvedély, az erőteljes szerelmi szál, az epikai tét, amely a határok lezárulásával válik végletessé. Újabb kötete, a *Határszél* ennek az elzárt világnak történeteivel szembesít, az újrakezdés, a talpra állás konfliktusaival.

Gábor Zoltán festőművész a magányos alkotók közé tartozik, Gálics Istvánnak írt leveleivel vált ismertté, mint író, a nyolcvanas években, akit Bori Imre is nagyra értékelt. Az *Elmondom* életrajzi írása számos kuriózumot tartalmaz a magyar–horvát–szlovén határmódosulásokat megérve. Érdemes megemlíteni Krecsmár Rózsa helytörténeti írásait, de nála sokkal izgalmasabb alkotó Hagymás István, aki orvosi praxisa mellett vált jelentős esszéíróvá. Kezdetben filmelméleti tanulmányokat írt, Fellini filmjeivel foglalkozott, később a *Magsejtés* című művében a képzőművészet terén végzett jelentős kutatásokat. Szerintem és szerző szerint is irodalomtörténeti

jelentőségű műve – *A mitikus József Attila* –, mely a költő életének titokzatos egybeeséseit vizsgálja. Az alsólendvai csillag pedig Gálics István tüneményes, de rövidre szabott pályájáról tesz érvényes megállapításokat. Újabb kutatásai – filológiai elemzései – a Shakespeare-látatok – a drámaíró műveinek mélyebb értelmét próbálják felszínre hozni. Czimmermann Toplak János az avantgárd jegyében írta meg *Flagelláns énekeskönyvét*, érdekes útirajzzal jelentkezett (*Széntimentális utazásom a kanadai On(l)tárijóba*), de jelentős szerepre nem tett szert a muravidéki irodalomban. A *Muratáj* 30 évének áttekintése – melyet a szerző a saját élményeiből is meríthet – arról győzhet meg, hogy felétlenül szükség van egy hasonló periodikára a térségben, amely a kapcsolatteremtésnek is egyik hatásos eszköze. A tudományosság a néprajzi és a történeti kutatások révén jelent meg ebben a publikációs körben.

Sokkal érdekesebb az *Évfordulók, méltatások és emlékezések* című fejezet, amely a szerző – túl az írásművek kvalitásain – szerepvállalásairól is érvényes képet ad. A Berzsényi-tanulmány a költő prózájával foglalkozik, mezőgazdasági elképzeléseivel és avval, milyen szerepet játszott a nemzet kulturális felemelésében leveleivel. Felidézi Szúnyogh Sándor emlékét, akinek egy sajátos „követelménye” alakult ki, magával és másokkal szemben is: „Megírni a 'magunk' versét.” Kissé meglepőnek hat Pék Pál idézése – pedig kanizsai kötődése közismert –, elköszönése Utassy Józseftől, és hosszabb elemzése Gálics Istvánról és pályájáról, aki testi-lelki jó barátja volt a szerzőnek. Természetesen a Munkácsy-díjas Király Ferenc sem hiányozhat a sorból, akinek szép verset ajánlott. Áttekinti azt a folyamatot, amelynek során az alkalmi lendvai művésztelepből egy rendszeres, évenkénti együttlét, együttalkotás kerekedett ki.

A kötetet egy sajátos vallomás, utószó zárja. Ebben Bence Lajos betekintést enged családi viszonyaiba, gyerekkorának körülményeibe, szülei, családfája sokágú viszonyaiba. Egy tisztes paraszti élet képe bontakozik ki elbeszélése nyomán, amelyből az egyke, a fiú Budapestre mehetett tanulni. A magyarságukat őrző Bencéék ezt a tulajdonságukat csemetéjükre is átörökítették. Bence Lajos sok szép versben idézi fel ragaszkodását az ősi földhöz. Szülőföldjéről így ír: „Én a szülőfölddél törpült hazát látom benne, a hazátlanok kitartó ragaszkodásával, őseim földjét, melyet, ha kellett, testüikkel védelmeztek, életüket áldozva annak szabadságáért.”

A kötet harmadik kiadása is megőrzi az első szellemi elevenségét, ennek a kis tájegységnek és magyarjainak sorsáról adva hiteles beszámolót. Az anyaországnak, a szomszédos Zalának és Vasnak is kötelessége, hogy minden segítséget megadjon azoknak, akik itt anyanyelvüket, kultúrájukat ápolva, ragaszkodnak magyarságukhoz. Bence Lajos könyve arról győz meg, hogy mennyi érték rejtőzik ebben az országok „sarkába” szorult, határok keresztesződésében élő, már-már elfeledett népcsoportban.

(MNMI, 2018)

Lukáts János

...scripta manent

Havas-Horváth István – Fehér Balázs: Latin nyelvű föliratok Egerben

Az egri adventi sokadalom legértékesebb szenzációja bizonyosan egy óarany borítójú könyv volt, amely a *Latin nyelvű föliratok Egerben* címet hordozta, és homlokán egy szépen faragott templomoromzat sokat megsejtetett a tartalomból. A könyvet örömmel vettem kézbe az érseki palota udvarán, az ünnepire faragott „sátor” előtt, azonnal mozgósítottam erősen megkopott, ötvenéves latin tudásmat, és belelapoztam a könyvbe. Mintha a mennyország tekintett volna ránk a lapok közül, persze az „egri mennyország”, egri templomokkal és oltárokkal, egri szentekkel és angyalokkal.

A könyv természetesen jobbára egyházi intézmények (templomok, kápolnák, iskolák, rendházak) latin feliratait (bocsánat: föliratait) keresi meg, de egyéb helyszínek (szobrok, temetők, polgári lakóépületek) is rejtenek-hordoznak latin szövegeket.

Már a könyv első oldalán olvashatjuk: „...a katolikus egyház hivatalos nyelve – mind a mai napig! – a latin”. Így, felkiáltójellel, hogy az olvasó (aki esetleg csak lapozgató vagy ámuldozó) képes legyen „szót érteni” a könyvvel. A latin szövegek mellett ott áll a magyar jelentés is vagy a magyar értelmezés. És egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a latin szövegek nemcsak egy évszázadokon (két évezreden!) át elfogadott, idegen nyelvet jelentenek, hanem hitek, hagyományok, intézmények, kiváló személyek, jeles és rettentő események magyarázatát, építmények, szobrok és piktúrák értelmét hozzák közelebb a nézőhöz, az olvasóhoz. Miközben egy város, egy élni akaró magyar közösség századainak a történetét is felvillantják, az írástudatlannak képet mutatnak szemlélődésre, a gondolkodókat hajdani bölcssek szellemkincseire emlékeztetik.

Egyik kézbe tehát a könyvet, a másikba egy Eger-térképet, a zsebbe egy zseb-szótárt, és indulunk... Mintha a belváros utcáit fürkésznénk végig, de hamarosan megérezzük, hogy a XVIII.-tól eltelt három és fél évszázad máig sugárzó múltjában járunk.

Könyvünk legelőbb is egy kupola-magasban elhelyezett feliratról tájékoztat, amely azonban embermagasságból láthatatlan, eszerint a bazilika (hivatalos nevén a Főszékesegyház) egyetlen lustrum alatt épült fel: 1832 és 1837 között (a lustrum ötéves időtartamot jelent), ez a teljesítmény korunk építészetének is díszére válnék (*De Cursu Unius Lustrum*). A bazilika főkapuján tizenkét bronztábla

fogad, a két legfelső az Egerbe látogató II. János Pál pápának, illetve az érseki megbízatást ugyanebben az időben betöltő Seregély Istvánnak állít emléket.

A lenyűgöző oltárkép fölött aranyló felirat: *Gloria In Excelsis Deo* (Dicsőség a magasságban Istennek), az oltár alépitményén azonban csak a térdet hajtó veszi észre a szerény feliratot, mely szerint oda Szent Simplicius vértanú ereklyéjét helyezték el (*Sanctus Simpli-cius Martyr*). Szent Simplicius Diocletianus római császár dobatta hitéért a Tiberisbe, emléke előtt – ezerhétszáz év távolából – Egerben hajthatunk fejet.

A kupolán óriási körfestmény: a magyarság zarándoklata, amint Róma felé tart. A kavargó tömegeből kiemelkedik egy három személyes csoport: Pázmány Péter, Dobó István és Zrínyi Miklós. A páncél öltözetes Dobó „vasökle” alatt festett pergamen, az egriek bizonyára valamennyien tudják, mit ábrázol a rajz: *Arcis Agriensis Planum* – Az egri vár tervrajzát.

A kupolából lenéz ránk négy csegely, amely a kupoladob és az oszlopok közt teremt átmenetet. Rajtuk a négy evangélista látható, attribútumaikkal és egy-egy mondattal a könyveikből. János vezérmondata: *In principio erat Verbum* (Kezdetben vala az Ige).

A templom alatt hatalmas altemplom hallgat sötétben. Az altemplom zárva, csak csoportnak nyitvatik meg. Ketten vagyunk, a templomgazda kinyitja, és kulcsot ad hozzá. A kriptában száznál több egri, hevesi és XVIII–XXI. századi nemzet- és hittársunk.

A nyolcszögletű, középső teremben Pyrker János érsek vörös márvány kőtáblája, ő a bazilika építtetője. A latin felirat vége felé olvasható: „szíve pedig e kőlap alatt van elrejtve” (*Cor autem sub hoc saxo*), Bécsben halt meg, Egerbe a szíve vonzotta. A közelében Eszterházy Károly, aki az egri Líceumot alapította – egyetemteremtési szándékkal.

De mintha ezzel nem volna vége a templom látnivalóinak. Vagyis a látnivalóknak igen... De a harangok! Amikből három is van, mindegyik saját névvel, már szinte személyiséggel. „A déli toronyban három harang lakik” – tájékoztat büszkén forrásunk: József, Lajos és János. És élettörténettel bírnak: Lajost az I. világháború idején „hadi célra vitték” el. József megrepedt a harangozásban, és újra öntötték (*fissum refudit*), János Szmrecsányi érsek emlékét hirdeti. A harangokra a felirat jobbára egyes szám első személyben vésődött.

Forgatjuk fejünket, magunk is szinte vadászunk a latin nyelvű egri lelőhelyekre. A nyelvet papok használták, jogászok, bölcs tudorok és szorgos diákok. Beszédre, egymás között – na, persze, arra is. De a latin szöveg mást is rejtett, másról is árulkodott. A feliratok szövege számos rövidítést hordoz, ezek feloldását akkoriban „mindenki tudta” (*pinx* – festette, *univ* – egyetem, *Dni* – az Úr és számos egyéb). IHS Jézus görög névalakjának a rövidítése (*Hiesus*), de *Iesus Hominum Salvator* arra emlékeztet, hogy „Jézus az Emberek Megváltója”.

Bármilyen hihetetlen, a latin szöveg gyakran „közölni való titkot” rejteget, már szinte játszik olvasóival. Az arab számokat a latinok nem ismerték, számok helyett is betűket használtak (I, V, X, C, D, M). A szövegben ezek betűk, de ha nagyobbra írjuk (festjük, faragjuk) őket, akkor számokat (is) jelenthetnek. A nagyra készült betűket (immár számokat) aztán az olvasónak már csak össze kell adni, és ott áll a feliratban az épület alapításának az éve. Azért persze a szöveget úgy kell megalkotni, hogy hordozza az összeg betűjeleit! Ezt a szöveg-szám kombinációt kronogrammnak nevezték, ha mindehhez a szöveg versben íródott, akkor kronosztichon volt a neve. Ilyen egyszerű és közérthető volt a latin írás Rómában, Egerben és a világ sok más föliratos városában.

A Hittudományi Főiskola, a Szeminárium kápolnája szinte már „ikonográfiai illusztráció” a taláros diáknép okulására. A legismertebb szentek itt is attribútumaikkal szerepelnek. „Jó nekünk itt, Mester!” – hangoztatja Szent Márk egy felhő tetején, könyvét angyal tartja, természetesen az oroszlán hátán ülve (*Bonum est hic esse*), vajon a diákok is el-elmondták ezt a mondatot professzoraiknak?

A Lyceum nagy mennyezeti freskóján az egyetemi fakultások nyertek ábrázolást. A hit- és a jogtudomány, a bölcsészet tudósai és angyalai benépesítik a „vizsgatermet”. Örömmel vesszük észre, hogy egy díszmagyarba öltözött férfiú ujjával mutat egy vaskos könyvre, a címe: *Corpus Iuris Hungarici*, – ezt így mondják magyarul is.

A ciszterci templomba is érdemes betekinteni, a főoltár kánontáblája aranybetűkkel hirdeti: „A pap kezét mosva mondja: Ártatlanok közt mosom kezem, és körülveszem oltárodát, Uram”. A szertartás is igényli a latin útbaigazítást. A templom mellett, a gimnázium udvarán Szent Bernát szobra, kezében nyitott könyv, mintha intené a diáknépet: *De consideratione* (A megfontolásról), a szent lábánál a nevét viselő mentőkutya pihen.

A Foglárium tanintézetben ma az Angolkisasszonyok gimnáziuma található, az épület homlokzatán Cato római szónok és államférfi mondása vonult valaha végig: „Ne szégyelld megtanulni, amit nem tudsz, tudni valamit dicséretes dolog, szégyenletes, ha valaki semmit sem akar megtanulni”. A mondatnak ma már csak az emléke él, ideje volna újra fölírni, akár magyarul is.

A *Latin nyelvű föliratok Egerben* című kötet nagy szorgalmú szerzői negyvenhárom helyszínen találtak megőrizni való latin szöveget. Jobbára valóban templomokban, egyházi intézményekben. Néhány mondatot érdemes megjegyezni közülük. A minoritáknál egy puttó testközelben tart egy papírtekercset: Boldog, aki beszédével nem vét (*Beatus qui lingua sua non est lapsus*). Samassa József bíboros-érsek pecsétje szerint pedig (a bazilikában): *Fructus honoris onus* (A méltóság gyümölcse nehéz teher).

De mintha a latin nyelvtudás nem csak a bölcsességet és a jámborságot szolgálta volna. A polgári lakok és lakóik is használták a latint, hol erre, hol arra...

Tömlöcház volt a megyei börtön neve már a XVIII. században is, a felirat latinnak, magyarnak egyformán szól: „Istennek, hazának, királynak, egyházi személyeknek, szerzeteseknek, igazságszolgáltatásnak szolgált ez a hely”. A jog ügyebár mindenki-re vonatkozik! A Torok-köz pinceháza öntudatosan vall származásáról: *Ex hoc anno aedificata sum* (ebben az évben születtem). Két szomszédház között egy ablaknyi területért tört ki szópárbaj: *Sic nos vobis* (Így mi nektek!), mire a másik: *Sic nos non nobis* (Így mi nem magunknak!) – már szinte nevetni támad kedvünk!

A kőművesmester házára geometriai munkaeszközöket farag (vonalzót, körzót, szögmérőt), egy kőkönyvre ráírja: Euclides, majd egy megszívlelendő bölcsesség következik: „Az újdonság dicsérettel csillog, a régi szunnyadva hallgat”. Ilyenek voltak a kőművesek 1814-ben. A Spetz-ház többször leégett, az 1830-as renoválás után a tulajdonos a hányatott sorsú ház homlokára íratta: „*Fati partus*” (A rossz sors szülötte). 2005-ben a szöveg eltűnt, 2016-ban visszakerült, talán mégis jobb sorsra érdemes, ha latin szöveg díszíti a ház homlokát.

A könyvhöz Ternyák Csaba érsek úr készített ajánlást. Egernek, a katolikus egyháznak és a magyar művelődéstörténetnek páratlan értékű, új nézőpontú könyvet adva kézbe, latinul és magyarul értőknek egyaránt.

(*Érseki Vagyonkezelő Központ, Eger, 2018*)

Az én Taorminám – Csontváry tiszteletére

Sz. Tóth Gyula

Csatlakozó járaton

Múltidéző kritika Lukáts János Vadliba voltam én is... című verskötetéről

Versnapló, líratörténet. Személyes történelem lírában elbeszélve. Ezzel műfajteremtő, más, a hazai irodalomtörténetben immár számon tartott produktumai sorában. Kiegészítők? Desszert ez? A szerző (noha nem versenyző) suhan az egyenesben, szeli a kanyarokat, és frissítőt vesz, szusszan, verset ír. Finom, könnyed futamok, gondolatakkordok és mélylélektan, amit nem tud kibeszélni, kiírni más műfajban, hát elidőz kicsit a költészetnél. Az első darab 1959-ben íródott, nem sokkal a forradalom után.

A versek többfélék, tartalmilag, formailag; érti és érzi a lírát, szonettkedvelő. De van elbeszélő költemény (?) – vígepika, írja a jó emlékü Turcsány Péter. És vannak meghökkentő sorok: zongorán ujjgyakorlatok, lírában invenciópillanatok, amit közülük említek: *Ősz, Rekviem, Szilveszter, Gulliver, Ars poetica*. Fontos és érdekes: *1967 és 1968-ban* születtek. Érzékeny dátum: a költő ifjonti eszmélése és a kor izgalmas fordulatai miatt. (Én ekkor hagyom ott a szegedi bölcsészkart, hogy rendezem soraimat, magamat a valósággal, ahogy Lukáts János teszi más okból, csakhogy tehetsége révén ő mindezt versbe viszi. Azért a gyötrődés, az gyötrődés. Érelés, kilábalás. Folytatás.) A felsoroltak közül nekem nem az egyedüli *Ars poetica* adja az „arcot”, sem a poétikait, sem az emberit, ezekkel mind együtt tűnik föl, áll össze, mert Gulliverrel vagyunk, Gulliverek vagyunk. Meg (vad)libák...

Az említett korszakhoz tesztek hozzá valamit, a versek okán, Turcsány Péter értékelése nyomán is hangsúlyosan meg a saját, „korabeli” életélmények érlelt párlatán át. Turcsány írja: „... aki nem lázadt, annak lelkiismeret-furdalása volt, aki pedig ellenérzésekkel túlélni tanult, ahhoz idegrendszer kellett. Lukáts az utóbbiak közé tartozott. De a prométheuszi tüzet ő is átmentette közénk” (83). A „túlélés” sokfélét jelent, többféleképpen értelmezik, néhol még a gyávaság is ott sejlik sandán, mint stigma. Vagy nem is sandán. Ezt bármikor elő lehet venni. A „prométheuszi tüsszel” egyetértek, lukátsi (alkotói, emberi) ismereteim birtokában. Számomra bizonyosság a borító árnyalata: zöld 'vad' a kezdet, halványodik a 'volt', és tisztán megjelenik az 'én'. Ez nem kimosakodás, satírozás, ez önvallomás. Anynyira voltunk vadak, hogy nem haraptunk bele senkibe, csapkodtunk, szárnyaltunk is, zugokat kerestünk és fényeket, mígnem pályánkra találtunk, néha siklottunk a vízen. Én „egyszerűen” Juhász Ferencre hangolódok, az ő hangja szól: „**Te kével, te kalapáccsal, tollal**”, a rózsa illatával, valaki mosolyával, más a dalával, csak „építse, építse, építse ezt a hazát!” Ezt tette Lukáts János.

A versek dátumozása jó ötlet. (Valamikor szokásban volt, később eltűnt, csak ciklusok jelzésére használták.) Fontos, mert a szerző nagyon érzékenyen reagál a világra, s gyorsan. Éppen ezért az új stimulusok nyomán rögzíteni kell gondolatait, érzéseit, így az újonnan születő versek „nyomkövetéssel” fejezik ki a belső állapotot, rezonálva a korra. És erre ösztökélik az olvasót. Jelesül engem. Kis kitérülés következik, a fentebb említettek todalékos adalékaként. (Mindezek a Tanári noteszkönyveimben, visszatérő jegyzetekben, bővebben megtalálhatók.)

1. „Távozás” az egyetemről. Menekülés? Volt konkrét alapja, „megsértődhettem”, az „egyetem fura ura” is adott volt. „Csak” tantárgyi bukás, szerencsére, kapóra jött, az „úvé” elhalasztva. Egy év „remeteség” a Balaton partján, idő, alkalom, viszonyítás: mit is akarok? A bölcsészkar az enyém? Jó helyen vagyok? Satöbbi... találkozás a valósággal – „bejött”, az eredmény ismert. A tisztázások következménye: vissza az iskolapadba. Folytatás! De: változtatások, szelídülések, a zene, a zenélés a helyére, a tudomány(os) diákkör meg előtérbe került, a nyelvszakosság mellett a főcsapás a pedagógia, mint diszciplínák gyűjtőterepe lett. Akkori távlatok termést hoztak: francia nyelvkönyvek, Zsolnai-pedagógia, francia–magyar kultúráközvetítés stb. (Jót tett a magyar és a világirodalom olvasása a focista Bene Feri szüleinek balatonkeresztúri szülőjében.) És jöhetett a családi élet megalapozása.

2. Az a bizonyos, híres-hírhet *'68-as felfordulás*. Az egyetemen, Nagy Géza professzor vezetésével alaposan foglalkoztunk Sartre-ral, drámáival, filozófiájával. A honi balos (liberalizálódó) értelmiségi szektor csak később tette a mozgalom vezéralakjává, ideológiai csapásokkal – Sartre a francia diáklázadás vezére... szolt a kórus. Csudát! Író volt és filozófus, a mindig ellenzékieskedő mozgalmárok csak kiforgatták gondolatait, szemezgetve kényükre-kedvükre, hogy később elhagyják. Mert nem tudtak mit kezdeni olyan kategóriákkal, mint *szabadság, választás, döntés, elkötelezettség, cselekvés*. Így együtt már nem volt vállalható. Sartre-nál még ott az erkölcsiség. Új társadalmat vizionáltak a „csak” társadalomtudósok, a társadalom mérnökei, élükön Heller Ágnessel. Hogy miként írta le a párizsi mozgásokat Robert Merle az *Üvegfal mögött* című regényében, nem érdekelte őket. Lényeg, hogy „kitermelődött” egy új vezér, kinek képükre formált gondolataival elindították bolondító útjaikat. Nem vadliba volt ez a figura, másféle jeleket mutatott. Cohn-Benditnek hívták. (Ma jó pénzért „megváltó” mondatokat nyilatkozik a médiában, újra a franciában.)

Akkoriban a fenti szereplők nem szocializmusban gondolkodtak. Nem úgy, mint sok tisztességes francia, akiket elkapott a hév, és a saját kapitalizmusukat látva, valóban reménykedtek a változásban. Belülről pontosan látták, hogy a pénzvilág hova fejleszti önmagát. (A mai globalizált világrendet látva, mondhatjuk, igazuk volt.) Reménykedtek, de nem hazudtak maguknak, amikor nem hittek tovább. Amikor csalódtak. Ilyen a nagyszerű költő és énekes Jean Ferrat. Egy híres

szerzeménye, amelyet saját maga adott elő, tanúskodik erről: *Camarade*. Lukáts Jánosnak is fontos időszak volt, amikor a dal született.

C'est un joli nom Camarade
C'est un joli nom tu sais
Qui marie cerise et grenade
Aux cent fleurs du mois de mai
Pendant des années Camarade
Pendant des années tu sais
Avec ton seul nom comme aubade
Les lèvres s'épanouissaient
Camarade Camarade

C'est un nom terrible Camarade
C'est un nom terrible à dire
Quand, le temps d'une mascarade
Il ne fait plus que frémir
Que venez-vous faire Camarade
Que venez-vous faire ici
Ce fut à cinq heures dans Prague
Que le mois d'août s'obscurcit
Camarade Camarade

C'est un joli nom Camarade
C'est un joli nom tu sais
Dans mon coeur battant la chamade
Pour qu'il revive à jamais
Se marient cerise et grenade
Aux cent fleurs du mois de mai

(Az eredeti itt meghallgatható: www.jukebox.fr/jean-ferrat/clip,camarade,vkf8v.html)

BAJTÁRS

Szép szó ez, Bajtárs
Szép szó, te is tudod
A cseresznye és a gránát fonódik össze benne
Május havának száz virága közt
Az évek alatt, Bajtárs

Az évek alatt, te is tudod
A te neveddel, mint egyetlen hajnali szerenáddal
Nyíltak ajkaim
Bajtárs, Bajtárs

Szörnyű szó ez, Bajtárs
Szörnyű kimondani
Hisz álarcosbál idején
Csak reszketést kelt bennünk
Miért jött ide, Bajtárs
Mit akar tenni itt
Öt óra volt Prágában
Mikor augusztus hava elsötétült
Bajtárs, Bajtárs
Szép szó ez, Bajtárs
Szép szó, te is tudod
Hogy vadul verő szívemben
Valaha újra élhessen
Cseresznye és gránát összefonódva
Május havának száz virága közt

(Sz. Tóth Gyula fordítása Kovács Aliz 12. oszt. tanuló – Eger, Dobó István Gimnázium – közreműködésével, 2016. február)

Jean Ferrat egy versben fejez ki gondolat-, érzés- és magatartásváltozást, hitelesen, sűrítve, zenével lendítve. Ugyanezen időszak Lukáts Jánosnál: érzés és látás és kifejezés elsóhajtott versekkel – a fotográfusnál pillanatfelvétel, a festőművésznél egy pötty, egy ecsetvonás a vásznon, ami egyediségében a művészetet jeleníti meg, s egyben az alkotó védjegye. Mennyi minden fér bele egy-egy lírai sóhajba! Lukáts említett versei, mint légies futamok a zongorán. Ez mind elfér együtt, mert Rodin szerint: „A festészet, szobrászat, irodalom, zene sokkal közelebb áll egymáshoz, mint az emberek általában hiszik. Mindegyikük az emberi léleknek a természettel szemben érzett érzelmeit fejezi ki”.

Ennyi mindent váltott ki az olvasóban, konkrétan bennem a karcsú kis kötet, nincs 100 oldal, szív fölött hordható. Versnapló, dátumok, történet, a magántörténelem líraelemei, díszítés, így lesz teljes az életmű. Korunkat körünkbe vonja. És így hat. Ha vadlibát lesünk a tavon.

(*Megújuló Fekete-Piros sorozat, 14 + 2, Kráter Kiadó, Pomáz, 2015*)

Oláh András Tévelygéseink

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz 12. – A megbillent Éden*

A stabilitás hiányára, az értékek devalválódására és az ebből adódó morális válságra utal Sz. Tóth Gyula legújabb *Tanári noteszének* alcímében (*A megbillent Éden*). Ugyanis folyton zsákutcákba tévedünk. Nem csoda, hiszen az útjelző táblák is csak összezavarnak, összekuszálnak. Nem egyértelműek. De miért is lennének azok, amikor elvitathatatlan jogunk van a saját tapasztaláshoz, az útkereséshez, az irányvesztéshez és a(z el)tévedéshez is. Mindenhez jogunk van. Legalábbis ezt harsogják a jogvédők. Ki-ki a maga útját járja. Nagy a nyüzsgés, a tolakodás, a könyöklés. A szabályok? Ugyan, minek. Mindenki maga hozza a szabályokat. Joga van hozzá. Így araszolgatunk a teljes értékvesztés irányába.

Ebben – helyzetéből adódóan – kulcsszerepet játszik a média. A megközelítés, a nyelvezet, a témaválasztás. Egyik oldalon ott burjánzik a katasztrófaőrület. Ráborult, lezuhant, beszakadt, összedőlt. „A hír sokkoló” – adja meg az alaphangot a bemondó. És kezdetét veszi a szörnyűlködés, a tragédiadömping.

A másik oldalon a kényszerű hírgyártás virágzik. Az időt valamivel ki kell tölteni. Ha nincs hír, csinálunk. A semmiből. Mindezt teljes komolysággal.

Szerzőnk arra is felfigyel, hogy a bulvárhírek sajátos fordulatot vettek. Míg korábban a korrupciós leleplezések vitték a prímert (általában valamely közismert politikushoz vagy párthoz kötődve), addig a 2017-es esztendő egy jelentős szakaszában molesztálással kapcsolatos információk árasztották el az írott és elektronikus sajtót, hírportálokat. Egy külhoni eset kapcsán egyszer csak megnyíltak az eddig hallgató hazai hírességek is. Egy ideig név nélkül, célozgatva, majd egyre jobban beazonosíthatóvá téve a célszemélyt.

Sz. Tóth Gyula persze nemcsak a ránk zúduló híryanagyot, hanem a stílust is elemzi. A felszínes és sekélyes kommunikációt, ami rendkívül ragadós, példaként terjed, gyorsan átveszi a képernyők előtt nevelődő közönség. Szinte megállíthatatlannak látszik a leértékelődés.

Persze a hanyatlásban kulcsszerepe van az oktatásnak is. Szerzőnk pedagógus, a valamikori Zsolnai-program egyik aktív, alkotó résztvevője, tankönyvírója. Belülről ismeri a rendszert. Látja a közoktatásban meglévő arány- és iránytévesztést, tétováságot. Ráadásul – unokái révén – remek rálátása nyílik a belga közoktatásra is. Érdekes példát hoz a csoportszervezést illetően: a 12–18 év közötti korosztály esetében unokája iskolájában minden évben új csoportokat, osztályokat hoznak létre. Ott nem a hosszú távú közösségalkotás a cél, hanem a gyors váltásokhoz, az új kapcsolatok kiépítéséhez szoktatás.

A szerző felhívja a figyelmet divathullámok gyors hazai terjedésére is. A nyugatmajmolás ékes példája, hogy az ELTE is elindította a társadalmi nemek tanulmányait (*Gender Studies*) című mesterszakot. Nem csekély iróniával állítja párba a kialakuló helyzetet Sz. Tóth Gyula az európai alapnyelvek (francia, német, orosz) nyelvtani rendszerét. Ahol még van hímnem és nőnem. Egyelőre.

Hogy mi szükség van a genderszakra? Hogy hol lehet ezzel a diplomával elhelyezkedni? Senkit sem érdekel. Bizonytalán akadnak majd civil hálózatok, amelyek az itt végzetek alkalmazásában vélik felfedezni szervezeteik működésének biztosítékát.

Mindezt egy deformálódó európai modell tovább „színezi”. A kontinensen immár 12 országban engedélyezik törvényesen a melegházasságot. A nagyvárosokban felvonulásokat tartanak a másságukat nyíltan vállalók. „*Az ember dacol, hözöng, meg akarja változtatni a természet rendjét*” – írja a szerző. De miért is lepődünk meg ezen? Luxemburg miniszterelnöke nyíltan felvállalja szexuális orientáltságát. Sztárok sokasága áll be mögé. Az Éden valóban megbillent.

Szerencsére Nyugaton is akad ellenpélda. Sz. Tóth Gyula felsorakoztatja azokat a belga és francia értelmiségieket is, akik felvették a kesztyűt, és kiállnak a tradicionális értékek mellett. *Eric Zemmourt, David Engelst* és a jeles színészt, *Gérard Depardieu*-t idézi.

És persze itt van nyakunkon a migrációs válság. A feljegyzésekben folyamatosan nyomon követhető mindaz, ami a kérdéskört illetően Európában zajlik. Vélemények, ellenvélemények. Politikai huzakodások. Az Unió vezető politikusaiknak elképesztő vaksága és makacssága. És persze hazánk kiállása a határok védelme mellett. Izgalmas játszma.

Joga van-e az embernek megválasztani lakóhelyét? S ha igen, milyen szabályok között? Kell-e hozzá például a személyi azonosságát igazoló okirat, szükséges-e az Unió külső határain a határátkelőhelyek igénybevétele – vagy az csak a turisták számára kötelező? Mindezt a notesz írója úgy vezeti végig, hogy szembesíti az olvasót a történelemmel. A XVI. században elkezdődő gyarmatosítások eseményei mellett a jelentős magyar emigrációs szakaszokkal (1849, 1956) is behatóan foglalkozik.

A téma kapcsán persze kikerülhetetlen a terrorcselekmények taglalása is. És annak bemutatása, hogy Európa nagyvárosaiban fokozott védelem szükséges a karácsony békés ünnepléséhez. A szeretet ünnepén páncélos osztagok cirkáltak az utcákon. (Mindehhez a szerző – nagyon találóan – *Ruttkai Andrea* gombostűkből kirakott karácsonyfa-reprodukcióját illesztette be az anyagba illusztrációként.)

De fölhívja a figyelmet Sz. Tóth Gyula a demokrácia vadhajtásaira is. Ilyen példa a fiatal politikai aktivisták étteremfoglalása Budán, a Várnegyedben. Nem csinál-

tak ők semmi különöset, csak letelepedtek az étteremben, elővették hangzatos jelszavakat tartalmazó (*Demokráciát!, Le a korrupcióval!*, stb.) transzparensüket, amelyekkel akár egyet is érthetett a már korábban jelen lévő, megszeppent vendégsereg, csakhogy ők nem politikai nagygyűlés szándékával ültek be az étterembe, hanem egy családi vagy baráti beszélgetés és egy jóízű ebéd okán. Ezt hiúsította meg a polgári engedetlenséget majmoló fiatalok rögtönzött performansa.

Persze sok másról is szó esik még a noteszben. A hétköznapiok látszólag aprócsaprő problémáiról (pl. a romló közlekedési morálról, az őszi kertrendezés kapcsán a hulladékiszállítási gondokról [zöldzsákok hiánya], visszatérő témaként terítékre kerülnek a Széchenyi fürdő tanulságos esetei – a figyelmetlenségből vagy emberi mulasztásból adódó kellemetlenségek [vízfeltöltési malőrök, a külső cég által végzett takarítás, valamint a szaunahasználat sajátosságai]). De szó esik a családi kirándulások tapasztalatairól (Brüsszel, Szekszárd, Bük stb.), az irodalmi élet fontosabb eseményeiről (könyv- és folyóirat-bemutatók, szervezeti összejövetelek), a személyes kapcsolatok alakulásáról, az aktuális politikai és művészeti kérdésekről, a külföldi munkavállalási dömpingről, és terítékre kerül még sok egyéb – mindennapjainkat kitöltő, befolyásoló – izgalmas téma.

Mindezek folytonos összevetésben a szerző – humort sem nélkülöző – véleményével, markáns álláspontjával. Egyensúlyvesztésben vagyunk – szögezi le. Míg pár évtizeddel ezelőtt még az értékközvetítésen és képességfejlesztésen volt a hangsúly, most a médiák által befolyásolt felszínesség és a kiüresedés korszakát éljük.

Sz. Tóth Gyula a kötet előszavában óvatos összevetésre biztatja az olvasót. A régi időket idézi. Zsolnai Józsefet, a jeles iskolareformert, aki környezetét ekként biztatta és irányította: „*Ne lefelé mérjétek!*” Az értetlenkedők számára József Attilát idézte: „*A mindenséggel mérd magad!*”

Kötetének dedikációjában Sz. Tóth Gyula azon reményének adott hangot, hogy a jó és a szép olykor talán hasznos is. A hasznosságot persze ki-ki a saját szűrőjén keresztül mérheti le, az viszont teljes bizonyossággal megállapítható, hogy a szerző azon törekvése, miszerint naplószerű jegyzetein keresztül szembesítse az olvasót mindennapi örömeinkkel és keserveinkkel, egyértelműen szerencsés és hasznos ötletnek bizonyult.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018)

Lisztóczy László

Kárpátaljai kagylóénekek

Füzesi Magda: *Ima mindenkor*

Füzesi Magda az 1960-as évek második felében kezdte költői pályáját. Első verse 1967-ben, első kötete, a *Gyöngyvirágok* 1977-ben látott napvilágot. Kötetei száma immár tizennégyre gyarapodott: nemrég jelent meg *Ima mindenkor* című válogatott versgyűjteménye a kolozsvári Kriterion Könyvkiadó gondozásában, Egyed Emese bevezetőjével.

Költészetével az előtte járt nemzedék legjelesebb tagja, Kovács Vilmos nyomdokaiba lépett. Mint mestere és példaképe, elsődleges ihletforrásának ő is a magyar népköltészetet tekinti. Ehhez a költői örökséghez köti származása, gyermekkora és néprajzi érdeklődése is. Lírájának az egyszerűség, a természetesség a kulcszava. Korszerű tartalmakat megszólaltató verseit ugyanakkor áthatják a modern irányzatok szabad asszociációi, távoli képzettársításai és bölcséleti aspirációi is. Mindez – ahogy Csoóri Sándor szemléltette – a legkevésbé sem idegen a népköltészet szellemétől, „szürreális” látásmódjától.

Költői világképe az erdélyi Dsida Jenőéhez hasonlítható leginkább. Számos adat bizonyítja ezt a kötődést. Indítékul szolgált, hogy a „poeta angelicus” az első világháború idején, amikor katonatiszt édesapja a frontra vonult, négy esztendőn át Beregszászban élt anyai nagyszüleinél édesanyjával és öccsével, Aladárral. Nagypapa a helyi vasútállomás főnöke volt, ott kapott szolgálati lakást is. Dsida életének ezt a szakaszát Füzesi Magda is földolgozta, és neki is köszönhető, hogy a beregszászi pályaudvaron márványtábla örökíti meg emlékét. Aktív tagja az Egerben működő Dsida Jenő Baráti Körnek, mely névadója és a határon túli magyar irodalom népszerűsítését tekinti legfőbb hivatásának. Három költeménye, a *Vihar után*, a *Szeptemberi anziksz* és *A formán innen* közvetlen Dsida-hatásról tanúskodik.

Mint költőelődje, ő is Assisi Szent Ferenc-i megbűvöltséggel és alázattal szemléli a világot. Elsősorban az egyszerű szépségek és az intim hangulatok kifejezője, a mindennapok örömei és gondjai, az élet apró jelenségei, miniatűr szépségei, a „csendes csodák” igézik. Főként tájleíró költészetében nyilatkozik meg mámoros élet- és szépségszeretete, a szülőföld iránti hűsége. Újabb verseiben nemcsak Kárpátalja varázslatos tájait, hanem az anyaország és Erdély természeti szépségeit is magához öleli. A folyton változó, eleven összefüggéseiben és egymásrautaltságai-ban, szerves és megbonthatatlan egységben létező, végtelen világból – Dsidához hasonlóan – kiválaszt, az esztétikum szférájába emel, ezáltal szimbolikussá fo-

koz egy-egy apró mozzanatot és pillanatot, amely a hétköznapok rohanásában és szürkeségében többnyire eltűnik a szemünk elől. Szenzitív, képekben gazdag lírája szinte észrevétlen természetességgel szökdel a konkrét és az absztrakt, az egyedi és az általános, a reális és az irreális között. Bertha Zoltán „a látvány és a látomás között félúton egyensúlyozó virtuális jelképiség”-ben látja Füzesi Magda költői varázsának egyik legfőbb titkát, amely mindkét irányban nyitott a jelentésmező kitágítására, asszociációs gazdagítására.

Ott él Füzesi Magdában – ahogy ott élt Dsidában is – egy soha el nem múló, föl-föltámadó és meg-megújuló, kamaszos ámulat, mellyel a tükröztetett valóság általában a létezés szépsége és tökéletessége tölti meg a szívét. Esztétikummal formálja női lelkének finom rezdüléseit, eredendő gyöngédségét és szelídségét is, csillapíthatatlan vágyát, mely a világ szebbé, értelmesebbé, teljesebbé tételére irányul. A közvetlenül, tárgyyszerűen megragadott valóságot átlényegíti, légiesíti, hozzáadja a tündéri képzelet játékeit, megörökítve a létezés iránti csodálatát és szeretetét. Mint Dsida, ő is mestere a verszenének. Remek ritmusérzéke különös erővel és játékosággal nyilatkozik meg gyermekverseiben. Bizonyára ezért zenésítették meg a költeményeit oly sokan.

Pályakezdésének sokszor népdalos egyszerűségű és könnyedségű versei a múlt időben balladásra hangolódnak, az idill tragikumává, a derű borúvá, az önfeledt életöröm szorongó félelemmé és kétségbeeséssé változik. Az első három kötetnek a korszak frazeológiájától sem érintetlen optimizmusa után egyre reményvesztettebben néz szembe a kárpátaljai magyarság jogfosztottságával, kiszolgáltatottságával, a rendszerváltozás, Ukrajna önállóvá válása után pedig a közösség felbomlásának aggasztó tüneteivel. Növekvő aggodalommal tölti el az emberiség zsákutcás helyzete, a pénz egyre korlátlanabbá és fékezhetetlenebbé váló hatalma, az erkölcsi normák lazulása, a klasszikus szellemi és kulturális értékek fenyegetettsége, a modern ember világba vetettsége, kozmikus magánya és árvasága is. De minden csalódás, keserű tapasztalat és fájdalmas felismerés ellenére is meg tudta őrizni az élet eredendő, feltétel nélküli szeretetét és tiszteletét, hitét az ember méltóságában és nagyra hivatottságában. Füzesi Magda alkotói műhelyében – Dsidára emlékeztetően – a fájdalom, a szenvedés is szépséggé és emberséggé finomul, olykor könnyörgéssé, imádsággá magasztosul. Egyre sűrűbben fordul vigasztért és reménységért Istenhez. Újabb versei alapján saját vallomásaként idézhetné Nemes Nagy Ágnes szavait: „Úgy érzem, a költészet nem több, mint egy fölfelé nyújtott kéz.” Nem pillanatnyi ötletből adta tehát legújabb versgyűjteményének az *Ima mindenkor* címet. A címválasztás a kötet összeállításának a legfőbb szempontját is megjelöli.

Lírájának egyik legjellemzőbb és legbeszédesebb motívuma a kagyló, melynek testében szenvedések árán születik meg a gyöngy. Így születik a vers is. Ez a szim-

bólum és a benne tömörödő ars poetica is párhuzamba állítható Dsida Jenő és az erdélyi Helikon-mozgalom irodalmi kánonjával, melyet a történelem, a kisebbségi lét megpróbáltatásai formáltak és szentesítettek. 2012-ben a pomázi Kráter Kiadó gondozásában megjelent, válogatott és új verseket tartalmazó kötetének a *Kagylóénekek* címet adta.

„Kagylóénekei” közül a kötetből kihagyott *Metamorfózis* az egyik legszebb és legnépszerűbb. Soraiban a maga által megélt egyéni és közösségi sorsot az egyetemes művészi és emberi sors jelképévé avatja, olvasói a reveláció erejével döbbennek rá a saját sorsukra:

Én azt hittem, enyém a tenger,
melynek mélyén a gyöngy terem,
és önpusztító gyötrellemmel
e kincset vágytam szüntelen.

Lebuktam ím és felmerültem,
szorítva gyöngyház-álmokat.
Megsebzett szívvel, szelídülten,
felnőtt lettem egy perc alatt.

A Trianon okozta, máig nem szűnő fájdalmat, a szétszóródás tragikus következményeit csak az enyhítheti, ha hétköznapi valósággá válik az összmagyarság lelki, szellemi, kulturális egysége. Ezért jelent gyógyírt számunkra, ha a határon túli magyarság élni akarásáról, irodalmi és kulturális értékeinek gazdagodásáról kapunk híreket.

Sokszor csalt ajkunkra mosolyt, szemünkbe könnyet Füzesi Magda is.

(*Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018*)

Nagy Zita

ATZEP, azaz A tökéletes zártság egyetlen pillanata¹ című antológia impressziói

„Előveszem az életem, és megmutatom”² – systeri a *Kopog a csönd* novella narrációja nemes természetességgel, de ekkor már rég sejtjük, hogy az „elővett” egyéni életek, mint a legsterilebb fényérzékeny lemez, hívják elő magukból a mindenséget. A magányos mikrokozmoszok zártságából eleven eleganciával karcolódik ki a makrokozmosz maga, hogy szimultán echójukkal *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* című antológiának fedélfeszítő velejévé váljanak.

Az említett kötetben az aritmetika aspektusából 7 alkotó 99 papírra vetését számolhatjuk, az artistika azonban a végtelent summázza. Térségüket tekintve hangjuk a Kárpátaljáról indul, de határtalanul cseng. A fiatal (a '80-as, de többségük a '90-es években született) egytől egyig tehetséges auktorok a 2015-ben létrejött KMTG³ által működtetett *Előretolt Helyőrség Íróakadémia* ösztöndíjasai, így a közelmúltban (2018-ban) napvilágot látott kiadvány borítótól borítóig kortárs szólamokkal komponált. *Kopriva Attila* munkácsi származású képzőművész egyszerre bensőséges és idegen, hideg és meleg színhatású, különleges közel-meszei ecsettáj nyitánya *Ezüst tél* címmel ráházza a kötet textusvilágát, amelynek alaphangulatát érhetjük így tetten vizuális megjelenésében. A színasszociációkon továbbhaladva, előörsként *Füzesi Magda* kárpátaljai költő, író adja értő-érző olvasatát az antológia tartalmának a *Patakok, ha találkoznak*⁴ címmel. Interpretálásban többek közt a szivárvány 7 spektrumához társítja a 7 fiatal művész által kiváltott érzéshatásokat, amely invenciózus észrevételének – végigérve majd a műveken – nem kívánunk ellenállni.

Utószóként a kárpátaljai magyar irodalom egyik klasszikusa, a József Attila-díjas *Vári Fábián László* nyújt betekintést a térség jelenlegi és korábbi alkotónemzedékének helyzetébe, már a címében (...*Folytatás*)⁵ is reményteljes felütéssel és a zárásában visszaköszönő *Kovács Vilmos*-féle bizakodással: „Kezdet nincs, csak

¹ *A tökéletes zártság egyetlen pillanata*, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Bp., 2018. szerk.: Falusi Márton

² Kertész Dávid: *Kopog a csönd* (96. o.)

³ Kárpát-Medencei Tehetséggyógyító Nonprofit Kft.

⁴ 7. o.

⁵ 187. o.

folytatás van”⁶, amely idézet egyúttal a *KVIT* (*Kovács Vilmos Irodalmi Társaság*)⁷ honlapján is mottóként szerepel. *Füzesi Magdához* hasonlóan *Vári Fábián László* is szakszerű enumerációt tart, megtöltve azt – a személyes ismeretségből fakadó – finom, de zavarba nem hozó közvetlenséggel, az alkotói életutak sava-borsából a sorok közé hintve egy csipetnyit, miközben az ő kontúrját *Marcus Gergely* sorai skiccelik nevesítve: „*Szép regényt írt Vári Fábián.*”⁸

Bár a határon túli magyar irodalom egyik legkisebb számú alkotóközössége a kárpátaljai csoportosulás, mégis általuk végképp igazsággá válik, hogy nem a kvantitásban leledzik a minőség, amelynek egyik erősen érvelő bizonyítéka a legutóbbi antológia is. A 7 szerző – *Lőrincz P. Gabriella*, *Marcus Gergely*, *Csornyij Dávid*, *Kertész Dávid*, *Kopriva Nikolett*, *Shrek Tímea* és *Tóth Dominika* – a legmélyebb lételméleti kérdésekről, a látens és manifesztálódott világokról olyan változatos formai biztonsággal, kísérletező újítással és minőségbeli magasságokban szólal meg, amely művészi megoldások vitathatatlan jelölik ki helyüket az egységes kortárs magyar irodalomban. A mostani nemzedék alkotói kibontakozása már nem szorul a cenzúra mű(fog)sorába, mint ahogy a korábbi generáció lehetőségeit még meg-megropogtatta az aktuális politika. Ahogy az elő- és az utószó is egyöntetűen – és közvetlen tapasztalatoktól is acélozottan – szemrevételezi: „*A közigazgatási határ már nem jelent számukra szellemi határt...*”⁹ valamint „*...már a viszonylagos szabadságban születtek...*”¹⁰ Azonban ha a cenzúra nem is, de a mindennapi kisebbségi sorsszituáció a sajátjuk, amely óhatatlan árnyalja a jellemüket, a jellemet, amely a művészetből kioperálhatatlan orgánus. Helyzetük az az egyedi perspektíva, amelytől más lesz, és egyúttal, amitől teljesen azonos lesz a kortárs magyar és világirodalommal. Mert a lokális jelleg meghatározó; a Felvidék, az Őrvidék, a Délvidék, Erdély és Kárpátalja, de az egyben maradt „közép” is eltérő helyi hátrányokkal, előnyökkel jár költőtáncot. Azonban a határokon túl az keserűdes kettős vagy éppen nullára redukált hovatarozás, ahogy *Shrek Tímea* fogalmaz: „*Otthon magyarok vagyunk, Magyarországon pedig ukránok...*”¹¹, talán jobban elősegíti az egyetemes szemléletet, az egységben való gondolkodást, a szintézis felé tartás igényét. „*Előveszem az életem...*” hangzik, és nem csak a saját életéről, hanem a többiekéről, és egyúttal a miénkről is leplezetlen szó van. A modern kor emberének minden panaszja és öröme, szüksége és kényszere, gyengesége és a hiábavalóságokkal is dacoló helytállása, emberi kicsinyességünk lekészt vagy meg nem érkezett megváltása nyomja súlyával a sorok

⁶ 196. o.

⁷ kvit.hu

⁸ Marcus Gergely: *Tábori posta (Limerick)*; (49.o.)

⁹ Füzesi Magda: *Patakok, ha találkoznak* (15. o.)

¹⁰ Vári Fábián László: *...Folytatás* (189. o.)

¹¹ 2018. 04. 17. Szabadkai Városi Könyvtár, <http://hetnap.rs/mobil/?p=cikk&id=26476>

közi értelmet. Az alkotói érzékeny fogékonyság hiteles képet lát, a művészi hozzáértés pedig hiteles képet fest a valóságról, (és azon túlról).

Az alkotók rövid, de annál tömörebb művészpálya-profiljából megtudjuk, hogy igencsak aktív és termékeny alkotóközösségről van szó. Közülük többen a KVVIT tagjai, alapítói (pl. *Marcsák Gergely*, *Kertész Dávid*, *Shrek Tímea*) és az *Együtt* című kárpátaljai folyóirat állandó publikálói, valamint sokan multikifejezésű alkotók; pl. *Marcsák Gergely* „...*az irodalom és a zene bűvöletében él...*”¹²; *Tóth Dominika* „*gimnáziumi éve alatt a képzőművészeté volt a főszerep.*”¹³ Emellett az irodalmon belül is műnemi változatosság jellemzi őket, pl. *Kopriva Nikolett* és *Marcsák Gergely* lírai és prózai nyelvvel is egyaránt szól.

A sort indító *Lőrincz P. Gabriella* versremekei az *Agria* folyóirat hasábjairól sem idegenek; a kendőzetlen, a valóságot olykor a Kosztolányira is jellemző tárgy nézőpontból leíró nyers tényszerűsége, erőteljes dinamikájú, meg nem alkuvo konkrét kijelentésekből gazdálkodó keser-valós költészetet komponál.

A kötet többi alkotójához hasonlóan nem elégszik meg kevesebbel, minthogy az életet a babitsi alfától az ómegáig, a születéstől a halálig firtassa, vakuvillanásként csattannak a megidézett képek, mint pl. az „*Anyatej*” „*temető*”¹⁴ utóbbi különösen gyakran tűnik fel *Lőrincz P. Gabriella* költészetében, de a „*rossznak ösgödre / tátong minden születésben*”¹⁵ – írja *Kopriva Nikolett* is.

A lét és nemlét örök kérdéskörét, a létezés milyenségének, értelmének erezetét az antológia szerzői saját nézőpontjaik szegletéből tapintják ki, és egyedi, legsajátosabb habitusuk szerint képezik le annak lüktetését, de mindegyik alkotásban a művészi elkötelezettség és az ebből (is) fakadó tehetség pulzál.

A sokszínű megközelítések egyéni tónusait *Füzesi Magda* és *Vári Fábián László* reflexiói lelkiismeretes sorba haladással remekül összegzik és kiemelik. Úgy akár *Marcsák Gergely* a hétköznapokat zenei lírákkal, a valóság abszurdumait groteszk kispórákkal kifejező művészetét, *Csornyij Dávid* történelmi látószöggel gazdagított, a jelenkor kongó ürességét versekbe záró gondolatait, *Kertész Dávid* a klasszikus polarításokra – jóra és rosszra, életre és halálra – épülő filozofikus, néhol fekete humorú kispórái kompozícióit, *Kopriva Nikolett* formabiztos, szürreális lírai helyzetjelentéseit, *Shrek Tímea* szociográf hitelességgel, művészi történetmondással feldolgozott életanyagait, *Tóth Dominika* csendes természet-közelségének nőies, finom megszólalásait.

Azonban individuális remekműveik helyenként homogén hangzatokkal, rokon-gondolatokkal és közös képekkel erősítik az antológia egységes eszmei struktúráját.

¹² Vári Fábián László: ...Folytatás (191.o.)

¹³ 172. o.

¹⁴ Lőrincz P. Gabriella: *Füstbe ment* (20. o.)

¹⁵ Kopriva Nikolett: *Szakadás* (121. o.)

Szóhasználatuk egyaránt öblös készletből merít, időtlen átjárva a közelmúlt és jelenkor hangulata közt, helyenként még a régebbi szóhatású „*vekker*”¹⁶ csörög, míg másutt már a „*mobilos ébresztőóra*”¹⁷, teljes valójukban kapnak helyet a modern és honosodásra hajlamos nemzetközi kifejezések, mint „*tablet*, *Skype*”¹⁸, de mellettük otthonosan helyezkednek a nyelvjárási sajátosságok („*elektricska*”)¹⁹ és a klasszikus műveltség jelzőfényei („*sanatio*”)²⁰ is. Ismeretanyagukat átítatja az ókor világa („*pantheon-oszlop*”²¹; „*naxoszi óbor*”²² stb.) ugyanúgy, mint a későbbi korok klasszikusai, akár hivatkozott (pl. *Byron idézet*)²³ minőségben, akár csak elhullajtott sejtetéssel, pl. E. A. Poe *A holló* című versére („*Mondd azt, hogy soha már...*”)²⁴.

Mint egy jól alkalmazott prousti örökség; az érzékelés, az érzékek megjelenítése gyakori, különösen a szaglása („*a dohányfüst... / Keveredett a fürdővíz illatával.*”²⁵), ízlelése („*nehézkés keserű*”²⁶), amelyek erőteljes felidézéssel és az ebből kiinduló alkotó potenciállal bírnak. *Larvatus prodeo*, azaz *álarcban haladok*, a Descartes óta visszatérő gondolat, emberi-embertelen társadalmunk mindenkor tünete lidérclángként lobban ma is („*senki vagyok / álarcban*”; „*végre felvehetem a / mahagónimaszkot*”²⁷). Kéretlen konstansként kísérti alkotó elméjüket a tisztánlátás érzékenysége; a szinkronban feltűnő jelenések dualitásának kiegyenlíthetlensége, az örömeiben rögtön kirajzolódó negatív, minden kezdetben az összes vég. Az előbbieket tekintetben nem véletlen a „*kivájt szem*” képzetének nemegyszer való megfestése („*Szemgolyók helyett / két lyuk...*”²⁸; „*a szemem kivájtam*”;²⁹ „*két holló, amik éppen a szeméből zabálnak*”³⁰). Globálisan érzékelnek és éreznek, a külső és a belső világot egyazon súllyal vetik mérlegre, amelyből nem hiányzik a világ korimázis kiüresedése, szétesettség, elidegenedése, a személyes és a kollektív veszteségek, az individuum betölthetetlen magánya sem („*Ezt is egyedül csinálom*”³¹; „*kifeszített magány*”³²).

¹⁶ Lőrincz P. Gabriella: *Másvilág* (33. o.)

¹⁷ Lőrincz P. Gabriella: *Alba* (29. o.)

¹⁸ Csornyij Dávid: *Nosztalgia* (70. o.)

¹⁹ Csornyij Dávid: *Nosztalgia* (69. o.)

²⁰ Tóth Dominika: *Sanatio* (184. o.)

²¹ Csornyij Dávid: *Hálátlanok* (89. o.)

²² Marcsák Gergely: *Thészeusz* (46. o.)

²³ Kertész Dávid: *Korongvilág* (101. o.)

²⁴ Kertész Dávid: *Kilencszer kilenc* (112. o.)

²⁵ Csornyij Dávid: *Rossz cigi szívám el* (86. o.)

²⁶ Marcsák Gergely: *Amit nyárnak hívtunk* (35. o.)

²⁷ Csornyij Dávid: *Senkik hőse* (74. o.) és *Egymagamban* (85. o.)

²⁸ Csornyij Dávid: *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* (78. o.)

²⁹ Kopriva Nikolett: *Mínusz* (122. o.)

³⁰ Kertész Dávid: *Keresztes lovagok* (115. o.)

³¹ Csornyij Dávid: *Egymagamban* (84. o.)

³² Tóth Dominika: *Csak lennék* (173. o.)

Mindezek fényében az antológia sorozatos visszatérő motívumai közt nem véletlen például a hold, a tél, a hideg, a fagy, a sötét, az árnyék, az éj, a mélység, a zuhanás, a vér, az elmúlás.... Kiemelkedő a természetmegidőzés többszörisége; szabályos-szeszélyes elemeinek jelentéserejű említései és mindvégig vissza-visszajátszódik a széthulló darabok újraillesztésének legtisztább emberi óhaja, mint az elszóródó puzzle életek soha (újból) össze nem rakhatósága („Összeraklak titeket, bonyolult humán puzzle”³³; „nem biztos, hogy a fölös darabkák nélkül / valaha is ki lehet rakni”³⁴; „még mindig kollázt csinálsz pillanatképekből”³⁵).

A Nobel-díjas, „a művészek filozófusa”³⁶ Henri Bergson már rég felszabadította a fizikai, az objektív idő mérhető szigorúságát, és törvényerőre emelte a szubjektív, az intuíció által érzékelt szubjektív időt, a „durée” vagy „tartam” névvel illetett, értékesebb, de a logika számára ismeretlen tere-numot. A kötet címadó verse – *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* – Csornyij Dávid tollát dicséri, és a teljes antológián egyfajta természetes, könnyed egyöntetűséggel vonul végig az időélmény-nyel való bensőséges kapcsolat. Egyszerre az időtlenség és a hiánytalan aktualitás együttes ívén feszülnek a kötet kortárs írásai. Szerzőik tér-időben függetlenek, tekintetük nem pusztán előre-hátra, sokkal inkább körbepásztáz, a szabad impressziókban megnyilatkozott maszkatlan valóság művészetté emelésévé teljese-dik; hogy az élet minden kegyetlen szépsége és szépséges kegyetlensége záródjon egyetlen pillanat végtelenségébe.

(*Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Bp., 2018. szerk.: Falusi Márton*)

³³ Csornyij Dávid: Hálátlanok (89. o.)

³⁴ Kopriva Nikolett: A szálak között (117. o.)

³⁵ Tóth Dominika: Kollázs (183. o.)

³⁶ Babitstól származó elnevezés

Szepesi Zsuzsanna

Mert eljön az idő ...

Egyszer csak eljön az idő,
amikor az ember
visszafelé tekintget:
mikor egy reggel más lesz
a tükörből figyelő tekintet,
mikor rájön, elfelejtette,
mit is felejtett el –
akkor válik sürgető kényszerré,
valamiféle számvetés kell.

A lélekkel az idő
ilyenkor mostohán bánik,
bárhogy élted életed,
most rád tör a vad pánik:

– ha szép volt, tartalmas,
szorgalmad sok mindent elért,
és megdolgoztál mindenért,
fáj, hogy ez múlt időt jelent,
és nincs hatalmad kitolni a jelent.

– ha valahogy elszaladt csak melletted,
lőddörögtél vagy a dolgod tetted,
hol vitt magával a sodrás,
hol pihegtél partra vetetten –
szíved a hiánytól retten.
Akkor azért a szorongó félsz:
jó volna kicsit több, kicsit jobb,
amíg bírod magad,
amíg elevenen élsz.

Az ember az idővel beérik,
mint a búzakarász –
lassan az aratást várja,
mégis titkon arra vágyik,
ne rozsdálljon a kapu zárja.

Szűk Balázs

Hazajövök, temetőbe Kelet felé

Elindultam szép hazámba,
Híres kis Magyarországra,
Visszanéztem tévutamról,
Zsebemből a pénz kifordul.

Bú ebédem, bú vacsorám,
Visszahív már édes hazám.
Nézem fönt a festett eget,
Sírom bizony az nem lehet.

Hazajövök, bár nem várnak,
Kárvallottja nagyvilágnak.
Hazajövök e bús földre,
Engem váró temetőbe.

Ne sirasson engem senki,
Leszek én itt magyar senki,
Magyarabb a Hortobágnál,
Hűségesebb a Tiszánál.

Leszek, leszek, halott leszek,
Halottpénzből kettőt veszek.
Engem sirass, édesanyám,
Engem temess, édesapám!

Kelet felé, visszafelé,
Megyünk sorsunk elé,
Olajszagú hajnalokon,
Acsarogva, vakon.
Ködök ócska nyoszolyáján,
Szemlesütve, gyáván
Megérkezünk, halad velünk
Buta, konok terhünk.
Dohogó nagy indulások,
Sanda bűnök, átkok
Itt a reggelre rótt vétkek--
Nem mennyei étek.
Torokszorulás, üres föld,
Lompos vidéken zöld
Televény. Fullad a kék perc
S a remény. Nádak nyers
Katonái hátra arcra
Születtek, nem dacra.
Vad gyónások szállnak ludak
Népe felett. Rút, vak,
Mi marad, s többé nem barát
A szoruló kabát.
Fortély és félelem, mint bicska
Hasít hűvös halomba.
Nézz le ránk, bizton, sírva
Emlékszegő lelkünk, Attila!

Attila

Nevedet elemezték hívón és hűvösen,
S nem jött ki több, mi voltál.
Talán csak a düh s az ágyadnál
Téged simogató gyermek tudná, ki élt benned
És melletted, várt téged, hogy őszinte légy,
Mint harmadnap után emberben az éhség.
Én is így próbálok tűnődni rólad,
Mióta ismerlek holtan,
Kit életében úgy szerettek, hogy
Nem lehetett az ötödik a
Pestre induló kocsiban.
Testedre egy országnyi út
Borult azon az este.
Titkos bátyám, szegények legénye,
Áhitlak és siratlak!
Nem tudom, mi az éhség,
De tudom, neked mi volt.
Tudom, te kíméletlen vagy,
Én meg tiszta sem.
S most, amikor a hajnali vonat előtt
Felszáll a köd, újra megsiratlak:
„Szép a reggel és szép az árny is,
De szebb az est, s legszebb az éj,
Annak, aki áldást és gondot
Már csak végképp tőled remél.”

Egy uralkodó emlékei

Kovács Jolánka

Hullámvasút gyerekeknek és felnőtteknek

Fellinger Károly: *Hullámvasút; Mindjárt gondoltam* (Gyenes Gábor rajzaival)

„...így válik eggyé
a fent és a lent.”
(Fellinger Károly: *Madarak*)

Fellinger Károly idén ötvenöt éves. És költő. A Vámbéry Polgári Társulás gondozásában legszebb és legértékesebb születésnap ajándékjaként látott napvilágot nemrég két ikergyermek-kötete: a *Hullámvasút* és a *Mindjárt gondoltam*. S ha egy költő életének e kerek évfordulóján ennek tud legjobban örülni, azt jelenti, hogy ő maga is jól érzi magát a gyerekek világában – ha nem a legjobban.

Gyenes Gábornak, az illusztrátornak köszönhetően mindkét kötet borítója tetszetős, mosolyra készítő: a *Hullámvasúté* színesebb, hisz az 3-4-5 éves kisgyerekeknek készült, a *Mindjárt gondoltam* borítóján a gyerekfiguráké a főszerep, hisz a versek itt óvodásoknak és kisiskolásoknak szólnak, vagyis olyan korú gyerekeknek, kiknek „jelmeze” már kialakultabb.

Fellinger Károly, aki egyébként is mestere a gyerekversírásnak, kedves, igazán kisgyerekeknek való, lüktető, rímes, zeneiségükben is sziporkázó versikéit tárja elénk a *Hullámvasútban*, mely három ciklusból áll (*Csillagles*, *Hódoló*, *Aranypatkó*). Csintalan, örökmozgó, kisokos gyerekek csínytevései, gondolatai, okoskodásai kelnek itt életre, s ahogyan mindez a frappáns versikékből kipattan, száll, elhangzik a gyerek szájából, máris a nagyapa unokáiban lelt örömeivel, a szerző gyerekek iránti mély empátiájával párosul. A legtöbb vers főszereplője a falusi környezetben nevelkedő kisgyerek (aki még nem is tudja, hogy éppen ezért milyen szerencsés), aki „mindenben benne van”, megmássza a szalmakazlat, a gyümölcsfákat, madárijesztőt csodál a kertben, új és új kihívásokat keres, alig tud betelni a világ „csodáival”. Képzetele szabadon szárnyalásának egyik gyermekien megfogalmazott kijelentése a címadó vers, a *Hullámvasút* első két sora: „*Hullámvasút az én álmodom, / átkelek a valóságon*”. A gyerek időnként meghökken, ám a mélyebb dolgokba még nem gondolhat bele, hát gyorsan a saját világába huppan vissza: „miért látja / édesapa / feketének / a jövőnk? / Az ég aztán / mitől lett kék, / s miért szürke / az égér,” (*Tükröm, tükröm*), vagy a csillagokba réved, kukkeron keresztül figyel a üstököst, az esthajnalcsillagot, a fiastyúkot, mely „forgolódik, / mint a tojó / galambok”.

A népies stílusú, témájú, népies kifejezéseket tartalmazó versikékből (*Mesketé*, *Kari-*

kás, *Morgó*, *Szent György napján*, *Repce*, *Farsang végén*) városi gyerekek előtt is sok, eddig ismeretlen dolog, életöröm, vagy akár népszokás tárulhat fel: „Tehénkét fej Julianna / félig már a tejeskanna, / feje fölött fecskék szállnak, / kell a friss tej Júliának.” (*Mesketé*); vagy: „Szent György napi harmat megvéd, / eltünteti mind a szeplőt, / abbahagyom hát e verset, / s kicsavarom a lepedőt.” (*Szent György napján*).

Az eredeti, „bajuszalatt mosolygó”, gyermekmódra viccesen bölcselkedő Fellinger-humor a versek többségét áthatja, ám a kötet külön színes fejezetét képezi a *Hódoló*-ciklus, melyben felvidéki falvakat mutat be a költő, viccesen, ötletesen, mesészerűen – olyan e versek összessége, mintha mindegyik falu „jellemzőiről” rímekbe szedett csalimese szólna: „*Nem messze van ide Olgya / sok ott a falu bolondja*” (*Olgya*), „*Újhelyjökán / mákot vetnek, / mákos gubá- / val fizetnek*.” (*Verbunk*), „*Ógyalla, Ógyalla, / sok arra a kajla, / madárijesztőnek / nincs szalmakalapja*.” (*Ógyalla*).

Az *Aranypatkó* című ciklusban aztán egymás után bújik elő a rumot iszogató kakaodu, esőváró Béka Béla, egy pökhendi vörös kakas, a tyúktojásból kikelt iglic, hetvenhét pát szárnyas ló, egy csetelő, lájkoló, szörföző bolha, az őstermelő lőtücsök, számár Árpád, a kenőző varjak – egy sor jópofa állat vagy állatka, egy sor vidám, fura szerzet, egy egész ugrabugra társaság, hát ki ne érezné jól köztük magát? A kisgyerekek biztosan. A vicces állatversek közül kéken és merengve emelkedik ki a *Madarak* című vers, melyben a képzelet határai elmosódnak: ahogyan a gyermeki képzelet magasán szárnyal ott fent, a kicsik számára a lenti világ is még ugyanolyan kifürkészhetetlen és csodás: „így válik eggyé a / fent és a lent” (*Madarak*).

A szintén három versciklust (*Képzeltétek*, *Apróságok*, *Nyitott szemmel*) tartalmazó *Mindjárt gondoltam* című kötetben svéd típusú gyermekversek örvendeztetik meg a gyerekeket és a felnőtteket egyaránt. Ezek a versek a felnőtteket is gondolkodásra készítik, hisz olyan dolgok hangzanak el itt az életképekből, a zömmel versbe foglalt gyerekmonológokból, melyeket az óvodás korú vagy kisiskolás gyerek, aki éber szemmel figyel a felnőtteket (közülük is leginkább a saját szüleit és a család többi tagját), mégsem mond ki otthon, inkább magában próbál választ találni a felnőttek viselkedésére, egymást gúnyoló, elejtett szavaira (*köcsög*, *lajhár*, *bakancs*, *hóhányó*). Amikor vendéglőben ebédel a család, az asztal közepén álló, erős illatú rózsákat dicsérgeti a mama, „Pedig a virágtól / nem látja anyu az aput, / én meg a kisöcsémet.” – mondja a gyerek a vers végén (*Virág*). Hogy a felnőtt és a gyerek egészen másképp éli meg a rohanó világot, abból a *Cipőkanál* című vers ad humoros ízelítőt arról, hogy míg a szülő ingerült, mert semmire sincs elég ideje, a gyerek a rohanásban is rátapint a viccesre, legyen az akár egy szójáték. A szülő tehát sürgeti a gyereket: „Talán én húzzam fel / a cipődet, aranyom, / hiszen te már iskolás vagy? - / zsörtölődik magából kikelve.” Mire a gyerek: „Ha te húzod fel a szandálom, / szorítani fogja a lábadat, mama.”

A hathétéves kislányok meglátásai az ugyanolyan korú kisfiúkkal kapcsolatban külön szerepet kapnak a kötetben (*Varázsszó*, *Anyu*, *Az ebéd*, *Kavicsok*, *Bújócska*). Hon-

nan ezek a szimpatikusan bájos meglátások, következtetések, leszűrt tanulságok? Természetesen ismét csak a szülők életének, kapcsolatának, szavainak megfigyeléséből. Ha a leendő férj (Pityu) majd elfelejti a megismerkedésük napját, a kislány, ügyesen bevetett női bosszúval máris tudja, hogy aznap egy nagy semmi lesz az ebéd: „ha azt mondja rá, / hogy tegnap is az volt, / megmagyarázom neki, hogy / spórolni kell, a maradékot / nem lehet csak úgy kidobni.“ (*Az ebéd*).

A gyermeki érzékenységet kiemelő versekben felbukkan a felnőttek zöme által lenézett, számon sem tartott hajléktalan, a szemégyűjtő közmunkás, aki viszont a gyerekek számára érdekes ember, figyelmet érdemel, sőt: „van ideje megnevetetni engem, / ahogy a lába közé veszi a seprűt, / s egyszer csak csinál egy kört fölöttem.“ (*Láthatatlan versike*). Az el nem mondott dolgok, az, hogy a szülőnek nincs elég ideje a gyerekére, a gyerek elmagányosodásához vezethet: „Az emberek mindig sietnek. / Mindig akad valami / nálam is fontosabb dolguk.“ (*Fák és bokrok*). De ugyanebből félelmek is fakadnak, melyek akkor jönnek elő, ha a gyerek egyedül van otthon: „Nagyi szerint még a falon lógó / képeken látható személyek is / hallanak mindent. / Még akkor is, ha nincsenek / a szobámban.“

Az ún. szeretetversekben (*A szemről, Diófalevél, A szeretet jele, A kályha*) a gyerek tiszta egyszerűséggel mesél azokról, akiket szeret, vagy a szeretet fogalmát boncolgatva magában, ezt kérdezi apjától: „...te a szíveddel látsz engem, / akkor mire jó a szemed?“ A kötet szerzője annyira a gyerekvilágban él a versek írásakor, hogy imitt-amott saját gyerekkori élményei, csintalanságai is előjönnek, és a köteteknek bemutatói is versírásra ihletik: „Az oviba eljött közénk / egy igazi költő bácsi, / Öcsi megkérdezte tőle, / vajon ő-e Petőfi Sándor“.

S hogy miért nevezhető e két hangulatos, gyönyörűen illusztrált, színes kötet ikerpárnak? Egyszerre születtek, mint az ikrek, s mint az ikrek vagy legalábbis mint a testvérek, valóban összetartoznak. Hisz a gyermekkor nemcsak szép és izgalmas időszak, de folyamat is, a kisgyerekkor folytatása az ovis, majd a kisiskolás kor, s ahogyan a *Hullámvásútban* a világra csodálkozó kisgyerekek egyszer majd az oviba, az iskolába lépnek, úgy nyílik az értelmük, gazdagodik érzélemláuk, és a felnőttek világát figyelve nemegyszer kimondják majd (főleg magukban), hogy „Na, mindjárt gondoltam!“.

Fellinger Károly két gyermekkötetének megjelenésével kapcsolatban megbecsülés-ellik megemlíteni a támogatókat is: Jókai, Zsigárd, Deáki, Csallóközcsütörtök, Nád-szeg, Nagy-mácséd és Réte falvak önkormányzatát, a jókai Csemadok alapszervezetet, a nagyfödemesi Borsos Mihály, valamint a Szenci Molnár Albert Alapiskolát, a Kukukónia Polgári Társulást, és rajtuk kívül még száz egynéhány személyes támogatót. A mindkét kötet két-két oldalát betöltő támogatók névsora ritka jó érzéssel tölti el az olvasót – hogy a Felvidéken ennyi embernek fontos még a gyerekkönyv, s a magyar ajkú gyerekeknek az olvasással, a versekkel való megszerettetése.

(*Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2018*)

Faragó Laura

Prokop Péter 100 – Emlékezések könyve

(Szerk.: *Erdei Kvasznay Éva; Feledy Balázs; Prokopp Mária*)

Száz évvel ezelőtt született Prokop Péter festőművész, író, római katolikus pap, a római Szent István Zarándokház alapítója. Születésének centenáriuma képzett – ezzel a címmel – gyönyörűsége kiadványt Csepel Önkormányzata, személy szerint Borbély Lénárd polgármester, aki köszöntőjében így fogalmazott:

„Teljesen mindegy, hogy térben és időben merre sodorta az élet – Kalocsa, Budapest, Róma, Fatima, Torontó – ő mindenhol magyar volt! Igaz, magyar ember!”

Ez a csodálatos könyv, amelynek bemutatója 2019 január 19-én volt Csepelen a Polgármesteri Hivatal dísztermében, Prokop Péter tisztelőitől, egyházi személyiségektől, művészekről tartalmaz rövidebb-hosszabb emlékezéseket, valamint a csepeli Szent József Otthon Gyűjteményéből láthatók válogatott képek – nyomdailag kitűnő minőségben!

A könyv szerkesztőinek bevezetőiből idézek, ama három művészettörténész írásából, akik sok-sok munkával összeállították e nagyszerű gyűjteményt.

Erdei Kvasznay Éva festőművész: „Életemet és galériám egész tevékenységét Prokop Péter áldó szavai kísérik. Azt a szellemi, erkölcsi és művészi muníciót, amit Csepel és mi, csepeli művészek tőle kaptunk, soha sem felejtjük el. Most, születésének 100. évfordulójára időzítve, a csepeli önkormányzat jóvoltából a PROKOP PÉTER 100 – EMLÉKEZÉSEK KÖNYVE jelzi törekvésünk megvalósítását, emléke szeretetteljes őrzését. „*Ne féljete! Bár felmegyek az égbe, a világ végéig veletek vagyok!*” – sokszor idézte számunkra a festő a feltámadás utáni Jézus szavait. Emléke legyen áldott!”

Feledy Balázs: „Prokop Péter életműve iránti érdeklődésem személyisége sokoldalúsága miatt erősödött. Mindig közel álltak hozzám azok az alkotók, akikben benne rejlett valamiféle – ahogy mondjuk – reneszánsz karakter, esetében az összművészetiség. Mindig rokonszenves volt mozgalmas, soha nem klasszicizáló művészi felfogása, s egyre jobban tudtam azonosulni írásaival. Máig ható megtiszteltetés, hogy halála előtt hónapokkal, jelenlétében kiállítását megnyithattam. Ekkor külön izgalom volt a képeihez való intenzív közeledés, de mindig, folyamatosan foglalkoztatott az íráshoz való vonzalma. A festő sokféle terjedelmű, sokféle hangulatú, rengeteg tematikájú, eltérő mélységű, empirikusabb vagy teoretikusabb, nyugodtabb vagy indulatosabb írása is: művészet. Így lesz ő, egyházát papként szolgáló festőművész mellett író is. Ritka hármasság, amely jelenséget villantja fel ez a kiadvány.”

Prokopp Mária: „Expresszív hangja, élénk, tüzes színei, kiegyensúlyozott, tiszta kompozíciói egyértelmű, határozott üzenetet sugároznak. Mélyen gondolkodó, meditatív művész. Látó ember! Látomásait a 2000 éves keresztény hit vezérli. Tudja, hogy küldetése van az őt és a világmindenséget teremtő Istentől. Életre szóló elkötelezettségéhez hű maradt mindvégig. Isten iránti szeretete naponta fokozódott a pappá szenteléskor kapott erő forrásából és az Istenfia, Krisztus életáldozatának naponkénti misztikus megjelenítéséből. Prokop Péter művészetének ez az alapja.”

Ezen ünnepélyes könyvbemutatón – mint meghívott vendég – jelen lehettem, és kalocsai népdalok éneklésével idéztem fel Prokop Péter szülővárosának dalait. Még aznap birtokba vettem az ajándékként kapott gyönyörűséges *Emlékezések* könyvét. A kiadványban található több mint 70 emlékezésből, pár gondolatot szeretnék kiragadni és megosztani a kedves olvasóval:

„Mutasd a kezedet, és megmondom ki vagy! A modern pszichológia gazdag kibontakozása óta van grafológia, íriszdiagnosztika és a jó ég tudja, még hányféle *levetítődése* a mi emberi lelkünknek, személyiségünknek vagy biológikumunknak...

Péter bácsi egyszer a maga *dolgos kezével* elkapta a kezemet mondván, „Mutasd a kezedet: látom, te dolgozol...” Ha valaki elmondhatja, hogy igazán sokat és nagyszerűt alkotott, akkor ő volt a tízezret is meghaladó számú alkotásaival. Prokop Péter atya a kor feszültségeit és a húsvéti misztériumot magában hordozva és szüntelenül átélve lett a megfeszített és feltámadt krisztus hirdetője.” (*Bajcsy Lajos* esperes)

„Aki felszínesen ismerte Prokop Pétert, először talán nem is vette észre benne a papot. A festőt látta benne, aki sokszor kritikusan szemlélte az Egyházat, a papságot, de ha közel került hozzá, fölismerhette benne az Egyházat szerető, Egyházáért aggódó papot. Egyvalami zavarta: a sablonosság, az egysíkúság. Büszkeséggel vallotta, hogy a papok nagy része *egy* eszközzel, a prédikációval hirdeti az evangéliumot. Ő pedig ecsettel és tollal teszi. Összes műve ott sorakozik polcomon. Örööm a tizenötödik kötetét, amelyet ákom-bákom betűvel dedikált. A cím is bátorító: *Vén ág is hoz virágot!*” (*Bíró László* tábori püspök)

„Lelkének áhítatát és mélységét a képek mellett könyveibe írta bele, és segítette az olvasót Isten iránti igaz szeretetre. Amikor már itthon kezdtek rendeződni a dolgok, mondom az atyának, hogy *nem gondolkoztál, hogy hazajöjj Magyarországra?* Elgondolkodva válaszolt: - Otthon nem lehet kapni olyan festéket, amilyen nekem kell!

Pár év múlva csak hazahozta a szíve. Itthon nyugszik. Művésze világra szóló, ő megmaradt szerény papnak és bárhol is magyarnak.” (*Gyulai Endre* Szeged-Csanádi püspök)

„Nagyon régen, a *Magyar szentek sorozat* révén szerettem meg Őt. Máig is eb-

ből tanítom, mutatom be ajánlott védőszentjeinket. Nagyon kifejezőek, nagyon szépek. De ilyenek a sok-sok kötetet megtöltő rövid gondolatai is.” (*Kispál György* Csepel Jézus-Szíve templom plébánosa).

„*Prokop Péter agóniát vállalt extázisáért*”. Krisztusában és Krisztusáért vívta – mint a legnagyobbak – haláltusáját a műért. Agóniája tehát aszkézise volt. Ahogy Krisztus agóniájából született az emberiség üdve, úgy a nagy alkotók *elvezített életéből* nőnek ki a műrecek, hogy felrázzák az ember elhomályosuló lelkiismeretét. Ezért feledkezhetett meg énjéről, ezért élt szegényen, fölös javak nélkül. Ahogy a festő írja: *amikor a vad kommunizmusban ketrecem fojtogatva szűkült, amikor a hazai hatóságok kényszerzubbonyából szabadulni vágytam, az 1956-os forradalom leverése után, kalandos úton, álmai városába, Rómába érkezett. Erről így vall: Róma, ez a váratlan világ átváltoztatott. Rómában legfőképpen fölfedeztem a fényt, és föllobbant színeim átalakultak és megérlelődtek. Lángoló színeim azonban a szülőföldeméi. A színek ugyanis velünk születnek. Az igazi festőnek valódi témája a szín.* Péter atya minden napot új lehetőségként várt, s minden napot lezárt, mint utolsót. A Csepeli Szent József otthon lakójaként, életének utolsó négy évében hívott meg otthonába, szívébe, s avatott azok sorába, akiket őrangyalának tartott.” (*Kozma Imre* Irgalmas rendi szerzetes).

„Rómában jártunk éppen zarándokúton, és a magyar zarándokházban találkoztam a tudós paptanárral és festővel, akivel akkor ismerkedtem meg. Elmeséltem neki, mekkora hatással volt rám Szent Sebestyén temploma, ez az egyszerű, a többi római templomhoz képest nem különösebben figyelemre méltó kis templom. Erről meséltem az akkor már igen idős Prokop Péternek, aki figyelmesen hallgatott engem, majd jellegzetes, kedves mosolyával megajándékozott Szent Sebestyén portréjával, amit korábban készített. Kiderült, hogy Szent Sebestyén neki is kedves szentje. (*Lévai Anikó* jószolgálati nagykövet)

„Prokop Péter mély vallásos szelleműltése az élet szeretetével és az őszinte, békés emberi hanggal kiegészülve, hatalmas életművének minden darabján visszaköszön. Papként és művészként a vizuális prédikáció útját teremtette meg, hogy lefesthesse az elmondhatatlant. Egyik legtermékenyebb pap-festőnknek, különösen csepeli képeinek állít emléket e kiadvány, amelynek láttán odafönt az égiek is örülnek!” (*Mádl Dalma*, a Karitás jószolgálati nagykövete)

„A Vatikáni Rádióban így válaszolt faggatásomra az 1995. aug. 13-án elhangzott adásban, amely kérdésem Prokop Péter kettős – papi és festői – hivatására vonatkozott:

Csiszoljuk, tisztítjuk a kormos üveget. Mi van mögötte, nyomozzuk. Sejtetjük, ami titok marad. Hévvvel és izgalommal közelítgetem az Isten és az ember kapcsolatának misztériumát. Ebből a rádiós beszélgetésből sok mindent megtudtunk még a festő műhelytitkaiból:

„Legalább hétezer kép van mögöttem. Húsz helyen százképes állandó kiállításom nem közönséges teljesítmény. Azonos ügy érdekében, bár elütő eszközökkel elért harci tények! Bilokáció módjára egy időben, egyszerre több folyosón és termekben közlöm mondandómat sorozataimmal. Ha nem is a megszokott papsan, hanem váratlan agyformával. Horgomon csalétket változtattam. Valamikor csak gyerekeknek rajzoltam a hittanórán táblára. Ma országos és művészi nívón kínálok portékámat. Vizualitásba öltöztetett hangom esetleg közvetlenebb és ingerlőbb, mint az exegéta vagy teológus hangszerelései. Tizenkettedik könyvem közepén járok. Nyomdaképesre összehozni egy kötetet nagyobb erőfeszítés, mint jól-rosszul pongyolán elfecsegni húsz-harminc hallgatónak. A legépel szó szárnyra kel, szélesebben szétszóródik a négy templomfal között elhangzott buzdtításnál.” (Szabó Ferenc SJ költő, egyháztörténész)

„Sziklára – erkölcsre, tudásra – várat épített. Maradandót. Miért? Mert nem csupán az anyag volt a kemény, de a kötőanyag (mész) is. Saját maga keverte, formálta. S erre kényesen büszke volt. Mindig is Rómáig akart nyújtózni. Sikerült neki. S mert HIT volt benne és ALÁZAT, az égig jutott. Péterként Péter közelébe.

Festőművész volt? Az is. Hihetetlenül virtuóza a formának, a színnek, a kompozíciónak. Az irányzatokat fölülíró, csak saját törvényszerűségeihez igazodó teljességnek. És gondolkodó esszéíró is volt, szellemi tárnákat nyitogató. Mi még? Mindenekfelett ember; fölszentelt pap, az igazmondók, az emberiséget gyámolítók ivadéka. A világot bejáró, a honi kis templomoktól az amerikai katedrálisokat freskókkal díszítő zarándok. Ha igazságszomjas, örökké zsörtölődő személyét befogadják / befogadták az angyalok, akiknek szárnyát nemegyszer húzogatta, a világ békessége fog ránk köszönni.” (Szokolczay Lajos irodalomtörténész, művészetkritikus)

„Prokop Péter az 1957–1999 közötti időszakát Rómában töltötte. Ugyanabban az időben éltünk mi is az örök Városban. Vele személyesen soha nem találkoztam, viszont képeivel annál többet. Budapesten a *Vollnhofer ArtStúdió*ban 2012 óta igyekszem bemutatni a festőművész nagyon személyes kifejezőmódját, mert szerinte a „*Művészet szakrális tevékenység, a szép eszközeivel bemutatott áldozat.*” (Vollnhofer Mária ikonfestő, a Vollnhofer ArtStúdió vezetője).

Az idős művészt hazatérte után a *kalocsai nővérek* által működtetett csepeli *Szent József Otthon* várta – mondhatni – tárt karokkal, és emlékét, valamint képeit a mai napig nagy szeretettel őrzi. A XX. századi magyar pap-festők egyik legjelentősebb alkotójától végső búcsút 2003 novemberében, Kalocsán vettek tőle paptársai, tisztelői, szeretett barátai.

(Csepeli Önkormányzat, Budapest, 2018)

Vágó Sándor

Titok, teremtés, távozás

Saitos Lajos: A tizenegyedik parancsolat

Saitos Lajos 2018-as kötetét, *A tizenegyedik parancsolat*ot, ki sem kell nyitnia a leendő olvasónak ahhoz, hogy érezze, nagy feladatot kapott a kötet verseinek olvasásával, hiszen Pereszlényi Helga úgy tervezte meg a kötet borítóját, hogy az annak közepén található Revák István-grafika egyből foglyul ejtse a befogadó képzeletét. A borítón található rajz a bibliai tízparancsolatot ábrázolja, melynek kőtáblái előtt a Szentlélekre és a magyar népi kultúrára egyaránt utaló galambpár a kötet címét adó tizenegyedik parancsolat számát tartja egy vörösen izzó szívben.

De mi lehet ez a parancsolat, és miért olyan fontos ez a költőnek? Vajon egy teljes verset szentelt ennek a témának, vagy az egész kötet elolvasása után kell saját magunknak megfogalmazni, hogy mi is az a bizonyos isteni parancsolat? Modernebb lesz az eddig ismert tíznél, vagy valami ősbib, egykor magától értetődő, mára elfeledett titkos tudást tartalmaz? E kérdések joggal merülnek fel az olvasóban, kinek kezdeti elrévedését, melyet a művészi erejű borítókép váltott ki, a megfajtásra váró titok felkutatásának nyugtalanító érzése követi.

A rendkívül gondosan szerkesztett, tudatosan három részre tagolt kötet tizenegyedik oldalán található *A tizenegyedik parancsolat* című költemény, melytől a kérdés megválaszolását várjuk. A válasz, azaz a költemény olvasása során meg is nyugodhatnánk, hiszen költőhöz illő feleletet kapunk. A vers zárlatában, a „*beszéljünk szépen / beszéljünk magyarul / beszéljünk emberül...!*” sorok a nyelvvel, a magyarsággal és az emberséggel kapcsolatos megoldást kínálnak nekünk. Az üzenet kristálytisza, igazán poétához méltó. Talán nincs is több dolgunk, ha meg akarjuk érteni Saitos Lajos üzenetét. Ám hátra van még több mint ötven oldal, több mint ötven költemény. Joggal merülhetnek fel bennünk újra kérdések; lehetséges, hogy a rejtvény még nincs is megoldva. Elképzelhető lenne, hogy Saitos Lajos mint igazi szerkesztő, felkínálja a megoldást kötetének első részében, hogy a korai megoldás nyomán felmerülő kérdések újra buzgó olvasásra és gondolkodásra késztessek a befogadót?

Bizony, hogy elképzelhető. A krimiírókat megszégyenítő szerkesztés szinte kényszeríti az olvasót, hogy feszült figyelemmel kutassa a versek üzenetét. Az ilyen módon felkeltett érdeklődés pedig a befogadó lelkét is kinyitja, hogy az egyszerre tárgyias és elvont, személyes és szimbolikus Saitos-költemény méltó olvasója legyen. Meg kell értenünk a hármasságot és a többletet, azaz a befejezettséget és azt az élethez hozzáadódó igazán emberit, mely nélkül a teljesség csupán vélt egység.

Saitos Lajost pedig meg kell érteni, hogy érezhessük lelki rezdüléseit is; ő ugyan- is üzen befogadójának. Költészete ugyanis a legalázatosabb költészet és ugyanak- kor a legnehezebb munka, melynek lényege az, hogy úgy vonja verseiben a lírai ént háttérbe, hogy nem veszíti el önmagát. Nem találunk szereplírát kötetében, nem lényegíti át lelkét, egyszerűen csak érezzük, hogy megtalálta az élet értelmét. Nem keresgél, nem kutat, mint a legtöbb modern költő, ki a kétségbeesett kutatás tra- gikus „semmit nem lelő” élményét írja ki magából alanyi költőként. Ő igenis meg- találta a harmadik utat költészetében, költészetével. Nem a magyarság számára a huszadik században célként kitűzött „harmadik út” ez, hanem a művészetben és a világ szemlélésében csak a bölcsesség által elérhető léttapasztalati összegzés, a Horatius-féle életbölcsélet, az aureamediocritas. Mindez pedig három részben, egy kötetben, egészszé átváltoztatva.

Nincs külön címe a kötet egyes részeinek, de ha egy szóval szeretnénk kifejezni az első lényegét, akkor az a TITOK lenne. A megérkezés, a hívás és az elhivatott- ság titka jelenik meg a költeményekben. Az origó, az ős Egy, a parancsokat diktá- ló, az örökké emanálódó, a szívárványban is megmutatkozó titokzatos lény küldi láthatatlan utakon parancsait Saitos Lajosnak, ki e megismerhetetlen lényvel való találkozásairól számol be nekünk kötetének első részében. Találkozik vele saját meg- érkezéseiben, költőtársai távozásában, rábukkan a keletkezésben és az összetarto- zásban, megleti őt nemzetében, annak küzdelmeiben, forradalmaiban és még az elbukásban is. Mert csak akkor igazi a komplex költői kép, ha komplex a szemlélet is. Az allegória akkor talál pontosan, ha van mögötte gondolat. Nem idejétmúlt föltenni a nagy kérdéseket, ha van még, aki tud rá válaszolni. Igen, életünk „egy nyitott könyv / mely tábláját Isten csukja be”.

A költő úgy jelenik meg a kötet második részében, mint aki Istenhez csak a teremtés képességében hasonlít. A végtelennel összehasonlítva csupán elmúló és játszadozó teremtő a művész, ki burokban, tojásban él. „Egy tojásban lakom / tojásdad házamon / se ajtóm se ablakom...” – írja az alkotó. Ezzel újra filozófu- si szerénységről téve tanúbizonyságot. De azt azért ne feledjük, hogy a teremtés mikéntjének ismerete kellő öntudatot ad szerzőnknek! E rész rövidebb az elsőnél, és a költemények még inkább sűrítettek; önbizalomról és mesterségbeli tudásról árulkodnak. Bátran illethetjük e részt a TEREMTÉS címmel.

A harmadik, egyben záró és legrövidebb rész főtémája a távozás. A beavatott Mósze, ki megkapta a törvénytáblákat, pontosan tudta, hogy halála után olyanok kezébe kerül a hatalom, kik nincsenek annak elviselésére felkészülve. Nem néztek szembe az elmúlással, ebből következik, hogy nem értékelik helyén életüket, és nem tudják az előre leírt törvények nélkül helyes irányba kormányozni a rájuk bízott népet. Saját elmúlására is gondolva adta tehát a nép vezére követőinek a táblákat. A halállal való vitéz szembenézés pedig igazán férfias tett. Olyan bátor-

ság kell hozzá, mint amilyen a beavatottak bátorsága, vagy amilyen bátorsága a magyar költészetben csak a vitézségére oly kevélyen büszke Balassi Bálintnak volt. A *Balassiáda* című költeményben az olvasó kevélyen vigadva, a halállal szembe- nézve együtt mulathat, táncolhat a nagy reneszánsz költővel, kit most Saitos La- jos hívott meg, hogy segítségére legyen a befogadó beavatásánál. A Balassi-strófa ütemére, lelkünkben a végvári vitézek dalát hallva, halálukon ámulva, életüket dicsőítve, majd a záró két versnél (*Estétől hajnalig, Ha nem temetnénk*) elcsönde- sedve búcsúzhatunk a kötettől. Majd megállapíthatjuk, hogy több parancsot nem véletlenül nem adott Mósze népének. Nem voltak rá felkészülve.

Saitos Lajos kötetének tizenegyedik oldalán pedig csak elkezdődik a modern olva- só felkészítése. Nem az ott található hármas üzenet a tizenegyedik parancs, bár maga a hármasság fontos. A kötet hármas felosztása utal a teljességre, megteremtí a lehetőségét annak, hogy a művész valami romlatlant adhasson a befogadó kezé- be. A nagy kérdésekre sűrítetten válaszoló költő a szívnek szánja üzenetét, mely az azt megértők előtt lassan bontakozik ki, a kötet olvasását befejezve pedig lelki parancsként jelentkezik. A tízparancsolat betartásával a külvilág számára helyes életet élhetünk. A tizenegyedik pedig a külvilág számára láthatatlan, beavatás kell hozzá; legalább egy kötet megértése és elfogadása. Ennek a parancsnak elfogadá- sa „csak” lelki változást okoz. Légy tudatosan alázatos! – mondja ez a parancs. Alázatos, mint egy olyan költő, aki tudja, hogy a teremtés, a művészi alkotás nem embertől való képesség, titokzatos annak útja, és annál már csak a művész és em- bertársai távozásának helye titokzatosabb.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018)

Ványai Fehér József

Olvasói létünk jó lapjai

Szil Ágnes: Életünk legszebb napja

Életünk legszebb napja címmel jelent meg Szil Ágnes legújabb könyve a Fiatal Írók Szövetsége (FISZ) kiadásában, 2018-ban. A kötet a FISZ Hortus Conclusus sorozatában látott napvilágot, a megjelenést a Nemzeti Kulturális Alap támogatta. Szerkesztők: Barlog Károly és Pál-Kovács Sándor. A borító Mészáros Nóra fotójának felhasználásával készült. A szerző portréfotóját Ábrahám Béla készítette.

A mű elolvasása után hajlamos vagyok azonosulni a szerkesztők fülszöveggént rögzített előszavával: hamisítatlan Szil-kötet ez, s hogy ez már önmagában garancia a jóra. Szerintük az író korábbi, Tangram című könyvének „ultarövidprózájához” hasonlóan a félszáz novellára ugyancsak jellemző a kirakósjáték-szerű építkezés, a feszesség, a koncentráltság és a letisztultság. Igazuk lehet, recenzióként a stílusbeli ügyekhez csupán annyit tennék hozzá, hogy én a Szil-szövegeken a hiperrealizmus szelleműjé érintését is felfedezni vélem. Nem valami nagy felismerés ez részemről, hiszen a textus önmagáért beszél, a cselekményt szétszálazó ábrázolásmód, a jellemfestést a végletekig fokozó, kielemező technika szinte kínálja magát a beazonosításra. S az így előállt produktum érzelmi megnyilvánulásokkal olyan módon átítatott, hogy műélvezet közben zsigereink sincsenek passzivitásra ítélve. A hiperrealizmust mint stílust művészetünkben felhasználó hazai nagymesterek, mások mellett Nádas Péter, Krasznahorkai László, Dragomán György elismerően csettinhetnek, ha kezükbe kerül Szil Ágnes műve.

A szerkesztő szerint az *Életünk legszebb napja* szinte mindegyik szövegében dominálnak a hátrahagyott, de teljes egészében fel nem dolgozott múlt képei, alapfogalmi, rögeszméi. Ő csak tudja, mondom minden rosszmájúság nélkül, mert alapvetően nem vitatom állítása igazságtartalmát. Viszont kiegészítem azal, hogy a novellák történés-folyamának egy része, nem is kis hányada a mába ér, a cselekmény mintha itt és most történe velünk vagy a szomszédunkkal, barátunkkal, testvérünkkel, apánkkal, anyánkkal. Szil Ágnes nagyon otthon van a kisvárosi, falusi életképek (de a nagyvárosi hangulatfestéstől sem jön zavarba) megrajzolásában, mint a tenyerét, úgy ismeri a magyar társadalom közállapotait, ami Móricz Zsigmond-i erény.

„Emellett számos novella kulcsfogalma a devalváció, ezzel együtt alapfeltevé- sük, hogy a korábbi, fényes állapotok nem hozhatók vissza, az értékekhez nem lehet visszatérni, csak az marad számunkra, hogy fájdalmasan emlékezhetünk rájuk” – állítja a beharangozó szerzője. A mondat első fele (devalváció) cáfolha-

tatlanul igaz, viszont a megállapítás második felével nem értek egyet. Mint olvasó, befogadó nem érzem úgy, hogy az író édesbús nosztalgiával tekintene vissza a múlt- ra, sőt ennek éppen az ellenkezőjét gondolom: még ma is küzd, harcol vele. Neki nem lehet ez könnyű, bár a megírással együtt részben megtörténhet a múlt- feldolgozás is, viszont mi, egoista olvasók csak nyerünk evvel: kaptunk egy lebi- lincselő irodalmi alkotást.

Egy húron pendülök a szerkesztővel, amikor megállapítja, hogy fenti passzusok ellenére sem borúlátó ez a prózavilág, mert a szépre csiszolt költői képek, a fanyar, ámde felszabadító humor „ünneppé teszi az olvasást”.

Számomra akkor tűnik fel legeredetibbnek Szil Ágnes, amikor jelentéktelennek ható, látszólag legfeljebb a szereplő számára érdekes életeseményt, elsöre közöm- bösnek ígérkező momentumot sűrít novellába. Mindezt izgalmasan teszi, nála gombostűnyi tényből lesz világmagyarázat, de nem didaktikusan, vagyis nem rág szájba, olykor ki sem mondja, hanem ránk bízva a felismerést, már ha van tanul- ság egyáltalán. Máskor pedig egész sorsot vesz górcső alá, minidramából készít novellát, de úgy, hogy közben nem sérti meg a műfaj régi, írott és íratlan szabálya- it. Aki ezt képes megcsinálni, az sokra hivatott alkotó.

A kötetben Orcsik Roland kitűnő életinterjújából tudhat meg Szil Ágnesről töb- bet az, aki eddig nem ismerte munkásságát. Dicsérem az itt-ott mélyre ásó kér- dezz-feleleket, ám egy ponton elméláztam: biztos, hogy szükség van az általam ironikusan „megyei kánonképzés-nek” nevezett gesztusra? Félreértés ne essék, a szerzőtársként felsorolt művészek mindegyikét tehetségesnek tartom, nem vélet- lenül tartanak ott, ahol, viszont azt is ki kell mondani, hogy felsoroltak a (sajnos) elég régóta megosztott magyar irodalmi közélet egyik pólusán helyezkednek el. Nem volna jó, ha saját érvelésem csapdájába esnék, tehát nem ecsetelném hossza- san a szintén viccesnek szánt „társági irodalom” fogalmi sajátosságait, de ha mégis belecsapnék a lecsóba, akkor mondjuk Sarusi Mihály vagy Molnár Lajos prózáját semmi esetre sem hagynám ki a listából.

Felfogásom szerint minden, új értéket teremteni képes alkotóra szükség van, aki múltismeretünkhöz, önképünkhöz, a jelen értelmezéséhez képes hozzáten- ni valami érvényeset. A művészet nem olimpia vagy sportverseny, hogy muszáj győztest hirdetni. s ráadásul még az ezüstöt és a bronzot is kötelező kiosztani, nem említve a „futottak még” kategóriát. Itt az összhangzattanból hallhatjuk ki a legeredetibb értelmezést, csak hát ehhez azért idő és fül is szükségeltetik.

Ha már itt tartunk, a *Bárka* folyóirat (itt szerkesztő az író) egyik irodalom- történeti jelentőségét éppen abban látom, hogy az elsők között „törte a kánont” Magyarországon, ám ahogy elnézem, e téren lesz munka a jövőben is...

De vissza Szil Ágnes prózájához! Ő nem női író, hanem író, de érezhetően érzékenyebb olyan témákra, mint család, gyermek, nő-férfi kapcsolat, egészség-

ügy. Erénye a pontos néven nevezés, lett légyen szó tárgyról, növényről, állatról, emberi érzelmekről, a teremtett világról. Persze, e tulajdonság nélkül nem is lehet érvényes alkotó valaki, ám Szil Ágnes biztosan birtokolja a képességet, hogy tehetségéről, rátermettségéről már ne is ejtsünk szót.

A könyv érdekes szerkesztése csak növeli az olvasási kedvet, az első ciklus például szinte csak egyszavas állatnevekből áll. A szerző művével elérte, amit célul tűzött ki maga elé: stílusban, nyelvezetben, szerkesztésmódban újat hozott.

(*Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2018*)

Ádám és Éva

Hürkeczné Pályi Brigitta

Színház: a hadifoglyok megmentője

Színészkatonák, fogolyprimadonnák. Frontszínházak, hadifoglyszínházak az első világháborúban. Szerk. Csiszár Mirella, Sipőcz Mariann.

A színház intézménye, amely egyszerre szórakoztat és tanít, mindig is releváns tényezője volt a társadalomnak. Nélkülözhetetlenségére csak az olyan embert próbáló időkben derül fény, mint amilyen a háború. Az embereknek ilyenkor szükségük van egy kapaszkodóra, amely segít elfeledtetni a szörnyű valóságot, amely nevetést tud hozni a sokszor elviselhetetlen mindennapokba. A színház azonban nemcsak a harcokból kimaradt polgárok életét színesítette, hanem a frontokon harcoló katonákét, sőt a hadifoglyokét is. Első hallásra furcsának tűnhet ez az állítás, hiszen ki gondolná, hogy a frontokon és a hadifoglytáborokban is megjelenhet a színház. Az első világháború alatt a magyar katonák nemcsak hogy frontszínházakban élvezhették külön erre a célra alakult színtársulatok műsorát, de az orosz hadifogságban sínylődvé ők maguk hoztak létre színházat annak érdekében, hogy életben tudjanak maradni.

Az első világháborúnak ez a szegmense azonban eddig elkerülte a kutatók figyelmét. A Csiszár Mirella és Sipőcz Mariann által összeállított kötet ezt a hiányosságot van hivatva pótolni azáltal, hogy fényt derít a frontszínházak és hadifoglyszínházak mibenlétére, illetve azok keletkezésének körülményeire. A kiadvány az először 2005-ben a Bajor Gizi Múzeumban megnyílt *Színészkatonák, fogolyprimadonnák* című kiállítást veszi alapul – amely az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet anyagát tartalmazza, kiegészítve az Országos Széchenyi Könyvtár Színháztörténeti Tárának, valamint a Hadtörténeti Intézet és Múzeum gyűjteményének dokumentumaival.

A kötet legelején egy Csiszár Mirella és Sipőcz Mariann – akik maguk is az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet munkatársai – által írt tanulmányt olvashatunk, amely részletesen számba veszi a front- és hadifoglyszínházakat. Megismerhetjük ezen színházaknak a keletkezési körülményeit és működésük történetét is (a tanulmányt angol, majd német nyelven is elolvashatjuk, a többnyelvűség a téma nemzetközi jelentőségéből adódóan a külföldi kutatók munkáját is segíti). A kötet tartalmazza két volt hadifogly visszaemlékezését (Castiglione László, Mészáros Sándor László), illetve egy hangjáték szövegváltozatát, amely a Magyar Rádió Stúdiójában 1934. április 28-án, valamint 1935. január 5-én hang-

zott el, s amely a krasznajarszki Tiszti Színház létrejöttét és működését tárja elénk az ott élő hadifoglyok dialógusain keresztül. A kötet végén egy fényképalbum található, amely remekül színesíti a kiadványt a különböző hadifogolytáborokból fennmaradt ritka és egyedülálló fényképekkel és emlékekkel. A forrásanyagok, illetve a képi anyagok jól kiegészítik a kötetben szereplő tanulmányt, még akkor is, ha emiatt a kötet szerkezetének egysége kissé megtörik.

A kötetben szereplő tanulmány részletesen végigjárja a frontszínházak és a hadifogolyszínházak történetét, számos adatot és nevet felsorolva. Az első magyar harctéri színházat az Országos Színészegyesület alapította meg 1917 márciusában Roboz Elek vezetésével. A társulat elsősorban vidéki színházak színészeiből állt, a fővárosból csak két színész szerződött ide (Zilahy Gyula, Pázmán Ferenc). Repertoárjukban szerepelt például Gárdonyi Géza *A bor* című népszínműve, illetve kabaréműsor is, amelynek nagy sikere volt a katonák között. Először a keleti frontra utazott a társulat, majd bejárta a galíciai front nagy részét is. Habár a társulat számára különvonatot biztosítottak az utazáshoz, a szereplések helyszínein elég nomád körülmények várták a színészeket: fűtetlen faszínház és öltözők. Egy hónapi turné után a társulat visszatért Budapestre, majd az újabb turné előtt a társulat tagjai kicserélődtek. A második turné a déli frontra vezetett 1917 májusában. Ezután a társulat járt a szerb fronton, majd az olasz harctér után a román frontra is eljutott. A hivatalos színtársulat mellett alkalmi kabarétársulatok is szórakoztatták a fronton harcoló katonákat, de megesett, hogy maguk a katonák rendeztek maguknak zenés- vagy kabaré-előadást. Nemcsak a frontra kiutazott színészek voltak azonban a harcoló katonák segítségére. Az otthon maradt színházi emberek is igyekeztek támogatni a katonákat, nemcsak színházi előadásokkal, de azáltal is, hogy valamiféle közösségi munkát vállaltak: a kor vezető színésznői, mint például Fedák Sári, Vízváry Mariska és Paulay Erzsébet is önkéntes ápolónőként segítettek. A frontszínház mellett – amely a fronton harcoló katonák szórakoztatására létesült – a hadifogolytáborokban is létrejöttek színházak a raboskodó katonák számára. A tanulmány kiemelten az Oroszországban lévő hadifogolytáborok színházait vizsgálja. A fogságba esett katonák igyekeztek valahogy túlélni a bezártság és tétlenség kettős erejét, ezért próbálták valahogy kitölteni az idejüket. Az otthonihoz hasonló mindennapokat szerették volna megteremteni, így először különböző egyesületeket, sportegyleteket, irodalmi és önképző köröket hoztak létre. Ennek betetőzéseként alakultak meg a hadifogolytábori színházak, amelyek kitöltötték a katonák mindennapjait és elterelték a figyelmüket a valós helyzetük kilátástalanságáról. Mindegyik hadifogolyszínház létrehozása egy-egy színházi embernek volt köszönhető. Krasznajarszkban Szőke Kálmán, egy akkor frissen végzett színész, valamint Mészáros Sándor László, a Nemzeti Színház művésze, illetve Vass Jenő, színész-rendező és dr. Nógrádi Albert operaénekes is részt vett a tábori színház megalapításában. Nehéz feladatra

vállalkoztak a tábori színházalapítók, hiszen az adott körülmények és feltételek nem voltak ideálisak egy színház számára, bár ez egyiküket sem gátolta meg. Először is szükség volt egy helyszínre, ahol az előadást tarthatják. A krasznajarszki Tiszti Színház előadáshelyszínének kialakulásáról Mészáros Sándor László visszaemlékezésében részletesebben is olvashatunk a kötet második felében. A helyszín kiválasztása és megteremtése után a színházalapítóknak a repertoár kialakításával kellett foglalkozniuk, amely még az előbbinél is nagyobb kihívást jelentett a hadifoglyok számára, hiszen a táborban nem rendelkeztek szöveggel és kottákkal, így abból kellett dolgozniuk, amijük volt. Így jobb híján idegen nyelvű szöveggel fordítottak magyarra, vagy emlékezetből írták meg a szöveggel, illetve a zenét, esetleg saját darabokat írtak. A legnépszerűbb darabok a hadifoglyok körében általában a zenés színművek (pl. az operett), illetve a kabaréműsorok voltak. A legtöbbet játszott operett Kálmán Imre *Tatárjárás* és *Csárdáskirálynő*, valamint Jacobi Viktor *Leányvásár* című műve volt. A prózai darabok közül leggyakrabban Molnár Ferenc színműveit adták: például a *Liliom*-ot és *A doktor úr*-at Berezovkán, Krasznajarszkban pedig *Az ördög*-öt és *A testőr*-t. S végül maradt a színészek kérdése, akiket leginkább az ott lévő laikusokból választottak ki, s mivel a táborban csak férfiak voltak, így a női szerepeket is férfiak játszották. A férfiből átalakult primadonnák kérdése további problémákat is felvetett, ugyanis a férfiprimadonnák egy idő után a színházon kívül is úgy viselkedtek, mintha primadonnák lennének, így nemegyszer nemi identitásproblémák alakultak ki. A hadifogolyszínházak mind vállalkozásként működtek. A legfőbb bevételi forrásuk a jegyek eladásából származott, de emellett gyakorta adtak ki színházi újságot, amely az adott előadás részleteit tartalmazta, valamint a darabban szereplő színészekről is közölt anekdotákat. Ilyen újság volt például a *Magyar Fogoly Színpad* Pjescsankán 1915–1916-ban, a *Színházi Lap* Berezovkán 1917–1918-ban, a *Szibériai Színházi Élet* Verhnyeugyinszkban 1918-ban, valamint a *Napkelet* Troickoszavszkban és Verhnyeugyinszkban 1917–1918-ban. A tanulmány az utolsó oldalain részletekbe menően beszámol az orosz hadifogolytáborokról, illetve azok társulatairól, arról, hogy mikor melyik táborban ki hozott létre színtársulatot, és az adott társulat milyen repertoárral rendelkezett. A Krasznaja Recska-i táborban például 1918-ban szerveztek társulatot Marschalkó Béla százados vezetésével. Ez a társulat színre vitte például Kálmán Imre *Csárdáskirálynő*-jét, amelynek szöveggel a német eredetiből készült francia szöveg orosz átültetése alapján született meg, s zenéjét egy bécsi tiszt emlékezetből és egy orosz zongorakivonat alapján újrakomponálta. A társulat előadta még Jacobi *Leányvásár* című operettjét, illetve egy saját szerzésű operettet is *Szerencsesziget* címmel. Ezeket az átírt darabokat később budapesti színpadon is előadták, például a *Csárdáskirálynő*-t 1921-ben a Városi Színházban. A tanulmány stílusát tekintve igen olvasható, bár az adatok sokasága nehezebbé teszi az olvasást.

A források két egykori hadifogoly visszaemlékezéseit tartalmazzák: az egyik Castiglione László (1896?–1984) középiskolai tanár és a Medve utcai polgári iskola igazgatója, a másik Mészáros Sándor László (1889–1972) a Nemzeti Színház színésze, később az Országos Színészegyesület elnöke.

Castiglione László több táborban is megfordult fogsága idején, majd szabadulása után a fogság éve alatt összegyűjtött hadifogolyszínházi dokumentumokat kalandos úton jutatta el Budapestre egy katonaládában. Ezek mellé egy gépiratos magyarázatot is mellékel, amelyet ez a kiadvány közöl. A gépirat, amelynek szövege a régi nyelvhasználat miatt kissé nehezebben olvasható, általánosságban ír a szibériai hadifogolytáborok színházi életéről, a tábori színházak és újságok keletkezéséről (különösen a *Napkelet* című folyóirat történetéről értekeznek), amelyekről már a tanulmányban is olvashattunk. Érdekes, ahogyan a férfi színésznők problémájáról ír leplezetlenül kimondva az igazságot: „A tánc – amely a sikeres előadások utáni hangulat velejárója volt – teljesen komolyan vett férfi-női táncpárok szereplésével további tápot adott a féltékenységre és udvarlásra. Nem lennénk őszinték, ha elhallgatnánk e ferde helyzetből adódó beteges tüneteket, amikor az illúziót keltő „álművésznők” maguk is áldozatul estek a szerelmes hódolók hangulatkeltésének és az igazi nők hiányát nélkülöző foglyok szerelmi éhségét valódi csókolózásban vezették le.” (70. o.)

Mészáros Sándor László visszaemlékezése sokkal mélyebb belátást enged egy hadifogolytábor mindennapjaiba, hiszen ő csak egyetlen tábor színházának keletkezését mutatja be – a krasznnojarszki Tiszti Színházét –, amelyben ő maga is részt vett. Munkájában bemutatja a hadifogolyélet nehézségeit, amikor a foglyok a tétlenség és a kilátástalanság rabságában sínylődnek, s hogy ezt valahogy elviselhetővé tudják tenni, ezért különböző közösségi csoportokat alakítanak (sportegyesület, irodalmi kör). Ő maga is részt vett ebben azáltal, hogy létrehozta az úgynevezett Szikla Kört, amelyben az irodalomkedvelő foglyok gyűltek össze. Ezek a fórumok azonban mégsem bizonyultak elégségesnek ahhoz, hogy „a táborban majdnem járványszerűen fellépő búskomorságot vagy túlzottan megnyilvánuló ingerlékenységet levezesse és normalizálja a tábori életet.” (81. o.) Ezután képet kapunk egy tábori színház kialakításának nehézségeiről: hogyan találtak helyszínt hozzá, hogyan próbálta meg a konkurens német társulat megtorpedózni a magyar előadást, s milyen konfliktusok adódtak az orosz tábori vezetéssel. Mészáros Sándor László azt is részletekbe menően feltárja, hogy hogyan készül el egy istállóból átalakított színház, s a színészek és az előadandó darabok kiválasztása is mennyire komoly feladat egy hadifogolytáborban. Megismerhetjük még néhány, a Tiszti Színház által színre vitt mű szereposztását, s ezekhez a szerző magyarázatokat is mellékel. Végül a krasznnojarszki színészekről is értekeznek, de ennek leírása közben a kézirat megszakad.

Ezt követi a Mészáros Sándor László és Lengyel József által szerzett hangjáték szöveggönyve, amely szintén a krasznnojarszki Tiszti Színház életéről szól. Ez a hangjáték kétszer került adásba a Magyar Rádióban: 1934. április 28-án és 1935. január 5-én. A szereplő hadifoglyok közül sokan saját magukat játszották, de hívatásos színészek is szerepeltek benne. A hangjáték a hadifoglyok közötti dialógusokkal mutatja be a szibériai tábor mindennapi életét, a hadifoglyok gondolatait és érzéseit. Ezt olvasva az ember úgy érzi, mintha maga is ott lenne a táborban hadifogolyként, s teljesen átéli a foglyok mindennapi szenvedéseit.

A kötet végén található képek nagyban segítik az olvasót, számos olyan egyedülálló képet láthatunk, amelyen a hadifogolyszínházak előadásai láthatóak: sokszor csak a díszletek, de gyakran maguk a színészek is megjelennek rajtuk. (A kiadvány nagyon hatásos és figyelemfelkeltő borítójának is egy fénykép a központi eleme, amelyen egy férfi színésznő, illetve színész látható.) Ezek mellett több színlap, illetve a *Napkelet* című újság egyik számának borítója is ott van képanyagban.

A kötet nagyon egyedi és értékes, hiszen az első világháborúnak ez a részlete eddig teljes mértékben feltáratlan volt, s e nélkül a kötet nélkül talán a frontszínházokról és a hadifogolyszínházokról is kevesebbet tudnánk. Pedig ezek a színházak fontos elemei az első világháborúnak, s ezt a létfontosságú szerepet nem szabad elfelednünk.

(Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest 2014)

Csontváry töredék – Csontváry tiszteletére

Bajna György

Dézi Zoltán: Hűség és hűtlenség

Az ősz folyamán jelent meg Dézi Zoltán nagy lélegzetű munkájának, a *Hűség és hűtlenség* című regény első két része. A szerzőnek az olvasókhöz intézett vallomásával kezdődik a mű, amelyből megtudhatjuk, hogy a regény nem szűkölködik személyes vonatkozású élményekben sem.

Már az első fejezet, a nekifutás is igen pontos ismeretanyaggal rendelkezik arról a korról, amelyben – az egyik főszereplő – Szabó Zsolt sodródik. A szerző mindent tud az „arany-korról”. Még többet is, mint, ami helyet kaphatott e regényben. Dicséretére legyen mondva, amit leír, azzal nem köntörfalaz.

Talán azért, mert rég voltam ifjú, s már elfeledtem az igénytelen nagyotmondások, okoskodások sorát, az első részt a hegyre futásnak érzem. Szerencsére a regényt nem fullasztotta ki a meredély. Az első 109 oldalon Szabó Zsolt történelem–német szakos – kezdő – tanár életútjának néhány évét ismerhetjük meg. Van itt is nyelvi szépség, de a második rész az, ahol a szerző valóban érinti a szépírást minden követelményét. (Tamási és Sütő gyönyörű nyelvezetének palástját is fel-fellebbentve, de nem plagizálva!)

Ízes, magával ragadó Szabados György meséje, amit a „riporter” Zsoltnak csak papírra kell vetnie, olyan veretesen, kerekre csiszoltan gurulnak elé a történetek. Amikor Burján Emil szakszerű elemzését újra ízelgettem, úgy véltem, hogy Emil csak a második fejezetnél csapta fel a könyvet, másképp aligha emlegette volna a remekírókat. (A Hargita Népe augusztusi Műhely oldalain megjelent tanulmány elolvasását egyébként ajánlom, nehogy az én túlságosan is szubjektív véleményem bármilyen mértékben is hasson e szép kivitelezésű könyv olvasójára).

Két főhős és számos – néhány sikeres tollvonással, mondattal is tökéletesen megrajzolt – mellékszereplő körül zajlik az élet. A főszereplők egyike olyan, mint az ember jobbik éneje. A másik főszereplő, a jobb sorsra érdemes, magát kereső, de meg csak időnként találó Zsolt, mintegy ellenpólusa annak, aki ezer megpróbáltatás alatt és után is példakép: Szabados Györgynek.

Zsolt, akkor is, amikor néha sajnálatra méltónak próbálja beállítani a szerző – a 80-as évek végi, majd a 90-es évek rendszereinek packázásai miatt – számomra – olyan, akivel nem indulnék meg a sivatagban, mert úgy érzem, ezer adottsága mellett is magának való, aki bármikor cserbenhagyna, ha ösztöne úgy diktálná. Jellemes hitvese sem azért távolodott el tőle, mert megtudta volna férje csapodárságait (pl. Irina). Esetében van ennél kimondatlanul is fontosabb: a nők utolérhetetlen beleérzése a biztonságérzet okán. Szétválásuk ezért törvény-szerű, bár Zsolt úgy véli, mindent megtett szerelméért. Ez is rá jellemző. Isten sok-sok áldásának ellenére, hiszen mindennel rendelkezik, amire egy férfinak szüksége van, ráadásul nem tehetségtelen és nem is

képzetlen, s amikor belelendül, sikeres a tanításban is, ingatag figura. „Jó fej, csak nem találja a helyét” – mondta nagyanyja. Mintha én summáztam volna a róla alkotott véleményt. Megtoldva azzal, hogy nem a helyét, önmagát nem találja. Olyan, akinek havere sok van, barátjának, talán csak közeli rokonát, Zsókát nevezhetnénk. (Egyébként, ha valaki megszámolná, meglepődne Zsolt esetében – és a regényben – a barát szó ugyancsak ritka használatáról).

Az író kitűnően rajzolta meg Zsolt alakját, Szabados György méltó ellenpontját, hiszen alig van köze azokhoz az erényekhez: amelyek az önmagad, a társad és környezeted iránti hűség szép példáiból nyílnak csokorra Szabados esetében. Ha csak a második részt írta volna meg Dézi Zoltán, már nem hiába élt.

Ott ugyanis a nyelvi szépségen – a líraiságon kívül – alapos munkát végzett. Kezdvé a tájismerettől – hiszen az is elindulhatna a mezőségi Füzesről Varságra, aki soha nem járt hegyi utakon arra – befejezve azzal, hogy Szerző még arra is gondosan ügyelt, véletlenül se keveredjenek az egyik-másik vidékre jellemző családnevek. Ezért is hiteles Szabados György útja, s mintha az író maga is székéren, és hasonlóan nyugalmas ütemben járta volna be. Még az egy-egy útszakaszra eső időtartam is igen valószínű.

Mennyire megszépül a szülőföld, amikor Zsolt Istenszéke alá, a Jód-patak menté-
re megy erőt gyűjteni. Ez a szerző gyermekkorának köszönhető. Az, aki nem ismeri közelebbről, percig sem morfondírozik azon, hogy hitelesek vagy sem, a becsempé-
szett önéletrajzi részletek, hogy Zsolt édesapjának és édesanyjának alakja, viselkedése pontos mása-e Dézi Zoltán szüleinek vagy sem. Volt szerencsém ismerni őket. Ezért számomra szubjektívebb megítélés alá esik Zsolt és Szabados György. Zsolt nem csupán regényalak! A személyes emlékektől meg nem zavartak – a mellékszereplőknek is köszönhetően – eldönthetik, hogy Zsolt hűtlen-e egyáltalán vagy csak hűtlenkedő, önző vagy csak erősebb az átlagosnál az önértékelési hajlama, miközben szinte árnyék Szabados György robusztus alakja mellett.

A regény eddigi két része alig szolgál jelzéssel arra vonatkozóan, hogy Zsolt fejlődni, érni is képes. Talán csak sejthetjük, hogy lesz belőle is gállickő, de csupán a második rész vége felé kezdhet élni bennünk a gyanú, s talán a remény is. Ha a harmadik rész nem veszít majd a második rész feszességéből, ha nem a csúcstról leereszkedés lesz rá jellemző, akkor újabb ajándék kerül az olvasók kezébe...

Az erdélyi magyarságot sújtó sorscsapásokról sem hallgat a könyv. Tisztességesen, harag és gyűlölködés nélkül tárja elénk a négy nagy fordulat (első román világ, kicsi magyar világ, kommunista éra, posztkommunista idők) hatásait az emberekre, amiket a kitelepítést is túlélő Szabados György mesél el, illetve a kort, amit már Zsolt is átélhetett.

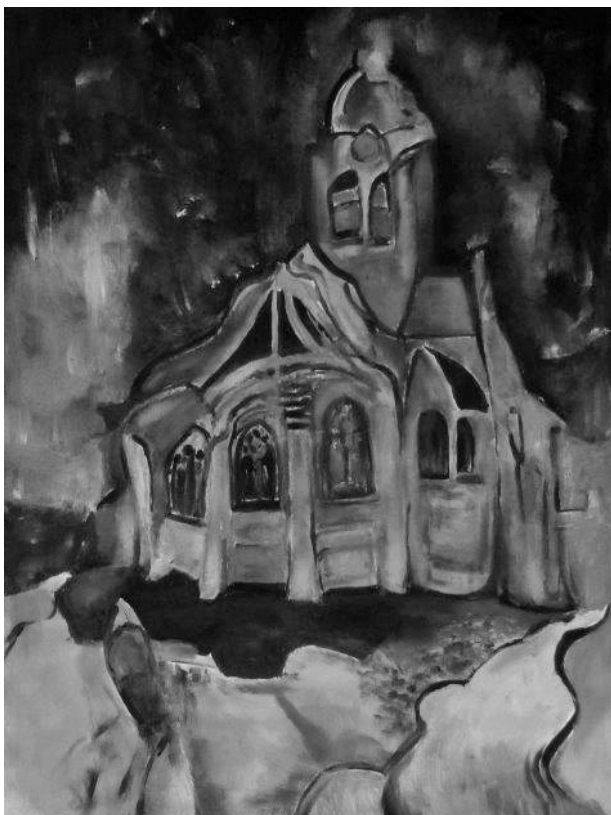
A megboldogult Csata Ambrus egy könyvbemutatón megjegyezte, hogy Dézi megalkotta a saját szobrát. Most azt mondhatná, Szabados Györgyben Dézi Zoltán megalkotta vágyai igaz emberének a szobrát, amit nem kell fényezni soha, mert fényét el

nem veszítheti. Hogy is veszíthetné el ez a magához, barátaihoz, hitéhez mindig hű ember, aki – mindenek ellenére is – a legszerencsésebbek közé tartozik, hiszen szerelemében, Eszterben azt a nőt találta meg, akire nincs férfi, aki ne vágya. (A regény alapján ez fordítva is így volt).

Olyan könyvet ajánlok, amit nem tudtam letenni. Az első részt emlékeztető boszszantóssága, a másodikat Szabados György vallomásai miatt. Tiszta szívből kínálok, mint egyfajta mestermunkát, ahol az eget a földdel kellett rímeltetni. Elhihetik, gazdagabbak lesznek elolvasása után.

A kimondottak és ki nem mondottak egyaránt fontos fogódzót jelentenek, jelenthetnek, hiszen az erdélyi lét mindig tartogatott és tartogat meglepetéseket. Az itteni magyarság utóbbi száz évről pedig olyan példázatok sorjáznak e könyvben, amelyek alapján ki-ki eldöntheti, melyik úton érdemes járnia...

(Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2018)

V-érző templom – Van Gogh tiszteletére

Erdei-Szabó István

Álom/had/viselés VIII.

Hány hét még a világ, uram?!
Hány hitvány háború?!
Síromon se virág, se kereszt,
se alkalmi koszorú.
Lenn majd a földben
férgék öröme leszek,
s abban a világűri csöndben
csak folyvást reszketek,
pedig akkorra már se idő,
s a jövő is fölszámolódik,
én mégis csak tovább remélek,
míg nyakamra lián-
kötél tekerődzik.

Télfoglaló

Visszafoglalja elrabolt
állásait a tél,
azt mondják nagy időt élt öregek:
szél és fagy kerekedik,
kutyahideg lesz a keleti végeknél.
Nem tudom követni sem
századok s napok eszmeváltzásait,
ha mint, akár a fehér öröm,
a gyűlölet úgy vakít.
Fekszem hanyatt videóváramban,
már nem láncolok magamhoz senkit;
évszakok vágató sörényében
ördögi apokalipszis lakik.
Nincs út előre, látod:
a jövőt, akár egy csecsemőt,
a falhoz verik –
szanaszét hanyattatják az magyar,
megnőtt az út lélekvesztőtől lélekig.

Anyám levelet ír...

Töredelmes már nekem ez az élet,
ez a szellem-lét föld és ég
között a semmi partján;
apáddal is mindig csak évődünk,
nem akar jöni ebédelni,
míg bé nem fejezi a munkát,
hiába mondom néki:
kihűl a húsleves;
ő csak tesz-vesz, meg hányja-veti
a dolgot magában,
míg minden a helyére kerül,
tudod, milyen precíz volt
világéletében,

most is a legnagyobb rekkenő
 hőségben a hízókat fürösztli
 a pocsolyában, azok meg önfelédten
 dagonyáznak és megelégedetten röfftenek
 s eldőlnek a pillanat boldog fertőjében;
 a kerítést is meg kéne javítani,
 megkapálni a veteményt,
 de hát te is tudod, fiam,
 már az Idő is átver minket,
 mindig többet mutat a kelletinél;
 aztán még a gyógyszerit se vette be,
 de itt nem olyan szigorúak a védőangyalok
 mint mi, házisárkányok valánk
 odale a párunkkal,
 de azért panaszra nincs okom, apádnak se,
 bár ő a fiatalabb, mondhatnám szertelenebb,
 mégis jól megvagyunk;
 a hírek már ide is csűrve-csavarva érnek fel,
 humbug az egész! – mondják sokan,
 hisz tudod, apád mindig azt mondta:
 rágd át magad a szavakon,
 fordítsd ki sarkából a mondatot,
 mint bezárt ajtót a tolvaj;
 aztán vedd számba szavaid, vedd sorra
 tetteid, tisztítsd meg gondolataid,
 mielőtt egy nadrágos embernek hinnél,
 és fogadd el a világot naponta újra,
 csak magadból ne fordulj ki soha!
 Vigyázz magadra, fiam!
 Most még több veszély és rejtőzködő félelem
 fogan a hétköznapi orlófogai mögött.
 Szúrd át magadon a létet,
 fölfelé tekints, arra, ami láthatatlan,
 mert ahol a földi javak hamvai hamuhodnak,
 ott kezdődik az égi kincs.

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
 Albert-Lőrincz Márton (1951)
 Marosvásárhely
 Anga Mária (1955) Eger
 Antal Attila (1956) Nyíregyháza
 A. Túri Zsuzsa (1971) Genf
 Bagi István (1937) Eger
 Bajna György (1947) Gyergyószentmiklós
 Bakacsi Ernő (1938) Eger
 Baka Györgyi (1951) Érd
 Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
 Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
 Bence Lajos (1956) Lendva
 Bereti Gábor (1948) Miskolc
 Bertha Zoltán (1955) Debrecen
 Bíró József (1951) Budapest
 Bodnár Éva (1964) Kistárkány
 Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
 Csatáné Bartha Irénke (1941)
 Csáky Anna (1938) Győr
 Csontos Márta (1951) Sándorfalva
 Debreczeny György (1958) Budapest
 Demeter József (1947) Ballószög
 Dombi Tinódy László (1958) Tolna
 Dörömbözi János (1957) Budapest
 Erdei-Szabó István (1958) Buca
 Faragó Laura (1949) Budapest–Kismaros
 Farkas András (1944) Budapest
 Fazekas József (1946) Járdánháza
 Fecske Csaba (1948) Miskolc
 Fellinger Károly (1963) Jókai
 Gál Sándor (1937) Buzita
 Gáspár Aladár (1946) Dunaújváros
 Gósi Vali (1954) Győr
 Gulyás Imre (1945) Debrecen
 Györffi Réka (1978) Eger
 Holló József (1944) Ostoros–Eger
 Hürkeczné Pályi Brigitta (1987) Budapest
 Jámbor Ildikó (1955) Eger
 Káliz Sajtó József (1950) Soponya
 Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
 Kerék Imre (1942) Sopron
 Kégl Ildikó (1976) Miskolc
 Konczek József (1942) Pomáz
 Kovács Jolánka (1958) Muzslya
 Ködöböcz Gábor (1959) Eger
 Kühne Katalin (1947) Miskolc
 Lajtós Nóra (1977) Debrecen
 László Zsolt (1963) Székesfehérvár
 Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
 Lisztóczy László (1941) Eger
 Lukács János (1943) Budapest
 Madarász Imre (1962) Üröm
 M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
 Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
 Molnár József (1961) Vác
 Molnár Pál (1952) Budapest
 Nagy Zita (1987) Eger
 Németh István Péter (1960) Tapolca
 Olasz Valéria (1956) Győr
 Oláh András (1959) Mátészalka
 Pataki István (1953) Bihar
 Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
 Pödör György (1948) Vasszécseny
 Radnai István (1939) Budapest
 Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
 Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
 Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
 S. Csoma János (1942) Bécs–Kecskemét
 Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
 Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
 Sipos Erzsébet (1956) Eger
 Sólyom Sándor (1943) Keszthely
 Suhai Pál (1945) Budapest
 Szakolczay Lajos (1941) Budapest
 Száraz Pál (1954) Nagyfödém
 Szekeres Mária (1948) Újrónafő
 Szepesi Zsuzsanna (1956) Pomáz
 Szíki Károly (1954) Eger
 Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
 Szűk Balázs (1960) Debrecen
 Török Nándor (1965) Budapest
 Vágó Sándor (1972) Cegléd
 Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd
 Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
 Wass Endre (1950) Hamburg